

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BANGLADEŞ’TE MİKRO FİNANSMAN: İSLAMİ MİKRO FİNANS
ÜZERİNE BİR VAKA ÇALIŞMASI

SYED MAGFUR AHMAD
2501171340

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ADEM ESEN

İSTANBUL – 2020

ÖZ

**BANGLADEŞ'TE MİKRO FİNANSMAN: İSLAMİ MİKRO FİNANS
ÜZERİNE BİR VAKA ÇALIŞMASI**

Syed Magfur AHMAD

Bu tez çalışması Bangladeş'teki mikro finans faaliyetlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, genel çerçevede İslami mikro finansın vaka çalışması odaklı temel düzeydeki etkisini incelemektedir. Bu tez ikincil verilere dayalı nitel yöntemle analiz edilmiştir. Bangladeş'in bağımsızlığından bu yana, ülkenin ekonomik hareketliliğinde birçok iniş ve çıkış yaşandığı görülmektedir. Özellikle bu bağlamda son yıllarda ülkenin kişi başına düşen milli geliri yaklaşık iki bin ABD dolarını aşmakta olduğu gözlenmektedir. GSYH'de tüm kalkınma göstergeleri yukarı yönlüdür. Ekonomik büyüme istikrarlı biçimde yüzde 7'den fazla gerçekleşmektedir. Gelişmekte olan ülke statüsünde olan Bangladeş'in ekonomik büyümesinde, mikro finansman konusu önemli yer tutar. Bangladeş'te 1980'lerden bugüne kadar mikro finans hizmetlerinin gelişmesiyle yoksulluk oranı düşmekte ve olumlu sonuçlar gözlenmektedir. 1991 yılında %57 olan toplam yoksulluk, yıllık ortalama %120 oran düşüşle 2018 yılına kadar % 21'e kadar inmiştir. Bu tezde Bangladeş'in son otuz yılda mikro finans alanında büyük bir ilerleme kaydettiği gösterilmektedir. Son yirmi yıl boyunca, İslami mikro finans birçok ülkede geleneksel mikro finansın yanı sıra sosyo-ekonomik kalkınmada önemli rol üstlenmiştir. Bu tezde İslami mikro finansın zekât, sadaka ve vakıf gibi yardım finansman araçlarıyla yoksulluğun azaltılmasındaki rolü açıklanmıştır. İslami mikro finans kurumları ayrıca karz-ı hasen, murabaha, mudarebe, tekafül, ijarah ve selem gibi İslam hukuku prensiplerine dayanarak çeşitli yöntemler vasıtasıyla mikro kredi sunmaktadır. İslami mikro finans girişimcileri finanse ederek ekonominin güçlendirilmesini desteklemekte ve muhtemel riskleri paylaşmaktadır. Bu doğrultuda 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada İslam mikro finans için büyük bir potansiyel bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mikro Finans, Mikro Kredi, İslami Mikro Finans, İslami Finans, Bangladeş

ABSTRACT

**MICROFINANCE IN BANGLADESH: A CASE STUDY ON ISLAMIC
MICROFINANCE**

Syed Magfur AHMAD

This thesis paper aims to study microfinance operations in Bangladesh's. Besides, the study examines the Islamic microfinance activities in general. Qualitative method and secondary data have been used in this study. Since the independence, Bangladesh has seen many ups and downs in its economy. In this context, it is notable that the country's per capita income has exceeded around two thousand US dollars in recent years. All the indicators of GDP growth are going upward. The overall economic growth is more than 7% consistently. This study has found that, with the development of microfinance services in Bangladesh since the 1980s, the poverty rate has been decreased, and significant results have been observed. The poverty rate declined gradually since 1991, which was 57% in 1991, decreased to 21% until 2018. Microfinance has an essential place in the economic growth of Bangladesh. By the end of 2018, microfinance institutions have \$ 7.17 billion in outstanding annual loans and collected 10.46 billion in the form of paid loans within approximately 31.20 million members. Over the past two decades, Islamic microfinance (IMFs) has been a socio-economic development approach along with traditional microfinance in many countries. This thesis paper concludes that Islamic microfinance plays a vital role in poverty reduction with aid financing tools such as zakat and charity. Islamic microfinance institutions also offer micro-credit by means of various mechanisms based on the principles of sharia such as Karz-i-Hasan, Murabaha, Mudaraba, Takaful, Ijarah and Salam. Moreover, Islamic microfinance is supporting the strengthening of the economy by financing entrepreneurs and sharing possible risks. Therefore, there is a significant potentiality for Islamic microfinance in achieving the 2030 SDGs.

Key Words: Microfinance, Microcredit, Islamic Microfinance, Islamic Finance and Bangladesh

ÖNSÖZ

Başlangıçta bu tez çalışmasını başarıyla tamamlayabilmemi sağlayan Yüce Allah'a şükrediyorum. Tez hazırlama sürecinde, aktif desteği ve rehberliğiyle bana ilham kaynağı olanlara çokça teşekkür borçluyum. Başta danışman hocam Prof.Dr. ADEM ESEN'e (İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü) öncelikle akademik rehberliği olmak üzere bu tezin yazımı için verdiği düzenli tavsiyelerine ve bu noktadaki hassasiyetine karşı en derin şükranlarımı ifade etmek istiyorum. Yoğun programına rağmen, tez dönemi boyunca bana rehberlik etmiştir. Ayrıca Doç.Dr. ÖMER KARAOĞLU (İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finans Bölümü Başkanı) başta olmak üzere İslam İktisadı ve Finansı Bölümü'ndeki tüm hocalarıma teşekkür ederim. Özellikle bana birçok konuda çeşitli bilgiler veren ve her daim motivasyon ve ilham kaynağım olan hocalarım Doç.Dr. Murat USTAOĞLU ve Prof. Dr. Halil TUNALI'ya ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca Akademik hayatımı yönlendirmemi sağlayan, bana tam burs vererek desteklerini esirgemeyen ve böylece beni onurlandıran Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı (YTB)'na, tüm kalbimle minnettarlığımı ifade etmek isterim. Destekleyici akademik programlar sağlayarak, YTB bana birçok farklı yönden katkıda bulundu. Akademik kariyerimi zenginleştirmemde bana rehberlik eden ve bana kaliteli bir eğitim alma fırsatı veren İstanbul Üniversitesi'nin bir öğrencisi olarak kendimi tanıtmaktan da gurur duyuyorum. Betül Soyyiğit, Merve Demir, Abdullah Öztel, Muhlis Selman Sağlam, Abdullah Mesut Uçar, MD Al Amin Mia, Rabiul Islam, Muhammet Aydoğan, Serdar fatih Canbaz, Oğuzhan Baydur, Mustafa Taşkın, Muhammed Özkan, Abdullah Kuluç, Harun Çetinkaya, Adem Enes Ulutaş, Merve Yüze, Saeyd Rashed Hasan Chowdury, Foysal Alam, Nasruzzaman Naeem, Abdullah Al Mamun, Minhazul Abedin'e tez yazımı boyunca yaptıkları düzenlemeler ve bana her daim verdikleri tavsiyelerden dolayı teşekkür ederim.

Babam Mevlâna Mostaq Ahmad ve annem Supia Begüm'e derinden saygı duyduğumu, onların benim için yaptıkları dualar, verdikleri tavsiye ve destekler sayesinde bu tezimi bitirdiğimi belirtmek isterim. Son olarak, tezimi, hayatımı şekillendiren sevgili anne ve babama adıyorum.

Istanbul, 2020

Syed Magfur AHMAD

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

İÇİNDEKİLER BİRİNCİ BÖLÜM METODOLOJİ

1.1. Mikro Finans ve İslam Mikro Finans Tanımı.....	08
1.2. İslami Mikro Finans ve Mikro Finans Arasında Fark.....	13
1.3. Çalışmanın Genel Yapısı.....	17
1.4. Çalışmanın Önemi ve Amacı.....	18
1.5. Çalışmanın Arka Planı.....	20
1.6. Araştırma Yöntemi ve Modeli.....	20
1.7. Çalışmanın Sorun Bildirimi ve Hipotez Geliştirmesi.....	20
1.8. Araştırmanın Temel Soruları.....	22
1.8.1. Birincil Araştırma Amacı ve Soruları.....	22
1.8.2. İkincil Araştırma Soruları.....	22
1.9. Araştırmanın Akademik Katkısı.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

BANGLADEŞ'TE MİKRO FİNANSMAN

2.1. Bangladeş Ekonomisinde Büyüme.....	25
2.2. Bangladeş'te Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	30
2.3. Bangladeş'te Mikro Finans Sektörü Genel Bakış.....	32
2.4. Bangladeş'te Mikro Finans Kuruluşu Modeller/ Uygulamaları.....	42
2.4.1. Mikro Kredi.....	42
2.4.2. Mikro Tasarruf.....	43
2.4.3. Mikro Transferleri.....	44
2.4.4. Mikro Sigorta.....	45
1.6.5. Mikro Öz-Kaynak.....	45
2.5. Bangladeş'te Mikro Finans Kuruluşları.....	46
2.5.1. Grameen Bank (GB).....	47
2.5.2. BRAC, ASA, PROSHIKA Vb. Gibi 1500 Sivil Toplum Kuruluşu (STK).....	48
2.5.3. Bangladeş Krishi Bank (BKB), Rajshahi Krishi Unnayan Bank (Rakub).....	49
2.5.4. Devlet Destekli Mikro Finans Projeleri.....	50
2.6. Bangladeş'te Mikro Finans İşlemleri.....	51
2.7. Bangladeş'te Mikro Finans Arz ve Talebi.....	57
2.8. Bangladeş'te Mikro Finans Yoksullara Nasıl Yardımcı Olur.....	64
2.9. Bangladeş'te Mikro Finans Programının Yoksulluğa Etkisi.....	65
2.10. Bangladeş Ekonomisinde Mikro Finansın Etkileri.....	67
2.11. Bangladeş'te İslami Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	68
2.12. Bangladeş Finans Sektöründe İslami Mikro Finansın Rolü.....	70
1.13. Bangladeş'te İslami Mikro Finansın Mevcut Senaryosu.....	71
2.14. Bangladeş'teki İslami Mikro Finans Kurumlarının Senaryosu.....	74
2.15. Bangladeş İslami Bankacılıkta İslami Mikro Finans Uygulamaları.....	76
2.16. Bangladeş İslami Bankası'nda İslami Mikro Finansın Uygulanması.....	77
2.17. Bangladeş Finans'ta İslami Mikro Finansının Katkısı.....	80
2.18. Bangladeş'te İslami Mikro Finans: Potansiyeller, Zorluklar ve Önemler.....	82

2.18.1. İnsanların Finansal İçermelerini Desteklemek.....	82
2.18.2. İslami Bankacılığın Başarısı.....	83
2.18.3. İslami Bankaların Aşırı Likiditesi.....	83
2.18.4. IBBL İslam Mikro Finans Programlarının Başarısı.....	84
2.18.5. Mikro ve Küçük İşletmelerin Teşvik Edilmesi.....	84
2.18.6. Potansiyel Zekât Fonu.....	84
2.18.7. Birçok Vakıf Mülkünün Varlığı.....	85
2.19. Bangladeş'te Başarılı Mikro Finans Uygulamanın Özellikleri.....	85
2.20. Bangladeş'te Mikro Finans Finansal ve Sosyal Aracılık.....	86
2.21. Bangladeş'te Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans Rolü.....	87
2.22. Bangladeş'teki Mikro Finans Kuruluşları: Başarılar ve Zorluklar.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMİ MİKRO FİNANS ÜZERİNE BİR VAKA ÇALIŞMASI

3.1. İslami Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	93
3.2. İslami Mikro Finansın Gerekçesi ve Nasıl Çalışır	95
3.3. İslam Mikro Finansı Temel Kavramları ve İlkeleri.....	97
3.4. İslam Mikro Finansın ve Geleneksel Mikro Finansın Operasyonel Fark.....	98
3.5. İslami Mikro Finans ve Mikro Finans Faaliyetlerin Karşılaştırmalı Analizi.....	103
3.5.1. Kar-Zarar Paylaşımı.....	103
3.5.2. Faiz Oranının Tahsil Edilmesi.....	104
3.5.3. Faizsiz Kredi / Hayırsever Kredi / Karz-İ-Hasena.....	105
3.5.4. Reel Varlık Binası.....	106
3.5.5. Fon / Kredi Yönlendirme.....	106
3.5.6. Sadaka ve Zekât.....	106
3.6. İslam Hukukunda Mikro Finans.....	107
3.7. Mikro Finansının İslami Finans'a Göre Şekillendirmesi.....	111
3.8. İslam'da Yoksulluğun Azaltılmasının Mücadele.....	112
3.9. Şeriat'ın Amacı olarak İslami Mikro Finansın Yoksulluğun Azaltılması.....	115
3.10. Yoksulluğun Azaltılmasında İslami Mikro Finansın Rolü.....	117
3.11. İslami Mikro Finans Stratejileri ve Mekanizmaları.....	118

3.12. İslami Mikro Finansman: Modeller, Fonlama ve Modlar.....	120
3.12.1. Mudarebe Modeli (Mütevelli Ortaklığı)	124
3.12.2. Murabaha Modeli (Maliyet-Artı Satış)	125
3.12.3. Muşareke Modeli (Ortak Girişim)	126
3.12.4. Bai'salam ile Mikro Finans (Ertelenmiş Teslimat Satışı)	127
3.12.5. Mikro Finansın Istisna Modeli.....	128
3.12.6. Mikro Finansın İjarah Modeli.....	128
3.12.7. Mikro Finansın Zekât Modeli.....	128
3.12.8. Mikro Finansın Sadaka Modeli.....	129
3.12.9. Mikro Finansın Vakıf Modeli.....	129
3.12.10. Wadia (Güvenli Tutma)	129
3.12.11. Vakala Modeli (Ajans Sözleşme)	130
3.12.12. Karz-ı- Hasen Modeli (Yardımseverlik Kredisi)	130
3.12.13. Mikro Finansın Tekafül Modeli.....	130
3.12.14. Ar-rahn Modeli (Vaadinde Bulunma).....	131
3.13. İslami Mikro Finans Yaklaşımı ve Araçları.....	132
3.14. İslami Mikro Finansman Ürünler ve Servisler.....	135
3.14.1. Murabaha Satış (Maliyet Artı Biçimlendirme Satış Sözleşmesi).....	135
3.14.2. Muşareke ve Mudarebe (Kâr ve Zarar Paylaşımı)	135
3.14.3. İjarah (Kira Sözleşmesi)	135
3.14.4. Tekafül (Karşılıklı Sigorta)	136
3.14.5. Karz-ı-Hasen (Yardımseverlik / Faizsiz Kredi)	136
3.14.6. Wadiah (Tasarruflar ve Cari Hesaplar)	136
3.14.7. Mudarebe (Emek Sermayesi Ortaklığı)	136
3.15. İslami Mikro Finansın Piyasa'daki Mevcut Durumu.....	138
3.16. İslami Mikro Finansın Arzı ve Talebi.....	141
3.17. Dünyadaki İslami Mikro Finans Kurumlarının Senaryosu.....	144
3.18. Bangladeş ve Türkiye'de İslami Mikro Finansın Çalışmaları.....	147
3.19. Dünya'da İslami Mikro Finansın Başarı Uygulamalar.....	148
3.20. İslami Mikro Finansın Yoksulluğun Azaltılması ve Kadınların Güçlendirilmesi.....	150
3.21. İslami Mikro Finansın İslam Mali Kuruluşlarında Sosyal Sorumluluğu.....	152

3.22. İslami Mikro Finansının Problemleri.....	153
3.22.1. Temel Altyapının Yokluğu.....	154
3.22.2. Sınırlı Fon Kaynağı.....	154
3.22.3. Mevcut Sürdürülebilirlik Sorunu.....	154
3.22.4. Çok Fazla Ürün Eksikliği.....	155
3.22.5. Tanıtım Faaliyetlerinin Eksikliği.....	155
3.22.6. Eğitimli Personel Eksikliği.....	155
3.23. İslami Mikro Finansının Beklentileri.....	156
3.23.1. Yoksulluğun Azaltılması için İnanılmaz Bir Araç.....	156
3.23.2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefine Ulaşmak için Alternatif Bir Araç.....	156
3.23.3. İslami Bankacılık Ürününün Yeni Boyutu.....	157
3.23.4. Sosyal İş Süreciyle İş Gelişimini Teşvik Etmesi.....	157
3.23.5. Daha Fazla İş Yaratma Fırsatı.....	158
3.23.6. Eşitlik, Adalet ve Etik Temelli Mikro Finans Ürünleri Sunmak.....	158
3.23.7. Uzun Süreli Büyüme için Girişim Sermaye Piyasası.....	159
3.23.8. Dinamik Uygulanabilir Alternatif Ürünler.....	159
3.24. İslami Mikro Finansın Büyümesinde Potansiyel Zorluklar ve Çözümler.....	160
3.24.1. Kaynak Yetersizliği.....	161
3.24.2. Kapasite Geliştirme.....	162
3.24.3. Operasyonel Verimlilik ve Risk Yöntemi.....	163
3.24.4. Olumsuz Kurallar ve Düzenlemeler.....	163
3.24.5. Pazara Girişin Üstesinden Gelmek.....	164
3.24.6. İslami MFI'nin Sürdürülebilirliği.....	164
3.24.7. Yüksek İşlem Maliyetleri.....	166
ÇALIŞMANIN BULGULARI.....	168
ÇALIŞMANIN ÖNERİLERİ.....	170
ÇALIŞMASININ SINIRLAMALARI.....	171
SONUÇ.....	172
KAYNAKÇA.....	175

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1. İslami Mikro Finans Tanımları.....	12
Tablo 1.2. Mikro Finans ve İslami Mikro Finansın Farklılıklar.....	15
Tablo 2.1. Bangladeş Dış Ticaret Rakamları.....	29
Tablo 2.2. Bangladeş'teki Mikro Finans Sektörü Genel Bakış.....	33
Tablo 2.3. Mikro Finans Sektörün Temel Faaliyetler.....	35
Tablo 2.4. Bangladeş'teki Mikro Kredi Sektörün Bir Bakış.....	37
Tablo 2.5. Bankaların Üstlendiği Mikro Kredi Faaliyetleri.....	38
Tablo 2.6. Bangladeş'te Mikro Finans İşlemleri.....	51
Tablo 2.7. İlk 10 Mikro Finans Kurumlarının Genel Görüntü.....	53
Tablo 2.8. Mikro Kredi Finans Sektörün Faaliyet Raporu.....	54
Tablo 2.9. Büyük MFI'lerin Mikro Kredi İşlemleri.....	55
Tablo 2.10. Mikro Finansın Yoksulluğa Etkisi.....	66
Tablo 2.11. Bangladeş'te İslami Mikro Finans Senaryosu.....	72
Tablo 2.12. İslami Mikro Finans Kurumlarında Kredi Maliyetleri.....	74
Tablo 2.13. Kırsal Kalkınma Programının Performansı (2019).....	78
Tablo 3.1. İslami Mikro Finans ve Mikro Finansın Kredi Fiyatlarının Listesi.....	104
Tablo 3.2. İslami Mikro Finans ve Mikro Finans Program Arasında Bir Karşılaştırma.....	107
Tablo 3.3. İslami Mikrofinans Kapsamında Finansman Araçları.....	115
Tablo 3.4. Dünya Çapında İslami Mikro Finans Kuruluşları.....	140
Tablo 3.5. İslami Mikro Finans için Büyük Pazarlar.....	141
Tablo 3.6. IMF Ürünleri MF Modelleriyle Uyumluluk.....	143
Tablo 3.7. Dünyadaki İslami Mikro Finans Programlar ve Yatırım Modları.....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Bangladeş'in GSYİH Büyüme Oranı.....	25
Şekil 2.2. Bangladeş Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) Miktarı (Milyar ABD Doları)	26
Şekil 2.3. Bangladeş'te Kişi Başına Düşen Gelir.....	27
Şekil 2.4. Bangladeş'in İşsizlik Oranı.....	28
Şekil 2.5. Bangladeş Enflasyon Oranı.....	28
Şekil 2.6. Bangladeş'in Nüfusu (Milyon).....	29
Şekil 2.7. Mikro Finans Kurumlarında Büyüme.....	39
Şekil 2.8. Mikro Finansın Sektörel Ödemesi.....	40
Şekil 2.9. Mikro Finansın Fon Kaynakları.....	41
Şekil 2.10. Mikro Finansın Üye ve Borçlu Kişi Miktarı.....	56
Şekil 2.11. Mikro Finansın Borç Ödemesi, Borç Durumu, Depolama Durumu.....	57
Şekil 2.12. Borç ve Tasarruf Kurumlarının Ortaklık.....	58
Şekil 2.13. Kurum Bazında Birikimli Kredi Ödemesi.....	59
Şekil 2.14. MFIs'ların Toplam Fonu.....	60
Şekil 2.15. MY 2018'de Büyük Fon Kaynakları.....	61
Şekil 2.16. Mikro Finansın Finansal Sürdürülebilirliği.....	62
Şekil 2.17. 2018'de Bangladeş'te MFIs'lerin Pazar Payı.....	63
Şekil 2.18. İslami Mikro Finansın Pazar Payı.....	73
Şekil 2.19. RDS Tasarrufu ve Yatırımında Eğilimler.....	79
Şekil 2.20. Bangladeş'in Yoksulluğu Azaltılması (2000-2018).....	88
Şekil 2.21. Kırsal Yoksulluğun Azaltılması (2000-2018).....	88
Şekil 3.1. İslami Mikro Finans Yapıları.....	97
Şekil 3.2. Mikro Kredi Operasyonu.....	101
Şekil 3.3. Mikro Tasarruf İşlemi.....	101
Şekil 3.4. Mikro Sigorta Operasyon.....	101
Şekil 3.5. İslamik Mikro Kredi Operasyonu.....	102
Şekil 3.6. İslamik Mikro Tasarruf İşlemi.....	102
Şekil 3.7. İslamik Karsız Kredi Operasyonu.....	102
Şekil 3.8. İslamik Mikro Takaful Operasyonu.....	103

Şekil 3.9.	İslam'ın Yoksulluğu Ortadan Kaldırma Programı.....	113
Şekil 3.10.	İslami Mikro Finans Modelleri.....	121
Şekil 3.11.	İslami Mikro Finansın Fonlama Modları.....	122
Şekil 3.12.	İslami Mikro-Finansman Modları.....	122
Şekil 3.13.	IMF'ler için Finansman Kaynakları.....	123
Şekil 3.14.	İslam Mikro Finans Kurumu için Mudaraba Modeli.....	125
Şekil 3.15.	İslam Mikro Finans Kurumu için Muşaraka Modeli.....	127
Şekil 3.16.	İslami Mikro Finans Yaparken Dikkat Edilmesi Gereken Faktörler.....	132
Şekil 3.17.	İslami Mikro Finans Kavramsal Modeli.....	134
Şekil 3.18.	İslami Mikro Finansın Farklı Finansal Ürünleri.....	137
Şekil 3.19.	İslami Mikro Finansın Piyasadaki Mevcut Durumu.....	138
Şekil 3.20.	İslami Mikro Finans Ürünleri Pazarı.....	142

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD :	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
ADB :	ASİAN DEVELOPMENT BANK
BBS :	BANGLADESH BUREAU OF STATISTICS
BİT :	BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
BRDB :	BANGLADESH RURAL DEVELOPMENT BOARD
CDF :	CREDIT AND DEVELOPMENT FORUM (CDF)
GCC :	GULF COOPERATION COUNCIL
GSYİH :	GAYRI SAFİ YURT İÇİ HÂSILA
IBBL :	İSLAMİ BANK BANGLADESH LTD
LDC :	LESS-DEVELOPED COUNTRY
IDB :	İSLAMİC DEVELOPMENT BANK
IMFI :	İSLAMI MIKRO FINANS INSTITUTIONS
ISRA :	INTERNATIONAL SHARI'AH RESEARCH ACADEMY FOR İSLAMIC FINANCE
IPDS :	KENTSEL YETERSİZ KALKINMA PROGRAMI
MFI :	MIKRO FINANS INSTITUTIONS
MIS :	MİKROFİNANS İSTATİSTİK
MRA :	MICROCREDIT REGULATORY AUTHORITY
PKSF :	KIRSAL FAALİYETLERİ DESTEKLEME VAKFI
PLS :	PORTFÖY LİMİT SİSTEMİ
RDS :	RURAL DEVELOPMENT SCHEME
ROA :	RETURN ON ASSETS
ROE :	RETURN ON EQUITY
SKH :	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ
STK :	SIVİL TOPLUM KURULUŞU
SWOT :	STRENGTHS, WEAKNESSES, OPPORTUNITIES, AND THREATS
UNDP :	UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAM

GİRİŞ

Bangladeş son zamanlarda dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerden birisi olup şu anda %7,3 gerçek GSYİH yıllık büyümesiyle en hızlı büyüyen ekonomilerden yedinci ekonomisidir. Bangladeş sağlık, eğitim, turizm ve yaşam gibi önemli alanlarda son on yılda büyük gelişmeler kaydetmiştir. Bangladeş'teki modern mikro finans, tasarruf ve sigorta, mikro işletmeler ve üretken istihdamı içerecek şekilde ev tabanlı faaliyetlerden başlayıp serbest meslek alanına kadar genişletmiştir. Bangladeş'teki mikro finans sektörü son yirmi yılda bazı büyük gelişmelere el atmıştır. Halen 2018 yıllık raporuna göre Bangladeş MFI'leri (Mikro Finans Institutions) yaklaşık 32 milyon üyesi olup yılda 7,2 milyar dolardan fazla finansman sağlamaktadır. Aynı zamanda Bangladeş, mikro finansman konusunda çok sayıda fakir insanın taleplerini karşılamaktadır. Böylelikle mikro finans Bangladeş'te yoksulluğun azaltılmasına büyük bir katkı sağlamaktadır. Mikro finans başarılı bir uygulama olarak sadece Bangladeş'te değil, dünyanın pek çok gelişen ve gelişmekte olan ülkelerinde yoksulluğun azaltılması için kullanılmaktadır (Riwajanti, 2013: 13).

İslami finansın sosyal hedefleri arasında fakir insanlara finansal hizmetler sunmak bulunmaktadır. Yoksulluğun azaltılması sadece 21. Yüzyıl dünyasında değil aslında insanlık tarihi boyunca verilen bir mücadeledir. Yoksullukla mücadele bu çerçevede İslami mikro finans çalışmaları arasında yer almaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, 2030'da Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilecek bir hedef olarak belirlenmiştir. Geleneksel mikro finans, dünyanın birçok yerinde yoksulluğun azaltılması için uzun süredir uygulanmaktadır. Grameen Bank'ın yoksullukla mücadele kapsamında mikro finans uygulamalarındaki başarısından ilham alan Bangladeş'te, yoksulların daha kolay bir şekilde finansmana ulaşabilmeleri için teminatsız kredi sağlayan Mikro Finans Institutions (MFI) ortaya çıkmıştır (Uddin, 2016).

Mikro finans, işletmelerin kurulması ya da büyütülmesi amacıyla düşük gelir gruplarının ihtiyaçlarını karşılamak için az miktarda kredi, mevduat, kiralama, sigorta gibi finansal hizmetleri kapsayan finansal uygulama olarak tanımlanmaktadır. Mevcut mikro finans uygulamalarından farklı olarak İslami mikro finans da İslami finans modellerini uygulayarak düşük gelir gruplarına ve ihtiyaç sahibi girişimcilere finansal hizmetler sunmaktadır. İslam mikro finans Bangladeş, Nijerya, Sudan, Endonezya, Pakistan, Hindistan ve Malezya gibi birçok Müslüman ülkede büyüyen bir endüstridir. Özellikle İslami mikro finans üç ülkede (Endonezya, Bangladeş ve Sudan'da) yoğunlaşmaktadır. Bununla beraber İslam ülkelerinde İslami mikro finans uygulaması hala finans sektörü içerisinde küçük bir paya sahiptir. Pakistan devleti İslami mikro finansın finans sektöründe gelişmesini sağlamak amacıyla 2007 yılında yeni kurallar ve düzenlemeler getirmiştir. Geçtiğimiz yıllar boyunca, Müslüman ülkelerdeki yoksulluğu azaltmak için birçok girişimde bulunulmuştur. İslami mikro finans genişletilmek için büyük potansiyeli olan bir sektördür. Rahman ve Rahim (2016) tarafından yapılan bir ankete göre Müslüman ülkelerde yaşayan nüfusun %72'si, sunulan finansal hizmetlerin İslami ilkelere uygun olmadığını düşünmekte ve bu hizmetlerden yararlanmamaktadır.

Kurumsallaşmış mikro finansman geliştirmekte olan Bangladeş'te son otuz yıldan beri yoksulluğun azaltılmasında önemli bir strateji aracı olarak kullanılmaktadır. Mikro finans yeni bir kavram olmayıp, finansal anlamda gelir kazanma imkânı bulunmayan işsiz ve düşük gelire sahip bireylere sağlanan bir bankacılık hizmetidir. İslami mikro finans İslami finansın güncel bir meselesidir. İslami bankalar inançları gereği faizli bankacılık sistemini kullanmak istemeyen bireylere finansal hizmet sunmaktadır. Aynı zamanda İslami mikro finans, yoksullara destek sağlayarak eşitlik ve adaletin temin edilebilmesini, ahlaki ve sosyal faktörlerin olumlu yönde gelişimini temin etmekte ve toplumsal problemlerin önüne geçmektedir. Mikro finans ve İslami mikro finansın bazı ortak noktaları vardır. Her ikisi de bir bütün olarak toplumun iyiliğini vurgulamakta, girişimciliği ve risk paylaşımını savunmakta ve fakirlerin bu tür faaliyetlerde yer almasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca,

fakirlerin finansal sisteme katılımını da içerecek şekilde refahı artırıcı ve sosyal hedeflere odaklanmaktadır.

Bu çalışma mikro finansın Bangladeş'te nasıl başarılı bir şekilde ortaya çıktığı ve genel olarak İslami mikro finansın İslami finansa katkılarının ne boyutta olduğu sorularına cevap aramaktadır. Bununla birlikte bu çalışma, problem ifadelerini netleştirerek incelemektedir. İslami mikro finans hizmetlerine olan talepteki eksiklik, mevcut hizmetlerin şekli ve fakirlerin ihtiyaçları arasında bir uyumsuzluğa yol açmaktadır. Gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerdeki bankalar hala finansal bakımdan yetersiz müşterileri, teminat gösterememelerinin onları riskli göstermesinden dolayı görmezden gelmektedir. Ayrıca bankalar bu müşterilerin kredi geri ödemelerinde gereken sorumluluğu hissetmeyeceklerinden de korkmaktadırlar.

Bununla birlikte, geleneksel mikro finans hizmetleri, faiz temelli faaliyetler nedeniyle gelişmekte olan ülkelerdeki Müslüman nüfusun çoğunluğunun ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Yoksulları finansal sistemin dışına iten bu sistem, yeni bir finansal yapının inşasını gerekli kılmaktadır. Oluşturulacak bu yeni sistem, yoksullara yardım etmek isteyen kimselere ve finansal kuruluşlara yeni bir mikro finans vizyonu inşa etmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda yeni bir mikro finans inşasında, İslami mikro finansın, nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu ve yoksullukla mücadelede güçlü bir silah olarak kullanılabilecek bir ülkede muazzam bir potansiyele sahip olduğunu belirtmek gerekir.

Bu çalışma Bangladeş'te mikro finans faaliyetlerini araştırmayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır. Genel olarak bu çalışma İslami finans sektöründeki İslami mikro finansın sorunları, çözümleri ve beklentilerini de ortaya koymaktadır. Bu çalışma aynı zamanda İslami mikro finansın toplumun üzerindeki olumlu etkisini ve yoksulluğun azaltılması konusunda alternatif bir araç olduğunu da değerlendirecektir. Son olarak,

İslami mikro-fınansın demografik ve sosyo-ekonomik etkilerini belirlemek ve bunun gelecekteki potansiyelini analiz etmek de bu çalışmanın amaçlarındandır.

Yoksulluğu tamamıyla ortadan kaldırmak, insanlığın karşılaştığı en büyük zorluklardan biri olmaya devam etmektedir. Dünya nüfusunun %10'undan fazlasının aşırı yoksul durumda olması şaşırtıcıdır. Küresel olarak, 800 milyondan fazla insan hala günde 1,25 ABD dolarından daha az kazanmaktadır. Bu miktarlar insanların günlük yaşam ihtiyaı için yeterli değildir. Ayrıca günlük yiyecek, içme suyu ve sağlık koşullarına erişime de yetmemektedir. Gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde bu tür problemleri zebilmek için mikro finans gibi uygulamalar uzun zamandan beri kullanılmaktadır. Verilen tüm bu mücadeleye rağmen dünyada yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların durumuna hayret verici bir şekilde hala zm bulunamamaktadır.

Faiz bazlı geleneksel mikro finans programlarında dünya çapında nc olarak tanımlanan Bangladeş'te yoksulluğun azaltması amaçlanmakta ancak finansal hizmetlerden faydalanamayan insanların ihtiyaçlarını karşılamak için İslami mikro finans araçlarından tam anlamıyla faydalanmamaktadır. Bangladeş gibi birçok ülkede mikro finans başarılı bir şekilde uygulanmaktadır. Mikro finans uygulamalarını diğer gelişmiş, gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde de uygulamak gerekir. Bu çalışmanın aynı zamanda İslami mikro finansın yoksulluğu azaltma politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması bağlamında yol gösterici niteliğe sahip olması amaçlanmaktadır. Çalışmada geleneksel mikro finansın kapsamının geliştirilerek, İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılmasında daha etkili bir rol oynamasına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Yoksulluk toplumun kalkınma planlarının ana engellerinden biridir ve insanların inançlarına ve güvenliklerine bir tehdit olarak görülmektedir. Aynı zamanda dini inanç, düşünce, kültür için de bir sorun teşkil ettiği açıktır. Bunun neticesinde yoksulluk insanın kişisel ve toplumsal meselelerinde de etki etmiştir. Dünyada Müslüman fakir oranı o kadar çok ki, bu oranın büyük kısmı sosyo-ekonomi finansal hizmetlerine g eksikliğinden

dolayı ulaşamıyor. Bunların dörtte üçü, istemedikleri halde toplumdaki mevcut Batı sistemine ya da faizli finans sistemine uyumak zorunda kalıyor. Alternatif bir sistem olmadığından herkes bu sistemi kullanmak zorunda kalmaktadır. Hâlbuki İslam dini faizin yasak kılmasının sebebi toplumdaki eşitsizliğini kaldırıp herkes için refah ve güvenilir bir toplum kurmaktır. İslami finans ilkelerine göre kurulan banka veya finansal kurumlar etkin olmadığı takdirde faizli banka veya finansal kurumlar yaygınlaşmaktadır. Müslümanlar yoksulluklarını gidermek için onlara başvurmak zorunda kalıyor ve faizli sistemin sonucu gereği olarak yoksullukta daha da artış olmaktadır. Söz konusu meseleyle ilgili hemen hemen her vaka çalışmalar benzer sonuçlarına varmaktadırlar ve İslam mikro finans gibi alternatif bir araca ihtiyaç olduğu açıktır.

Araştırma problemi aşağıdaki soruları gündeme getirmektedir:

Mikro finans ve İslami mikro finansın özellikle Bangladeş'te yoksulluğun azaltılmasındaki rolü nedir? Yoksullar İslami mikro finans ne kadar yararlanabilirler? Gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde İslami mikro finans talebi nasıldır? İslami mikro finansın gelişmekte olan ülkelerde problemleri ve beklentileri nelerdir? Gelişmekte olan ülkelerde özellikle Bangladeş ekonomisinin gelişmesinde katkısı nedir?

Bahsedilen konular neticesinde aşağıda yer aldığı şekliyle hipotezler belirlenmiştir: H1. Mikro finans ve İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. H2. İslami mikro finans, mikro kredi veya mikro finans özelinde Bangladeş ekonomisinin gelişmesi için güçlü bir alternatiftir.

Bu çalışma, genel olarak İslami mikro finans ve özellikle Bangladeş'teki mikro finans faaliyetlerinin etkinlikleri ortaya çıkarmak için araştırıcı, betimleyici ve vaka incelemesi odaklı bir araştırma şeklini takip etmektedir. Araştırmada nitel bir format kullanarak veri toplanmıştır. Toplanan veriler birçok farklı makale, kitap, rapor, çalışma, web siteleri ve diğer kaynaklardan elde edilmiştir.

SDG (Sustainable Development Goals) Deklarasyonu, 2016 yılında yoksullukla mücadeleyi sürdürerek 2030 yılına kadar dünya yoksulluk oranını yarıya indirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda mikro finans, yoksulluk kısır döngüsünü kırmak ve para döngüsünü arttırmaya amaçlayan en etkili araçlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Birçok çalışmalarda, mikro finans ve İslami mikro finans programlarının olumlu ekonomik ve sosyal etkilerine katkı sağladığına dair övgüler bulunmaktadır. Dolayısıyla, mikro finans ve İslami mikro finansın müşterileri için sosyal ve ekonomik kalkınmasında sürdürülebilir bir araç olduğunu araştırmalarla ispat edilmiştir.

İslami finansın nihai hedefleri fakirlere yardım etmek, refahın eşit dağılımını sağlamak ve sosyal refahı arttırmaktır. Ticari anlamda da ihtiyaç sahiplerinin finansa erişimini sağlayarak böylelikle de ekonomik büyüme ve gelişmeye katkıda bulunmalarını sağlamak hedeflenmektedir. Bu nedenle, bu iki sektörün (mikro finans ve İslami mikro finans) bir araya gelmesi, yoksulluğu azaltma ve sosyal refahı artırma hedefine ulaşma hızını birlikte hızlandırabilir. İslami mikro finans sadece kâr zarar esasına dayanmakla değil aynı zamanda çeşitli esnek ürünler sunmak gibi faizsiz finansman faaliyetleri göstermesiyle geleneksel mikro finanstan ayrılmaktadır (Hussaini, 2017). İslami mikro finans İslami esaslara uygun olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. İslami mikro finans, günde 2 dolardan daha az kazanan 650 milyon Müslümana yardım etmekte ve onlara finansal hizmetlere erişim imkânı sunmaktadır.

Birinci bölümde, çalışmanın tanıtımı, mikrofinans ve İslami mikrofinans arasındaki fark, çalışmanın genel yapısı, metodolojisini, arka planı, sorun bildirimi ve hipotez geliştirmesi de netleştirilmektedir. İkinci bölümde ise, Bangladeş ekonomisinde büyüme başta olmak üzere mikro finansın gelişimi ana hatlarıyla açıklayıp mikro finansın neden ve nasıl bir çok ülkede özellikle Bangladeş'teki başarılı olduğunu ve Bangladeş'teki İslami mikro finansın faaliyetlerini ele alınmıştır. Bu bölümün amacı mikro finans uygulamasında ekonomik kalkınma sürecinde yaşanan zorlukları açıklamak ve gelişmekte olan ülkelere

ekonomik büyümeyi teşvik için bir araç olarak kullanılan mikro finansı tarif etmektir. Üçüncü bölümde ise, İslami mikro finansın yükselişini bir başarı öyküsü olarak kaleme alınacak ve İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılmasındaki katkısını zikredip onun sürdürülebilir bir araç olduğu ispatlanacaktır. Son olarak, Müslümanlar için mikro finansın alternatifi olarak ortaya çıkan İslami mikro finansın karşılaştığı sorunları ve beklentilerini analiz edilecektir.

Geleneksel mikro-finance endüstrisindeki başarısızlıklar, temel olarak yüksek faiz oranlarına, operasyon maliyetlerine ve dindarların faiz bazlı programlara katılma konusundaki isteksizliğine bağlanabilir (Farooqi, Qamar & Chachi, 2017). Bu başarısızlıklara bir çözüm olarak zekât ve diğer İslami finansman modellerine dayanan İslami mikro finans, sadece Bangladeş'te değil gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde yoksullukla mücadele konusunda etkili bir finansal araç olarak kullanılabilir. Müslümanların imkân dâhilinde olduğu takdirde İslami finans ürünlerini diğer geleneksel faizli finans ürünlerine tercih edecektir. Çoğunluğu Müslümanlardan oluşan bir ülke olması ayrıca İslami bankacılık sektörü sağlam bir şekilde gelişmiş olmasına rağmen maalesef Bangladeş İslami mikro finansı desteklemekte biraz geride kalmaktadır (Hassan & Saleem, 2017). İslami mikro finans, yoksullara destek sağlaması sayesinde eşitlik ve adaletin temin edilebilmesini, ahlaki ve sosyal faktörlerin olumlu yönde gelişimini temin etmekte ve toplumsal problemlerin önüne geçmektedir. Bu nedenle, şariat ve İslam hukuku bakımından İslami finans prensiplerine ilişkin bu konunun daha iyi anlaşılmasını açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

METODOLOJİ

1.1. MİKRO FİNANS VE İSLAM MİKRO FİNANS TANIMI

Mikro finans yeni bir kavram değildir. Küçük çaplı mikro finans uygulamaları 18. yüzyıldan beri varlığını sürdürmektedir. Mikro finans, aynı zamanda mikro kredi olarak da adlandırılır; işsiz, düşük gelirli veya finansal hizmetlere erişimi olmayan bireyleri ve gruplara sağlanan bir tür bankacılık hizmetidir. Bununla birlikte finansal hizmetlere erişimi çok kısıtlı olan veya olmayan insanların finansal hizmetlere erişimi için alternatif ürünler getirilmiştir. Mikro finans, düşük gelirli girişimcilere ve geleneksel finans sistemine erişimi olmayan küçük işletmelere sunulan kredi, sigorta, tasarruf ve diğer temel finansal hizmetleri tanımlayan genel bir terimdir. Mikro finans hareketi, yoksul çalışanlar için gelir getirici fırsatları artırarak yoksulluğu azaltmayı, işletmelere teşvik etmeyi ve küresel ekonomik kalkınmasını amaçlamaktadır.¹

Mikro finans, bankacılık ve ilgili hizmetlere erişim zorluğu çeken girişimci ve küçük işletmeler için sağlanan finansal hizmettir. Üyelere finansal hizmetler sunabilmek için iki ana mekanizma vardır: (1) bireysel girişimciler ve küçük işletmeler için sağlanan ilişki tabanlı bankacılık modeli ve (2) mikro krediler ve diğer hizmetler için grup olarak başvuruda bulunup bir araya gelen grup tabanlı modeldir.²

Mikro finans, gelir seviyesi çok düşük olan ailelere üretim yapabilmeleri veya küçük çaptaki işletmelerini büyütebilmeleri için çok az miktarda kredi verilmesidir. Bu yoksul ailelerin hâlihazırdaki klasik finans kuruluşlarına ulaşma imkânı olmadıkları anlaşılınca mikro finans

---

¹ See also Oxus Group, *What is Microfinance*, <http://www.oxusnetwork.org/en/enouractivitiespublications-2-2/what-we-do>.

² <http://www.tgmp.net/tr/sayfa/mikro-finans-nedir->

kavramı mevduat, kredi, tasarruf ve sigorta gibi ürünlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir.³

Mikro kredi olarak da adlandırılan mikro finans, finansal hizmetlere erişimi olmayan işsiz veya düşük gelirli bireylere veya gruplara sağlanan bir bankacılık hizmetidir. Mikro finans alanına katılan kurumlar çoğunlukla kredi sağlarken- mikro krediler 100\$'dan 25,000\$'a kadar değişebilir - çoğu banka mikro-sigorta ürünlerinin yanı sıra kontrol ve tasarruf hesapları gibi ek hizmetler ve hatta bazıları finans ve işletme eğitimi sunmaktadır. Mikro finansın amacı sonuçta yoksul insanlara kendi kendine yeterli olma fırsatı vermektedir⁴.

Geleneksel olarak bankacılık ve ilgili hizmetlere erişimi olmayan tüketiciler ve serbest meslek sahiplere dâhil düşük gelirli müşterilere veya dayanışma kredisi gruplarına finansal hizmet sağlanmaktadır.⁵

Mikro finans, yoksul insanlara veya genellikle gelişmekte olan ülkelerde geleneksel bankacılık hizmetlerini kullanamayan yeni işletmelere küçük krediler gibi finansal hizmetler sağlama faaliyetidir.⁶

Mikro finans, düşük gelirli hane halklarının, perakende sağlayıcılar tarafından gelir getirici faaliyetleri finanse etmek, varlıkları inşa etmek, tüketimi stabilize etmek ve risklere karşı korumak için sunduğu uygun fiyatlı bir finansal hizmetlere erişebilmesidir. Bu hizmetler arasında tasarruflar, kredi, sigorta, havaleler ve diğer ödemeler yer alır.⁷

Mikro finans, yoksulluk içinde yaşayan kişilere kredi, tasarruf, sigorta ve eğitim gibi finansal hizmetlerin sunulmasıdır.⁸

---

³ <https://www.tuketicifinansman.net/>

⁴ <https://www.investopedia.com/>

⁵ (www.Wikipedia.com).

⁶ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/microfinance>

⁷ <https://www.findevgateway.org/>

⁸ <https://opportunity.org/>

Michael S. Barr'a göre, “Mikro finans, öncelikle yoksullara finansal hizmetler sağlayarak yoksulluğu azaltmaya odaklanan bir finansal gelişme biçimidir”.

Asya Kalkınma Bankası'na (ADB) göre, “Mikro finans mevduat, kredi, ödeme hizmetleri, para transferleri ve yoksul ve düşük gelirli hane halklarına ve onların mikro işletmelerine sigorta gibi çok çeşitli finansal hizmetlerin sağlanmasıdır.”

Özetle, Mikro finans, düşük ekonomik durumu onları resmi finansal sistemlerden dışlayan yoksul ve düşük gelirli insanlara finansal hizmetlerin sağlanması anlamına gelir. Kredi, risk sermayesi, tasarruf, sigorta, havale gibi hizmetlere erişim, oldukça sınırlı mali imkânlarla sahip olanların katılımını mümkün kılan mikro ölçekte sağlanmaktadır. Mikro finans hizmetler, mikro finans kurumları, mikro finans bankaları, ticari bankalar ve kamu bankaları gibi kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Ancak mikro finans uygulamalarının klasik bankacılık işlemlerine göre daha düşük hacime sahip olması ve ticari bankalarda bu hacımı yönetebilecek bağımsız yapıların kurulması zor olduğundan ticari bankalar mikro kredileri vermekten kaçınıyorlardı. İslami mikro finans geleneksel mikro finanstan farklıdır, çünkü İslam müşterileri için etik kurallarına uygun ve şeriat yasasına göre davranan ürünler sunmak üzere yapılandırılan İslami finans ile aynı ilkelere uymalıdır. İslami finans sisteminde şeriat altında yasaklanmış unsurlardan, yani faiz (riba), belirsizlik ve aldatmacadan (gharar) kaçınmak için bir dizi model kullanır.

İslami mikro finans, İslami finasta yeni bir pazardır: İslami bankalar bankacılık sisteminde faiz içerdiği için ondan yararlanamayan kişilere mali yardım sağlamaktadır. İslami mikro finans, İslam'ın ilkelerine uygundur ve helal (şeriatın izin verdiği) projelerde yer alır. Projeler hayırsever olma veya bir ülke ekonomisini geliştirmeye yardımcı olma ilkesine tabidir.⁹

İslami mikro finans kavramı gelişmekte olan ülkelerde mikro finans taleplerini karşılamak için kullanılmaktadır. Mikro finans faaliyetlerinde yoksulların kişisel hayatlarını iyileştirmelerine yardımcı olmak ve ekonominin genel büyümesi için

---

⁹ <https://www.microworld.org/en/news-from-the-field/article/what-Islamic-microfinance>

küçük işletmeleri başlatmak için çeşitli İslami finans modellerinin kullanılması önerilmektedir.¹⁰

Mikro finans ve İslami mikro finansı arasında ortak noktaları çoktur. Her ikisi de bir bütün olarak toplumun yararını vurgular. Hem girişimciliği hem de risk paylaşımını savunuyor ve yoksulların bu tür faaliyetlerde yer almaları gerektiğini düşünüyorlar. Her ikisi de iktisadi ve sosyal gelişmelere hedeflemektedir. Her ikisi de finansal faaliyetlerinde yoksulların katılmalarını teşvik etmektedir.

İslami mikro finansı anlamak için İslami finansın dayandığı ilkeleri anlaması gerekir. Şariat yasalarından (İslami hukuk) türetilen ve çoğu akademisyen tarafından modern İslami finansın çekirdeğini oluşturduğu dört ilke İslam mikro finansı için de önemlidir:

- Faizin yasağı
- Risk paylaşımı: Borç verenler finanse ettikleri işletmenin kâr ve zararlarını paylaşır.
- Paranın zaman değerinin hesaplanması ve riba'yı yasaklamanın ardındaki bilgeliğe ışık tutulur.
- Garar'ın yasaklanması: garar, ekonomik bir işlemde bilgi veya kontrol eksikliğinin yarattığı belirsizlik anlamına gelir.¹¹

İslami mikro finans kavramı İslam'ın ilkelerine bağlıdır ve bir sosyal sorumluluk yatırım şeklidir. Servetlerini İslami mikro finans projeleri için kullanan yatırımcılar kendilerini sadece topluma fayda sağlayan helal projelere dâhil ediyorlar. Bu tür projeler arasında sadaka, zekât veya bir ülke ekonomisini geliştirmek için ticaret ve sanayi projeleri yer alır. Genel olarak, İslami mikro finansman “küçük gelir seviyesine sahip müşterilere faiz veya riba talep etmeden yeterli miktarda finansal imkan” sağlayan bir kavram olduğu

---

¹⁰ *İslami Mikrofinans “Kar ve Zarar Paylaşım Kredilerinin İzlenmesi” Bank İslami Örneği, Pakistan, (Saeed, Rehman ve Qasim, 2009)*

¹¹ *Iyad Dhaoui (2015), The role of Islamic Microfinance in Poverty Alleviation: Lessons from Bangladesh Experience, Munich Personal RePEc Archive.*

anlaşılmaktadır (Ahmad, 2011). Bu nedenle, İslami mikro finansman, resmi kredi sistemine girmeyen, çok düşük gelirli insanları hedeflemektedir.

Saad & Duasa'ya (2010) göre İslami mikro finansın özelliklerini şu şekilde tanımlamışlardır: mikro finans ürünleri, MFI'ye İslami mikro finans ürünleri, makul hizmet ücretleri, kolay ve hızlı değerlendirmeler ve borçların ödenmesinde esneklik tasarlamada rehberlik edebilir. Mikro finans operasyonu, kardeşliğin ve sosyo-ekonomik adaletin en büyük duruşuna vurgu yapan insan refahı (falah) ve iyi yaşam (hayat tayyibah) fikirlerine dayanacaktır. Bu da, tüm insanların hem fiziksel hem de ruhsal isteklerinin dengeli bir tatmini gerektirecektir (Chapra, 1992).

Tablo 1.1 İslami Mikro Finans Tanımları

Yazarlar	Tanımlama	Hedef Grubu
(Rahim ve Rahman, 2007)	İslami mikro finansın temel hedefi mikro kredi kullnaark yoksulluğu azaltmak ve yoksulların kendilerini güçlendirmelerini sağlamak, böylece adaleti tesis etmektir.	Yoksul insanlar
(Wilson, 2007)	Bankalara erişemeyecek kadar fakir olanlara mikro kredi kullanarak mali hizmet sağlanması	Çok fakir insanlar
(Obaidullah ve Khan, 2008)	Resmi finansal sistemlere erişimi olmayan yoksul ve düşük gelirli kişilere İslami mikro kredi olarak finansal hizmet sağlanmasıdır.	Fakir ve düşük gelirli insanlar
(Ascarya, 2012)	Mikro finans, yoksulluğu azaltmak ve ortadan kaldırmak için İslami yaklaşımlardan biridir, böylece ana hedef sadece yoksul değil, daha da önemlisi, her zaman ana mikro finans tarafından dışlanmış olan yoksulların en fakiridir.	Fakir ve en fakir

Ayrıca, İslami MFI'ları güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur (Obaidullah & Khan, 2008):

- Uzmanlaşmış mikro finans bölümleri oluşturmak için İslami finans kurumlarının eşitliğine katılım.
- Dünya genelinde çeşitli faizsiz MFI'leri desteklemek için qard al-hasan'a (faizsiz kredi) özel fonlar oluşturma.
- Bir İslam mikro finans perakendecileri zinciri için İslam mikro finans ürünlerinin tam satıcısı olarak hareket etmek için bir refinance tesisi oluşturma.
- Mikro-tekaful ürün ve hizmetler geliştirmek amacıyla tekaful (İslami sigorta) ve re-tekaful (İslami yeniden sigorta/reasürans) şirketlerinin eşitsizliğine katılım.
- İslami mikro finans sağlayıcıları için bir kredi garanti şeması tasarlama.
- Mikro finans ile ilgili fıkıh sorunlarının toplu çözümü için şariat bilginleri arasındaki diyalogu teşvik etmek.

Müslüman bakış açısıyla geleneksel mikro finans ile ilgili daha geniş endişeler de vardır. Sömürücü kredilendirmeye alternatifler sunulmasına rağmen, yerel Müslüman toplulukların değerleri ve inançlarıyla çelişiyorlarsa bunların sürdürülebilir olup olmadığı konusunda problem oluşabilir. İslami mikro finans, sadece borç finansmanı yoluyla kredi değil, aynı zamanda mudarebe ve muşareke aracılığıyla öz kaynak finansmanı, wadiah ve mudarebe mevduatları ile tasarruf planları, Zekât ve sadaka gibi para transferleri ve tekaful konsepti ile sigorta sağlanmasını içermektedir.

1.2. İSLAMİ MİKRO FİNANS VE GELENEKSEL MİKRO FİNANS ARASINDAKİ FARK

Geleneksel mikro finans ve İslami mikro finans arasında kredi, tasarruf, eğitim ve diğer sosyal hizmetler ve kâr amacı gütmeyen motifler yoksullara sunarak yoksulluğun azaltılması ve istihdam yaratmasıyla sosyal kalkınmada katkı sağlamaları gibi ortak özellikleri sahiptir. Bununla birlikte bu iki sistem arasında hedef, ürün ve fiyatları ve operasyonel modeller bakımından farklılıkları vardır (Abdelkader & Salem, 2013).

Kavramsal olarak İslami mikro finans geleneksel mikro finanstan farklı olmasına rağmen, uygulamada geleneksel mikro finanstan farklı olup olmadığı konusunda bir soru çıkmaktadır. Bazı İslami mikro finans vaka çalışmaları ve geleneksel mikro finans çalışmaları ile karşılaştırıldığında İslami mikro finans uygulamaları mikro finans yöntemiyle aynı olduğunu görülmüştür (D. A. H. Alamgir, Hassan, & Dewan, 2011). Mikro finans kredileri çoğunlukla faiz tabanlıdır. Birincil kredi tutarına faiz eklemek genellikle standart bir finansal uygulama olmuştur. Bunda toplam geri ödeme tutarında haksız bir artış olduğundan şeriat faizi yasaklamıştır. Bu nedenle, önemli sayıda Müslüman müşteriler geleneksel mikro finans tekliflerini reddetmektedirler.

Bunun sonucunda, geleneksel mikro finansın alternatifleri şeriat uyumlu mikro finans olduğu için Müslümanlar onları kabul etmektedirler (Begum, Alam, Mia, Bhuiyan, & Ghani, 2018). Geleneksel mikro finans fonksiyonları ve operasyonları tamamen insan yapımı ilkelere dayanmaktadır. Öte yandan, İslami mikro finans fonksiyonları ve operasyonları şeriat ilkelerine dayanmaktadır. Mikro finans önceden belirlenmiş faiz oranını garanti eder. Diğer yandan İslami mikro finans sermaye sağlayıcısı (yatırımcı) ve fon kullanıcıları (girişimciler) arasında risk paylaşımını teşvik eder. Mikro finans, herhangi bir kısıtlama olmaksızın kârı en üst düzeye çıkarmayı amaçlamaktadır (A. Hassan & Saleem, 2007). İslami mikro finans ise şeriat kısıtlamalarına dikkate alarak kârı en üst düzeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Mikro finansta temel olarak alacaklı-borçlu ilişkisine dayanmaktadır. Diğer taraftan İslami mikro finans ortaklar, yatırımcılar ve tüccarlar, alıcı veya satıcı ilişkisine dayanan bir modeldir. Mikro finans para ticaretine dayalıdır. Ancak İslami mikro finans, emtia ticareti ve para ticaretine dayalı hizmetleri göz önünde bulundurarak varlık temelli finansmanı teşvik eder (Essay & Khan, 2017).

Tablo 1.2 Geleneksel Mikro Finans ve İslami Mikro Finansın Özellikleri Hedefleri ve Araların Farklılıkları

Öğeler	Geleneksel MFI	İslami MFI
Kaynak	Geleneksel Ekonomisi	İslam Ekonomisi
Prensip	Faiz Dayalı	Kâra Dayalı
Risk Paylaşımı	Uygulanamaz	Uygulanabilir
Kredi Temeli	Faiz Oranı	Kâr-Zarar Paylaşımı, Satıştan Elde Edilen Kâr Oranı, Faizsiz Kredi ve Dini Yardım
Temel Fonksiyonu (Finansal Hizmetler)	Borç-Borçlanma, Mikro Tasarruf, Mikro Sigorta İle Mikro kredi.	Kâr-Zarar Paylaşımı Tabanlı İş, Düşük Kâr Oranlı Alım Satım, Faizsiz Kredi / Yardım Kredisi / Karz-ı Hasen / Mikro-Tasarruf, Mikro Sigorta (Tekafül)
Temel Fonksiyonu (Finansal Olmayan Hizmetler)	Eğitim, Sağlık, Çocuk ve Anne Bakımı Vb.	Eğitim, Sağlık, Çocuk ve Anne Bakımı Vb.
Mülkiyet Transferi	Kredi Devir Teslim Sırasında	Tam Kredi Geri Ödemesi Üzerine
Kredi Kurtarma Yöntemi	Grup Sorumluluğu, Grup veya Birime Göre Kuvvetler	Grup Sorumluluğu, Grup Güvencesi ve İslam Ahlakı Değerleri
Yükümlülükler (Fon Kaynağı)	Dış Fonlar, Müşterinin Tasarrufu	Dış Fonlar, Müşteri Tasarrufu, İslami Yardım Kaynakları
Varlık (Finansman Modu)	Faiz Tabanlı Sistem	İslami Finansal Enstrüman

Yoksulların Finansmanı	Yoksul Dışarıda Bırakılan	Yoksul Mikro Finans İle Bütünleşerek Dâhil Edilebilir
Fon Transferi	Nakit Verilen	Mal / Ürün
Sözleşme Başlangıcında Kesinti	Başlangıçtan Kesilen Fonların Bir Kısım	Başlangıçta Kesinti Yok
Hedef Grubu	Kadın	Aile
Kadınlar Hedefleme Amacı	Kadınların Güçlendirilmesi	Dayanışma Kolaylığı
Çalışanların Teşviki	Parasal	Parasal ve Dini
Varsayılan İlgilenmek	Grup / Merkez Basıncı ve Tehdit	Grup / Merkez / Eş Garantisi ve İslam Ahlakı
Sosyal Gelişim Programı	Laik (İslami Olmayan) Davranışsal, Etik ve Sosyal Gelişme	Dini (Davranış, Etik ve Sosyal İçerir)

Kaynak: Ahmed (2002), UNDP (2010) ve Yazar Tarafından Farklı Kaynaklardan Derlenmiştir

Ahmed (2002), geleneksel mikro finansı İslami mikro finanstan ayıran birkaç farklılığa dikkat çekmiştir. Hem geleneksel mikro finans hem de İslami mikro finans harici fonları harekete geçirebilir ve müşterilerin fon kaynağı olarak tasarruf etmelerini sağlayabilir. Bununla birlikte, İslami mikro finans, Zekât ve vakıf gibi İslami yardımları için fon kaynağı olarak kullanabilir. Finansman biçimleri için, geleneksel mikro finans faiz temelli finansmanı kolayca adapte edebilirken, İslam mikro finans faaliyetlerine olan faizi ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle, İslami mikro finans, faaliyetlerinde araç olarak İslami finansmanın olası biçimlerini incelemektedir. İslami mikro finans, temel ihtiyaçları karşılamak ve yoksulların katılımını artırmak için zekât kullanarak sosyal hizmetleri en üst düzeye çıkarabilir. Geleneksel mikro finansta, kurum doğrudan finansman olarak müşterilerine nakit verebilir. İslami mikro finans ise müşterileri için nakit vermez, çünkü o krediye faiz veya herhangi bir artan tutar ekleyerek borç veremez (Rahim & Rahman, 2007).

Geleneksel mikro finans genel olarak arzulanan etkisi hakkında sorgulanmıştı, çünkü yoksullar %30'a varan çok yüksek faiz oranlarına maruz kalıyorlardı. Hatta bazıları, mali kazançlar elde etmek için yoksullara kredi vermenin mikro finans kurumlarının amacı olamayacağını ileri sürmüştür. Alınan faiz, zayıf alıcıları için oldukça baskıcıdır ve bu nedenle mikro finansın asıl amacına ulaşamamaktadır (R. A. Rahman & Dean, 2013). Çeşitli çalışmalara göre, dikkate değer sayıda alıcı da kötü kategorinin oldukça üzerinde bulunmuştur.

Diğer yandan İslami mikro finans, kredi yerine Portföy Limit Sistem (PLS)¹² programlarına dayanan İslami finansal araçlardan faydalanmaktadır (Fathoni & Suryani, 2020). Geleneksel mikro finans kurumları esas olarak kadın müşterilerine odaklanmaktadır. Öte yandan, İslami mikro finans kurumunun faaliyetleri sadece kadınlara yönelik değil, bir bütün olarak aileye yöneliktir. Ayrıca, geleneksel mikro finans, grup kredilerini operasyonlarındaki riski azaltmanın bir yolu olarak kullanmıştır. İslami mikro finans da benzer bir teknik kullanmıştır, ancak müşterilerinin düzenli olarak ödeme yapmasını sağlamak için İslami etik ilkelerini de geliştirmiştir (Rhule, 2016).

1.3. Çalışmanın Genel Yapısı

Dusuki (2006), Ibn Khaldoun'un Asabiye kavramı ya da grupların bireylerin kişisel çıkarları üzerindeki çabalarını ve sadakatini vurgulayan sosyal dayanışma perspektifinde İslami mikro finans girişim fikrini sunmuştur. Bangladeş'in mikro finansın doğum yeri olduğu düşünüldüğünde, mikro finans kurumları yanı sıra bunların üyelerinin ve kredi sayısı son 40 yılda önemli ölçüde artmıştır. Bazı ampirik çalışmalar, mikro kredi

---

¹² *Kredi verenlere KGF'nin tahsis ettiği kefalet limiti üzerinden, yararlanıcının kredi değerliliğine ilişkin KGF tarafından ilave bir inceleme yapılmaksızın, kredi verenlerin içsel derecelendirme notları esas alınarak değerlendirildiği ve portföye sağlanan kefalet tutarı üzerinden belli bir tazmin üst limiti içinde kalmak koşuluyla kefalet sağlanan sistemdir. (<https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/bilgi-merkezi/sikca-sorulan-sorular/189-portföy-garanti-sistemi-pgs-nedir>).*

borçlularının daha fazla gelir getirici faaliyetlerle daha yüksek tüketim, daha iyi yaşam ve daha düşük yoksulluk yaşadıklarına dair kanıtlar sunmaktadır.

Yoksulluğun azaltılması, çağdaş dünya için sürekli bir zorluk olmuştur. Bangladeş dünyanın düşük gelir ülkelerinden biridir ve toplam nüfusun yaklaşık % 10'u yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bangladeş'in, mikro finansın çok önemli bir unsur olduğu yoksulluğun azaltılmasına yönelik politikasını yeniden değerlendirmesi hayati önem taşımaktadır. Mikro finans şimdi yoksulluğun azaltılması için en itici ve etkili mekanizmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Yoksulluk toplumda birçok soruna yol açmaktadır. Eğitime erişim eksikliği, ailenin parçalanması, düşük yaşam kalitesi, daha düşük sağlık durumu, güvenli suyun bulunmaması, sanitasyon eksikliği ve sosyal yaşamın eksikliği yoksulluğun en önemli etkisidir.

Birinci bölüm'de çalışmanın tanıtımı, metodolojisini, genel yapısı, arka planı, sorun bildirimi ve hipotez geliştirmesi ve akademik katkısı da netleştirmektedir. İkinci bölümde ise, mikro finansın gelişimi ana hatlarıyla açıklayıp mikro finansın neden ve nasıl birçok ülkede özellikle Bangladeş'teki başarılı olduğunu ve Bangladeş'teki İslami mikro finansın faaliyetlerini ele alınmıştır. Bu bölümün amacı mikro finansın ekonomik kalkınma sürecinde yaşanan zorlukları anlamak ve yanı sıra birçok gelişmekte olan ülkede ekonomik büyümeyi teşvik için bir araç edilen mikro finansı anlamaktır. Üçüncü bölümde ise, İslami mikro finansın yükselişini bir başarı öyküsü olarak kaleme alınacak ve İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılmasındaki katkısını zikredip onun sürdürülebilir bir araç olduğu ispatlanacaktır.. Son olarak, Müslümanlar için mikro finansın alternatifi olarak ortaya çıkan İslami mikro finansın karşılaştığı sorunları ve beklentilerini analiz edilecektir.

1.4. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Yoksulluğun azaltılması sadece 21. Yüzyıl dünyasında değil aslında insanlık tarihi boyunca verilen bir mücadeledir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, 2030'da dünya

bankası tarafından gerçekleştirilecek bir hedef olarak belirlenmiştir. Dünya Bankası tarafından 2005'i mikro finans yılı ilan edilmiştir. Ayrıca, mikro finans Birleşmiş Milletler tarafından sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme ve yoksulluğu azaltmak için en etkili araç ve kilit faktör olarak kabul edilmiştir (Saad & Duasa, 2010). Bangladeş'te mikro finans başladığından beri bugüne kadar yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Bununla birlikte yoksulluğun azaltılması için etkili bir stratejinin bir unsur olarak yoksulların emeğinin verimli kullanımını da teşvik etmektedir. Mikro finans, “kendilerine ve ailelerine bakmalarını sağlayacak gelir elde eden serbest meslek projeleri için çok fakir kişilere küçük krediler veren program” (Microcredit Summit, 1997). Dünya Bankası, mikro finans programını gelir eşitsizlikleri ve yoksulluğa yönelik bir yaklaşım olarak kabul etmiştir. Son otuz yıldan bu yana, mikro finans ve İslami Mikro finans, yoksul insanlara Bangladeş'teki yoksulluk düzeylerini azaltmaları için finansal hizmetler sunmaktadır. Mikro finans planının birçok ülkede yoksulluk sorunlarının çözümünde başarılı olduğu kanıtlanmıştır. Ancak, bu yazının temel amacı Bangladeş'teki mikro finans faaliyetini araştırmak ve Bangladeş'teki birçok yoksulluğu azaltma programında İslami mikro finansın rolünün analiz edilmesidir.

Çalışma için aşağıdaki hedefler belirlenmiştir:

- Ana hedef Bangladeş'teki mikro-finance ve İslami mikro finansının karşılaştırmalı faaliyetlerin tanımlamak.
- Bu çalışma Bangladeş'te mikro finans faaliyetlerini araştırmayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.
- Bu çalışma aynı zamanda İslami mikro finansın toplumun üzerindeki olumlu etkisini ve yoksulluğun azaltılması konusunda alternatif bir araç olduğunu da değerlendirecektir.
- Genel olarak bu çalışma İslami finans sektöründeki İslami mikro finansın sorunları, çözümleri ve beklentilerini de ortaya koymaktadır.
- Son olarak, İslami mikro-financeın demografik ve sosyo-ekonomik etkilerini belirlemek ve bunun gelecekteki potansiyelini analiz etmek de bu çalışmanın amaçlarındandır.

1.5. Çalışmanın Arka Planı

Araştırma, yoksulluğu azaltmak için İslami mikro finans faaliyetlerinin potansiyel rolünü ve yoksulluğu azaltma stratejisi, temizlik hizmetleri ve sağlık güvenliğini sağlamak gibi sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin farklı süreçlerinde İslami finans uygulaması önerilerini vurgulamaya çalışmaktadır. Çalışmanın sonucu, İslami mikro finansın yeterli iç ve dış uygunluğunun, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına yardımcı olacak İslami finans uygulaması yoluyla yoksulluğun azaltılmasını ve faizsiz mikro kredi sisteminin kullanımı ile manevi gelişmenin yaygın olarak farkındalığını artırması gerektiğini göstermektedir.

Çalışmanın bir amacı İslam mikrofinans uygulamasının güçlendirmesi yollara bulunmaktadır. Çünkü İslami mikro finans programlarının ve IMFIs'ların yoksulluğun azaltılmasına nasıl katkıda bulunabileceğini vurguluyor. Bu çalışma, yoksulluğu azaltma stratejilerinin uygun bir şekil olarak İslami mikro finansın uygulanmasını da etkilenmektedir. Öte yandan çalışma, İslami mikro finans'ın sosyal ekonomiye katkısını bulmayı ve analiz etmeyi de amaçlamaktadır. Son olarak bu çalışma, pazardaki İslami mikro finans faaliyetlerini bulmak için araştırmacı, tanımlayıcı ve vaka çalışması odaklı araştırma yöntemine göre yürütülmektedir.

1.6. Araştırma Yöntemi ve Modeli

Bu çalışma, genel olarak İslami mikro finans ve özellikle Bangladeş'teki mikro finans faaliyetlerinin etkinlikleri ortaya çıkarmak için araştırmacı, betimleyici ve vaka incelemesi odaklı bir araştırma şeklini takip etmektedir. Araştırma nitel bir formatta olup bu yöntemi ile veri toplamıştır. Toplanan veriler birçok farklı makale, kitap, rapor, çalışma, web siteleri ve diğer kaynaklardan elde edilmiştir.

1.7. Çalışmanın Sorun Bildirimi ve Hipotez Geliştirmesi

Yoksulluğun azaltılması sadece 21. yüzyılın hedefi olmamıştı aynı zamanda tarih boyunca devam eden bir zorluk da olmuştur. Bu yüzyılda yoksulluk birçok gelişmekte ve az

gelişmiş olan ülkeler için sorun olarak ortaya çıkan bir konudur. İslami mikro finans hizmetlerine olan talep eksikliği, mevcut hizmetlerin şekli ve zayıf ihtiyaçları arasında bir uyumsuzluğa yol açmaktadır. Gelişmiş, gelişmekte ve özellikle az gelişmiş olan ülkelerdeki bankalar hala fakir müşterileri görmezden gelmektedir. Çünkü teminat eksikliği bankaları daha riskli hale getiriyor ve bankalar fakir müşterilerin kredileri geri ödemek için çok az sorumluluk hissedeceklerinden endişelenmektedir. Bununla birlikte yoksullara yönelik bu finansal hizmetler genellikle yoksulluk ile yoksulluktan uzaklaşma arasındaki farkı yaratır. Fakirlerin resmi finansal hizmetlere erişiminin olmaması dışında bir finansal sistem gerekecektir. Bu yoksullara yardım etmek isteyen bağışçılara ve finansal kurumlara alternatif olan kapsayıcı finansal sistemler yaratmak, yeni bir mikro finans vizyonudur.

Ancak, geleneksel mikro finans hizmetleri, faiz temelli faaliyetler nedeniyle gelişmekte olan ülkelerdeki Müslüman nüfusun çoğunluğunun ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Bu nedenle, bu senaryoda, İslam mikro finansının nüfusun çoğunun Müslüman olduğu bir ülkede muazzam bir potansiyele sahip olduğunu ve yoksullukla mücadele için güçlü bir araç olarak kullanılabileceğini belirtmek önemlidir. Toplumun finansal ihtiyaçlarını karşılayarak değerli bir insan sermayesi oluşturabilir ve ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunabilir. Mikro finans, küresel yoksullukla mücadele için en sürdürülebilir ve etkili bileşenlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Deneyimler, İslami mikro finansın yoksulların gelirlerini artırmalarına, yaşayabilir ve başarılı işler kurmalarına ve yoksulluk düzeylerini ve toplumdaki kırılganlık konumlarını azaltmalarına yardımcı olabileceğini göstermektedir. Bahsedilen konular neticesinde aşağıda yer aldığı şekliyle hipotezler belirlenmiştir:

H1. İslami mikro finans, yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır. H2. İslami mikro finans, mikro kredi veya mikro finans özelinde Bangladeş ekonomisinin gelişmesi için güçlü bir alternatiftir.

1.8. Araştırmanın Temel Soruları

Bu çalışma, Bangladeş'teki yoksulluğu azaltma çabalarında İslami mikro finansın rolünü ve bu rolün nasıl geliştirilebileceğini belirlenecektir. Ülkede yoksulluğun azaltılmasını, ekonomik kalkınmayı artırabilecek İslami mikro finans, ilkelerinin oluşturulması ve önerilmesi amaçlanmaktadır.

1.8.1. Birincil Araştırma Amacı ve Soruları

Mikro finans ve İslami mikro finansın yoksulluğun azaltmasında rolü nedir? Yoksullar İslami mikro finanstan ne kadar yararlanabilirler? İslami mikro finans kavramı Bangladeş'te yoksulluğun azaltılması amacına hizmet etmek üzere nasıl faaliyet gösteriyor? Gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde İslami mikro finans talebi nasıldır? İslami mikro finansın gelişmekte olan ülkelerde problemleri ve beklentileri nelerdir? Gelişmekte olan ülkelerde özellikle Bangladeş ekonomisinin gelişmesinde katkısı nedir?

1.8.2. İkincil Araştırma Soruları

Bu çalışmanın ikincil araştırma sorusu;

- Kurumların sağladığı finansal ve finansal olmayan hizmetlerin türünü ve çeşitliliğini belirlemek ve İslami kurulların uyumluluklarını sağlamak
- İslami kurulların -uyumlu mikro finansın (ya da sadece İslami mikro finansın) yoksulluk üzerindeki etkisini ve Bangladeş'teki düşük gelirli bireylerde ve hanelerde yoksulluğu azaltma ve sonuç olarak ortadan kaldırmaya yönelik daha geniş çabalara nasıl katkıda bulunduğunu araştırmak.
- Kurumun borç verme planlarını, mikro finans modelini, müşteri memnuniyet seviyesini, fon kullanımının taranmasını ve geri ödeme programlarını değerlendirmek.
- Müşterilerinin üyelerinin sosyal sermaye, yoksulluğun azaltılması ve güçlendirme üzerindeki katkısını araştırmak.

Bahsedilmiş olan amaçlarıyla bu çalışma, analiz paradigmasının çoğaltılmasına giden yolu geliştirmemize destek olabilecek analitik aracı geliştirmemize yardımcı olacak olası cevaplar vermeye çalışmaktadır. Bu tez, Bangladeş'teki yoksulluğu azaltma çabalarında İslami mikro finansın rolünü ve bu rolün nasıl geliştirilebileceğini belirlenecektir. Ülkede yoksulluğun azaltılmasını ve ekonomik kalkınmayı artırabilecek İslami mikro finans ve ilkelerinin oluşturulması ve önerilmesi da amaçlanmaktadır. İslami mikro finans kavramı İslam'ın ilkelerine bağlıdır ve sosyal sorumluluk sahibi bir yatırım şeklidir. Servetlerini IMF projeleri için kullanan yatırımcılar kendilerini yalnızca topluma fayda sağlayan helal projelere dâhil ediyorlar. Bu tür projeler arasında sadaka dayalı zekât veya bir ülke ekonomisini geliştirmek için ticaret ve sanayi projeleri yer alır.

Mikro finans kurumları, ilgili işletmelerin kâr odaklı güdülerinin aksine sosyal faydaları en üst düzeye çıkarmak için kurulmuştur. Mikro Finans'ın amacı düşük gelirli seviyelerinde bile etkili ve verimli finansal hizmetler sunabilen sağlam finansal kurumlar yaratmaktır. Bangladeş Halk Cumhuriyeti'nde, yoksulluk son on yıllardan beri temel bir zorluk olmuştur ve bunun hafifletilmesi, ülkenin 2030 yılına kadar yoksullukla mücadele etmek ve yetersiz nüfusun yaşam standartlarını iyileştirmek için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)'lere ulaşmakta stratejik hedeflerinden biridir. Mikro ve KOBİ¹³ finansmanı, kazançlı bir istihdam fırsatı yaratarak yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Bangladeş'teki geleneksel bankaların ve İslami bankaların, ülkenin daha derin, daha geniş ve daha hızlı yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik ortak çabalarına uygun olarak İslami mikro finans ve orta ölçekli işletme (KOBİ) finansmanının güçlü bir şekilde tanıtımını sürdürmelidir.

---

¹³ Küçük ve orta boyutlu işletmelere KOBİ denilmektedir. Bir işletmenin KOBİ sayılabilmesi için ve onlar için düzenlenen hizmet, yapılandırma, teşvik, hibe gibi hizmetlerden yararlanabilmesi için hem yapısal hem de mali özelliklerinin yönetmeliğe uygun olması gerekmektedir(<https://www.stendustri.com.tr/haberortak/kobi-nedir-ne-demektir-h99529.html>).

1.9. Araştırmanın Akademik Katkısı

Yoksulluk yaygınlık insanın varlığına dayanmaktadır ve bugün dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinin insani gelişme gündemlerinde en önemli yeri işgal etmiştir. Bu tez çalışma, İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılması için mikro finansa karşı sürdürülebilir bir alternatif yol olduğunu kanıtlamaya çalışacaktır. Bununla birlikte, uzun zamandan beri gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol olduğunu kanıtlayarak gösterecektir. Aynı zamanda, bu tez çalışması gelecek'te Bangladesh mikro-finans konusunda çalışmalarına yardımcı olacaktır.

İslami finansın nihai hedefleri fakirlere yardım etmek, refahın eşit dağılımını sağlamak ve sosyal refahı arttırmaktır; ticari yönü ise yetersiz kesimi hedefleyerek kâr elde etmeyi belirleyerek ekonomik büyüme ve gelişmeye katkıda bulunmalarını sağlamaktır. Bu nedenle, bu iki sektörün (mikro finans ve İslami mikro finans) bir araya gelmesi, yoksulluğu azaltma ve sosyal refahı artırma hedefine ulaşma seviyesini birlikte hızlandırabilir. İslami mikro finans sadece kâr zarar esasına dayanmakla değil aynı zamanda çeşitli esnek ürünler sunmak gibi faizsiz finansman faaliyetleri göstermesiyle geleneksel mikro finanstan ayrılmaktadır (Hussaini, 2017). İslam mikro finans kurumu, insan kaynaklarının geliştirilmesindeki kilit rolleri üstlenmesiyle günümüzde çoğu toplumun ekonomik büyümesinin ve gelişiminin merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda yoksulluğun azaltılması ve zengin ve fakir arasındaki uçurumu yolunda önemli katkılarda bulunmaktadır.

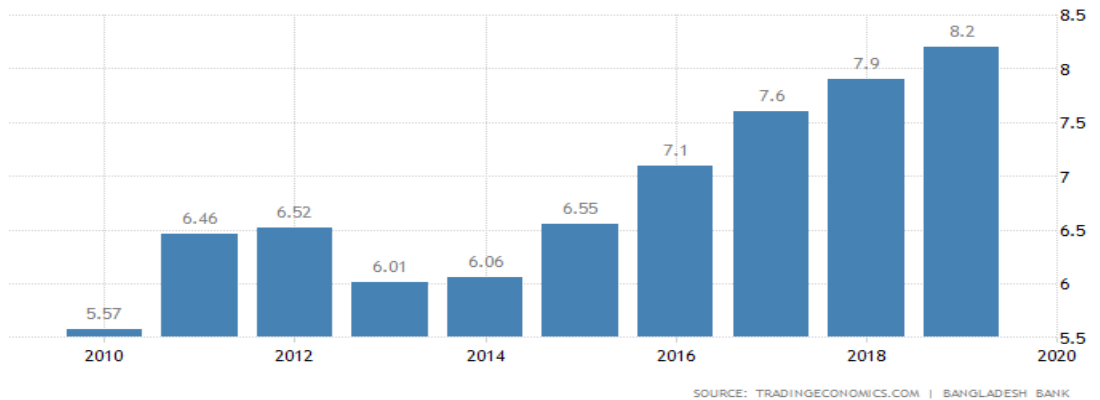
İKİNCİ BÖLÜM

BANGLADEŞ'TE MİKRO FİNANSMAN

2.1. Bangladeş Ekonomisinde Büyüme

Bangladeş resmî olarak Bangladeş Halk Cumhuriyeti, Güney Asya'da bir ülkedir. Myanmar ile Hindistan sınır komşusudur. Bangladeş'in anlamı "Bengal'in ülkesi" olup resmî dili Bengalcidir. Nüfusun %89'u Müslüman, resmî dini İslam'dır. Geri kalan kısmı Hindu ve Budisttir. Bangladeş, dünyanın en büyük Müslüman demokratik ülkelerinden biridir. Bangladeş, son yirmi yılda birçok sosyal kalkınma göstergesinde hızlı ve muhteşem gelişmeler sağlamıştır. Bangladeş ekonomisi gelişmekte olan bir piyasa ekonomisidir. Nominal olarak dünyanın 39., satın alma gücü paritesi ile 30. sıradadır. Bangladeş, gelişmekte olan orta gelirli ekonomi olarak sınıflandırılmaktadır. 2019'un ilk çeyreğinde Bangladeş'in ekonomisi, yıllık %7,3 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesi ile dünyanın en hızlı yedinci büyüyen ekonomisiydi. Bangladeş'teki GSYİH 2019 malî yılında bir önceki yıla göre yüzde 8,2 oranında genişledi. Sanayi sektörü yüzde 12,3 (2018'de yüzde 12,1) olarak büyürken, imalat sektörü yüzde 14,2 (2018'de yüzde 13,4'e) olarak yükselirken, hizmetler ise yüzde 6,8 (2018'de yüzde 6,4'e) oranında yükseldi. Bu arada, tarım sektörü yüzde 3,9'a geriledi (2018'de yüzde 4,2'ye kıyasla).

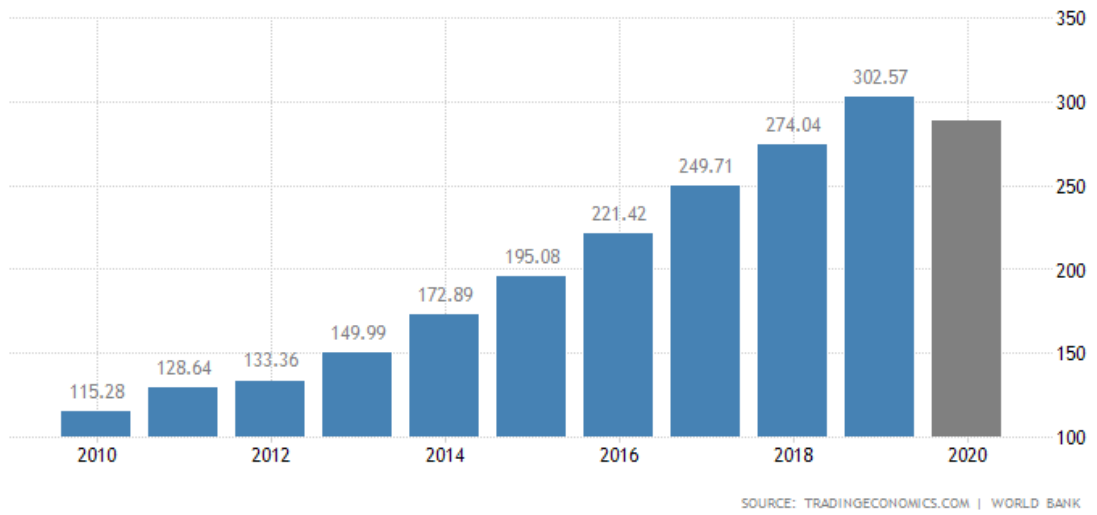
Şekil 2.1. Bangladeş'in GSYİH Büyüme Oranı

Kaynak: Bangladesh Bank

Bangladeş'in GSYİH 2019 yılındaki büyüme oranı, 2018'den %0,29 artışla %8,2 oldu. Bangladeş'in GSYİH 2018 yılındaki büyüme oranı ise, 2017 yılına göre %0,58 artışla %7,9 oldu. Bangladeş GSYİH büyüme oranı büyük başarıyla 2010-2019 yılları arasında giderek artmaktadır.

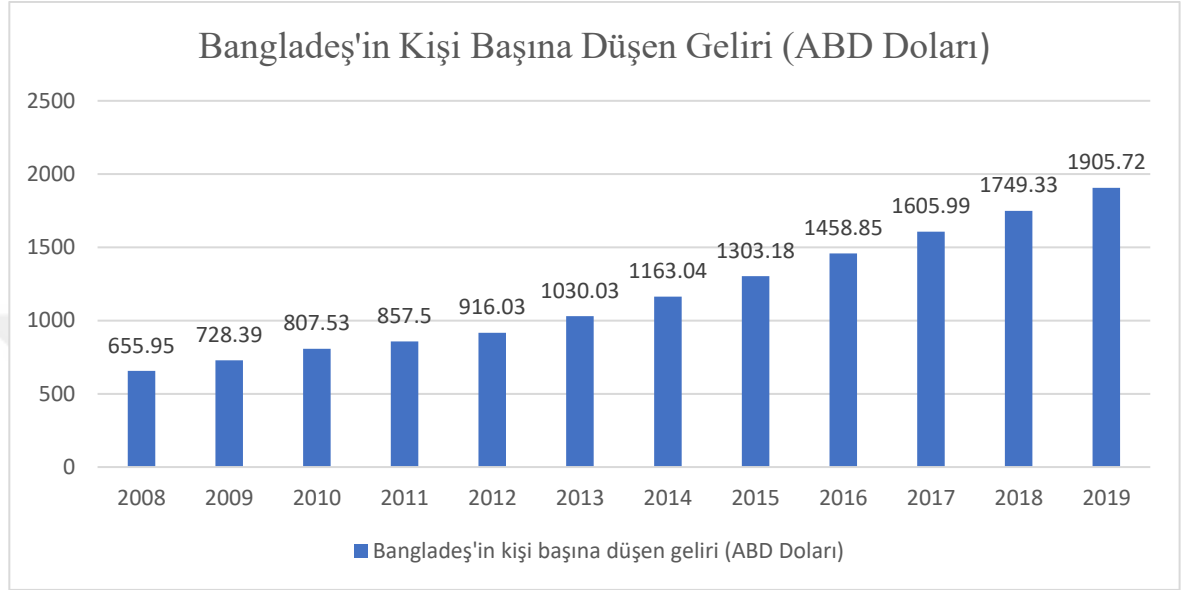
Şekil 2.2. Bangladeş Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) Miktarı (Milyar ABD Doları)

Kaynak: World Bank, Bangladesh Bank

Dünya Bankası'ndan alınan resmi verilere ve Dünya Ekonomisi projeksiyonlarına göre, Bangladeş'teki Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'sı (GSYİH) 2019 yılında 302.57 milyar ABD Doları değerindeydi. Bangladeş'in GSYİH değeri dünya ekonomisinin yüzde 0,25'ini temsil ederek sürekli artışla devam etmektedir.

Şekil 2.3. Bangladeş'te Kişi Başına Düşen Gelir

Kaynak: Bangladesh Bank

Yukarıdaki Grafik'te Bangladeş'te kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) 2008-2019 yılları arasındaki değişimi göstermektedir. 2019 yılında kişi başına düşen GSYİH geliri, 2018'den itibaren %9.27 oran artışıyla 1905 \$ olmuştur. 2018'de, Bangladeş'teki kişi başına düşen millî gelir yaklaşık 1.749.33 ABD Dolar civarındaydı. 2017'deki kişi başına düşen GSYİH geliri, 2016'ya göre %11,58 artışla 1605 \$ olmuştur. Son on yıl boyunca Bangladeş'teki kişi başına düşen GSYİH gelirleri yüksek artışlarla büyümektedir.

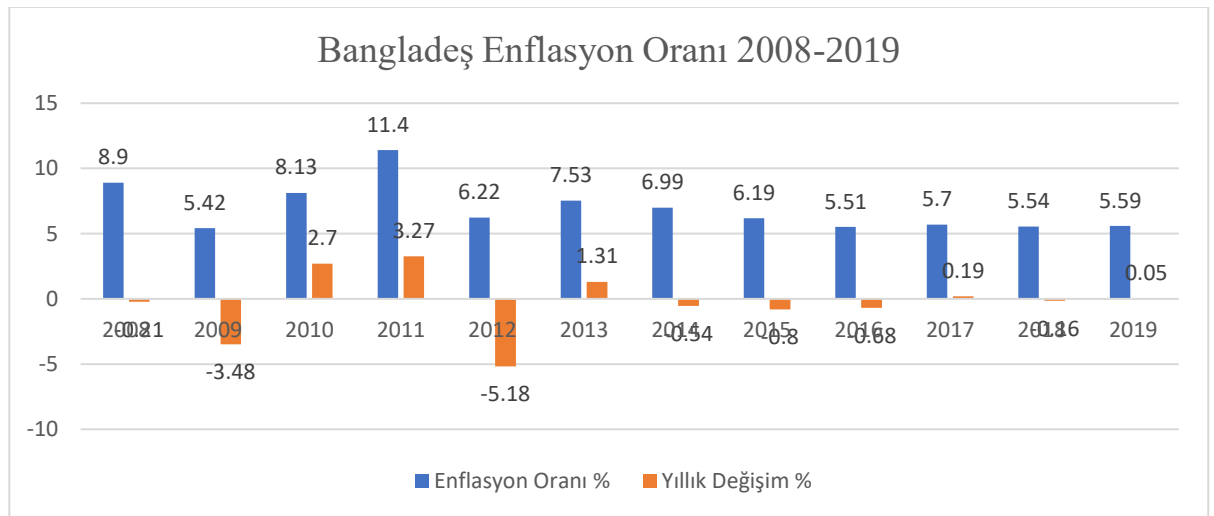
Şekil 2.4. Bangladeş'in İşsizlik Oranı

Kaynak: World Bank

Bangladeş'teki işsizlik oranı, 2018'deki %4,30'dan 2019'da %4,20'ye düştü. 2017 yılındaki işsizlik oranı ise % 4.37 iken, 2016'ya göre % 0.02 artış gösterdi. Son on yıldan beri Bangladeş'teki işsizlik oranı artış ve düşüşle devam etmektedir.

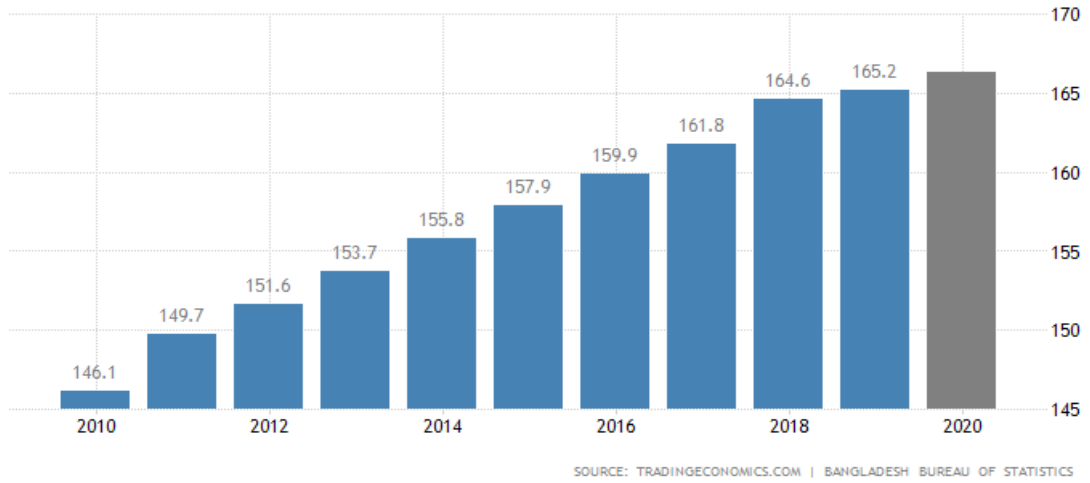
Şekil 2.5. Bangladeş Enflasyon Oranı

Kaynak: World Bank

Bangladeş'teki yıllık enflasyon oranı, 2018 yılından itibaren %5,54'ten 2019'da %5,59'a yükseldi. 2018 yılı enflasyon oranı, 2017 yılına göre %0,16 düşüşle %5,54 olmuştur. 2017 yılı enflasyon oranı ise 2016 yılına göre %0,19 artışla %5,70 olmuştur. Bangladeş'in geçirdiği son on yıldaki enflasyon oranı dalgalı bir şekilde süre gelmiştir.

şekil 2.6. Bangladeş'in Nüfusu (Milyon)

Kaynak: Bangladesh Bureau of Statistics

Ticaret Ekonomisi tarafından yapılan son sayım rakamlarına dayalı tahminlere göre, Bangladeş'teki toplam nüfusun 2019 yılında 165,2 milyon kişi olacağı öngörülmektedir. Bangladeş'in nüfusu 2018'de %1,06 artışla 164,6 milyon oldu. Bangladeş'in 2017'deki nüfusu 2016'ya göre %1,08 artışla 161,8 milyon oldu. Son on yıl arasında Bangladeş'in nüfusu büyük artışla yükselmektedir.

Tablo 2.1. Bangladeş Dış Ticaret Rakamları

Dış Ticaret Göstergeleri	2014	2015	2016	2017	2018
Dış Ticaret (GSYİH'nin %)	44.5	42.1	38.0	35.3	38.2
Ticaret Dengesi (Milyon USD)	7,482	-6,120	-6,244	-12,966	-16,913

Ticaret Dengesi (Hizmet Dahil) (Milyon USD)	-12,119	-10,606	-10,505	-17,594	-21,356
Mal İhracatı (Milyon USD)	30,405	32,379	34,956	35,851	39,252
Hizmet İhracatı (Milyon USD)	1,627	1,684	3,585	2,262	2,981
Mal İthalatı (Milyon USD)	42,268	39,460	41,490	52,836	60,495
Hizmet İthalatı (Milyon USD)	7,195	8,745	8,519	9,011	10,437
Doğrudan Yabancı Yatırım (Milyon USD)	1474	1172	1285	1706	1583

Kaynak: World Trade Organization (WTO)

Ticaret, 2018'de Bangladeş GSYİH gelirinin %38,2'sini temsil etmiştir (Dünya Bankası). 2018'de Bangladeş'ten yapılan ihracat, giysi satışları sebebiyle bir önceki yılın rekor seviyelerinden daha yüksek ve daha güçlü bir şekilde yükselerek 39.3 milyar dolara ulaşmıştı. Mal ithalatı 2018'de 60.5 milyar ABD Doları'na eşitti. Bağımsızlıktan bu yana, Bangladeş ticarete negatif bir dengeye sahiptir. DTÖ ((Dünya Ticaret Örgütü) 2018'deki izleme dengesinin -16,9 milyar ABD doları olduğunu tahmin etmiştir. Hizmetlere ilişkin olarak, 2018 yılı ithalatı 10,4 milyar ABD Doları olup, ihracat ise 2,9 milyar ABD Doları olmakla genel ticaret dengesi -21,3 milyar ABD Doları olmuştur. Bangladeş merkez bankası verilerine göre, ülkenin ticaret açığı 2019-2020 malî yılının ilk yarısında (Temmuz 2019'dan Haziran 2020'ye kadar) yıllık %5,4 genişleyerek 8,22 milyar ABD dolarına ulaştı.

2.2. Bangladeş'te Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Mikro finans Bangladeş'te 1970'lerin ortalarında genellikle resmi finansal hizmetlerden dışlanan yoksullara kredi sağlamak için başlatılmıştır. Bangladeş'te bankacılık sektöründe yenilikler getirenlerden biri; Profesör Muhammed Yunus tarafından başlatılan mikro finans yoksulluğu, kadınların güçlendirilmesini ve geliştirmekte olan toplumda girişimciliği teşvik etmek için önemli bir aracı haline (Md. Wakilur Rahman, Farid, & Mollah, 2016). Mikro finans model yavaş yavaş yaygın hale gelip uzun zamandan beri geliştirmekte ve az

gelişmiş olan ülkelerde özellikle Bangladeş'te çoğalmaya başlamıştır (Mia et al. 2019). Bangladeş'te mikro finans bankacılığı modeli olarak 1983'te Grameen Bank, kurulmuştur. Bangladeş'te ilk olarak Chittagong bölgesinde yer alan “Jobra” köyünden mikro finans uygulanmaya başlatılmıştır. Daha sonra, 1990'dan bu yana bu ekonomik modeli ülkenin ve dünyanın değişik yerlerden bağışçıların dikkatini çekme sebebiyle bu model daha çok gelişme addetmiştir. Günümüzde mikro finans dünya çapında daha büyüdüğü açıktır; bugün 200 milyondan fazla kişi doğrudan veya dolaylı yoluyla mikro finanstan yararlananlar bulunmaktadır (S. M. Rahman, 2004).

Bangladeş'te mikro finans modelini yaymak ve daha çok ihtiyaç sahiplere ulaştırmak amacıyla 1990 yılında Bangladeş hükümet tarafından “Palli Karma-Sahayak Vakfı”, PKSF (Kırsal Faaliyetleri Destekleme Vakfı) kurulmuştur (Hasan & Ahmed, 2009). PKSF'nin başlıca görevi, Mikro Finans Kurumlarına (MFI) sübvansiyonlu fon sağlayarak istihdam yaratmadaki yoksulluğu azaltmaktır. Mikro finans, ticari bankaların hizmetlerinden yararlanamayan yoksullara, kadınlara ve diğer dezavantajlı toplum gruplarına mikro kredi sağlayıp piyasayı büyütürken ekonomik sorunlarını çözmektedir (Hulme & Moore, 2006). Zamanla, finansal hizmet sağlayıcılar hem kentsel hem de kırsal alanlarda düşük gelirli insanların finansal ihtiyaçlarını karşılayarak mikro finansı daha faydalı hale getirmektedir. Söz konusu olan ihtiyaçlar; varlık oluşturma, düzensiz gelir akışlarını yönetme ve hastalık, ölüm, doğal afetler ve çatışma gibi krizlerle başa çıkma şeklinde sayılabilir (Mia, 2017).

Mikrokredi Düzenleme Kurumu (MRA), Bangladeş'teki STK-MFI'ler için elverişli bir ortam yaratarak mikrofinans sektörünün sürdürülebilir gelişimini teşvik etmek için Bangladeş Halk Cumhuriyeti Hükümeti tarafından "Mikrokredi Düzenleme Kurumu 2006 Yasası" altında kurulmuştur. Mikro finans sektörü Mikro Kredi Düzenleme Kurumu'nun (MRA) gözetimi ve Bangladeş hükümetinin desteği ile uygulanmaya sürdürmektedir. Mikro finans sektörü 2017-18 mali yılında istikrarlı bir büyüme eğilimi göstermiştir; MFI'lerin toplam üye sayısı yaklaşık 31.1 milyona ulaşmıştır. Her dönemde üyelerin

%90'dan fazla kadındır. Mikro finansın etkisi yoksulluğun azaltılması, gelir üretimi, kadınların güçlendirilmesi ve sağlık ve eğitime erişimin artmasıyla sınırlı değildir. Birçok finansal hizmet sağlayıcısı, yoksulların finansal yaşamlarını yönetmelerine yardımcı olmak için kredi, tasarruf, sigorta ve para transferleri gibi çok çeşitli servisler sunmaktadır (Churchill & Appau, 2016). Mikro finansın etkilerine ilişkin eleştirilere rağmen, yukarıdaki inceleme mikro finansın yoksulluğun azaltılmasını etkilediğini, bireysel ve hane halkı gelirlerini artırdığını, kadınları güçlendirdiğini, çocuklar için eğitime erişimi artırdığını, sağlığa erişimi artırdığını, konut gelişimini etkilediğini, doğurganlığı azalttığını ve destek sağladığını göstermektedir. Son otuz yıldan bu yana mikro finans faaliyetleri gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak için ekonomide çok önemli bir faktör haline gelmiştir (Hasan & Ahmed, 2009).

2.3. Bangladeş'te Mikro Finans Sektörüne Genel Bakış

Mikrofinans, başlangıcından bu yana, kırsal ve kentsel alanlardaki düşük gelirli insanlara fayda sağlamak için bir ekonomik kalkınma yaklaşımı olarak gelişmiştir. Bangladeş mikro finansa en uzun geçmişe sahip ülkelerden biridir. Grameen Bank ve BRAC tarafından çeşitli pilot programlar ve deneyler yapıldığı için ülkede mikro finans sürekli gelişmiştir. Bangladeş'teki mikro finans, kapsamını ev tabanlı faaliyetlerden ve serbest meslekten tasarruf ve sigorta, mikro işletmeler için istihdam sağlamaya kadar genişletmiş ve borçluların ekonomik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesine yardımcı olmuştur. Tarihsel olarak tarım kredi alan en yüksek sektör olmaya devam etse de, ticaret ve iş sektörü kaynaklı borçlanmalar giderek artmakta ve bu da ekonomik faaliyetlerin çeşitliliğinin arttığını göstermektedir (Mahmoud, Khalily, & Wadood, 2009).

Mikro finans yoksul insanların yoksulluğu azaltma aracıdır. Mikro finans 1970'lerde ortaya çıktı ve 1980'lerin sonlarında, çiftçilere odaklıydı daha sonra el sanatları yapan kişilerden, küçük mağazalar işletenlerden (çay bahçesi vb. gibi), küçük işletmelerle serbest çalışan kişilere kadar kapsamı genişlemiştir (Cull, Kunt & Morduch, 2009). Mikro finans özellikle yoksul ve gelişmekte olan bölgelerdeki yoksul bireylere ve gruplara mikro

krediler sağlayan bir finansal hizmettir. Muhammed Yunus, Grameen bank aracıyla Bangladeş'teki kırsal bölgelerde yoksullara borç vermeye başladı. Kredi verenlerin yoksulları, özellikle kadınları, riskli kredi grupları olarak değil, karlı müşteriler olarak görmeye başlamasıyla Grameen Bank, mikro finansta dünya çapında bir hareket başlayabilmiştir (Hussain, 2019).

Mikro finans sektörü için fon kaynağı Haziran 2016'ya göre, Bangladeş'teki mikro finans sektörü fonlarının tutarı 74,184 crore'dır (TK). Bunun ana kaynağı üyelerin tasarrufudur; miktarı 26.295 crore TK olan toplam fonun yaklaşık% 35'i kadardır. Ayrıca, mikro finans kuruluşları için bir diğer önemli fon kaynağı, toplam fonunun % 34,72'si olan 25.831 crore TK kendi sermaye fonudur. Mikro finans kurumları, sermaye fonları ve üyelerin tasarruflarının yanı sıra ticari bankalar, Palli Karma Sahayak Vakfı (PKSF), bağış kuruluşları, hükümet ve çeşitli kurumsal kaynaklar gibi diğer kaynaklardan da fon toplamaktadır. Başlangıçta, daha çok yabancı fonlara bağımlıydı, ancak şimdi mikro finans sektörünün aslan payı yerli kaynaklardan geliyor.

Tablo 2.2 Mikro Finans Sektörü Genel Bakış, (2018)

Çalışan İnsan Gücü	1.5400000
Müşteri Sayısı	3.150.000
Üye Sayısı	41.890.000
Mikro Finans Kurumları	705
Şube	18,196
Tasarruf Durumu	26,295 (Crore Tk)
Kredi Dağıtımı	1,20,191 (CroreTk)
Kredi Koleksiyonu	1,11,221 (Crore Tk)
Kredi Durumu	67,390 (Crore Tk)
Üyelerin Net Tasarrufları	294.11 (Crore Tk)
MFI'ların kullandığı Mikro İşletme Kredisi	277.88 (Crore Tk)

Bankaların MFI'lara Kullandırdığı Kredi	30.08 (Crore Tk)
Bankaların Mikro Kredi Doğrudan Müşterilere Kullandırıldı	63.09 (Crore Tk)
Kamu Kurumlarının Doğrudan Müşterilere Dağıttığı Kredi	11.77 (Crore Tk)
Tarımsal Kredilerin MFI'lar Tarafından Verilen Toplam Krediye Oranı	%52
Sigorta Poliçeleri Kapsamındaki MFI Borçlularının Oranı	%75
MFI'ların Sayısının Müşteriler İçin Sosyal Gelişim Programı	450
MFI'ların Sayısı Müşteriler İçin Eğitim Programı	325
Tüm Bankaların Toplam Kredileri ve Avanslarının Mikro Kredi Oranı	%15.38
Tüm Banka Mevduatının Toplam Yüzdesi Olarak Mikro Tasarruflar	%3.47
Tarımsal GSYİH'de Sektörel Pay	%43
Ulusal İşgücünde Sektörel İstihdam Payı	%0,37

Kaynak: Credit and Development Forum, Annual report (2018)

Mikro finansın amacı yoksulluğu azaltmak, küçük bir miktarla yoksul insanları ve işletmeleri finanse etmektir (Imai & Alam, 2012). Bangladeş'te mikro finans kurumlar girişimcilere BDT 50.000 TK tutarına kadar mikro kredi sağlamaktadır. Bangladeş'te MFI sektörü daha rekabetçi hale gelmiştir. Müşterileri çekmek için MFI'lar bir dizi yenilikçi finansal ürün ve hizmet geliştirmiştir (Quayes & Khalily, 2013). Düşük işlem maliyetleri, düşük teminat koşulları ve daha az formalite ile kapsamlı finansal hizmetler sağlamak için Bangladeş'te mikro finans sektörü kendi alanında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Mikro finans mali yıl 2018'de, ülke çapında 18.088 şubeleri aracılığıyla 31.1 milyon üyeye mali hizmet sağlamıştır. Sektör aynı zamanda toplam 152.506 çalışanı da istihdam etmiştir (M. Wakilur Rahman & Luo, 2011).

Tablo 2.2'de Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA) tarafından hazırlandığı Aralık 2018 yılın mikro finans sektörünün yıllık raporu gösterilmiştir. Yılsonunda toplam işgücü

ve müşteri sayısı sırayla 154 bin ve 3.15 milyondur. Aynı zamanda 705 mikro finans kurumlar 18,196 şubeleriyle mikro finans faaliyetlerini yürütülmektedir. Tasarruf durumu, kredi dağıtımı, kredi tahsilatı ve kredi durumu sırayla 26.295 Crore Tk, 120.191 Crore Tk, 111.221 Crore Tk ve 6.739 Crore Tk olarak sonlanmıştır. Üyelerin net tasarrufları 294.11 Crore Tk ve MFI'lar mikro işletmenin kullandığı kredi 277.88 Crore Tk olarak sonlanmıştır.

2018 yılının sonunda tarımsal kredilerin oranı MFI'lar tarafından verilen toplam kredinin %52 olurken sigorta poliçeleri kapsamındaki kredi oranı %75 olmuştur. Aynı yerde MFI'ların müşteriler için düzenledikleri sosyal gelişim program sayısı 450 iken MFI'ların müşteriler için kurdukları eğitim program sayısı 325'tir. Tüm bankaların toplam kredileri ve avanslarının mikro kredi oranı, tüm banka mevduatının toplam yüzdesi olarak mikro tasarruflar, tarımsal GSYH'de sektörel pay, ulusal işgücünde sektörel istihdam payı sarayla şu şekildedir; %15.38, %3.47, %43, %0,37.

Tablo 2.3. Bangladeş'te Mikro Finans Sektörü (Temel Faaliyetleri (2014-2018))

Ayrıntılar	2014	2015	2016	2017	2018
Lisanslı STK- MFI Sayısı	686	691	674	667	705
Şube Sayısı	14,730	15,609	16,284	17,120	18,196
Çalışan Sayısı	109.628	110.781	127,820	139.526	154.985
Müşteri Sayısı (Milyon)	25.11	26.00	27.79	29.9	31.5
Toplam Borçlular (Milyon)	19.42	20.35	23.28	24.85	25.35
Kredi Dağıtımı (Milyar TK)	462.00	634.00	787.00	1045.78	1,20,191
Tarımsal Kredi Ödemesi (Milyar TK)	155.73	266.25	353.00	408.87	488.23

Ödenmemiş Kredi Tutarı (Milyar TK)	282.20	352.41	459.37	583.62	602.39
Tarımsal Kredi Durumu (Milyar TK)	115.77	147.60	285.00	354.00	445.32
Depolama Durumu (Milyar Tk)	106.99	135.41	171.19	216.71	262.95
Kredi Geri Dönüşüm Oranı (Milyar Tk)	447.89	522.47	773.00	876.85	1112.21
Kurtarma Oranı (%)	95.64	96.02	95.50	97.90	95.75

Kaynak: Mikro kredi Düzenleme Kurumu (MRA) ve Mikro Finans İstatistik (MIS)-2018

Finansal sürdürülebilirlik, MFT'lerin rekabetçi bir pazarda faaliyet göstermeleri için önemlidir. Bangladeş, mikro finans kurumlarının merkezi olarak adlandırılmaktadır ve dünyadaki bazı ülkelerinde mikro finans finansal faaliyetlere dahil olmak için mikro finans modellerini benimsemişlerdir (Hossain ve Bayes, 2015). Bangladeş'teki mikro finans piyasası son otuz yılda muazzam bir bilinirlik kazanmış ve yoksul insanların kredi alma kabiliyetine sahip olduğunu ve düzenli olarak borçlarını geri ödediklerini kanıtlamıştır. Tablodaki Bangladeş'te mikro finans sektörün 2014'ten 2018'a kadar temel faaliyetleri göstermektedir. Burada gösteren bazı ayrıntılarda sürekli gelişmeler vardır. Şube sayısı 2014'te 14,730 olurken 2018'de %23 oranı artırıp 18,196 şube sayısına ulaşmıştır. Aynı zamanda Çalışan Sayısı 2014'te 109,628 kişi iken 2018'de yüzde 41 oranı artırıp 154985 olmuştur.

Müşteri sayısında 2014'ten 2018'e kadar sürekli artış gözükmektedir. Aynı anda toplam borçlular, kredi dağıtımı, tarımsal kredi ödemesi konusunda sürekli artış gözükmektedir. 2018 yılının sonunda ödenmemiş kredi tutarı %213, tarımsal kredi durumu %384, tasarruf durumu %245, kredi kurtarma %248 artmış olarak gözükmektedir. Kredi geri dönüşüm oranı 2014'ten 2018'e kadar % 95-97 civarında bir orana çıkmıştır. Birçok MFI'nin başarı

öyküleri, diğer MFI'lara daha çok alanlara ulaşmak ve genişlemek için ilham vermiştir. Ortalama kredi hacmini artırmış ve borçluların istikrarlı büyümesini sağlamıştır.

Tablo 2.4. Bangladeş'teki Mikro Kredi Sektörü Kuruluşları

Öykü	Üye (Milyon kişi)	Borçlu (Milyon kişi)	Borçların Ödenmesi (Milyar Tk)	Depolama Durumu (MilyarTk)	Kredilerin Dağılımı (Milyar Tk)
MRA tarafından akredite edilmiş küçük kredi kurumu	31.2	25.4	673.9	262.95	1201.91
Grameen bank	8.31	8.31	152.19	205.39	243.21
Çeşitli devlet daireleri/ kurumları/ özel programlar	1.42	0.95	26.87	12.93	27.68
Kamu ve özel bankalar	0.94	0.46	26.05	8.75	21.6
Toplam	41.89	35.12	879.01	490.02	1494.4

Kaynak: Mikro kredi Düzenleme Kurumu (MRA) ve Mikro Finans İstatistik (MIS)- 2018

Mikro finans Bangladeş ekonomisi gibi bir ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu finansal yeniliğin büyümesi, ülkenin sosyo-ekonomik, makroekonomik ve finansal istikrarına bağlıdır. Bangladeş'teki mikro kredi sektörü 2018 yılı sonunda toplam 41.89 milyon üyeye ulaşmış ve toplam borçlu sayısı 35.12 milyon kişiye çıkmıştır. 2018 yılsonunda toplam borçların ödenmesi, depolama durumu, kredilerin dağılımı 879.01 milyar, 490.02 milyar, 1494.4 milyar olarak sırayla verilmiştir.

Tablo 2.5. 2017-2018 Yılında Bankaların Üstlendiği Mikro Kredi Faaliyetleri

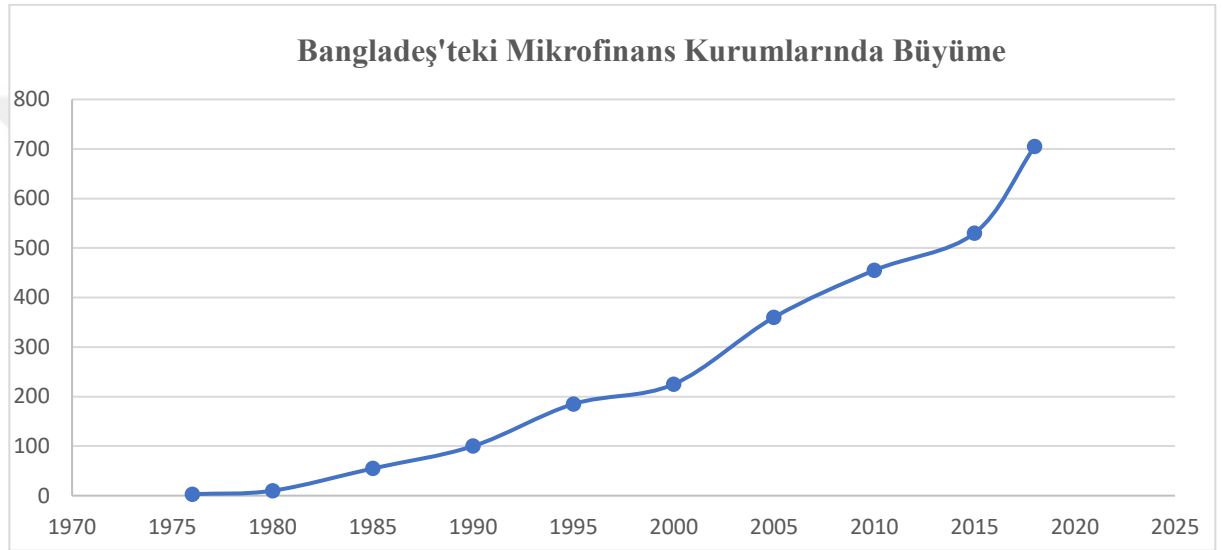
Banka Adı	Borçlu (kişi)	Krediler Dağılımı (Laksh, Tk)	Kredi Durumu (Lakhs, Tk)
Sonali Bank	152082	1680.00	32339.00
Rupali Bank	10262	5617.94	8704.59
Janata Bank	11630	3752.84	17452.20
Bangladesk Krisi Bank	7435	4779.00	42853.00
Rajshahi Krisi Unnoyon Bank	995	494.28	368.62
İslami Bank Bangladesh Ltd	213859	171737.58	131121.30
Jomuna Bank Ltd	448	1356.25	3178.87
Bank Asia	-	0.00	69.60
Uttora Bank Ltd	824	1472.45	948.33
One Bank Ltd	69	73.30	40.28
Al Arafah İslami Bank Ltd	30383	15256.55	7934.66
Aggroni Bank Ltd	27050	6235.81	13491.05
Premiur Bank Ltd	226	335.70	357.32
Social İslami Bank Ltd	2144	3231.37	1727.45
Total	457.407	21.602.307	26.055.931

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA) ve Mikro Finans İstatistik (MIS)- 2018

Bangladeş'te uzun zamandan beri mikro finans kurumlarıyla beraber bankalar da insanların taleplerine göre mikro kredi vermektedir. Bankaların verdiği mikro kredilerin durumu, eğilim ve performansına göre aşağıdaki çıkarımlar yapılabilir: En fazla müşteriye sahip olan banka İslami Bank Bangladeş Ltd'tir. İkinci sırada 152082 kişi ile Sonali Bank yer almaktadır. Aynı anda kredilerin dağılımı ve kredi durumu konusunda 1.7 milyar ve 1.3 milyar olarak ilk sırada İBBL yer almaktadır. 2018 yılı sonunda tüm bankaların toplam Borçlu 457407 kişi olarak kaydedilmiştir. Aynı zamanda kredilerin dağılımı toplam 2.16

milyar, kredi durumu ise 2.6 milyara kadar ulaşmıştır. Sonuç olarak tabloya göre bankaların mikro kredi operasyonlarının gittikçe her taraftan sürekli büyüdüğü görülmektedir.

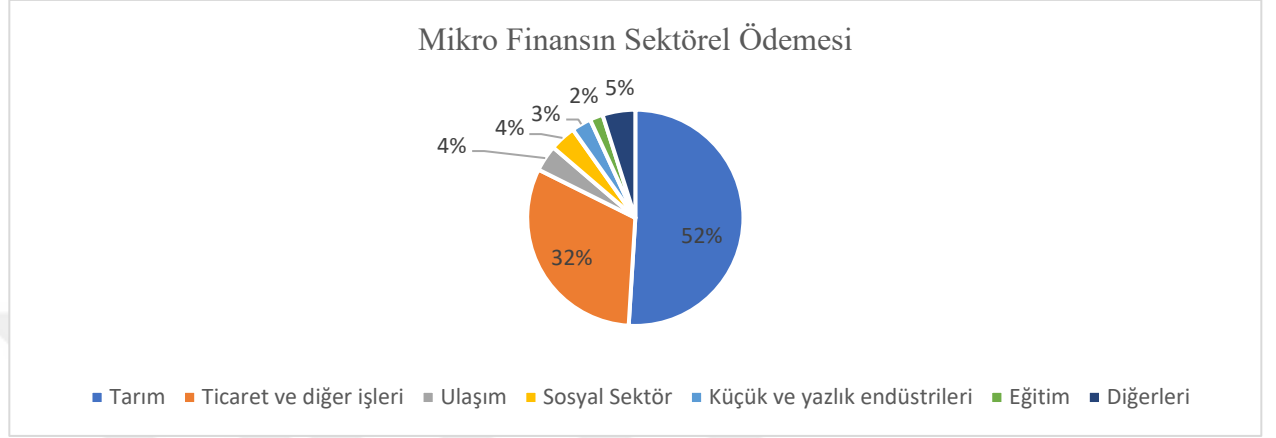
Şekil 2.7. Bangladeş'teki Mikro Finans Kurumlarında Büyüme (2018)

Kaynak: Kredi ve Geliştirme Forumu (CDF, 2018)

Yukarıdaki istatistikte mevcut MFI sayısı ve sektörün durumu hakkında genel bir bakış sunulmaktadır. MFI'lerin karşılaştırmalı performansını sağlar ve Bangladeş'teki MFI'ler tarafından sunulan farklı ürünlerin daha net bir görünümünü elde etmek için mikro girişimler ve mikro sigorta gibi finansal kapanıkların verilerini ve analizini ayrı ayrı içerir (Raihan, Osmani, & Khalily, 2015). 1976 yılında üç MFI'leriyle başlatırken sürekli artışla 2018 yılının sonunda bu sayı 705'ye ulaşmıştır. Mikro finans büyümesi, 1980'lerin ortalarında ülke çapında benzer MFI türleri kurulduğunda hız kazanmıştır (Ahmed, 2009). Yeni şubeler ana kuruluşlarının diğer şubelerinin prosedürlerini ve normlarını çoğalttıkça 'franchising' yoluyla güçlü bir şekilde genişlemiştir (Zaman, 2004). Program, ülke çapında önde gelen MFI'ların yanı sıra yoksullara hizmet etmek için yerel olarak geliştirilmiş MFI'lerin tanıtımı da ayırt edici bir özelliğe sahip olmuştur

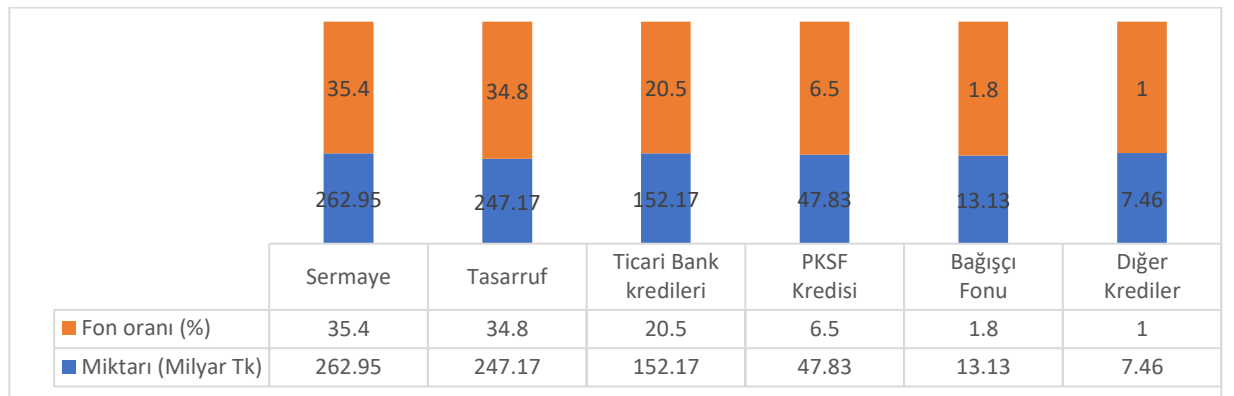
Şekil 2.8. Mikro Finansın Sektörel Ödemesi

Kaynak: Bangladesh Micro Finance Statistics-2018

Son otuz yıldan bu yana, Bangladeş'teki mikro finans sektörler üyeleri için sürekli yeni ürünler geliştirmektedir. MFI'lar pazarda daha büyük pay yakalamak ve uzun vadede sürdürülebilirlik elde etmek için birbirleriyle rekabet ederler (PKSF, 2014). Bangladeş mikro finans istatistikleri göre, 2018 yılı sonunda mikro finans en fazla tarım sektörüne yatırım yapmıştır ki bu toplam payın %52'den oluşuyor. Kalan %48 paydan %32 ticaret ve %16 diğer sektörlerde mikro kredi verdiği gözükmemektedir. Diğer sektörler içinde ulaşım, sosyal hizmet, küçük ve yazlık endüstrileri, eğitim ve başkalar küçük sektörler içermektedir.

Şekil 2.9. MY 2018'de Mikro Finansın Fon Kaynakları

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA) ve Mikro Finans İstatistik (MIS) – 2018

Mikro finans sektörünün toplam fonun %35.4'ü sermayeden oluşur ki bu 262.95 milyara (Tk) denk gelir. İkinci ana kaynağı ise üyelerin tasarrufudur; fon miktarı ise 247.17 milyar (Tk). Bu toplam fonun yaklaşık %35'ten oluşmaktadır. Mikro finans kuruluşları için bir diğer önemli fon kaynağı ticari banka kredilerdir. Bu toplam payın %20'den oluşur. Diğer fon kaynakları ise Palli Karma Sahayak Vakfı (PKSF), bağış kuruluşları ve çeşitli kurumsal kaynaklardan oluşmaktadır. Mikro finans kuruluşlar başlangıçta daha çok yabancı fonlara bağımlıyken şimdi mikro finans sektörünün büyük bir payı yerli kaynaklardan oluşturulmaktadır.

Kurumların finansal sürdürülebilirliği içermek sebebiyle finansman kaynağı MFI'lar için kritik bir konudur. Donör fonlarına uzun süre yoğun olarak bağımlı olmak MFI'lerin sürdürülebilirliğine etkiler. Çoğu MFI, sübvansiyonlu bir oranla bağışçı fonlarına bağlı olmasına rağmen bu bağımlılık büyük ölçüde azaltılmıştır. PKSF sektörü artık finansal olarak daha sürdürülebilir hale gelmektedir. Çünkü ana fon kaynağı birikimli fazlalarından ve müşterilerin tasarruflarından oluşmaktadır. Ticari bankalardan ve diğer fon kaynaklarından sağlanan fonlar, son beş yılda Bangladeş'teki MFI'lerin finansmanında sürekli bir rol oynamaktadır (MRA, 2014).

2.4. Bangladeş'te Mikro Finans Kuruluşu Modeller/ Uygulamaları

Bangladeş birçok yönden, Güney Asya bölgesindeki en gelişmiş mikro finans piyasasıdır. Hem Hindistan hem Bangladeş, Güney Asya bölgesindeki en büyük 20 mikro finans Kurumundan (MFI) 16'sına sahiptir. Bangladeş'teki mikro finans piyasası son otuz yılda muazzam bir yol katledip yoksul insanların krediye layık olduklarını ve aldıkları krediyi düzenli olarak geri ödediklerini kanıtlanmıştır. Temelde sadece yoksullara kredi hizmeti veren piyasa, tasarruf, sigorta ve finansal transferler gibi diğer finansal hizmetleri de kendi bünyesine eklemiştir (Bank, 2004).

Mikro finans kurumları, girişimcilerin ihtiyaçlarına ve koşullarına göre uyarlanmış finansal hizmetler sunmaktadır. Genellikle iyi mikro finans programları küçük ve çoğu zaman kısa vadeli kredilerle uygulanır. Mikro finans programları, borçlunun ve yatırım değerlendirme ilişkisinin, zamanında geri ödemedenden sonra kredilerin hızlı ödenmesi ile hizmetlerin uygun yeri ve zamanlaması şeklinde basitleştirilmiştir. Aslında mikro finans, finansal hizmetlere erişimi olmayan işsiz veya düşük gelirli bireylere veya gruplara sağlanan bir bankacılık hizmetidir (Churchill & Appau, 2016).

2.4.1. Mikro Kredi

Bangladeş'teki mikro kredi programı STK'lar, Grameen Bank, farklı devlet bankaları, özel ticari bankalar ve Bangladeş Hükümeti'nin bazı bakanlıklarının özel programları vb. tarafından uygulanmaktadır. Binden fazla kurum mikro kredi programı işletmesine rağmen sadece 10 büyük Mikro Kredi Kurumu (MFI) ve Grameen Bank, sektörün toplam tasarrufunun % 87'sini (BD 93 milyar Tk civarında) ve sektörün toplam kredilerinin % 81'ini temsil etmektedir (BD 157.82 milyar Tk civarında) (Forum, 2018). MFI'lerde ve Grameen Bank'ta yaklaşık iki yüz bin kişi istihdam edilmektedir. Yaklaşık 30 milyon yoksul insan mikro kredi programlarından doğrudan faydalanmaktadır (Mahmoud, Khalily, & Wadood, 2014). Mikro kredi finansal hizmetler sayesinde bu yoksul insanların çeşitli gelir getirici faaliyetlerde bulunmalarına olanak sağlamaktadır. Şu anda ülkenin toplam ekonomik kalkınma sürecini hızlandırmaya yardımcı olan serbest meslek sahibi olmalarına yardımcı olan 30 milyon yoksul insan arasında 160 milyar BD Tk (yaklaşık) finansal hizmet verilmektedir (Forum, 2018).

Mikro kredi, serbest meslek sahibi olma veya küçük bir işletme ve büyütme için verilen son derece küçük bir krediyi içeren yaygın bir mikro finans türüdür. Bu borçlular, özellikle daha az gelişmiş ülkelerden (LDC) düşük gelirli bireylerden oluşmaktadır. Mikro kredi ayrıca "mikro-borçlanma" veya "mikro-kredi" olarak da bilinmektedir (Karim, 2017). Mikro kredi düzenlemelerinin yapısı genellikle geleneksel bankacılıktan farklıdır. Burada teminat gerekli olabilir veya geri ödemeyi garanti altına almak için başka şartlar konabilir.

Örneğin, bir kişi bir işe başlamak için parasını kullanmada sorun yaşıyorsa, o kişi diğer grup üyelerinden veya kredi memurundan yardım alabilir. Geri ödeme yoluyla, kredi alıcıları gelecekte daha büyük krediler almalarını sağlayan iyi bir kredi geçmişi geliştirmeye başlarlar.

Temel çıkarımlar:

- Mikro kredi, küçük bir işletmeyi başlatmak veya genişletmek için bireylere çok küçük miktarlarda borç verme yöntemidir.
- Mikro kredi, borçluları gelişmekte olan ülkelerde yaşayan düşük gelirli bireylere kredi sağlamaktadır. Bu mikro kredi uygulaması Bangladeş'teki sosyo-ekonomik koşullardan kaynaklanmaktadır.
- Çoğu mikro kredi programı aslında Nobel ödülü sahibi Muhammed Yunus ve Grameen Bank tarafından geliştirilen bir grup borçlanma modeline dayanmaktadır.

2.4.2. Mikro Tasarruf

Mikro tasarruflar, gelecekteki kullanım için fon depolayıp bir teşvik olarak düşük gelirli ailelere veya bireylere sunulan küçük bir mevduat hesabından oluşan bir mikro finans dalıdır. Mikro tasarruf hesapları normal bir tasarruf hesabına benzer şekilde çalışır ancak daha az miktarda para için tasarlanmışlardır. Minimum bakiye gerekliliklerinden çoğu zaman feragat edilir ya da çok düşüktür bu da kullanıcıların küçük miktarlarda para tasarrufu yapmalarına ve hizmet için ücretlendirilmemelerine olanak tanır. Mikro tasarruf planları genellikle gelişmekte olan ülkelerde eğitim veya gelecekteki diğer yatırımlar için tasarruf etmeyi teşvik etmenin bir yolu olarak sunulmaktadır (W. Bank, 2004). Bu planlara yatırım yapan insanlar genellikle düşük gelirli bireylere zarar verecek, öngörülemeyen masraflarla başa çıkmaya daha hazırdır.

Mikro tasarruf programları ya hizmeti kullanmak için cüzi bir ücret talep eder ya da hiç ücret talep etmezler. Amaç, hesap sahibinin zaman içinde tasarruflarını artırmak için

küçük artışlarda dahi fon ayırmaya teşvik etmektir. Bu tür programlar kullanıcıyı tasarruf alışkanlıklarından haberdar etmek için ilişkili uygulamalar geliştiren çok sayıda girişim de dâhil olmak üzere geleneksel olmayan kurumlar tarafından sunulabilir. Mikro tasarruf hesaplarının geliştirilmesi, tüketme ve kaydeder derecede fazla harcama eğiliminde olan halkın harcama eğilimini değiştirmek için kısmi bir çabadan kaynaklanmaktadır (Banna & Sarker, 2018). Ayrıca, geleneksel tasarruf hesaplarında var olabilecek bazı engelleri azaltmanın bir yoludur.

2.4.3. Mikro Transferleri

Özellikle yurtdışına, aile veya arkadaşlara para transferi için bir hizmettir. Cari hesap açmadan yapılan para transferleri, Western Union, Money Gram ve Anelik gibi uluslararası para transfer sistemleri aracılığıyla bir dizi ticari banka tarafından yapılmaktadır. Para transferleri yalnızca havale işlemlerinden daha fazlasını kapsar. Aile üyelerine veya menşe yerindeki diğer kişilere gönderilen göçmen işçi kazançlarının bir bölümü olarak tanımlanır. Havale, yurtiçi ve yurtdışı transferlerini içerir. Çok sayıda yoksul insanın uzak yerlerde yaşayan ve para kazanan akrabaları vardır. Onlara hizmet gönderme ve parayı almaları gerekiyor. Dünya Bankası'na göre, işçi dövizleri için yıllık küresel pazar - göçmen işçilerden eve transfer edilen para - yaklaşık 167 milyar ABD doları. Düzenlenmemiş işlemleri sayarsa tahmini toplam 230 milyar dolara yakındır (Forum, 2018).

2.4.4. Mikro Sigorta

Mikro-sigorta, düşük gelirli kişileri ihtiyaçlarına, gelirlerine ve risk düzeylerine göre belirlenen sigorta primi ödemeleri karşılığında kaza, hastalık ve doğal afetler gibi risklere karşı koruyan bir mekanizmadır. Mikro-sigorta sektörü, dünya çapında 2 milyardan fazla kişilik bir potansiyel pazara sahip olan ve hızla büyüyen bir sektördür. Mikro sigorta, düşük gelirli kişilere ilgili riskin olasılığı ve maliyeti ile orantılı olarak düzenli prim ödemeleri karşılığında belirli tehlikelere karşı korumak için kullanılan bir finansal düzenlemedir. Mikro sigorta, düzenli sigorta gibi çok çeşitli riskler barındırır. Bunlar hem

sağlık risklerini hem de mülkiyet risklerini içerir. Bu risklerden bazıları arasında ürün sigortası, hayvancılık / sığır sigortası, hırsızlık ve yangın sigortası, sağlık sigortası, vadeli hayat sigortası, ölüm sigortası, sakatlık sigortası ve doğal afetler sigortası vb. vardır (ÖZDEMİR, 2018).

Mikro-sigorta, girişimcilere büyük ölçüde mülkiyet, sağlık veya çalışma olanakları sağlayarak girişimcinin risklerini azaltır ve asıl işlerine daha fazla odaklanmaları için onlara şans verir. Hayat sigortası, mülkiyet sigortası, sağlık sigortası ve maluliyet sigortası gibi farklı sigorta hizmet türleri vardır. Mikro-sigorta, düşük gelirli insanlar (günde yaklaşık 1\$ ile 4\$ arasında (4\$'ın altında) yaşayanlar) için ilgili risklerin olasılığı ve maliyeti ile orantılı olarak düzenli prim ödemeleri karşılığında onların belirli tehlikelere karşı korunmasıdır. Mikro-sigorta ortağı aracı modeli, sağlayıcı odaklı model, tam hizmet modeli ve topluluk tabanlı model sunmak için dört ana yöntem vardır. Bu modellerin her birinin kendi avantajları ve dezavantajları vardır (Obaidullah, 2008).

2.4.5. Mikro Öz-Kaynak

Mikro girişime yatırım yapan bir mikro girişimci, borçlanma veya öz kaynak yoluyla finansman gereksinimlerini karşılayabilir. Birinci nesil mikro girişimcilere sağlanan mikro eşitliğe mikro girişim sermayesi (VC) denir. Bununla birlikte, mikro VC¹⁴ sağlayıcıları sayı ve erişim bakımından çok daha küçüktür. İslami bir ekonomide, mütevellî finansmanı (mudaraba), ortak girişim (musharaka), hisselerini kırparak (mudara) vb. gibi ortaklığa dayalı eşitlik finansman biçimleri mevcuttur (Bhuyan & Islam, 2020).

---

¹⁴ *Micro venture capital, Mikro risk sermayesi, tipik olarak geleneksel risk sermayesinden daha az miktarda finansmana sahip erken aşamadaki gelişmekte olan şirketlere tohum yatırmak için yatırılan paradır (Wikipedia, İngilizce).*

2.5. Bangladeş'te Mikro Finans Kuruluşları

Bangladeş'in mikro finans sektörü ilk olarak 1970'lerde kurulduğunda, asıl hedefi ticaret, hayvancılık ve kümes hayvanları yetiştirmek gibi mahsul dışı faaliyetler için mikro kredi sağlayarak kırsal yoksulluğu azaltmaktı, daha sonra hedefleri daha da büyütürken diğer bankalarla da işbirliği yapmaya başlamışlardır. Bu krediler ağırlıklı olarak Bangladeş hükümeti ve ikili bağışçılar tarafından grup bazlı tasarruf ve borç verme programları yoluyla finanse edilmiştir. Mikro finansın ortaya çıkışından bu yana, yoksulların finansal hizmetlere erişimini iyileştirmek önceliği hiçbir zaman tartışma konusu olmamıştır. Yaygın yoksulluğa, kişi başına düşük sosyal harcamalara ve hizmet sunum sistemlerinin zayıf yönetimine rağmen, Bangladeş'te son yıllarda birçok insani gelişme göstergesinde hızlı iyileşmeler sağlanmıştır. Bangladeş'te, mikro-finance faaliyetlerinde esas olarak dört tür kurum bulunmaktadır (Zaman, 2014). Bunlar 1) Grameen Bank (GB), 2) BRAC, Proshika, ASA, BURO-Tangail, BEES, CODEC, SUS, TMSS, Eylem Yardımları gibi 1500 Sivil Toplum Kuruluşu (STK). 3) Bangladeş Krishi Bank (BKB), Rajshahi Krishi Unnayan Bank (RAKUB) ve 4) Devlet destekli mikro finans projeleri / BRDB, Swanirvar Bangladeş, RD-12 gibi çeşitli bakanlık vizesi ile yürütülen programlar; Kadın ve Çocuk İşleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sosyal Refah Bakanlığı vb. Tüm programlar işlevsel olarak topraksız kırsal yoksulları hedef almaktadır. Tüm MFI'ler, müşterek sorumlu akran gruplarına mensup kişilere çoğunlukla küçük, teminatsız bir yıllık vadeli krediler sağlar ve köy kuruluşları veya merkezleri oluşturarak kredi ödemesi ve haftalık tahsilat yöntemleri kullanırlar (J. N. Islam, Mohajan, & Datta, 2012).

2.5.1. Grameen Bank (GB)

Grameen Bankası tarımı, kümes, hayvancılık, balıkçılık, küçük işletmeler, toplumsal ormancılık ve el sanatları vb. çeşitli işlem türleri üzerinden yoksulların yaşam standardını geliştirmek için son otuz yıldan bu yana mikro kredi sağlamaktadır. Grameen Bank, 1976 yılında Prof. Dr. Muhammad Yunus tarafından Bangladeş'in Chittagong ilinin Jobra köyünde kurulan ilk MFI'dir. Daha sonra GB, 2 Ekim 1983'te Bangladeş Hükümeti'nin emriyle bağımsız bir banka olarak kurulmuştur. Böyle bir kurumun kuruluşu sebebiyle

Muhammad Yunus 2006 yılında Grameen Bank ile birlikte barış alanında Nobel ödülü kazanmıştır. Bu banka daha çok kadınlara yönelik faaliyetler yürütmektedir (Karim, 2017). Şu anda bankanın toplam öz kaynaklarının yüzde 94'ü bankaya ve geri kalan yüzde 6'sı devlete aittir. Grameen ailesine son bir yıl boyunca 149.629 yeni üye katılmıştır. Toplam kaydı yaklaşık 9.08 milyona ulaşmıştır. Bu düzeyde Banka'nın üye sayısı dünyanın en az 100 ülkedeki nüfus sayısından büyüktür. Banka hizmetlerini 40 bölge, 239 alan ve 2.568 şube müdürlüğü aracılığıyla dağıtmaktadır. Bankanın ağı şimdi 81.677 köyü, yani ülkenin 87.362 köyünün% 93.49'unu kapsıyor.

Grameen Bank, yoksulları potansiyellerini gerçekleştirmeleri ve yoksulluğun kısır döngüsünden kurtulmaları için güçlendiren kapsamlı bir finansal hizmetler sunmak için çalışmaktadır. GB, daha önce de belirtildiği gibi, çoğunlukla kadın borçlulara çeşitli amaçlarla kredi sağlamaktadır (Ali & Hatta, 2012). Üstelik GB kadın girişimciler arasında iletişimi hızlandırmak için herkese ucuza telefon dağıtılmaktadır ve mikro girişim kredileri için konut kredisi sağlamaktadır. Mikro finans operasyonlarının ötesinde GB, müşterilerini ekonomik çöküşleriyle ilgili sağlık risklerinden korumak amacıyla 1990'ların sonunda bir Mikro Sağlık Sigortası (MHI) programı da eklemiştir (Hamid, Roberts ve Mosley, 2011). Banka yalnızca kâr amacı gütmemektedir. Bu fikir üzerinde GB, insanların dezavantajlı kesimleri için sübvans edilmiş hatta sıfır faiz oranlı krediler sunmaktadır. Böylece banka faaliyetleri, karları ve net karları bakımından önemli bir büyüme kaydetmeye devam etmektedir. Bununla birlikte yoksulluğun azaltılmasına yönelik esas amacının yanı sıra Grameen Bank, iş ve finansını ihtiyatlı ve profesyonel bir şekilde yönetmektedir. Bankanın 2018 yılında kazandığı 3.49 milyar BDT (41.60 milyon ABD Doları) net kârına yansımıştır.

2.5.2. BRAC, ASA, PROSHIKA Benzeri 1500 Sivil Toplum Kuruluşu

BRAC dünya ve Bangladeş'te en büyük mikro finans STK kurumudur. Sorumlulukla teslim edilen mikro finans, insanların kendilerini yoksulluktan kurtarmasına yardımcı olmak için inanılmaz derecede güçlü bir araçtır. Bu yüzden kırk yılı aşkın bir süredir

BRAC'ın finansal hizmetler kalkınma konusundaki bütünsel yaklaşımının merkezinde yer almaktadır. BRAC Bank 7,1 milyon müşteriye sahiptir, hizmet verilen müşterilerin %87'si kadındır ve 2018 raporuna göre Bangladeş'te 4 milyar ABD doları tutarında kredi kullandırılmıştır. BRAC'ın mikro finans faaliyetleri, kırsaldaki kadınlar, gençler ve topraksız yoksullar, çiftçiler, göçmen işçiler, kentsel yoksullar ve küçük girişimciler gibi nüfusların özel ihtiyaçlarını ele alan benzersiz bir kredi yaklaşımı ile çalışmaktadır (Beisland & Mersland, 2013).

BRAC yoksulluk düzeyine göre farklılaşan ihtiyaçları en iyi karşılayan özelleştirilmiş finansal hizmetleri sağlamayı hedefler ve geliştirmeyi amaçlar. Mikro finans üyeleri BRAC'ın diğer geliştirme faaliyetlerine de erişebilir ve bunlardan yararlanabilir. BRAC'ın mikro finans müşterileri, çeşitli gelir getirici faaliyetlerin finanse edilmesinden küçük varlıklara yatırım yapılmasına, tüketim için istikrarlı nakit akışlarının sağlanmasına, finansal şoklara karşı dayanıklılık oluşturulmasına kadar çeşitli nedenlerle finansal hizmetleri kullanmaktadır (Banna & Sarker, 2018). BRAC, Bangladeş, Pakistan, Tanzania, Uganda, Sierra Leone, Liberya ve Myanmar dâhil yedi ülkede faaliyet gösteren yoksullar için önde gelen finansal hizmetler sağlayıcısıdır. BRAC tek başına mikro finansın yoksulluğu çözebileceğine inanmıyor. Kalkınmaya bütüncül bir yaklaşım sergilerler; bu da yoksulluğun üstesinden gelmek için hane halklarının finansal hizmetlerin yanı sıra sağlık, eğitim ve insan haklarına erişmeleri gerektiğine inandıkları anlamına gelir (Khandker, 2015).

ASA International, mikro finans sektöründe zengin bir mirasa sahip olup dünyanın en büyük ve en kârlı uluslararası mikro finans kuruluşlarından biridir. Sosyoekonomik ilerlemeyi artırmak için hizmet verdiği müşteriler için finansal hizmet sağlamaya odaklanmıştır (Sarker, 2015). ASA, düşük gelirli, mali açıdan yetersiz hizmet alan kadın girişimcilere ve Afrika ve Asya'da küçük işletme sahiplerine küçük krediler sunmaktadır. Birincil hedefi yoksulların adil bir toplum için siyasi ve sosyal haklarını tesis edebilmeleri için kendilerini örgütlemelerine ve yetkilendirmelerine yardımcı olmaktadır (Faruqee &

Badruddoza, 2012). ASA, Grameen Bank'ın grup temelli borç verme metodolojisinin versiyonuna benzer bir kredi teslimat ve kurtarma sistemi işletmektedir. ASA International 2018 yılında müşteri sayısı %17 artışla 2.2 milyona, şube sayısı %20 artışla 1.665'e ulaşmıştır (Forum, 2018).

1976 yılında kurulan PROSHIKA Bangladeş'te önde gelen mikro finans STK'lerinden biridir. PROSHIKA, organizasyon oluşturma, eğitim ve öğretim alanlarında gelir ve istihdam yaratma, sağlık eğitimi ve sağlık altyapısının oluşturulması ile çevre koruma ve yenilenmeye yol açan çok çeşitli programlarla çalışmaktadır (Hussain, 2019). Şu anda, PROSHIKA, 29 bölgede 4457 köy ve 96 kentsel gecekondu mahallesinde Alan Geliştirme Merkezi (ADC) aracılığıyla işletmektedir. 17035 birincil gruba ayrılmış yoksul kırsal ve kentsel hanelerden gelen 0.03 milyon kişi ile çalışmaktadır. PROSHIKA'nın aktif desteği ile bu dönemde 1,15 milyondan fazla insan okuryazarlık, 168 bin kişi temel sağlık hizmeti ve 717 bin çocuk ilköğretim almıştır. Ayrıca ülkenin sosyal ağaçlandırma programı kapsamında 10 milyon fidanı da dikmiştir (Forum, 2018).

2.5.3. Bangladeş Krishi Bank (BKB) ve Rajshahi Krishi Unnayan Bank

Bangladeş Krishi Bank, tarım ve tarımsal tabanlı sektörlere kredi desteğini genişleterek kırsal ekonomiyi güçlendirmek amacıyla 1973 yılında kurulmuştur. Mikro kredi'nin önemini göz önünde bulundurarak, istihdam yaratma ve sosyal gelişimi teşvik etme amacıyla BKB, kendi başına ve ayrıca yerli ve yabancı kuruluşlarla işbirliği içinde çeşitli mikro-kredi programları yürütmüştür (Ahamad, 2016). Programlar, küçük ve marjinal çiftçiler, topraksız işçiler, yoksul kadınlar, engelli ve işsiz gençler gibi vasıflı veya vasıfsız nüfusun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Kuruluşundan bu yana kadar Yaklaşık 20469.90 milyon BDT kredi insanlara sağlanmıştır. BKB, 10 programı yakın zamanda tamamlanmış ve 31 programı halen faaliyette olan bir dizi mikro kredi programı uygulamaktadır (Forum, 2018).

Rajshahi Krishi Unnayan Bank (RAKUB) Bangladeş'in ekonomik gelişiminde, özellikle Bangladeş'teki Rajshahi ve Rangpur'un 16 ilçesinin çiftçilerine finansman sağlamak için önemli bir rol oynamaktadır. Rajshahi Krishi Unnayan Bank'ın (RAKUB) mikro finans performansı, o bölgedeki genel ekonomik kalkınma üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Banka, Rangpur bölgesinde aşırı yoksulluk 23 ilçe için "Sıfır Yoksulluk Kredi Planı" adlı özel bir grup temelli mikro kredi programı başlatmıştır. Programın, günlük işçilere sadece %6 faiz oranında 3000 BDT'ye kadar teminatsız kredi sağlayarak bölgeden eğilimi sınırlaması ve yoksulluğu ortadan kaldırması bekleniyor (Forum, 2018).

2.5.4. Devlet Destekli Mikro Finans Projeleri

Bangladeş Kırsal Kalkınma Kurulu (BRDB), hükümetin en büyük mikro kredi sağlayıcısıdır. Bangladeş Kırsal Kalkınma Kurulu (BRDB), tarım sektörünün gelişmesiyle kırsal kalkınma ve yoksulluğun azaltılması alanında faaliyet gösteren uzmanlaşmış bir devlet kurumudur. Bangladeş hükümeti bu kırsal alanlarda çalışan ve çoğunlukla kooperatifler için mali ve teknik destek gibi mikro finans hizmetleri vermektedir (Ahamad, 2016). Küçük ve marjinal çiftçileri organize ederek ve onlara kredi vererek iki kademeli işbirliği modeli (TCCA-KSS) yoluyla üretimi arttırmakla yükümlüdür. Bu programların yanı sıra insan kaynakları gelişimi, sağlık ve temizlik hizmetleri, aile planlaması ve kitle eğitimi projelerinde eğitim vermektedir (Khalily, Khaleque, & Badruddoza, 2014). 1990'larda Bangladeş hükümeti Palli Karma Sahayak Vakfı'nı (PKSF) kurmaya karar vermiştir. PKSF, MFI'lara finansman ve kurumsal gelişim hizmetleri (eğitim) sağlamak için toptan satış ajansı olarak kurulmuştur. Kurulduğu günden bu yana PKSF, bugün Bangladeş'teki mikro finans pazarının gelişiminde önemli bir rol almıştır (M. S. Hossain, 2014).

2.6. Bangladeş'te Mikro Finans İşlemleri

Bangladeş'teki mikro finans kurumları, otuz yılı aşkın süredir yoksulluğun azaltılması ve gelirlerin artırılmasında sürekli fayda sağlamıştır. Mikro kredi, Bangladeş'te o dönemde kırsal kesimin yoksulluk durumunda yüzde 10'luk bir azalmayı sağladı; yani MFI'ler, 2,5

milyon Bangladeşliyi yoksulların saflarından çıkardı. Mikro finans hizmetleri, mikro girişimcilerin yoksulluğunu azaltmak için etkili bir araç olarak ortaya çıkmıştır. 1970'lerden bu yana, kalkınma teorisyenleri, mikro girişimcileri finanse ederek sürdürülebilir kalkınmanın önde gelen uygulayıcıları olarak sivil toplum mikro finans kurumlarını (MFI) değerlendirmiştir. Mikro finans yaygın olarak mikro kredi veya daha küçük krediler anlamına gelir. Mikro finans aslında yoksul ve düşük gelirli hane halklarını hedefleyen finansal hizmetlerin tamamını ifade etmektedir (D. M. Hossain, 2013). Bunlar tasarruf, mikro kredi ve mikro sigortayı içerir. Bunlar, örneğin nakit ya da cep telefonu gibi farklı şekillerde teslim edilebilir. Finansal, müşterilerin korunmasını, bilgilendirilmesini ve iyi para yönetimi kararları alabilmesini sağlayacak şekilde yoksullara uygun, kaliteli, uygun fiyatlı finansal hizmetlere erişim sağlamasına yol açmak anlamına gelir (Md. Wakilur Rahman et al., 2016).

Tablo 2.6. Bangladeş'te Mikro Finans İşlemleri (2018)

Organizasyonun Adı	Aktif Üyeler (Sayılar)	Kredi Dağıtımı (Milyon BDT)	Ödenmemiş Kredi (Milyon BDT)	Ödenmemiş Borçlular (Milyon BDT)
Grameen Bank	9.063.422	1.260.263	84.385	6.802.883
Asa	7.577.355	9.996.415	5.921.494	6.156.543
Brac	6.841.622	1.211.489	7.188.957	6.005.173
Proshika	1.219.663	225.679	1948.47	729.583
Buro Bangladesh	1.512.489	63.345.967.116	39.040.656.743	1.018.814
TMSS	993.304	42.447.297.108	24.241.619.453	844.772
SSS	600.906	31.351.952	1.567.755.259	435.007
RDRS Bangladesh	300.032	9.213.857	5.236.032.789	251.011

Kaynak: Kredi ve Kalkınma Forumu İstatistikleri (2018)

Bangladeş mikro finasta en uzun geçmişe sahip ülkelerden biridir. Grameen Bank ve BRAC tarafından çeşitli pilot programlar ve deneyler yapıldığı için ülkede mikro finans

sürekli gelişmiştir. Tasarrufların ortalama faiz oranı yüzde 5'tir; kredi tahsilatı için servis ücretleri yüzde 10 ila 20 arasında değişmektedir. Bangladeş'te MFI üyeleri arasında pazar payı bakımından dört ana oyuncu, Grameen Bank, BRAC, ASA ve Proshika'dır. 2018 mali yılı sonunda Grameen Bank, BRAC, ASA ve Proshika kurumları sırasıyla 9.063.422, 7.577.355, 6.841.622, 1.219.663 aktif üyeye erişmiştir. Grameen Bank, 1.238.263 milyon BDT tutarındaki kredi dağıtımı ve 84.385 milyon BDT tutarındaki ödenmemiş kredi sermayesi ile MFI'ların lideri konumundadır. BRAC, 1.211.489 milyon BDT kredi ve 6.156.543 milyon BDT ödenmemiş kredi sermayesi ile sistemin en iyi ikinci performansını göstermiştir. Önde gelen diğer MFI'lerin yanı sıra ASA, Proshika, BURO BD, TMSS ve SSS kurumları, kuruluşundan bugüne önemli bir büyüklüğe erişmiştir.

2016-17 mali yılında Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA) sertifikalı mikro finans kuruluşları aracılığıyla 120.191 crore BDT kredi kullanılmıştır. En büyük 10 mikro finans kurumu, toplamda 47.763 Milyar (Tk) borç oranı, Toplam borcunun yaklaşık %71'i ve tasarruf pozisyonunun yaklaşık %72'sini oluşturan 18.213 Milyar (Tk) tasarruf pozisyonuna sahiptir. Başka bir deyişle, büyük şirketler küçük sektörün tüm göstergelerinde aslan payına sahiptir. MRA tarafından onaylanan ilk 10 kurum aracılığıyla 2017-18 mali yılında yapılan mikro kredi faaliyetlerinin genel resmi aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 2.7. Bangladeş'teki İlk 10 Mikro Finans Kurumlarının Genel Görüntü

Kuruluşun Adı	Şube Sayı	Üye Sayısı	Borçluların Sayısı	Kredi Durumu (Milyar Tk)	Kredilerin Dağılımı (Milyar Tk)	Depolama Durumu (Milyar Tk)	Pazar Payı (%)
BRAC	2172	6841622	6005174	184.71	317.81	62.35	34.03
ASA	3042	7577355	6156543	161.99	296.81	81.03	8.45

Buro ¹⁵ Bangladesh	802	1512489	1017136	39.04	63.40	12.65	5.87
TMSS ¹⁶ , Dhaka	856	993304	844772	24.24	42.45	7.56	2.41
SSS ¹⁷ , Dhaka	353	600906	489007	15.68	31.35	6.77	2.21
Jagoroni Foundation	361	490507	404906	14.02	20.40	4.98	1.80
Sajeda Foundation	178	280416	236338	11.86	19.49	3.02	1.43
Podokkhep	296	373949	334676	10.47	18.79	3.63	1.35
Uddipon	307	474783	337979	8.44	14.43	3.97	1.21
Sokti Foundation	424	475255	430861	6.92	12.28	2.32	1.11
Total	8791	19620586	16257392	477.38	837.21	188.21	

Kaynak: Kredi ve Kalkınma Forumu İstatistikleri (2018)

Tablo 2.8. Mikro Kredi Finans Sektörün Faaliyet Raporu

S.	Ayrıntılar	Miktar (2017)	Miktar (2018)	Büyüme (% Son Mali Yıla Göre)
1	Toplam Lisanslı Kurum Sayısı	784	806	2.8%
2	Şube Sayısı	17,120	18,088	5.7%
3	Çalışan Sayısı	137,607	152,506	10.8%
4	Üye Sayısı (Milyon)	29.9	31.08	4.0%
5	Borçlu Sayısı (Milyon)	24.8	25.68	3.5%

¹⁵ Basic Unit for Resources and Opportunities of Bangladesh

¹⁶ Thengamara Mohila Sobuj Sangha

¹⁷ Society for Social Service

6	Lisanslı Kurumlar Tarafından Ödenen Ödenmemiş Kredilerin Değeri ((Milyar)	581.6	671.16	15.4%
7	En İyi 20 Kurum Tarafından Ödenen Ödenmemiş Kredilerin Değeri (Milyar)	478.0	528.32	10.5%
8	Lisanslı Kurumların Olağanüstü Tasarruf Dengesi (Milyar)	216.1	262.36	21.4%
9	En İyi 20 Kurumda Tutulan Olağanüstü Tasarruf Dengesi (Milyar)	171.4	206.82	20.7%

Kaynak: (Bangladeş Bankası Faaliyet Raporu, 2018) ve Mikro kredi Düzenleme Kurumu;
Hesaplama: FSD

50.000 BDT'ye kadar olan kredi genellikle mikro kredi olarak sınıflandırılır ve bu tutarın üzerinde mikro-girişim kredileri olarak kabul edilir. Bangladeş'teki MFI sektörü daha rekabetçi hale geliyor (Mamun, Bal, & Kabaş, 2019). MFI'ler müşterileri çekmek için bir dizi yenilikçi finansal ürün ve hizmet geliştirmiştir. Bangladeş'teki mikro finans sektörü, düşük işlem maliyetleri, düşük teminat gereksinimleri ve daha az formalite ile kapsamlı finansal hizmetlere esnek erişim sağladığı için taban seviyesine ulaşmıştır (Khan, Jan, & Ullah, 2015). 2018 mali yılında, ülke genelindeki 18.088 şubesi aracılığıyla 31.1 milyon üyeye finansal hizmetler sağlamıştır. Sektör aynı zamanda toplam 152.506 çalışanı da istihdam etmiştir. Mali yılın 18'in sonunda, düzenleyici tedbirlere bağlı olarak 100 MFI'lerinin çıkışına rağmen toplam MFI sayısı, MY 17'ye kıyasla % 2,8 (806 adet) arttı. Zaman eğilimi göz önüne alındığında, son beş yıl içinde toplam MFI sayısının 64 arttığı görülmüştür (FY17 - FY18). Aynı dönemde bu sektörün üye sayısı 6 milyon artmıştır. Raporlama döneminde toplam ödenmemiş krediler 2016-17 mali yılında (581,6 milyar BDT) % 15,4 daha yüksek, toplam tasarruflar ise % 21,4 daha yüksektir (216,1 milyar

BDT). Bu sektör ayrıca, bu dönemde borçlu başına ödenmemiş krediler ve şube başına müşteri başına tasarrufu açısından artış eğilimi göstermiştir.

Tablo 2.9. Grameen Bank ve Büyük MFI'lerin Mikro Kredi İşlemleri (Milyar BDT)

Kurumun Adı	Ödeme	Geri Kazanma	Ödenmemiş Krediler	Vadesi Geçmiş Krediler	Ödenmemişlerin Yüzdesi Olarak Gecikmiş
Grameen Bank	243.21	225.59	152.20	0.50	0.33
BRAC	318.06	285.76	184.71	4.39	2.38
ASA	296.81	299.51	161.99	6.35	3.92
TMSS	43.23	38.28	23.50	0.74	3.13
BURO BD	63.34	57.08	39.04	1.30	3.33

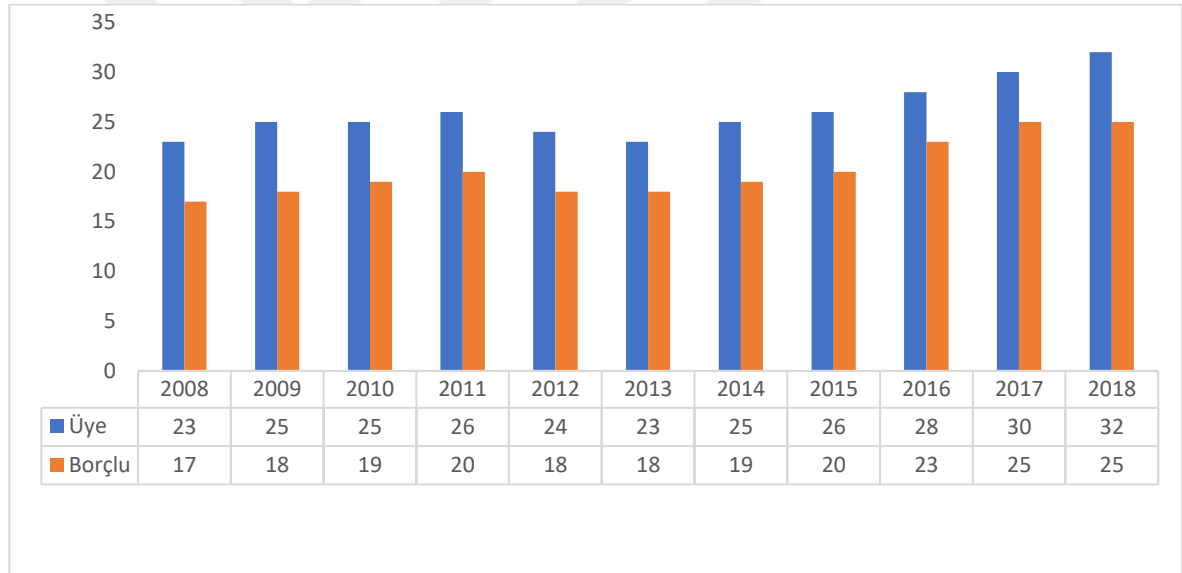
Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA, 2018)

Bangladeş mikro finans operasyonunun başarısı artık küresel olarak kabul edilen bir konudur. Bangladeş Bankası, çeşitli finansal içerme girişimleriyle, özellikle ülkenin bankası olmayan ve yoksul nüfusu için kredi ve diğer finansal hizmetlere erişimi iyileştirmek için güçlü proaktif rol üstlenmiştir (D. A. H. Alamgir, 2009). İslami fintech tabanlı finansal araçlar (mobil bankacılık) bankacılığın devreye girmesiyle kırsal ve kentsel alanlarda yoksulların finansal hizmete erişimi kolaylaşmıştır. Bangladeş'te binden fazla STK-MFI faaliyetlerini sürdürüyor. Kayıtlı MFI'ların yanı sıra borçlu sayısı ve borçlu başına tasarruf giderek artmaktadır (Ahamad, 2016).

Haziran 2018'in sonunda, 705 lisanslı MFI ve 128 geçici lisanslı MFI, 30.5 milyon kişiye mikro finans hizmetleri sağlandı (Forum, 2018). Kredi geri kazanımı, tıpkı bir kredi ödemesi gibi MFI'ler için hayati bir konudur. İyi bir büyüme oranı ve kurumsal sürdürülebilirlik için kredi fonlarının sürekli arz edilmesi, operasyonel verimliliğe dair iyi bir göstergedir.

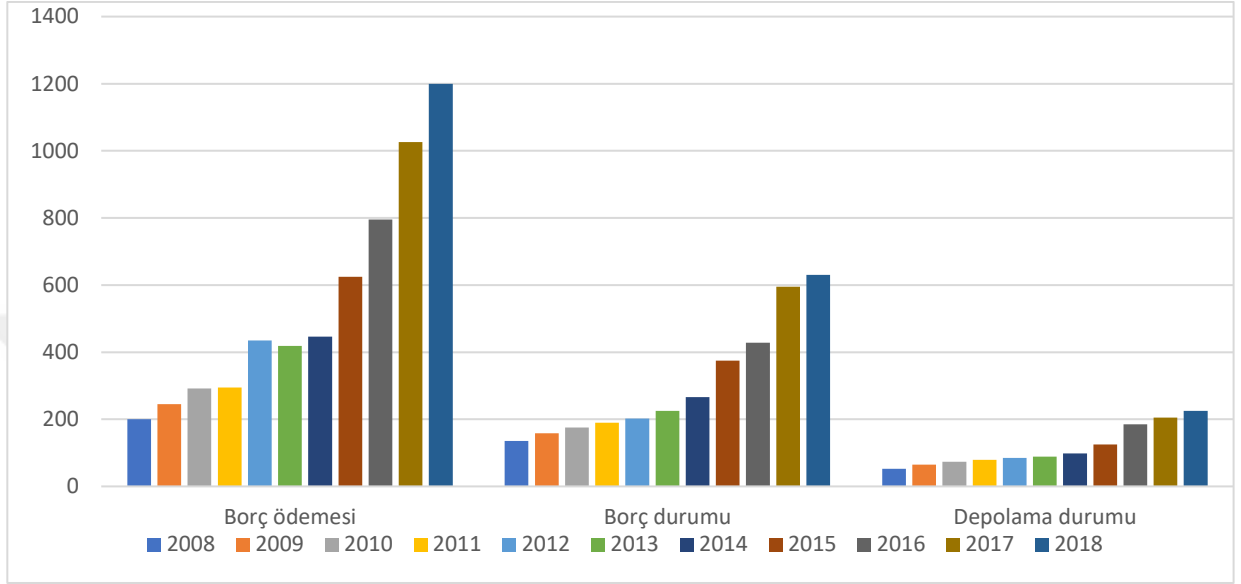
2018 yılın sonunda Grameen Bank 243.21 (Milyar BDT) olarak mikro kredi vermiştir. Grameen Bank geri kazanma, ödenmemiş krediler ve vadesi geçmiş krediler sırasıyla 225.59, 152.20, 0.50 (Milyar BDT) olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2018'in sonunda BRAC en fazla mikro kredi ödemesi, geri kazanması, ödenmemiş krediler, vadesi geçmiş krediler sağlayarak sırasıyla 318.06, 285.76, 184.71, 4.39 (Milyar BDT) kredi vermiştir. ASA, TMSS, BURO BD Kurumlar mikro kredi ödemesi, geri kazanma, ödenmemiş krediler, vadesi geçmiş krediler de tablodaki gösteren miktarlarda gerçekleşmiştir.

Şekil 2.10. Milyon Başına Üye ve Borçlu Sayısı (2018, Haziran ayında)

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA, 2018)

Şekil 2.11. Milyon Başına Borç Ödemesi, Borç Durumu, Depolama Durumu

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA, 2018)

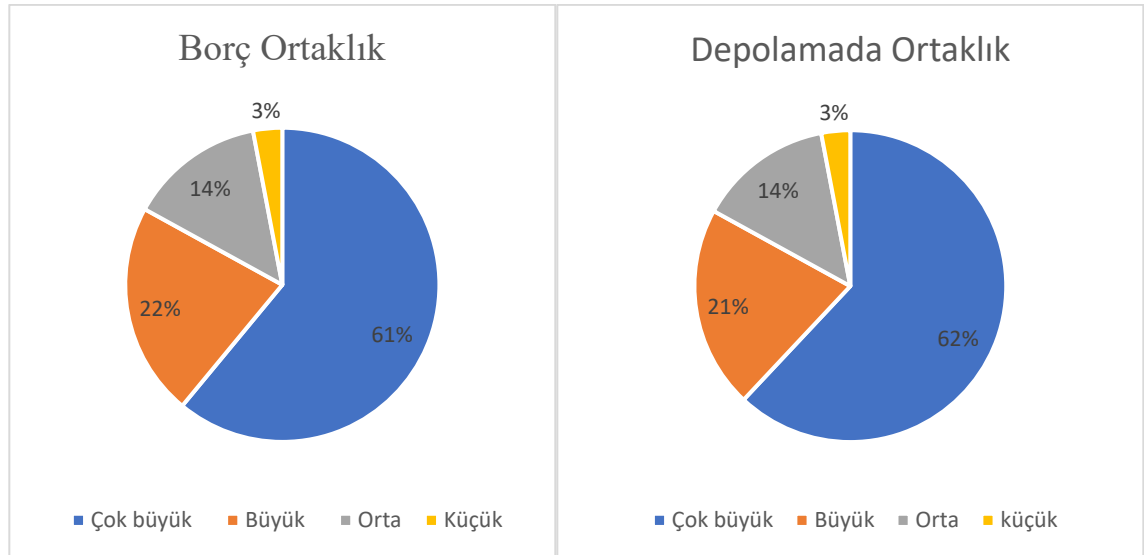
Yıl bazlı mikro finans kurumlarının faaliyetlerinden de görülebileceği gibi, Bangladeş mikro finans sektörü sürekli olarak dikkate değer bir büyüme sağlamıştır. Yetki belgeli mikro işletmelerin borç durumu ve kredi kullandırımı da dahil olmak üzere diğer tüm göstergeler istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Kişi başına düşen gelirin artması, esas olarak kişilerin mikro kredi kurumlarına olan talebinin artmasından kaynaklanmaktadır; Faaliyetlerin genişlemesi sonucunda, kurumların birikimli sermayeleri artmış ve bankalar tarafından kurumlara verilen kredi miktarı da artmıştır. Ayrıca, sertifikalı kurumların sayısı da artmaktadır. Sonuç olarak, ülkenin mikro finans sektörünün büyümesi devam etmektedir.

2.7. Bangladeş'te Mikro Finans Arz ve Talebi

Mikro finans operasyonları 1970 yılından bu yana Bangladeş'te devam etmektedir. Mikro finans operasyonlarının ilerlemesi, Bangladeş'in Chittagong bölgesinde bulunan "Jobra" köyünde bir projenin uygulanmasıyla başlamıştır. Mikro finans, mali aracılık ve sosyal aracılık olmak üzere iki alt çizgide yoksulluğu azaltma misyonuna sahiptir (Hasan &

Malek, 2017). Son otuz yıldan bu yana, Bangladeş'teki mikro finans sektörü üyeler için sürekli yeni ürünler geliştirmektedir. MFI'lar pazarda daha fazla pay yakalamak ve sürdürülebilirlik elde etmek için birbirleriyle rekabet ederler (PKSF, 2014). Rekabet üç alandadır - yer, ürün ve fiyat. Hemen hemen tüm MFI'ların piyasada neredeyse homojen olan birkaç ürünü vardır. Modeller ve modeller birbirine çok yakın olmakla birlikte hedef grup, geri ödeme programı, geri ödeme yetkisiz kullanım süresi (esneklik), kredi büyüklüğü, kredi amacı, faiz oranı ve tasarruf ürünleri açısından farklılık göstermektedir (Faruqee & Badruddoza, 2011). MFI'ler piyasayı yoksulluk ve meslek grupları açısından bölümlere ayırmış ve kredi ve tasarruf ürünlerini farklı grupların talebini makul bir şekilde karşılayacak şekilde tasarlamıştır. Pazarın segmentasyonu, hedef grubun talebini akılda tutarak, örneğin krediler, tasarruflar, sigortalar vb. gibi talebe dayalı finansal ürünlere dayanmaktadır. Örneğin, fakir veya fakirlik sınırı altında olanla fakirler için bir ürün tasarlarlarken MFI, öncelikle kişisel tüketim için paranın gerekli olduğunu ve daha sonra kredi miktarının bir kısmını gelir getirici faaliyetler için kullandığını akılda tutar.

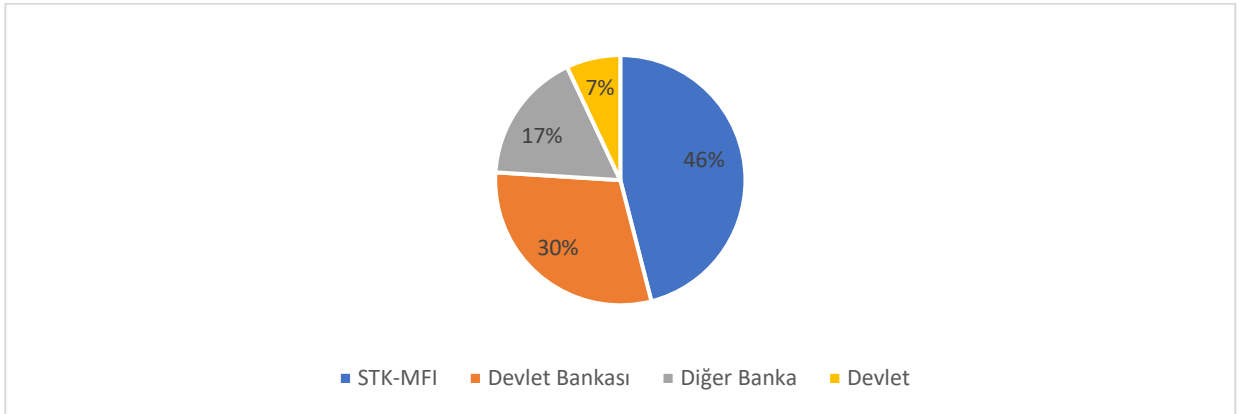
Şekil 2.12. Borç ve Tasarruf Kurumlarının Sınıflandırılmasına Göre Ortaklık

Kaynak: Kredi ve Kalkınma Forumu İstatistikleri (2018)

Haziran 2018'de mikro finans otoritesi tarafından da onaylanan kurumlar arasında doğru bilgi sağlayan 678 mikro finans kurumunun verilerine göre, en büyük dört mikro finans kurumu sektördeki toplam kredi pozisyonunun yaklaşık %61'ini ve öz kaynak pozisyonunun yaklaşık %62'sine sahiptir. Orada, 10 binin altındaki borçlu sayısı şirketin borç ve öz sermaye payı %37 olan 506 kurumun hissedarlığına eşittir. Halen büyük, orta ve küçük ölçekli işletmelerin payı sırasıyla %62, %21, %14 ve %3'tür. Toplam kredilerinde büyük, orta ve küçük mikro finans kurumlarının payı sırasıyla %61, %22, %14 ve %3'tür. Abone sayısı, borçlu sayısı, borçlu pozisyonu, mikro kredi kuruluşlarının pozisyonu önceki yıllara göre artmış olmasına rağmen kurumların katılım oranında bir değişiklik olmamıştır. Yani müşterilerin bağlılığı ve mevcudiyeti neredeyse aynı oranda artmıştır. Yetkili sertifikalı kurumlar borçlu sayısına göre Büyük, Orta ve Küçük olmak üzere 4 kategoriye ayrılabilir. Bunlardan 5 yüz bin veya daha fazla borçlular 4 kuruluşlarla ülkenin en büyük bulunmaktadır.

Şekil 2.13. Kurum Bazında Birikimli Kredi Ödemesi

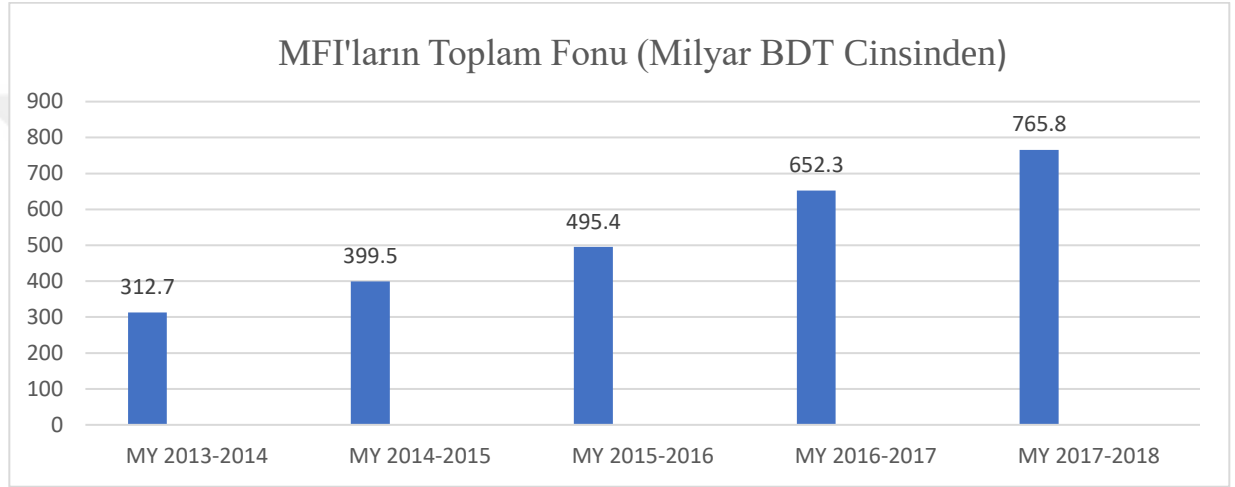

Kaynak: Bangladeş Merkez Bankası (Mikro Finans, 2018)

Mikro finans kurumları Bangladeş'in hemen hemen her yerinde bulunabilir. MFI yanında kamulaştırılmış bankalar ve ticari bankalar da mikro kredi sağlıyor. MFI'lar tasarruf toplar ve kredi verir. Tasarrufların hem MFI'lar hem de borçlular üzerinde etkisi çok büyüktür. Merkez bankasından temin edilen verilere göre 2018 yılın sonunda kurum bazında

birikimli kredi ödemesi en fazla % 46 olarak STK-MFI'lar yapmıştır. Aynı zamanda kredi ödemelerinin % 30'u devlet bankasına aittir. Diğer bankalar ve devlet tarafından % 17 ve % 7 olarak sırasıyla ödemeler yapılmıştır.

Şekil 2.14. MFI'ların Toplam Fonu

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (2018)

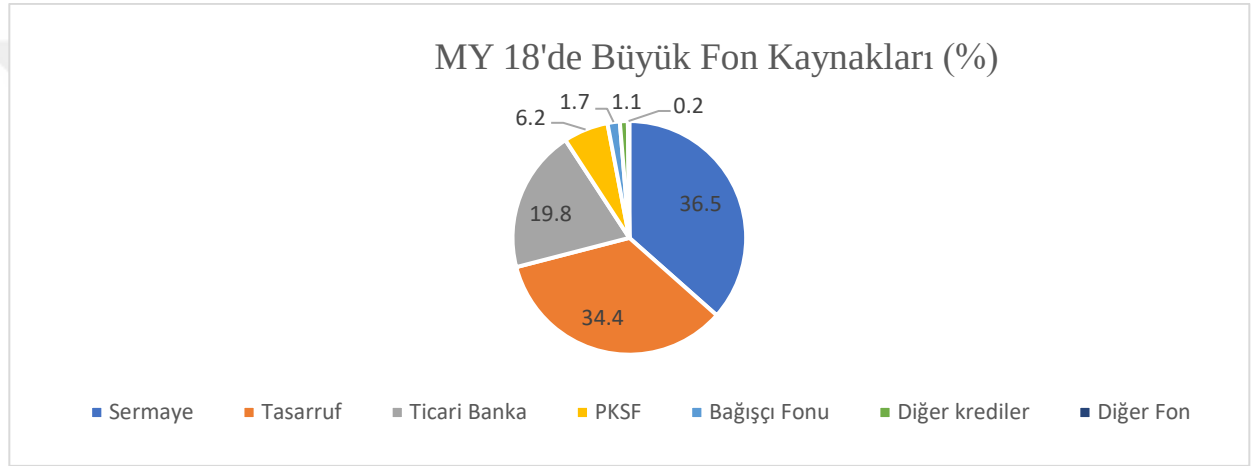
Zaman içinde MFI'ların finansman kaynakları donöre bağımlı kaynaklardan kendine güvenen kaynaklara kaymaktadır. 2018 mali yılına göre, toplam fonlarının % 36,5'i birikmiş karlarından elde edilmiştir. Bankalardan alınan krediler ve Palli Karma Sahayak Vakfı (PKSF)¹⁸, bağışçıların fonu ve üyelerin tasarrufları diğer önemli sermaye fonları kaynaklarıdır. Yabancı kaynakların MFI'ların döner fonlarına katkısı, 2013-14 mali yılında % 1,3 olan 2017-18 mali yılında % 0,2'ye geriledi. Bu grafik, MFI'lerin toplam fonunun 2017-18 mali yılında 765,8 milyar BDT olduğunu ve bunun 2016-2017 mali yılının % 17,4 daha yüksek olduğunu gösteriyor.

Bu genişleme büyük ölçüde (1) MFI üyelerinin tasarruflarında önemli bir artış (FY18'de FY17'ye göre yüzde 20,9 daha yüksek), (2) ve MFI'nin öz kaynaklarındaki artıştan

¹⁸ Palli Karma Sahayak Vakfı veya PKSF, Bangladeş Hükümeti tarafından kırsal kalkınmayı finanse etmek ve eğitim vermek için kurulmuş ve Bangladeş'in Dakka şehrinde bulunan bir finans kuruluşudur (Wikipedia , İngilizce)

(FY17'den yüzde 18,0 oranında artış), (3) kaynaklanmıştır. PKSf'den alınan krediler ve (4) ticari bankalardan alınan kredilerdeki artış olarak gözükmemektedir. Toplam fon¹⁹, beş yıl içinde 14 yıldan bu yana iki kattan fazla artırıldı. Bu dönemlerde MFI sektörü toplam fonlarda ortalama % 19,0'ın üzerinde bir büyüme oranına sahip olmuştur ve halen önemli ölçüde büyümektedir.

Şekil 2.15. MY 2018'de Büyük Fon Kaynakları

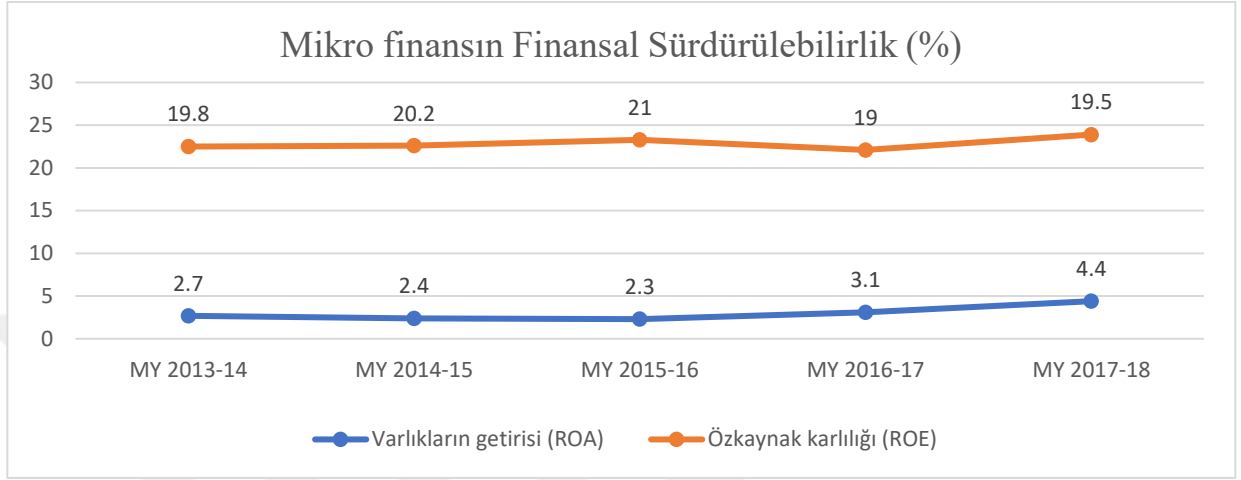

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (2018)

2018 mali yılında (Şekil 1.15), öz kaynaklar, üyelerden sağlanan tasarruflar ve ticari bankalardan alınan krediler, MFI'ların toplam finansmanının sırasıyla % 36,5, 34,4 ve 19,8'ini oluşturmuştur. PKSf kredileri, bağışçı fonu, diğer krediler ve diğer kaynaklardan alınan krediler sırasıyla %6,2, %0,2, %1,1 ve %1,7 olmuştur. Sermayenin fon kaynağı olarak katkısı bu dönemde %36,4'ten %36,5'e yükselmiştir. Üye tasarruflarının katkısı %33,4'ten %34,4'e yükseldi. Ancak, ticari bankalardan alınan kredilerin katkısı bu dönemde %20,4'ten %19,8'e gerilemiştir.

¹⁹ Toplam fon, temelde MFI'lerin kendi sermayesini, tasarruflarını, ticari bankalardan gelen kredileri, PKSf'den gelen kredileri, bağışçıların fonunu, hükümetten gelen kredileri ve diğer MFIs kredileri içermektedir.

Şekil 2.16. Bangladeş'te Mikro Finansın Finansal Sürdürülebilirliği

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (2018)

Mikro finans sektörü, az sayıda kurumdaki krediler, tasarruflar ve üye sayısı açısından oldukça yoğunlaşmıştır. Varlıkların getirisi (ROA)²⁰ ve öz kaynak getirisi (ROE)²¹ mali kurumların operasyonel sürdürülebilirliğinin iki önemli göstergeleridir. MY 18'de, MFI'ların ROA ve ROE'si % 4,4 ve 19,5'tir; buna karşılık gelen rakamlar FY17'de % 3,1 ve % 19,0 idi ve sırasıyla % 1,2 puan ve % 0,5 puan artış gösterdi. Bağışlanan fonların tutarı 2018 mali yılında azaldı. Ancak öz kaynaklar dağıtılmamış kazançlardan ve üyelerin tasarruflarından dolayı önemli ölçüde arttı ve bu da sektörün uzun vadeli sürdürülebilirliği ve finansal şoklara dayanması için çok önemliydi.

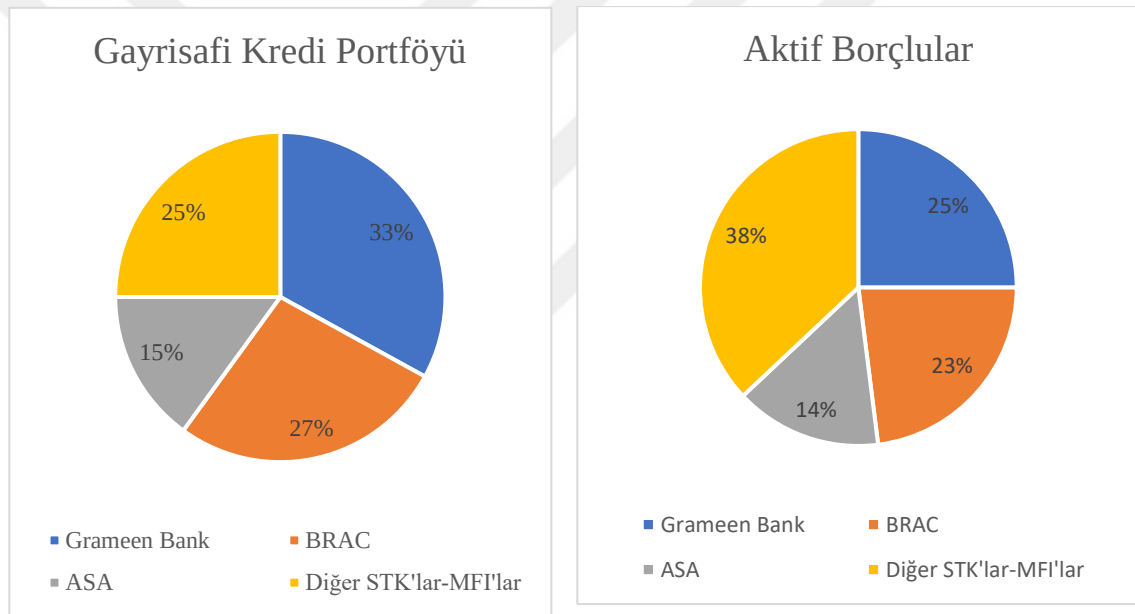
Bangladeş'teki MFI'ların genel performansı 2010-2018 yılları arasında oldukça istikrarlıydı. Tüm göstergeler olumlu ve büyüyen bir eğilim gösterdi. Toplam TGA tutarı 2017-18-18 döneminde artmasına rağmen bankacılık sektörüne kıyasla oldukça düşüktür. Ancak, borçlu seçimi ve kredi ihtiyaçları doğru bir şekilde karşılanmıyorsa bireysel

²⁰ Varlıkların getirisi, bir şirketin varlıklarının gelir elde etmede ne kadar karlı olduğunu gösterir. ROA, Bu sayı, şirketin sahip olduğu şeyle ne yapabileceğini, yani kontrol ettikleri her bir dolarlık varlıktan kaç dolar kazanç elde ettiklerini gösterir. Wikipedia (İngilizce)

²¹ Öz kaynak karlılığı, bir işletmenin öz kaynak ile ilgili karlılığının bir ölçüsüdür. Öz kaynaklar, tüm aktifler alınarak ve tüm yükümlülüklerin çıkartılmasıyla hesaplanabildiğinden, ROE, aktiflerin eksi yükümlülüklerden geri dönüşü olarak da düşünülebilir. Wikipedia (İngilizce)

borçluların kredilerinin çakışması uzun vadede kredi tuzağı oluşturacaktır. Teknoloji tabanlı bir izleme sistemi bu sorunları azaltacaktır. Sağlam bir mikro finans politikası sürdürülebilir kalkınma hedeflerine (SKH) ulaşılmasına yardımcı olabilir ve hükümetin vizyon 2021 ve vizyon 2041 doğrultusunda çeşitli kalkınma stratejilerine katkıda bulunabilir.

Şekil 2.17. 2018'de Bangladeş'te MFI'lerin Pazar Payı

Kaynak: Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (2018)

Şekil 2.11, Bangladeş'te büyük MFI'lerin brüt kredi portföyleri ve aktif borçlu sayısı açısından pazar payının yüzdesini göstermektedir. Grameen Bank, brüt kredi portföyü içindeki payın %33'ünü, aktif borçlularda ise %25'ini almaktadır. Bunu brüt kredi portföyü içinde %27, aktif borçlularda %23 oranında alan BRAC takip etmektedir. ASA, her iki kategoride de yaklaşık %15 olduğu varsayımıyla pazar payında üçüncü sırada yer aldı. Diğer STK'lar, 2018'de her iki kategoride de pazarın %25 ve %38'ini üstlenmektedir.

2.8. Bangladeş'te Mikro Finansın Yoksullara Nasıl Yardımcı Olduğu

Mikrofinans, girişimcilik için yoksullara yeni fırsatlar sağlayarak yoksulluğu azaltmayı amaçlayan giderek daha popüler bir yaklaşım haline gelmiştir. Son yıllarda mikro finans gelişmekte olan ülkelerde özellikle Bangladeş'te hızlı ve başarılı bir büyüme göstermiştir. Mikro finans kuruluşları (MFI), geleneksel banka finansmanına erişimi olmayan yoksullara küçük ölçekli krediler sağlamaya odaklanmaktadır. Gelir yaratan ve yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunan küçük ölçekli işletmelerin yaratılmasını teşvik etmeye çalışırlar (Banerjee & Jackson, 2017). Cull'a (2012) göre, resmi finansal hizmetlerden hariç tutulan milyonlarca kişi MFI'lerden dolayı finansmana erişim kazanmıştır. MFI'lar, finansal hizmetleri geleneksel finansal araçlar tarafından normalde görmezden gelinen yoksullara yaymaktadır. Bangladeş'teki mikro finans kurumları, son yirmi yıldan beri yoksulluğun azaltılması ve gelirlerin artırılmasında sürekli fayda sağlamıştır. Mikro finans, Bangladeş'te son yıllarda kırsal yoksulluktaki yüzde 10'luk bir azalmaya karşılık geliyordu; yani MFI'ler, 2,5 milyon Bangladeşliyi yoksulların saflarından kaldırdı (Gustafson & Khandker, 2016). Mikrofinans ayrıca borçluların ekonomik faaliyetlerini çeşitlendirmeye yardımcı olarak süreçteki gelirleri artırmıştır. (Mecha, 2017).

Yoksulluk, kalkınma bağlamında insan refahı ve gelişimini dikkate aldığından dolayı çeşitli kurumların önemli ölçüde ilgisini çeken bir konudur. Finansmana erişim, yoksulların üretkenliğini artırması, zenginlik yaratması, gelir üretmesi, girişimciliği teşvik etmesi, kadınları güçlendirmesi, sağlığı ve eğitime erişimi iyileştirmesi ve yoksulluğu azaltması açısından önemlidir. Mikro finans Bangladeş'te yoksul bireylere ve ailelere düşük maliyetli finansal hizmetler sağlama konusunda etkilidir (Banna & Sarker, 2018). Aynı zamanda MFI'ler Bangladeş'te mikro işletmelerin finansman kısıtlarını azaltmak ve finansmana erişimin ölçüsünde yoksulluğu azaltmaya yardımcı olmaktadır. Gelişmekte olan Bangladeş'te yapılan çeşitli çalışmalar mikro finans ve yoksulluğun azaltılması arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir (Heshmati & Maasoumi, 2015). Grameen Bank'ın deneyimleri ve başarısı, fakirlerin krediye erişiminin sosyoekonomik

durumlarında değişiklik yaratabileceği fikrinin daha geniş kabul görmesine yol açmıştır (Khalily 2004).

Bangladeş'te (Nawaz, 2010) tarafından (*Mikro finans ve yoksulluğun azaltılması: Bangladeş'teki bir köy çalışmasından elde edilen kanıtlar/ Microfinance and poverty reduction: evidence from Bangladesh village study (by Nawaz, 2010)*) yapılan ampirik bir çalışma, çeşitli sosyo-ekonomik göstergelerle ölçülen mikro finans müşterileri için yoksulluğun ılımlı bir şekilde azaltılmasına işaret etmektedir. Çalışma, mikro finansı yoksulluğu azaltmanın daha etkili bir aracı haline getirmek için beceri eğitimi, teknolojik destek, eğitim ve sağlıkla ilgili stratejiler gibi diğer hizmetlerin dâhil edilmesini önermektedir. Mikro finansın hedefi göz önüne alındığında, Bangladeş, Pakistan, Hindistan gibi gelişmekte olan ölkelerde bu tür bir finansmanın geliştirilmesi gerektiğini söyleyebilir, çünkü gelişmekte olan ölkelerin nüfusunun dörtte biri zayıftır (Heshmati & Maasoumi, 2015). Yoksulluk sorunu, topluma mikro finans ve İşlami mikro finans faaliyetleri ile en aza indirilebilecek bazı ekonomik, politik ve sosyal krizlerin ortaya çıkmasıyla daha da yaygınlaşmaktadır (Ali & Hatta, 2010).

2.9. Bangladeş'te Mikro finans Programının Yoksulluğa Etkisi

Mikro finans bir ekonominin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu finansal inovasyonun büyümesi büyük ölçüde bir ölkenin sosyo-ekonomik, makroekonomik ve finansal istikrarına bağlıdır (Ahamad, Bakar, & Lubis, 2016). Bu nedenle, mikro finansın yoksulluğun azaltılması için bir politika aracı olarak kullanıldığı bir ölkenin temel özelliklerini anlamak hem akademisyenler hem de politika yapıcılar için önemlidir. Mikro finans, toplumdaki yoksul kesimlerin finansal hizmetlere erişimini kolaylaştırarak sosyo-ekonomik piramidin altındaki kesimi desteklemek için önemli bir araç olarak tanımlanmıştır (Ahamad, 2016). Ulaşılan kanıtlar, kredi ve tasarruflara artan erişimin yoksulluğun azaltılması, gelir ve yatırım getirisi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.10. Mikro Finansın Yoksulluğa Etkisinde Ekonomik ve Sosyal Göstergeler

Ekonomik Göstergeler	Değişiklik Türü	Sosyal Göstergeler	Değişiklik Türü
Yatırım getirisi	+		
		Sosyal yatırım	+
Gelir	+		
		Sosyal güçlendirme	+
İş	+		
		Kadınların güçlendirilmesi	+
İşletme sermayesi	+		
		Okula kayıt oranı	+
Tarımsal yatırım	?		
		Kontraseptif kullanımı	?
Tarım dışı yatırım	+		
		Kadınların arazi dışı varlığı	+
İşgücüne katılma oranı	+		
		Eğitime karşı tutum	+
Ekonomik güçlendirme	+		
		Temiz içme suyuna erişim	+
Erkek işgücü arzı	-		
		Sağlık ve Beslenme	+
Hane geliri	+		
		Sosyal hareketlilik	+
Harcama	?		

Kaynak: (Jaffery, Ada, Mamoon & Dawood, 2015)

Mikro finans, girişimciliği ve yoksulluğu azaltmayı teşvik etmek için etkili bir araçtır. Finansal hizmetler, yoksul ve düşük gelirli hane halklarının ekonomik fırsatlardan faydalanmalarını, gelir sağlamalarını ve yaşam standartlarını olumsuz yönde etkileyen dışsal şoklara karşı kırılganlıklarını azaltmalarını sağlamaktadır (Boachie, 2019). Mikro finans aynı zamanda ekonomik göstergelerdeki yatırım getirisi, gelir, işletme sermayesi, tarım dışı yatırım, işgücüne katılma oranı, ekonomik güçlendirme, hane geliri gibi konularda pozitif etki olarak gözükmektedir. Bununla birlikte sosyal göstergelerdeki sosyal yatırım, sosyal güçlendirme, kadınların güçlendirilmesi, eğitime karşı tutum, sağlık ve beslenme, sosyal hareketlilik gibi konularda da pozitif etkisi gözükmektedir.

2.10. Bangladeş Ekonomisinde Mikro Finansın Etkileri

Mikro finans Bangladeş'te kırk yıldır faaliyet göstermektedir. 2018'de, Bangladeş'teki 705'in üzerinde kayıtlı mikro finans kurumu (MFI) tarafından 40 milyondan fazla müşteriye (Grameen Bank dâhil) çeşitli finansal ve finansal olmayan hizmetler sunulmuştur (MRA, 2018). Mikro finansın müşteri seviyesi üzerindeki etkisini incelemek için, çok sayıda araştırma yapılmıştır ve düzenli olarak yapılmaya devam etmektedir. Finans sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, ekonomistler arasında uzun süredir tartışılan bir konudur. Levin'e (2004) göre bir finansal sistemin ekonomik büyümeyi etkileyen beş işlevi vardır: Tasarrufların mobilizasyonu, yatırım bilgilerinin sağlanması, izleme/yönetimi, risk yönetimi, mal ve hizmet takasını kolaylaştırma. Mikro finans bu noktada kırsal Bangladeş'in uzunluğu ve genişliği boyunca yayılmıştır ve kırsal nüfusun yarısından fazlasını kapsamaktadır (Ghosh, 2013). Son zamanlarda yapılan bir araştırmaya göre, kırsal hanelerin % 58'i hayatlarının bir aşamasında mikro finans almıştır ve hane halklarının neredeyse % 48'i mevcut borçlular kategorisindedir. Böylesine büyük bir genişleme, mikro finansın genel ekonomi üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerini artıracaktır. Mikro finansın kırsal finans sektörünün entegrasyonuna katkıda bulunduğu ve mikro kredi ve tasarruf programları ile ekonomiyi teşvik ettiği düşünülmektedir (M. T. Islam, 2018). Ayrıca, 2018 yılında Bangladeş'te kırsal mikro finansın kırsal GSYİH'ye katkısı, işgücü piyasasının varsayımına bağlı olarak yüzde 13,5 ile yüzde 18,5 arasındadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık üç milyar insanın resmi finansal hizmetlere çok az erişimi vardır ya da hiç yoktur. Yoksul insanlar için finansal hizmetler, yoksulluğu azaltmak, bir gelir oluşturmak, gelirleri artırmak ve ekonomik krizlere karşı kırılganlıklarını azaltmak için mikro finans güçlü bir araçtır. Bangladeş'te tasarruf, kredi ve para transferi gibi mikro finans hizmetleri yoksul ailelerin işletmelere, daha iyi beslenmeye, iyileştirilmiş yaşam koşullarına, çocuklarının sağlık ve eğitime yatırım yapmalarını sağlamaktadır (Jahan & Rashid, 2015). Mikro finans, yoksullukla mücadelede kritik bir araç olarak sağlam bir sicil oluşturmuş ve finansal ana akıma girmiştir. Sektörün son 15 yıldaki hızlı büyümesi ile yaklaşık 130 milyon müşteriye ulaştığı tahmin edilmektedir. Ancak mikro finans hâlâ dünyadaki üç milyar veya daha fazla fakir arasındaki potansiyel pazarının % 20'sinden daha azına ulaşmıştır. Mikro finansın makro düzeydeki etkisi, hem ekonomi hem de sosyal değer açısından mikro düzeyde topluma bir etkisi olmasına rağmen, hala net değildir. Sonuç olarak, Bangladeş'teki mikro finansın yoksulluğu azaltma programları, yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışma hedefleri ve stratejileri, organizasyon yapısı, program bileşenleri, kurumların büyümesi, kredi operasyonları, eğitim performansları ve etkileri ile daha da önem kazanmaktadır (Karim, 2017).

2.11. Bangladeş'te İslami Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Bangladeş'teki mikro finans kurumları (MFI), son otuz yıldır yoksulluğu azaltmak amacıyla yoksullara çok sayıda sosyal ve finansal hizmet sunmaktadır (MRA, 2014). Bankacılık sistemi ve girişimciliği desteklemeye yönelik finansman, ekonomik kalkınma yolunda başvurulmuş iki ana yöntemdir. İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL), 1995 yılında Bangladeş'te başlatılan Kırsal Kalkınma Programı (RDS) aracılığıyla İslami mikro finans ve kadın girişimciliğinin teşvik edilmesinde önemli rol oynamaktadır (M. G. Nabi, M. A. Islam, R. Bakar, & R. Nabi, 2017). Bangladeş'teki insanların %15'inden fazlası yoksulluk içinde yaşamaktadır. Yoksulluğun azaltılması için ülkenin 64 ilinde İslami mikrofinans uygulanmaktadır ve bu programa yaklaşık 650 bin kişi katılmaktadır (Hassan & Saleem, 2017). IBBL'nin RDS programı, özellikle kırsal kesimde yaşayan kadınların

ekonomik olarak güçlenmesi amacıyla çiftlik ve tarım dışı faaliyetlere yapılan yatırımları finanse etmek için kredi sağlar. Program bilimsel şariat tabanlı olup ürün yetiştirme faaliyetlerini destekleyerek gelir düzeyini artırmak ve yoksulluğu azaltmak amacındadır. Ahmed'ye (2004) göre, İslami bankaların mikro finansın operasyon ölçeğinden daha verimli bir şekilde yararlanabileceğini belirtmektedir. Konu ile ilgili yaptığı araştırmada bazı teorik iddiaları desteklemek için, İslami Bank Bangladesh Limited'in bir mikro finans programı olan Kırsal Kalkınma Programı'nın deneyimlerinden yararlanarak ampirik kanıtlar ortaya koymaktadır (Salman, 2014).

Şimdiye kadar, RDS'nin uzun dönem performansı, Bangladesh'te faaliyet gösteren diğer önemli mikro finans kurumları (MFI) ile karşılaştırıldığında dikkate değer bir seviyededir. RDS kapsamındaki İslami mikro finans, yoksulluğu ortadan kaldırmak için çok etkili bir model olan "Grameen Bank Modeli"ni, Bangladesh Müslüman toplumunun İslami sosyal perspektifi ile uyumlu olarak kullanmaktadır (T. A. Uddin & Mohiuddin, 2020). Grameen Bankası modelinde olduğu gibi, müşterilerin % 80'i ekonomik olarak yoksul kişilerden oluşmaktadır ve model, bu insanların varlıklarının etkinleştirilmesine dayanmaktadır. Bununla birlikte, İslami mikro finans, aile entegrasyonunu ve bağlılığı destekleyen şariat-uyumlu bir şekilde çalışmaktadır. Dolayısıyla, insanların ekonomik faaliyetlere katılımı sosyo-ekonomik kalkınmada önemli bir faktör olarak görünmektedir. Bu durumda, İslami mikro finans, İslami Bank Bangladesh ve diğer bazı İslami hükümet dışı kuruluşlar tarafından yoksulluğu ortadan kaldırmak için bir araç olarak girişimciliği teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır (Bhuiyan, Siwar, Ismail, & Talib, 2011).

IBBL RDS programı, 1995 yılından bu yana ülkenin dört bir yanındaki İslami Bank Bangladesh şubeleri tarafından uygulanmaktadır. IBBL, kentsel yoksulların gelişimi için de aynı derecede gayret göstermektedir (Mannan, 2016) . 2012'de IBBL, kentsel gecekondü sakinleri için bir "kentsel yoksul kalkınma planı" (UPDS) başlatmıştır. IBBL'deki RDS ve UPDS üyelerinin sayısı, kuruluşundan bu yana hızlı bir şekilde artmaktadır. 2018'de toplam RDS ve UPDS üyeleri 1 milyon 110 bine ulaşmıştır. RDS ve

UPDS'nin olağanüstü Mikro finans yatırımı 2018'de 29436 milyon Tk'ye ulaştı ve bu bir önceki yıla göre % 3,53 artış kaydetmiştir. Al Arafah İslami Bank Krishi ve Khudra Biniog Prakaipa İslami mikro finans kar oranı %15 (azalan bakiyeler yöntemi) olarak uygulamaktadır. Aynı zamanda, Exim Bank Tarımsal ve Kırsal Yatırım % 9 ve Social İslami Bank kâr oranı % 15 olarak Karz-i Hasen şeklinde İslami Mikro finans uygulamalarına devam etmektedir. Bangladeş İslami bankaları Bai muajjal yatırım metodu kullanarak İslami Mikro finans uygulamaktadır. Diğer İslami STK'lar/ MFI'lar ve İslami mikro finanslı Geleneksel STK'lar küçük krediler şeklinde İslami mikro finans uygulamaları gerçekleştirmektedir (Jahan & Rashid, 2015).

2.12. Bangladeş Finans Sektöründe İslami Mikro Finansın Rolü

Bir inanç ve yaşam sistemi olarak İslam, özellikle toplumun sıkıntılı ve ekonomik olarak daha fakir sınıfları için insanlığın kapsayıcı refahını vurgulayan bir dini anlayış ve ekonomik standartlara dayandırılmıştır (A. Hassan & Saleem, 2007). Ahmed'ye (2007) göre, bir araç olarak İslami mikro finansın ekonomik belirsizliğin etkilerine karşı koymak, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak ve toplumda kadının konumunu güçlendirmek amacıyla olduğunu ortaya koymaktadır (Elwardi, 2015). 2018 yılında İslami mikrofinans müşteri sayısı, 37.04 milyon konvansiyonel mikrofinansla kıyasla çok daha düşük olan 1.96 milyon olarak gerçekleştirmiştir. Ülke aynı zamanda İslami mikrofinans uygulamalarını benimseyen ilk ülke olarak kabul ediliyor ve İslami mikrofinans sektörü şu anda Bangladeş'in genel mikrofinans endüstrisinin yaklaşık% 4'ünü oluşturuyor.

Mikro finans yoksulluğun azaltılması için önemli bir kanal olabilir. İslami mikro finans, Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde özellikle Bangladeş'te yoksulluğu azaltmak için geleneksel mikro finansla giderek daha da önem kazanan bir alternatif olarak görülmektedir (F. A. Hassan, Qamar, & Chachi, 2017). İslami MFI'lar, ticari bankacılık endüstrisinden farklı olup sermayeye çok az erişimi olan veya hiç erişimi olmayan fakirlere İslami ilkelere uygun finansal hizmetler sunmak için geliştirilmiştir (Khandker, Khalily, & Samad, 2016). İslami mikro finans ana işlevine ek olarak, sosyal kalkınmanın

gerçekleşmesi ve potansiyel yatırımların artmasında rol oynayan bir yöntemdir. Bankacılık sistemi, toplumun uzun vadeli kalkınmasında büyük önem taşımaktadır ve önemli gelişmeleri sağlayan ekonomik politikaların uygulanmasında ana araçtır. Bu açıdan, bankalar ekonomik kalkınma için İslami mikro finans kullanmak yoluyla doğrudan finansmandan daha iyi yararlanmaktadır (Mannan, 2016).

2.13. Bangladeş'te İslami Mikro Finansın Mevcut Senaryosu

Tüm dünyadaki toplam İslami mikro finans müşterileri bir milyondan fazladır. Bu müşterilerin yarısından fazlası Bangladeş'te ve %80'inden Endonezya, Malezya, Pakistan, ve Afganistan'da bulunmaktadır. İslami mikro finans, Bangladeş'te 6 İslami banka, 20 küçük İslami Mikro Finans Kurumu (IMFI) ve geleneksel bir MFI'nın İslami mikro finans programından oluşmaktadır (Programme, 2012). İslami mikro finans programları Bangladeş'te bir süre kadınları güçlendirmek ve yoksullukla mücadele etmek için bir araç olarak kullanılmıştır. Bangladeş'te Müslüman Refah Kurumları Birliği (AMWAB) sınırlı bir ölçekte toptan fon sağlayıcısı olarak çalışmaktadır. Güney Asya'daki ilk İslam bankası olan İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL), Bangladeş'teki en büyük İslami mikro finans sağlayıcısı olarak İslami mikro finans pazarının %78,84'ünü oluşturmaktadır (Limited, 2018).

Bangladeş'te bir süredir İslami mikro finans programları, kadınları güçlendirmek ve yoksullukla mücadele için bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu programa katılan kadın gruplarına faizsiz kredi ve daha birçok fayda sağlayan İslami Bank Bangladesh Limited'in (IBBL) kırsal kalkınma planı kapsamındaki İslami mikro finansla özel olarak kadınlar hedeflenmektedir (Hassan, Qamar & Chachi, 2017). Bangladeş'teki İslami mikro finans kurumları genellikle Tablo: Bangladeş'te İslami mikro finans Senaryosu (2018)'de görüldüğü gibi geleneksel STK ile büyük bir rekabet içinde vadeli ödemeyle satış finansman metodunu kullanmaktadır (Ahmad & Chowdury, 2020).

Tablo 2.11. Bangladeş'te İslami Mikro Finans Senaryosu (2018)

IMF Sağlayıcısı	Müşteri Sayısı (Milyon)	Yıllık Kredi ödemesi (Milyar BDT)	Kredi Üstünlüğü (Milyar BDT)
İslami Bank Bangladeş Limited	1.248	32.15	30.17
Al Arafah İslami Bank Limited	0.070	4.12	0.52
First Security İslami Bank Limited	0.012	0.15	0.12
Social İslami Bank Limited	0.0025	0.09	0.18
İslami STK'lar/ MFI'lar (20)	0.590	6.57	3.85
İslami Mikro Finanslı Geleneksel STK'lar (1)	0.045	0.43	0.09
Toplam	1.9675	39.22	37.48

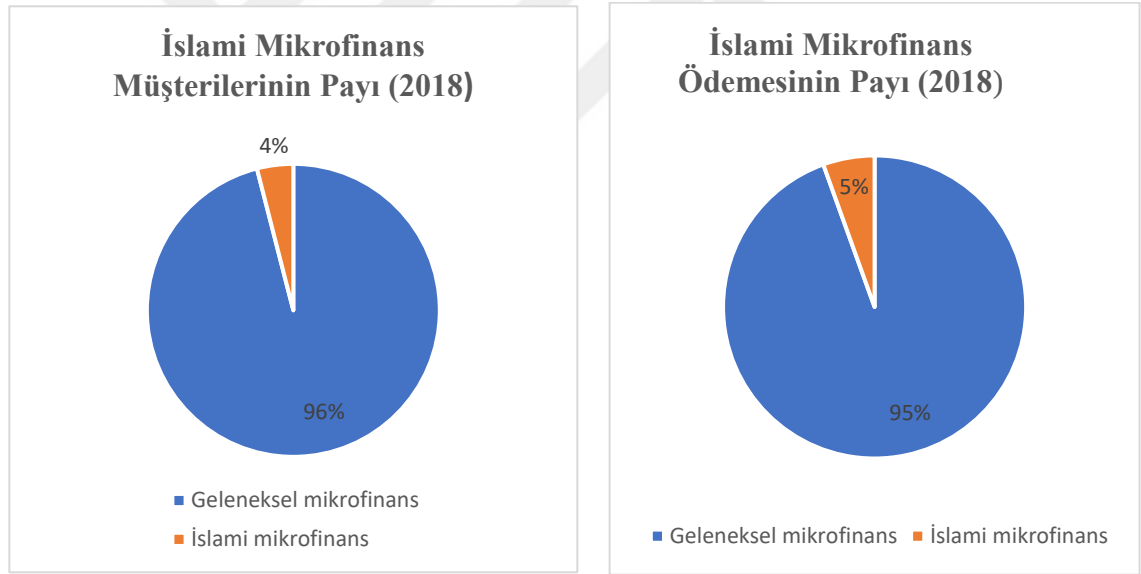
Kaynak: (i) İlgili İslami bankalar, (ii) Bangladeş Müslüman Refah Dernekleri Birliği (AMWAB) ve (iii) TMSS- Sadece İslami Mikro finans programına sahip geleneksel STK'lar. *

Geçici veriler IBBL, 1995 yılından bu yana Bangladeş'te Kırsal Kalkınma Programı (RDS) kapsamında İslam mikro finans programlarını Grameen Bank modelini kopyalayarak büyük bir başarı ile yürütmektedir. RDS, yurtiçinde ve yurtdışında ilk İslam mikro finans modeli olarak kabul edilmektedir. Şu anda, IBBL'nin RDS programının yıllık kredi dağıtımı 32.15 milyar olarak gerçekleşti ve 2018'de müşteri sayısı 1 milyon 248 bine ulaştı. Küçük mikro finans kurumları arasında bir yabancı STK, yoksullar arasında mikro finans sağlamaktadır (Programme, 2012).

Al Arafah İslami Bank Limited Krishi ve Khudra Biniog Prakaipa mikro finans kullanarak müşteri sayısını 70 bin, yıllık kredi ödemesini 4.12 milyar BDT, kredi üstünlüğünü 0.52 milyar BDT'ye kadar yükseltmiştir. Aynı zamanda, First Security İslami Bank Tarımsal ve Kırsal Yatırım Mikro Finans uygulama kullanarak müşteri sayısını 12 bin, yıllık kredi ödemesini 0.15 milyar BDT, kredi üstünlüğünü 0.12 Milyar BDT'ye ve Social İslami

Bank Limited Karz-ı Hasen İslami mikro finans uygulama kullanıp müşteri sayısını 2500, yıllık kredi ödemesini 0.09 milyar BDT, kredi üstünlüğünü 0.18 milyar BDT olarak gerçekleştirmiştir. Bangladeş İslami bankalar Bai muajjal yatırım metodu yoluyla İslami mikro finans uygulamaları yapmaktadır. Diğer İslami STK'lar/ MFI'ların müşteri sayısı 590 bin, yıllık kredi ödemesi 6.57 milyar BDT, kredi üstünlüğü 3.85 milyar BDT ve İslami mikro finanslı geleneksel STK'lar müşteri sayısı 45 bin, yıllık kredi ödemesi 0.43 milyar BDT, kredi üstünlüğü 0.09 milyar BDT olarak küçük miktarda kredi yoluyla İslami mikro finans sağlamaktadır.

Şekil 2.18. İslamik Mikro Finansın Pazar Payı

Kaynak: Bankaların Özgeçmişi, Sigorta ve Finansal Kurumlar, 2017-2018, Maliye Bakanlığı, Bangladeş Hükümeti

Açıkkası, İslami Mikro finans, Müslümanların çoğunlukta olmasına ve İslami bankacılığın başarısına rağmen Bangladeş'teki tüm mikro finans pazarının sadece %4-5'ini oluşturmaktadır. İslami mikro finansın küçük payı şekil 1.18'de gösterilmektedir.

2.14. Bangladeş'teki İslami Mikro Finans Kurumlarının Senaryosu

Bir ülkenin sosyo-ekonomik gelişimi sosyal adalet sağlanarak gerçekleşir. Bu da kentsel ve kırsal alanlarda kalkınma tesislerinin genişletilmesini gerektirir. Kentlerin kalkınması göz önüne alındığında, kırsal alanlar kentlere göre geride kalmaktadır (M. Alamgir, Hossain, & Faisal, 2017). Sonuç olarak, kırsal kalkınma özellikle Bangladeş gibi kırsal alanlarda yaşayan büyük nüfusa sahip ülkeler için zorunlu hale gelmiştir. Bangladeş'te, mikro finans hem hükümet hem de sivil toplum kuruluşları tarafından ulusal yoksulluğu azaltma stratejisinde önemli bir araç olarak kullanılmıştır (D. M. Hossain, 2013). İslami mikro finans sağlayan kurumların sayısı geleneksel mikro finans sağlayan kurumlarınkine kıyasla azdır. İslami mikro finans Bangladeş'te 6 İslam Bankası, 20 STK ve bir geleneksel MFI tarafından sunulmaktadır. Buna karşılık, Grameen bankası, 705 mikro finans kurumu (MFI), 14 ticari ve uzmanlaşmış banka ve farklı bakanlıklar geleneksel Mikro finans hizmeti sunmaktadır (A. Hassan & Saleem, 2007).

Tablo 2.12. Bangladeş'te İslami Mikro Finans (Faizsiz) Kurumlarında Kredi Maliyetleri

Seri	Ad	Kar oranı
1	Muslim Aid Bangladeş	Karz-ı Hasen 0%
2	IBBL, Kırsal Kalkınma Planı (RDS), Kentsel Yetersiz Kalkınma Programı (IPDS)	% 12.5 (Zamanında geri ödemedeki %2.5 indirim), Karz-ı Hasen (0%)
3	Al-Arafah İslami Bank, Krishi o Khudra Biniog Prakalpa (Mikro finans)	% 15 (Azalan Bakiyeler Yöntemi)
4	Exim Bank Mikro Finans: Tarımsal ve Kırsal Yatırım	% 9
5	İslamic Relief	0% Karz-ı Hasen
6	Diğer İslami STK'lar/ MFI'lar	% 0-10
7	İslami Mikro Finanslı Geleneksel STK'lar	% 10-15

Kaynak: (Mia & Aslam, 2019)

Mikro finansın popülerliği onu Bangladeş'teki yüzlerce mikro finans kurumunun temel faaliyetleri haline getirmiştir. İslami bankalar Bangladeş Merkez Bankası tarafından düzenlenirken, İslami Mikro Finans Kurumları (IMFI) Bangladeş'teki mikro finansın gözlemcisi olan Mikro Kredi Düzenleme Kurumu (MRA) tarafından kontrol edilmektedir. İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL), kırsal nüfus için ekonomik fırsatlar yaratarak sosyal adaletin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Abdelkader & Salem, 2013). Banka, tarım ve kırsal sektörlere mikro yatırım sağlayarak kırsal yoksulluğu azaltmak amacıyla 1995 yılında Kırsal Kalkınma Programı (RDS) adlı şeriat tabanlı bir mikro finans programı oluşturmuştur. Şu anda insanlara ekonomik olarak yardımcı olan bu plan yaklaşık 24.632 köyde uygulanmaktadır. Program aynı zamanda kırsal kesimdeki insanların ahlaki ve etik gelişimlerine de katkıda bulunmaktadır (Hasan & Malek, 2017).

Bangladeş mikro finans kurumlarında liderdir. Fakir ve çok fakir insanlara teminatsız kredi vermekle ilgilenen çok sayıda STK'ya sahiptir. Bu STK'lar, son yirmi yıl içinde mikro kredi sağlayarak bireylere istihdam imkânı sunmuş ve bu yolla milyonlarca ailenin yoksulluğunu azaltmak mümkün olmuştur. Bangladeş'te mikro finans kurumlarının gelişimi 2006 yılında mikro kredi düzenleyici otorite kurulduktan sonra hızlanmıştır (Banerjee & Jackson, 2017) . İslami Bank Bangladeş Limited 1995 yılından bu yana Kırsal Kalkınma Programını (RDS) kullanarak mikro finans faaliyetlerini yürütmektedir. Program kendi alanında 297 şube ile faaliyet göstermektedir. Bu şubeler, ülkenin 64 ilçesinin 24.632 köyünde yoksullar arasında çalışmaktadır. Şema hazırlandığında mevcut üye sayısı 1.248.747'dir. Üyelere ve yatırım tesislerine, 301.799,46 milyon BDT tutarında yatırım ödeneği sağlanmış olup, bunun dışında kalanlar 32.153,64 milyon BDT olarak gerçekleşmiştir. Şemanın geri kazanım oranı % 99.09'dan fazladır.

Al Arafah İslami Bank Krishi ve Khudra Biniog Prakalpa İslami Mikro finans uygulamalarında %15 kâr oranı ile azalan bakiyeler yöntemini kullanmaktadır. Aynı zamanda, Exim Bank Tarımsal ve Kırsal yatırım %9 kâr oranı ve Social İslami Bank kâr oranı % 15'tir; ayrıca karz-ı hasen İslami mikro finans uygulamalarında kullanılmaktadır.

Bangladeş'te İşlami bankalar Bai muajjal yatırım metodu kullanarak İşlami mikro finans sağlamaktadır. Diğer İşlami STK'lar/ MFI'lar ve İşlami mikro finanslı Geleneksel STK'lar küçük miktarda kredi şeklinde İşlami mikro finans uygulamalarına devam etmektedir (Mannan, 2016).

2.15. Bangladeş İşlami Bankacılık'ta İşlami Mikro Finans Uygulamaları

İşlami finans riba (faiz) yasağı üzerine kurulmuştur. Ribanın tüm formları yasaklanmıştır. Bu nedenle, İşlami finans ve bankacılığın temel amacı, Müřlüman topluma ribaya dayanan geleneksel bankacılık sistemine İşlami bir alternatif sunmaktır (Ziauddin, 1991). Mikro finansın birçok unsuru, İşlami bankacılığın daha geniş hedefleriyle tutarlı olarak dūřünülebilir. Her iki sistem de girişimciliği ve risk paylaşımını savunmakta ve yoksulların bu tür faaliyetlerde yer alması gerektiğine inanmaktadır (Dhumale & Sapcanin, 1999). Çok temel düzeyde, teminatsız kredilerin belirli durumlarda ödenmesi, İşlami bankacılık ve mikro finansın ortak amaçları nasıl paylaştığının bir örneğidir.

İşlami Bank Bangladesh Limited (IBBL), Bangladeş'teki en büyük İşlami mikro finans sağlayıcılarından biridir. Bangladeş'te İşlami mikro finans uygulaması ilk olarak IBBL Kırsal Kalkınma Programı şeklinde 1995 yılında başlamıştır. RDS'nin performansı Bangladeş'te faaliyet gösteren başlıca mikro finans kurumları (MFI) arasında uzun bir süre boyunca dikkat çekici olmuştur. İşlami Bank Bangladeş'in Kırsal Kalkınma Programı, yoksulluğa karşı çok başarılı bir model olan Grameen modelini kullanmıştır (A. H. M. E. Uddin, 2017).

RDS, bankanın müşterisinin ihtiyaç duyduğu malı satıcıdan satın alması ve müşteriye aynı şekilde kârla satması şeklinde uygulanan şeriat uyumlu finansman yöntemi olarak bai muajjal'i kullanır. Başladığından 2018'e kadar IBBL'nin RDS'nin yıllık kredi dağıtımı 32.15 milyar olarak geręekleřmiřtir ve 2018'de müşteri sayısı 1.248 milyona kadar ulaşmıştır (Limited, 2018). 2000 yılından sonra Al Arafah İşlami Bank Limited, Krishi ve Khudra Biniog Prakalpa olarak İşlami mikro finans uygulamasına başlamıştır. Aynı

zamanda, First Security İslami Bank Limited Tarımsal ve Kırsal Yatırım ve Social İslami Bank Limited, İslami mikro finans alanında karz-ı hasen şeklinde finansman uygulamalarına başlamıştır. Bangladeş İslami bankalar Bai muajjal yatırım metodunu İslami mikro finans uygulamalarında kullanmaktadır. Diğer İslami STK'lar/ MFI'lar ve İslami Mikro finanslı Geleneksel STK'lar küçük krediler şeklinde İslami mikro finans uygulamaları yapmaktadır (Rahim & Rahman, 2007).

2.16. Bangladeş İslami Bankası'nda İslami Mikro Finansın Uygulanması

Faizsiz Mikro finansın formüle edilmiş şekillerinden birisi olan 'Kırsal Kalkınma Programı (RDS), bankalar ve kırsal kesimdeki mikro girişimciler arasında gün geçtikçe büyüyen ideal bir finansman türüdür. Bangladeş İslami Bankası (IBBL), Bangladeş'teki en büyük İslami mikro finans sağlayıcılarından birisidir. İslami mikro finans olanaklarından birisi olan RDS uygulaması ile kırsal kesimin istihdam ve yatırım ihtiyaçları karşılanmaktadır (Ahmad, 2011). Bangladeş'in yoksul fakat çalışkan insanların yaşamlarını iyileştirerek ülkenin sosyo-ekonomik durumuna katkı sağlamak amacıyla 1995 yılında IBBL'nin RDS uygulaması başlatılmıştır. Bu programın hedef kitlesi, başvuru yapanların yaklaşık % 85'ini oluşturan kadınlardır. IBBL, RDS aracılığıyla yoksullara şeriat uyumlu mikro finans desteği tasarlayarak, ihtiyacı olan bireylere veya gruplara kredi desteğini arttırmaktadır (Jahan & Rashid, 2015). Bangladeş İslami Bankası tarafından uygulanan ve ülkede popüler bir İslami mikro finans programı olan RDS, kırsal bölgelerde tarım faaliyetlerinde istihdam olanakları yaratmak, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve köy halkının gelirini artırmak için yatırım taleplerini karşılamaktadır (Programme, 2012). IBBL'nin tüm şubeleri, bölgelerinde (özellikle kırsal alanlarda) yaşayan insanların ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak amacıyla devlet tarafından yönlendirilmektedir (Mannan, 2016).

Bangladeş'te ekonomi temelde tarıma dayalıdır ve nüfusun büyük çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktadır. İslami finans uygulamaları kullanılarak ülkedeki kırsal-kentsel eşitsizliğin azaltılması ve eşit gelir dağılımı sağlayarak dengeli bir ekonomik büyüme

oluşturmak için IBBL, 1995 yılında RDS uygulamasını başlatmıştır. RDS, yoksulluğun azaltılmasına yönelik yurtiçinde ve yurtdışında uygulanan ilk İslam Mikro finans Modeli olarak ele alınır.

Tablo 2.13. Bangladeş'te Kırsal Kalkınma Programının Performansı (2019)

S. N	Performans alanı	Hacim / Miktar
01	Programın Uygulandığı Şube Sayısı	295
02	Köy Sayısı	24,626
03	Üye Sayısı	1,253,512
04	Grup Sayısı	203,469
05	Merkez Sayısı	33,059
06	Kümülatif Ödeme	278,660.02
07	Mevcut Üstün	32,722.02
08	Üye Tasarrufları	11,852.25
09	IBBL'nin Toplam Yatırımındaki Payı	BDT (Million) 278,660.02
10	Kurtarma Oranı	% 99.36
11	Kadın Üye Sayısı	% 92

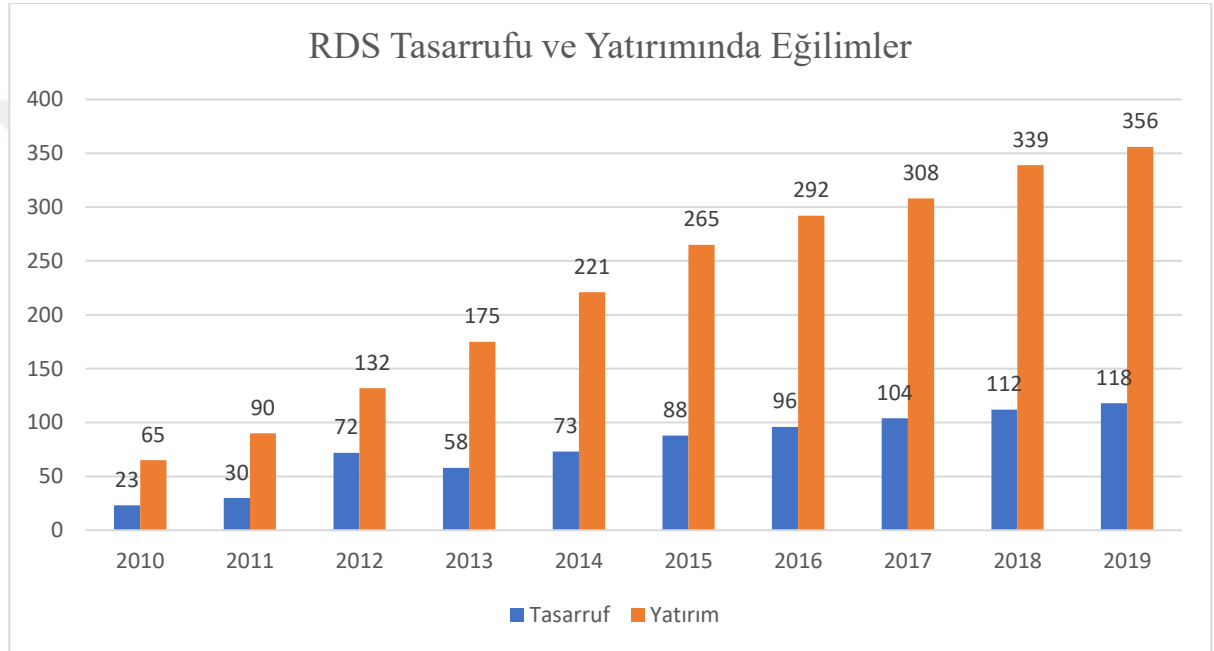
Kaynak: IBBL, Kırsal Kalkınma Programı Rapor, IBBL Yıllık Raporu (2019)

Tabloya göre bankanın 295 şubesinde RDS programı uygulanmıştır. Bu şubeler, ülkenin 64 ilinin 24.626 köyündeki yoksullara hizmet vermektedir. Programın başlamasından bugüne mevcut üye sayısı 1.253.512'dir. Üyelerin yatırım ihtiyaçlarına 278.660.02 milyon BDT tutarında ödenek sağlanmıştır. Mevcut ödenmemiş miktar 32.722.02 milyon Tk olmakla programın geri kazanım oranı % 99.36'dan fazladır.

IBBL, 2018 yılı raporunda RDS'nin temel amaçlarını, kırsal alanlarda tarım ve tarım dışı faaliyetlere yatırım olanakları sağlamak; köy insanların serbest meslek ve gelir getirici olanak oluşturmak için (özellikle kırsal genç işsizlere ve kırsal yoksullara yönelik) finansman sağlamak; bütünsel bir kırsal kalkınma yaklaşımı ile kırsal yoksulluğu

azaltmak; kırsal bölgelerdeki konut sayıları göz önünde bulundurarak güvenli içme suyu kuyusu yatırım tesislerini yaymak; toplumun alt tabasındaki insanlara eğitim ve sağlık hizmetleri sunmak olarak belirtmiştir (Jahan & Rashid, 2015).

Şekil 2.19. RDS Tasarrufu ve Yatırımında Eğilimler (Milyon ABD Doları)

Kaynak: İBBL, Yıllık Rapor (2018), RDS Rapor (2019)

İBBL, ülke çapında RDS yoluyla büyük boyutta yatırım olanakları sunmaktadır. Şekil, 2.19'da programın başlatılmasından bugüne, her geçen gün artan İBBL'nin yatırım ve tasarruf eğilimlerini göstermektedir. Yatırımdaki artış eğilimi, ülkenin yoksul halkının finansal iyileşmesine önemli katkı sağlamaktadır (Miyd, 2010). RDS, Bangladeş'in ünlü İslam âlimlerinin yer aldığı güçlü bir şeriat kuruluna sahip olan İBBL'nin yoksulluğun azaltılmasına yönelik bir programdır. Ayrıca, Bangladeş'te faaliyet gösteren tüm İslami bankalar için ulusal bir şeriat denetleme kurulu vardır ve bu kurul, RDS'nin yatırım ve diğer faaliyetlerini izler (Rahman & Ahmad, 2004). Bu nedenle, İBBL'nin resmi belgeleri, RDS'nin tüm ürünlerinin Şeriat'a uygun olduğunu iddia etmektedir (Limited, 2018).

RDS kapsamında üyelere üç tür finansman sağlanmaktadır: 50.0000 Bangladeş Taka'ya (BDTK) kadar yoksullara yönelik çeşitli gelir sağlama faaliyetlerinde teminatsız mikro finans; 300.000 BDTK'ye kadar küçük ölçekli müşterilere yönelik teminat verilmiş mikro işletme finansmanı; 10.000 BDTK'ya kadar su, sağlık ve temizlik hizmetleri rehabilitasyonda kullanılması amacıyla yoksul insanlara yönelik karz-ı hasen programı. RDS uygulamasında, yoksullar için herhangi bir teminat gerekli değildir. Bir üye, gruba üye olarak kaydolduktan sonraki sekiz hafta içinde değerlendirilmek üzere finansman talebinde bulunabilir. Nitelikli bir üye 10.000 BDTK (145 ABD Doları) tutarında başlangıç finansmanı alma hakkına sahiptir. Program kapsamında finansman için üst sınır 50.000 BDT'dir (725 ABD Doları). Toplam borcun (anapara artı kar) müşteri tarafından bir yıllık süre içinde 44 haftalık eşit taksit ödenmesi gerekmektedir (Limited, 2018).

RDS kapsamındaki İslami mikro finans gruplarının her bir üyesi, İBBL'deki tasarruf hesaplarına haftalık en az 20 BDTK (0,30 ABD Doları) yatırmalıdır. İBBL şubeleri, bu planı uygulama sorumluluğuna sahiptir. Banka belirtilen sektörlerde Bai Muajjal, Bai murabaha, Bai Salam ve Sherakatul Melk yoluyla yatırım amaçlı satın alma, kiralama veya icara (leasing) yapmaktadır (Mannan, 2016). RDS programı 1995 yılından bugüne tüm ülkedeki İBBL şubeleri tarafından uygulanmaktadır. Bu plan kapsamında 30 Kasım 2018 tarihi itibarıyla 1.11 milyon kişi tarafından 29,436 milyon TK yatırım yapılmıştır. Bu kişilerin yüzde 75'i kadın, yüzde 25'i erkek ve ülkenin 64 ilçesinde 18.665 köydeki 265 şubedendir (Limited, 2018).

2.17. Bangladeş Finans'ta İslami Mikro Finansının Katkısı

İslami mikro finans, faiz hassasiyeti olan insanları bankacılık şemsiyesi altına toplamak için kullanılabilir. Bangladeş'te, yedi banka tam teşekküllü İslami bankacılık faaliyetleri yürütmekte, sekiz bankanın İslami bankacılık şubeleri ve beşinin de İslami bankacılık pencereleri bulunmaktadır (Mannan, 2016). Banka dışı bir finansal kurum olan Islamic Finance and Investment Limited, İslami bankacılık yapmaktadır. Şariat uyumlu ürün ve hizmetler sunan bankalardan Exim, İslami, Social İslami ve Shahjalal İslami'nin de İslami

mikro finans programları vardır. 2015 yılı itibarıyla Exim Bank 180 crore Tk, İslami Bank 32,000 crore Tk, sosyal İslami 12 crore Tk ve Shahjalal Bank 475 crore Tk mikro finans sağlamıştır. Son bir araştırmaya göre İslami mikro finans kredilerin geri kazanım oranı 99.2 oranındadır. Geçmişte 20.000 Tk'dan daha düşük İslam mikro finans kredisi almış olanlar, şimdi 100.000 Tk'den fazla kredisi alıyorlar.

İslami mikro finans müşterilerinin ekonomik durumlarının kademeli olarak iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılmasına açılan bir kapı olarak görülmektedir (Miyd, 2010). Çalışma, Banchharampur Upazila'dan 36 yaşındaki Morsheda örneğini, yoksulluğu azaltmak için İslami mikro finansın etkinliğinin bir örneği olarak göstermiştir. Dört kişilik ailenin tek çalışanı olan Morsheda, şeriat temelli bir mikro finans kurumu olan Sosyal Güvenlik Ağı Vakfı'ndan 15.000 Tk kredi alana kadar zor şartlar altında yaşıyorlardı. Aldığı krediyle birkaç ay sonra 35.000 Tk'ya sattığı bir buzağı satın aldı. Kazancıyla bir çay tezgâhı açtı ve o günden sonra hep daha iyi bir yaşam sürdü. Bugün, aylık 13.000 Tk geliriyle ailesini rahat geçindirmektedir ve gelecekte işini daha da genişletmeyi planlıyor (B. Bank, 2018).

İslami mikro finans hakkındaki mevcut literatürün pek çoğu, kadınların İslami mikro finans yoluyla elde ettiği refah hakkında ampirik kanıtlar sunmaktadır (Farooqi, Hassan, Qamar, & Chachi, 2017). Eşref (2014) yaptığı çalışmada, gelir, mal varlığı, sağlık hizmetleri gibi ortak sosyo-ekonomik faktörlerin mikro finans desteğine kaydolan kadınların sosyo-ekonomik refahını nasıl etkilediğini analiz etmiştir. Ayrıca, az sayıdaki çalışma da (Jahur & Quadir, 2010; Alamgir., 2010; Rahman & Ahmad, 2004) İslami mikro finans kullanılarak yapılan yatırımın etkisiyle kırsal bölgelerde aile gelirinin, hasat ve hayvancılık verimliliğinin, harcama ve istihdamın önemli ölçüde arttığını RDS gibi mikro finans uygulamaları göstermektedir (Jahur & Quadir, 2010; Alamgir., 2010; Rahman & Ahmad, 2004).

2.18. Bangladeş'te İslami Mikro Finans: Potansiyeller, Zorluklar ve Önemler

İslami mikro finans'ın düşük payına rağmen dünyada özellikle Bangladeş'te gelişim gösteresi için önemli bir büyüme potansiyeline sahiptir. Aşağıdaki faktörler, parlak beklentiler ve dünyadaki İslami mikro finans'ın önemini açıkça göstermektedir. Büyük potansiyellere rağmen, İslami mikro finansın payı toplam mikro finans pazarının sadece %4-5.5'i kadardır. İslami mikro finans endüstrisinin karşılaştığı temel zorluklar şunlardır: (i) Mikro kredi düzenleme kurumundan İslami mikro finans için uygun kılavuzların bulunmaması; (ii) yeterli İslami mikro finans kurumlarının olmaması; (iii) eğitilmiş insan kaynaklarının azlığı; (iv) İslami banka yönetiminden motivasyon eksikliği (v) Bangladeş Merkez Bankası'ndan kendine yönelik destekleyici rehberlerin bulunmaması ve (vi) uygun mikro finans araçlarının bulunmaması.

2.18.1. İnsanların Finansal kapsamalarına Desteklemek

İslami mikro finans, Bangladeş'te genişleme potansiyeline sahiptir. Geleneksel mikro finans programı tüm fakir insanları kendi ağı altına toplayamamıştır. Geleneksel mikro finans faiz temelli olduğundan ve İslam'da faiz yasaklandığından dolayı birçok dindar kişi bunun gelir getirici faaliyetleri için isteksiz davranmakla beraber finansal dışlanma ile sonuçlanmaktadır. Bu durum İslami mikro finans'ın Bangladeş'te özellikle yoksul insanlar arasında güçlü bir finansın itici gücü olarak ortaya çıkabileceği anlamına geliyor (R. A. Rahman & Dean, 2013).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Bangladeş hakkında yayınlanan bir rapor da şöyle denilmektedir “Çok sayıda yoksul kadın ve erkek, dini kısıtlamalar ve inançları nedeniyle finansal hizmetlere erişemediğinden dolayı mikro finans önemli hale gelmektedir”. En çok ihtiyacı olan yoksul kadınları ve erkekleri İslam MFIs ve kanal kaynakları ile desteklenecektir. İslam mikro finansı, etkili bir sosyoekonomik kalkınma aracı olarak kullanarak büyük potansiyeli olan yoksulluğun azaltılmasında olumlu bir rol oynamaktadır ”.

Yüksek faiz oranlarına sahip ticari güdülere dayanan sert mikro finans programları fakirlere ulaşma konusunda başarısız olmuştur. Piyasa ekonomisinin görünmez elleri güçlüklerini ortadan kaldıramayacakları için gıda yardımını, eğitim ve sağlık tesislerini içeren fonların ötesinde, diğer desteklerle birlikte sıfır faiz oranına sahip benzersiz bir program parasına ihtiyaçları vardır. Bu göz önüne alındığında İslami mikro finans, hayır kurumuna dayalı modelini kullanarak yoksulların sorunlarını çözmek için her derde deva olabilir (Ahmad, 2019a).

2.18.2. İslami Bankacılığın Başarısı

Bangladeş, dünyadaki birçok Müslüman ülkeleri arasında İslami bankacılığın önemli aktörlerinden biridir. Şu anda 58 ticari banka, 8 özel sektör bankası, 965 şubesi bulunan 8 tam teşekküllü İslami banka ve 9 konvansiyonel bankanın 20 şubesi ve 8 konvansiyonel bankanın 25 penceresi olarak faaliyet göstermekle beraber İslami bankacılık hizmetleri de sunmaktadır. Toplam mevduat ve İslami bankacılık yatırımı, Aralık 2018 sonunda toplam bankacılık sisteminin yüzde yirmi dördünden fazlasını oluşturmaktadır (B. Bank, 2018). İslami bankacılık endüstrisinin şu anda Bangladeş'te 10.5 milyondan fazla hesap sahibi bulunmakta ve bu da Bangladeş'teki İslami finansmanın geniş bir şekilde kabul edildiğini göstermektedir. Açıkçası, yoksulluğun azaltılması programında önemli bir finansman aracı olarak İslam mikro finansı için zemin hazırlanmıştır (M. N. Uddin & Benabderrahmane, 2019).

2.18.3. İslami Bankaların Aşırı Likiditesi

Bangladeş'te İslami bankalar, uygun yatırım araçlarının bulunmaması nedeniyle aşırı likiditeye sahiptir. Aralık 2018 çeyreğinin sonunda, İslami bankaların fazla likiditesi 131,16 milyar BDT seviyesinde kaldı (B. Bank, 2018). İslami mikro finans, İslami bankaların likiditesinin bir kısmını yatırımda kullanmaları için uygun bir araç olabilir. Bu aynı zamanda İslam bankacılığının İslam hukukuna göre rehber ilkesi olan refah hedefine ulaşılmasını sağlayacaktır.

2.18.4. IBBL İslam Mikro Finans Programlarının Başarısı

1995 yılında, yoksulluğun azaltılması amacıyla kırsal kesimde istihdam yaratma ve kırsal kesimden gelir elde etme fırsatı yaratmak amacıyla tarım ve kırsal sektörün yatırım ihtiyaçlarını karşılamak üzere “Kırsal Kalkınma Programı” başlatılmıştır. Yurtiçinde ve yurtdışında ilk İslam mikro finans modeli olarak ele alınmıştır. IBBL'nin Kırsal Kalkınma Programı (RDS), Bangladeş'te İslami mikro finans programlarının başarılı bir şekilde genişletilebileceğinin önemli bir kanıtıdır. İslami mikro finansın faydası, Müslüman ve Müslüman olmayan tüm inançlara hizmet edebilme imkanının bulunmasıdır (Mannan, 2016).

2.18.5. Mikro ve Küçük İşletmelerin Teşvik Edilmesi

İşsizlik oranının yüksek olduğu Bangladeş'te genç nüfus küçük işletmeler üzerinden Bangladeş hükümeti tarafından desteklenmelidir. Bu bağlamda, geleneksel Mikro finans, esas olarak yüksek faiz oranı nedeniyle tatmin edici değildir. İslami mikro finans, benzersiz modelleri ile boşluğu kolayca doldurabilir. Özellikle Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu Ortadoğu ülkeleri, İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve diğer uluslararası kurumlardan gelen fonlar, İslam mikro finans programının uygun bir şekilde tasarlanmasıyla Bangladeş'e çekilebilir (Ahmad, 2019a).

2.18.6. Potansiyel Zekât Fonu

Bangladeş, zekât toplamak ve bunları fakir insanlar arasında dağıtmak için hükümet ve diğer birkaç sosyal örgüt tarafından yönetilen İslam vakfı altında zekât kuruluna sahiptir. Ancak performansları potansiyellerin çok altında bulunmaktadır. Uygun mekanizmaların geliştirilmesi, yoksulluğun azaltılmasına yönelik hayır temelli İslami mikro finans modelinin geliştirilmesinde hayati rol oynayabilen zekât kredi tahsilatı toplanması geliştirebilir (Alshebami & Khandare, 2015).

2.18.7. Vakıfların Varlığı

Vakıf, dini bir hayır kurumu olarak çeşitli dini, eğitimsel ve sosyal yardım amaçlarına ulaşmak için yüzyıllardır Bangladeş'te bulunmaktadır (Karim, M.F., 2009). 1986 sayımına göre, ülkede 150.593 vakıf mülkleri üzerinden vakıfların sadece 97.046 kayıtlı, 45.607 sözlü ve geri kalan 7.940 geleneksel vakıf olarak bulunmaktadır. Dini ve hayırsever hedefleri takip etmenin yanı sıra, sitelerin gelirleri yoksulların sosyo-ekonomik ilerlemesine yönelik hayır temelli İslami mikro finans modeli geliştirmek için kullanılabilir.

2.19. Bangladeş'te Başarılı Mikro Finans Uygulamasının Özellikleri

Mikro finans, Bangladeş gibi gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu ortadan kaldırmak için çok kabul gören ve yaygın olarak kullanılan bir araç haline gelmiştir. Bangladeş'teki Mikro Finans Kurumları (MFI), son otuz yıldır yoksulluğu azaltmak amacıyla yoksullara çok sayıda finansal ve sosyal hizmet sunmaktadır (MRA, 2018). Mikro finans kurumları, ilgili işletmelerin kâr amaçlı güdülerinin aksine sosyal faydaları en üst düzeye çıkarmak için kurulmuştur. Mikro Finansın amacı, düşük gelirli için etkili ve verimli finansal hizmetler sunabilen sağlam finansal kurumlar oluşturmaktır (Harran, 2010).

Bangladeş'teki mikro finans programları, her biri kendi inancına göre yürütülen farklı sivil toplum kuruluşları ve uzman grupları tarafından desteklenmektedir (Khandakar & Samad, 2014). Birincisi, destekçiler mikro finansın insanların gelişiminde önemli rol oynadığını savunuyorlar. İkincisi, kadın hakları savunucuları, İslami mikro finansın, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya odaklanırken ilerlemeyi onayladığı için kadınların çalışmasına izin verdiğine inanmaktadır (Ahmed, 2010). Üçüncüsü, yoksulluğun azaltılması politikası ve yaklaşımı mikro finans programını benimsemeye teşvik eder, çünkü fakirlerin mali krizlerle karşılaştıklarında onları mali açıdan bağımsız ve daha az duyarlı hale getirmelerine izin verir. Dördüncüsü, mikro finans programı daha az gelişmiş alanın ve toplum içinde daha az imtiyazlı halk kümesinin büyümesini teşvik ederek

ekonomik uzmanlar tarafından desteklenmektedir, böylece uzun vadede ekonomik kalkınmayı teşvik etmektedir (Hulme & Moore, 2006).

2.20. Bangladeş'te Mikro Finansal ve Sosyal Aracılık

Bangladeş'te çoğu mikro finans kurumlar (bankalar, yatırımcılar, bağışçılar) ile çalışanlar için mikro finans sosyal bir girişimdir. Bir işletme olarak bu kuruluş, maliyetlerini karşılamayı ve finansal olarak sürdürülebilir olmayı amaçlayan girişimdir. Sosyal bir girişim olarak işletme, sosyal hedeflere ulaşmak için bir araçtır. Farklı mikro finans kuruluşları veya modelleri, sosyal hedeflerinde veya görevlerinde bazı farklılıklar ifade edebilir (Imai & Azam, 2010). Bununla birlikte, mikro finanstaki sosyal hedeflerin genellikle yoksul insanlara hizmet vermeyi, resmi finansal hizmetlerden erişim olmayan kişilere hizmet etmeyi, uygun finansal hizmetlerin sunulmasını, istihdamına katkıda bulunmayı, müşteriler ve hane halkları için olumlu değişime katkıda bulunmayı, yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmayı ve sosyal sorumluluk olarak çalışmaktadır (M. T. Islam, 2018). Mikro finans Kredi, risk sermayesi, tasarruf, sigorta ve havale gibi hizmetlere erişim, halihazırda kayıtlı finansal sektörde marjinal hale getirilmiş olanların katılımını sağlamak için mikro düzeyde sağlanmaktadır (Manjunatha & Gupta, 2014). Obaidullah'a (2008) göre, yoksullara finansal hizmetlerin sağlanması, toplam hane halkı geliri ve ekonomik güvenliğinin sağlanmasına ve beslenme, eğitim gibi diğer mal ve hizmetlere talep oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

Mikro kredi açısından az miktarda para, yoksulları kendi işlerini yaratma yoluyla bağımlılıktan ziyade kendi kaderlerini kontrol etme fırsatları sunan yoksulluğun pençelerinden kurtarmaya önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Mecha, 2017). Bu nedenle, yoksulluk azaltmanın çok ötesinde, mikro finans gelir ve gider kararlarını vermede yoksulları serbest bırakmakta ve böylelikle işsiz yoksulların katkısını gerçekleştirerek piyasa ekonomisini geliştirmektedir. Mikro işletmeler, yoksulluğun kısır döngüsünü kırmalarını ve aynı zamanda kendilerini güçlendirme, saygı ve sosyal haysiyeti artırmalarını sağlayarak yoksulların yoksulluğun ve kırılganlıklarının

azaltılmasına katkıda bulunmaktadır (Chowdhury, 2009). Dezavantajlı insanlar mikro kredi yardımıyla üretken faaliyetlerde bulunup gelir elde ederek finansal faaliyetlere girebilirler. Mikro kredi sayesinde bireysel seviyelerdeki girişimcilik çabası sebebiyle, faydalar toplumda istihdam olanakları yaratan ve sosyal ilişkileri ve ağları geliştiren diğer kişilere uygulanmaktadır. Mikro kredinin yenilik, istihdam yaratma ve ekonomik büyüme yoluyla makro düzeyde etkisi birçok çalışma tarafından desteklenmiştir (Imai & diğerleri, 2012), (Rooyen & diğerleri, 2012), (Al-mamun & diğerleri, 2014), (Samer & diğerleri, 2015), (Ghaliba, Malki & Imai, 2014)).

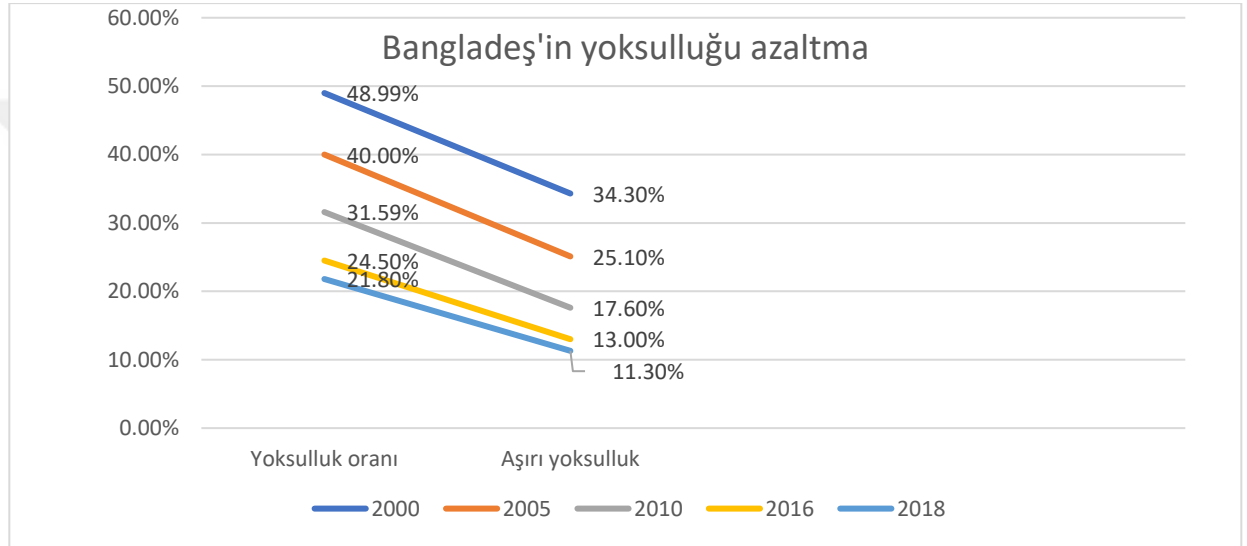
2.21. Bangladeş'te Yoksullukla Mücadelede Mikro Finans Rolü

Yoksulluk tüm dünyada hoş görülmeyip kalkınma yolunda büyük bir sorun olarak görünmektedir. İnsanlar yiyecek, giyecek, barınak, eğitim, tedavi ve benzeri temel ihtiyaçlarından yoksun bırakıldığında yoksulluk olarak adlandırılır (Raihan et al., 2015). Bangladeş, yoksullukla mücadelede neredeyse farklı kırsal kalkınma modellerinin tasarımı ve denenmesi için bir laboratuvar haline gelmiştir (Arif, 2004). Bangladeş Hükümeti'nin (GOB), uluslararası bağışçıların ve Sivil Toplum Örgütlerinin (STK'lar) farklı kurumları, kırsal ve yerel düzeyde kalkınma için farklı yoksulluk azaltma modelleri ve yaklaşımlarını denemiştir (Holtsberg, 1990). Mikro finans ilgili tarafların düzenli büyüme piyasa güçleri tarafından değil, aynı zamanda ulusal hükümetler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve yoksulluğu ortadan kaldırma için etkili bir araç olarak mikro finans'ı görüntülemek donörün bilinçli eylemleri sadece teşvik edilmiştir (Habib & Jubb, 2015).

Dünya Bankası (DB) 'ye göre Bangladeş, 2010-2016 ülkedeki yaklaşık 8 milyon insan yoksulluktan kurtararak yoksulluğun azaltılmasında önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Bangladeş İstatistik Bürosu'nun (BBS) son verilerine göre, Bangladeş'in yoksulluk oranı % 21,8 oranında düşerken, yoksulluk oranı, düşük yoksulluk sınırına veya aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanlara göre 2018'de %11,3'e düşmüştür. Yoksulluğun azaltılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, çoğunlukla işgücü geliri, mikro finans ve küçük-orta ölçekli işletmeden kaynaklanmaktadır. Yoksulluğun azaltılmasının % 90'ı kırsal alanlarda

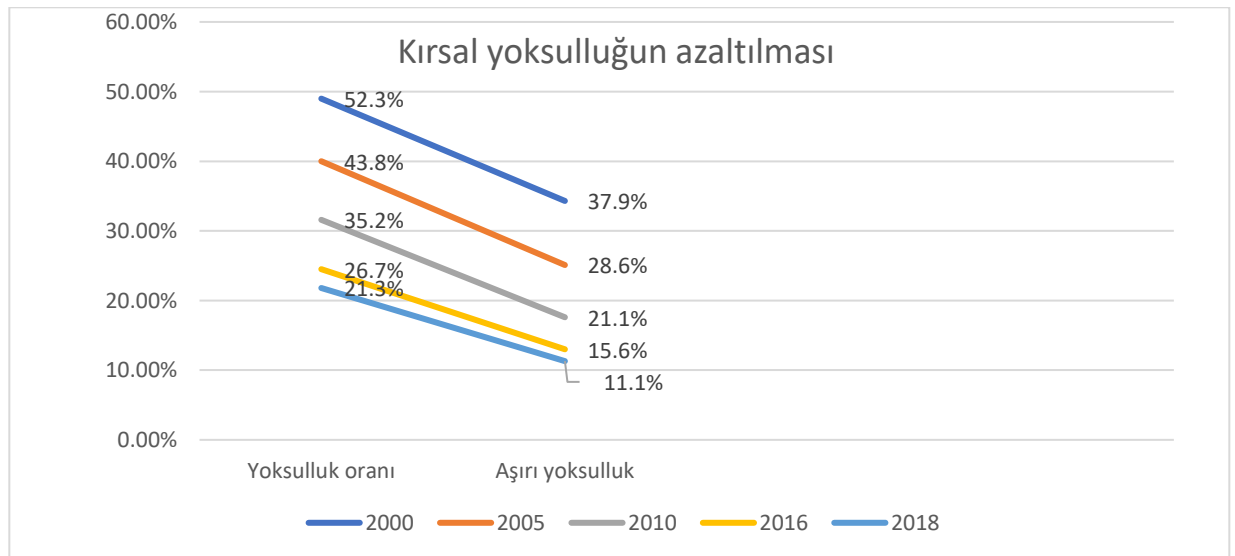
gerçekleşmiştir. Aşağıdaki şemada, güçlü ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmaya devam ettiğini, ancak öncekinden daha düşük bir oran olduğunu gösterilmiştir. Ekonomik büyümenin hızı artarken, yoksulluğun azaltılması oranı azalmıştır.

Şekil 2.20. Bangladeş'te Yoksulluğu Azaltma (2000-2018)

Kaynak: Bangladeş İstatistik Bürosu (BBS)

Şekil 2.21. Kırsal Yoksulluğun Azaltılması (2000-2018)

Kaynak: Bangladeş İstatistik Bürosu (BBS)

Yoksulluğu azaltarak kalkınmanın temel amacı, ekonomik istikrarın ve sürekli büyümenin sağlanmasıdır. Mikro finans kurumlarının (MF'ler) muazzam büyümesi, mikro finans programlarını yoksulların kredi kısıtlamasına yardımcı olmanın bir yolu olarak dünya çapında geliştirme faaliyetlerine yöneltmiştir. Güney Asya'da gelişmekte olan bir ülke olan Bangladeş, mikro finans yoluyla yoksulluğun azaltılmasında belirgin bir ilerleme göstermiştir (Mahdi, 2015).

1.22. Bangladeş'teki Mikro Finans Kuruluşları: Başarılar ve Zorluklar

Bangladeş mikro finansı, öncü rol üstlenerek ve muazzam boyutlarda uygulayarak, başarılı kurumların ve modellerin veya varyantlarının dünya çapında çoğaltılmasında örneklik teşkil etmiş ve dünyanın dikkatini çekmiştir. Bangladeş'in söz konusu örnekliği hala devam etmekte ve birçok farklı kişi ve kurumu kendine çekmektedir. Mikro finans sadece finansal ihtiyaçları karşılamak değil, aynı zamanda kadınların güçlendirilmesi, kırsal kesimdeki yoksulları kurumsal bir hizmet ağına sokma ve kayıt dışı para ödünç verenlere bağımlılığı azaltma gibi diğer sosyal ve kurumsal kalkınma konularına da katkıda bulunmaktadır. Hükümetin desteği ve insanların kabulü nedeniyle, mikro finans kırsal finansın ana formu haline gelmiştir. Bangladeş'teki, muhtemelen dünyanın en büyük mikro finans sektörü olmasını sağlamak için hükümetin doğrudan ve dolaylı olarak büyük politika ve maddi destek sağladığı, hükümet dışı örgütlerin yönlendirdiği operasyonlara iyi bir örnektir.

Bangladeş'teki mikro finans programlarının başarısının on iki nedeni tanımlanmaktadır; bunlar borç verme mekanizması, borçluların sorumlu olması, kadınlara yönelik öğrenim politikaları, güven, kadınların aktif katılımı, talep etme, teminatsız borç verme, grup oluşturma, ürün çeşitlendirme, fon mevcudiyeti, krediyi geri ödeme tutumu, borçlular ve kredi memurları arasında dostane ilişki, hükümet ve MFI'lar ilişkisi ve MFI'ların merkezileştirilmesidir. Benzer şekilde Zaman (2004) vizyoner liderliği, destekleyici (veya daha doğru, destekleyici olmayan) bir politika / düzenleme ortamını, bağışçıların

etkili eylemini, uygun bir fiziksel ve sosyal ortamı ve finansmanın ölçeklendirilmesini sağlayan PKSF'yi (Polli Karma Sahayak Vakıf) işaret etmektedir. Endüstri standartlarının iyileştirilmesi Bangladeş'te mikro finans başarısının mikro finans veya küçük krediler sağlanması düşük gelirli gruplar yoksulluktan kurtulmak amacıyla, son 30 yılda hızla ve yaygın olarak yayılan ve şu anda 65'ten fazla ülkede faaliyet gösteren temel bir yoksulluğu azaltma stratejisidir (Bateman, 2010). Birçok araştırmacı ve politika yapıcıya göre, mikro finans girişimciliği teşvik eder, gelir getirici faaliyeti artırır, böylece yoksulluğu azaltır, yoksulları güçlendirir (özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınlar), sağlık ve eğitime erişimi artırır ve yoksul ve savunmasız topluluklar arasında sosyal sermaye oluşturur (Khandker, 2005; Westover, 2008).

Bangladeş'teki mikro finans endüstrisi gelişmiş hale gelip yoksulluk azaltmasını büyük katkıda yer alarak önemli bir rol oynamaktadır, ancak hem geleneksel hem de İslami mikro finans, pazarda birçok zorluk ve sorunlarla karşı karşıyadır. Bununla birlikte, Bangladeş toplumunun sahip olduğu dini görüş ve kültürel yapı nedeniyle, bazı durumlarda geleneksel mikro finansa İslami mikro finanstan daha fazla direnç gösterildiğine inanılmaktadır (F. Abdullah, Shamsuddin, & Mahmood, 2019). Mikro finansı destekleyen insanlar, mikro finansın başarılı olduğu sayısız nokta gösterir. En azını söylemek gerekirse, mikro finans, kadınların güçlendirilmesi, tüketimin yumuşatılması ve bir dereceye kadar varlıkların inşası üzerinde olumlu etkiye sahiptir. Bununla birlikte, mikro finans fakirlere, özellikle de ana finansal kurumlara erişimi olmayan kadınlara ulaşmada başarılı olmuştur (Soetan, 2014). Ancak, Bangladeş'teki mikro finans programlarının en önemli başarılarından biri, yoksullara (10 kişiden yaklaşık 7'si) finansal hizmetlere erişim sağlamaktadır. Birçoğu, mikro kredi genişlemesinin, kredileri verimli kullanamama gibi nedenlerle borçlular arasında borçlanmayı artırdığını ileri sürmektedir. Sayısal veriler ayrıca birçok mikro kredi katılımcısı arasında yoksulluktan kurtulma olmaksızın artan borçluluk olduğunu göstermektedir (R. A. Rahman & Dean, 2013).

Bangladeş mikro finans sekt6r6 g6n6m6zde bir6ok zorluklarla karşı karşıyadır. Kurumsal kapasite, kalite ve hizmet 6eşitliliği ile ilgili olarak, politik ve makroekonomik koşullar sebebiyle Bangladeş'in bazı siyasi liderleri mikro finans kurumlarını kamuoyu 66n6nde eleştirmektedir (Bhuyan & Islam, 2020). K66ok finansman kuruluşlarının faiz oranlarını 6ok y6ksek bir oranda bor6landırđıklarını ve bunun sonucunda bor6luların y6ksek bor6luluk tuzağına d6řt6kleri s6ylemektedir. Ayrıca, mikro finansman kurumları baskılayıcı bir şekilde kredi almaktadır. Bununla birlikte, bazı politika yapıcılar, mikro finansın yoksulluk 6zerinde etkisinin g6r6lmediğini ifade etmektedir. Bangladeş, milyonlarca insanın yoksulluk sınırının altında yaşadığı ve 6eşitli gelir zorlukları ve 6eşitli krizlerle başa 6ıkmaya zorlandığı g6n6m6z6n gelişmekte olan 6lkelerinden biri olmaya devam etmektedir (Charitonenko & Rahman, 2002).

Faiz oranları mikro finans faaliyetlerinin başlangıcından bu yana on yılın sonunda, mikro finans kurumları tarafından uygulanan y6ksek faiz oranları konusunda eleştiri vardır. K66ok finansman kurumlarının yoksulların finansmana katılımını artırmak i6in kurulduğu yerlerde, en 6st d6zey politikacılar ve b6y6k politika yapıcılar genellikle mikro finansman kurumlarının ne kadar y6ksek faiz oranları alabileceğinden endişe duymaktadır (Churchill & Appau, 2016). Onlara g6re, yoksullara bor6 veren mikro finans kuruluşları, ticari bankaların zengin bor6lulara faiz 6deme oranından daha kolaydır. B6y6yen pazarlarda olduğu gibi, bir6ok yeni kurumun mikro-kredi işinin başarısı i6in 6ne y6ksek bor6lu 6ıkar. Daha 6nce de belirtildiği gibi, bu 6lkelerdeki mikro bor6lular sadece bir kurumdan bor6lanma imtiyazına sahip değil, aynı zamanda bir6ok kredi veren arasından se6im yapma ayrıcalığına sahiptir (Corporation, 2009). Ařırđ genişletilmiş mikro kredi piyasası da bu şekilde b6y6m6řt6r. Bor6lular o kadar 6ok bor6landılar ki 6deme yapmayı g6ze alamazlardı. Bu t6r bor6lular nihayetinde ařırđ bor6lu olabilirler. Mikro kredi piyasasında, 6eşitli nedenlerle ařırđ bor6lanma meydana gelebilir (Faruqee & Badruddoza, 2012).

MFI'lar verimsizliklere ve y6ksek maliyetlere yol a6an 6eşitli operasyonel zorluklarla karşı karşıyadır. Nakit y6netimi, mikro finans programlarında insan-yoğun bir faaliyettir,

Çünkü ödemelerden geri ödeme tahsilatlarına kadar uzanan operasyonlar fiziksel nakit olarak yapılır. Bu düşük verimlilik, sahtekârlık ve diğr operasyonel risklerle sonuçlanır. Nakit olarak toplu miktarlarda yöneten personelin hayatı için de büyük bir risk vardır. Ticari krediler söz konusu olduğunda, iş kanıtı, ev sahipliğı veya işyeri mülkiyeti gibi belgeler sunulur. Yüksek dokümantasyon seviyesi, kredi ödemesi için yüksek geri dönüş süresi sağlar ve aynı zamanda yüksek kırtasiye, depolama ve nakliye maliyetinin kuruluş için yüksek işletme maliyetlerine katkıda bulunur (Ghosh, 2013). Teknoloji kısıtlamaları büyümelerini daha da sınırlandırıyor. Kendi veri merkezlerini muhafaza eden MFI'ların çoğunun bir olağanüstü durum kurtarma merkezi yoktur. Genellikle aynı binada bulunan veri merkezinde verileri yedeklerler. Felaket veya öngörülemeyen durumlar olması durumunda, bu MFI'lar tüm veri tabanlarını kaybetme riskiyle karşı karşıyadır. Veri şifreleme, sürüm kontrolü, değişiklik yönetimi süreci, yedekleme işlemi ve olağanüstü durum kurtarma sitelerinin kullanılabilirliğı, mevcut teknolojiye önemli iyileştirmeler için boşluklara sahiptir (Ghosh, 2013).

Mevzuat kısıtlamaları MFI'lerin diğital dünyaya dönüşümünü engellemiştir. Çoklu borçlanma ve aşırı borçluluk, ajan noktasında ulusal kimlik veri tabanı, düşük nakit çekme limiti erişim eksikliğı (MFS) ve MFI bu sistemde varlığı ödeme sisteminin bir parçası olup değildir. Bangladeş'te MFI'lar için aşırı borçlanma riskini de arttıran bir kredi bürosu yoktur. MFS kredi geri ödeme işlem ücretleri yüksektir. Müşteri 24 saat içinde işlem tutarının% 2'sine kadar işlem creti ödemek zorundadır. MFI istemcileri, MFI'lar tarafından sunulan ürünlerin tam avantajlarından yararlanamaz; MFI'ların bankalar gibi ülkenin ödeme sistemlerine katılamayacağı için tasarruf ürünüdür (B. Hossain & Wadood, 2018).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMI MIKRO FINANS ÜZERİNE BİR VAKA ÇALIŞMASI

3.1. İslami Mikro Finansın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

İslami mikro finans temel olarak, 1970'lerde Müslüman iktisatçılardan oluşan bir ekip tarafından, İslam'da kesinlikle yasaklanmış olan faizden (riba) kurtulmak amacıyla geliştirilen faizsiz bankacılık ilkesine dayanmaktadır. İslami finans sisteminin altında mikro finans sisteminin de uygulanması ilk olarak Rahul ve Sapcanin (1998) tarafından derinlemesine tartışılmıştır. İslami bankacılık, risk paylaşımına verdiği önem ve bazı ürünlerde teminatsız krediler için kimi mikro girişimcilerin ihtiyaçları ile uyumlu olduğunu göstermektedir (Sheikh & Sira, 2018). Teminat yetersizliği nedeniyle konvansiyonel borç veren kurumları tarafından reddedilen uygulanabilir projeler, İslami bankalar için kar paylaşımı temelinde kabul edilebilir nitelikte olabilir. Risk paylaşımına ve hayır kurumu modeline dayanan İslam mikro finans, geleneksel mikro finans programların alternatifi sayılabilir. Aynı zamanda bu sistem (İslami mikro finans) geleneksel mikro finansın yüksek faiz oranı, sürdürülebilir fon eksikliği ve görev sapması kullanması nedeniyle Müslüman ülkelerde yaşayan yaklaşık 700 milyon yoksul insanın finansal katılımının artırılmasında etkili bir araç olarak ortaya çıkmıştır (Dünya Bankası, 2015).

İslami mikro finans, normal şartlarda ana bankacılık hizmetlerine erişimi reddedilen yoksullara grup kredileri yoluyla bankacılık hizmetlerine teşvik edilebileceğini savunuyor. İslami mikro finansı geleneksel muadilinden ayıran temel özellik, sosyal sorumluluk kavramı ve ortak yarar için çalışmasıdır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, sosyo-ekonomik adalet ve eşit gelir dağılımı İslam'ın temel hedefleri ve dolayısıyla aynı zamanda İslami ekonomik sistemin göze çarpan özellikleri arasındadır. İslami mikro finans kurumu, insan kaynaklarının geliştirilmesindeki kilit rolleri nedeniyle günümüzde çoğu toplumun ekonomik büyümesinin ve gelişiminin merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda yoksulluğun azaltılması ve zengin ile fakir arasındaki uçurumu yok etmesi

konusunda önemli katkılarda bulunmaktadır (Smolo & Ismail, 2011). İslami finans ve İslami mikro finansın daha da ilerletilmesi, dini geleneksel bankacılığın önüne geçenler için resmi bankacılık seçeneklerini de genişletecek ve büyük finansal içerme avantajları sağlayacaktır. İslami mikro finans, İslami finans sisteminin yaklaşık yüzde birlik (%1) gibi küçük bir bölümü oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle İslami mikro finans, İslami finans pastasının sadece yüzde birlik küçük bir diliminden oluşmaktadır. Ancak, TechNavio tarafından sunulan bir raporda İslami mikro finansın 2014 ile 2018 yılları arasında yaklaşık yirmi (20) oranında bir yıllık bileşik büyüme oranında büyümesi öngörülmüştür (Dünya Bankası, 2015).

Küresel İslami Finans Raporu (2018) göre, Güney Asya (Pakistan, Bangladeş), Güney Doğu Asya (Malezya, Endonezya) ve Sahra altı Afrika'da (Sudan) gelişmekte olan ekonomilerinde İslami mikro finansın giderek büyüdüğünden bahsetmektedir. Bu ülkelerdeki en önde gelen İslami bankalar arasında İslami Bank Bangladesh, Pakistan Akhuwat ve Amanah Ikhtiar bankaları ve Malezya ve Sudan Tarım Bankaları bulunmaktadır. İslami mikro finans kurumları, Asya (Afganistan, Endonezya, Bangladeş, Pakistan, Hindistan ve Malezya), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Filistin, Sudan ve Yemen), Orta Asya (Kazakistan, Kırgızistan) ve Doğu Avrupa (Bosna Hersek, Kosova) bölgelerde aktiftirler. İslami mikro finans, Bangladeş, Nijerya, Sudan, Endonezya, Pakistan, Hindistan ve Malezya gibi birçok Müslüman ülkelerde önemli ölçüde büyümeye devam ederken sosyal gelişime olan pozitif katkısını da göstermiştir (Usmana & Tasmina, 2016).

3.2. İslami Mikro Finansın Gerekçesi ve Nasıl Çalışır

İslami mikro finansal sistem, günümüzde çoğu toplumun insan kaynaklarının geliştirilmesindeki kilit rolleri nedeniyle ekonomik büyümenin ve gelişmenin merkezinde yer almaktadır. Aynı zamanda yoksulluğun azaltılması ve zengin ve fakir arasındaki boşluğun kapatılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır (Bhuiyan, 2015). İslami mikro finans sadece Müslüman topluluklar için değil, aynı zamanda diğer dinlerden insanlar için

de popülerdir. Özel şartlar ve koşullar İslam mikro finans ürünlerini daha uygun hale getirir ve en savunmasız nüfus tarafından erişilebilir. Yatırımcılar ve müşteriler arasındaki potansiyel riskleri paylaşılarak, İslami mikro finans, birçok geleneksel ürüne kıyasla tam riski taşımayan borçlular için daha cazip hale gelmektedir. İslami mikro finasta, borç veren kurum artık tek bir finansçı olmaktan çıkmış, ancak başarısına büyük ilgi duyan kâr paylaşımı işletmenin ortak sahibi olmuştur (A. H. M. E. Uddin, 2016).

Doğrudan yoksul ve düşük gelirli müşterilere mikro düzeyde hizmet sunan İslami mikro finans sağlayıcıları sistemin belkemiğini oluşturmaktadır. İslam ülkelerinde, İslami MF'nin mevcut ve potansiyel sağlayıcıları, hizmetlerinin kapsamını İslami MF'yi genişleten geleneksel MFI'lar veya hizmetlerinin kapsamını MF'yi içerecek şekilde genişleten İslami FI'lar olabilir (Bhuiyan, 2015). Finansal işlemlerden herhangi bir getiri oranını yasaklayan şeriat doğrultusunda, İslami mikro finans ürünleri sabit bir geri ödeme oranına sahiptir ve faiz yoluyla kâr elde etme imkanı yoktur. İslami mikro finans, müşterinin önceden bildiği sabit bir yükümlülükle sözleşmeleri şart koşar ve şeffaflık gösterir. İslami mikro finans modalitelerinin nihai hedefi, sosyal refah ve adalet için eşitlikle büyümeyi sağlamaktır. Bu ilkeye uygun olarak, şeriat uyumlu finansman, temerrüt bağlamında, cezanın ödenmemiş taksitin en fazla yüzde 1'i ile sınırlı olduğunu öngörmektedir (Saeed & Saqib, 2011).

İslami mikro finans veya faizsiz bir mikro finans, marjinal düzeydeki ve muhtaç yoksul insanlara finansal destek ve hizmetlerini ulaştırma konusunda başarılı olduğunu araştırma yoluyla kanıtlanmıştır (Ahmad, 2019a). Bu sistemde önceden belirlenmiş faiz oranıyla kredinin fazlasını ödenmesini yasaklanmıştır. Genelde İslami mikro finans, şeriat yasalarına uyarak yoksullukla mücadele etmek için finansmana ihtiyacı olan kişilere değişik mikro finans modellerle (faizsiz) mikro kredi sağlamaktadır (Obaidullah, 2008). Ancak, İslami mikro finans paranın kendine özgü bir değeri olmadığı gerçeğini teşvik ettiği için İslami kurallara ve ahlaki değerlerine uygun mikro finans hizmetleri sunmaktadır.

Yoksulluğun ortadan kaldırılması İslam'da önemli bir hedeftir. Bu dinin belirlediği yoldan devam eden İslami mikro finans, sergilediği yaklaşım ve stratejileriyle yoksulluğun azaltılmasında en başarılı uygulama olmuştur. İslami mikro finans hüküm ve koşulları savunmasız ve dezavantajlı nüfus için daha elverişli ve erişilebilirdir. Onlar risk ve kar paylaşımı, sabit ön ödeme oranları ve şeffaflığı sağlayarak sosyal refahı ve adaleti korumaktadır (Abunnaja, 2016). Son yıllarda, İslami mikro finans birkaç Müslüman ülkede milyonlarca dezavantajlı kişiye ve nüfusun refahını sağlayarak finansal hizmetlere erişime olanak tanıyan ve hızla gelişen bir pazar haline gelmiştir. İslami mikro finans, İslami hukuk ile uyumlu olmayan uygulamalardan-şeriattan- finansal işlemlerde sabit, önceden belirlenmiş bir getiri oranı sağlama veya alma gibi uygulamalardan kaçınılmaktadır (A. H. M. E. Uddin, 2017).

Obaidullah & Khan'a (2008) göre İslami mikro finansın; Murabaha (biçimlendirme finansmanı) ve icare (kiralama-satın alma ve finansal kiralama çeşitliliği) gibi birçok işlemleri faiz bazlı kredinin yerine uygulanmaktadır. Öte yandan, karz-i-hasen (karşılıksız borç), yardımseverlik doğası gereği İslami mikro finansı cazip hale getirir. Aynı zamanda, İslami mikro finans, insanlara yoksulluğu, gelir dengesizliklerini azaltmak ve servetin dağılımını arttırmak için küçük karlı işletmeleri finanse etmektedir (Mannan, 2016). İslami mikro finans kurumlarının (IMFI) henüz tam olarak gelişmemiş olması şaşırtıcı değildir. IMFI'lerin kurulması ve geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır, ancak iyileştirilmesi gereken çok şey vardır. IMFI'lar yoksullukla mücadele ve kalkınmayı sağlamak için yeni bir yaklaşım olarak görülmektedir (Rhule, 2016).

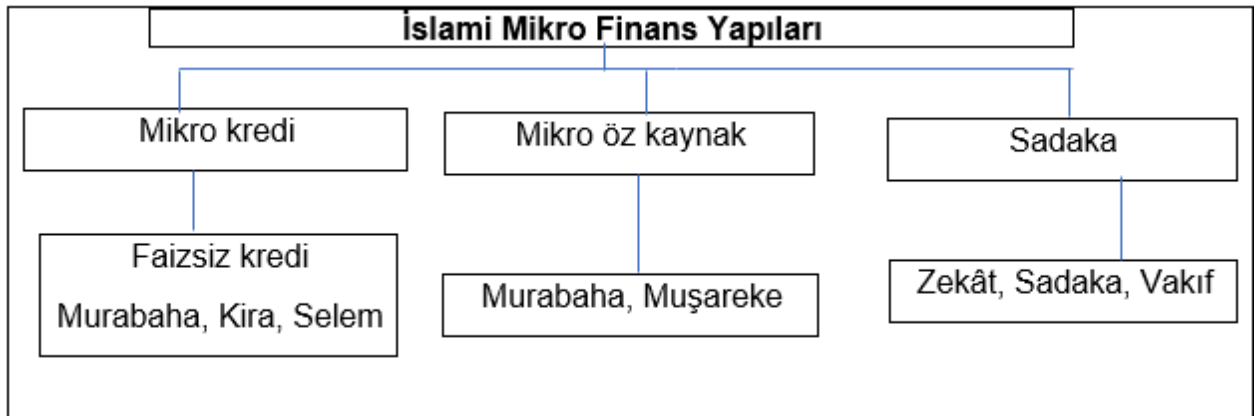
3.3. İslam Mikro Finansı Temel Kavramları ve İlkeleri

Genel olarak mikro finans, yoksulluktan kurtulma ve sosyal kalkınmaya yönelik gelir getirici faaliyetleri hızlandırmak için yoksul insanlar arasında ağırlıklı olarak STK'ların kooperatifler tarafından sunulan küçük finansal hizmetler anlamına gelmektedir. Mikro finans kuruluşları tarafından sunulan temel finansal hizmetler arasında mikro kredi,

mikro-tasarruf, mikro-sigorta, havaleler ve kredinin baskın bir rol oynadığı diğer finansal ürünler bulunmaktadır (Essay & Khan, 2017). İslami mikro finans, İslam şariat temelinde düşük gelirli / yoksul insanlar arasında sunulan finansal hizmetleri ifade eder. Geleneksel mikro finans İslam'da yasaklanan menfaate göre işletilir. İslami mikro finans, hem hayırseverlik hem de kâr temelli benzersiz modeller kullanarak yoksulluğu azaltmak için dindar fakir insanlar arasında bir alternatif olarak sunulmaktadır (Abunnaja, 2016).

İslami bankacılık gibi, İslami mikro finans da programlarını, İslami şariat ilkelerini takip ederek, menfaatin yasaklanması, risk paylaşımı ve gharar veya belirsizlikten kaçınma ve toplumun tüm üyeleri için Falah'ın (refahın) sağlanmasını içeren ilkelere göre yürütmektedir. Usman, A. S. & Tasmin, R. (2016) tarafından bildirilen GIFR'ye (2012) göre, İslami mikro-finance ürünleri mikro kredi, mikro-eşitlik ve sadaka gibi üç sınıfa ayrılabilir. Mikro kredi, bir işletme fırsatı karşısında sermaye eksikliğini azaltan kredi veya kiralama dayalı ticari varlıkların kullanılmasını gerektirir. Mikro öz sermaye, sermaye sağlayıcı ile işi yöneten girişimci arasında bir iş ilişkisi kurar. Mikro öz sermaye altında, üretim faktörleri bir araya getirilirken, kar / zarar üzerinde mutabık kalınan formüller doğrultusunda paylaşılır. Yardımseverlik tipi İslami mikro-finance, güvenlik ağları ve sürdürülebilirlik güdüsü şeklinde ek bir güçlendirme kaynağı olarak hizmet etmektedir (Mbowe, 2020).

Şekil 3.1. İslami Mikrofinans Yapıları

Kaynak: Usman, A.S. & Tasmin, R. (2016)

Mikro finans projeleri için çok sayıda İslami finans tekniği kullanılmaktadır. Ürünün türü işin niteliğine, müşterilerin uzmanlığına ve işlemin vade'ye bağlıdır. Bu ürünler arasında en başta karz-ı hasen (hayırsever kredi), zekât (zorunlu sadaka), sadaka (hayırsever bağışlar) ve vakıf (hayırsever bağış) yer almaktadır. Bu ürünler yoksulluğun azaltılmasında hayati bir rol oynamaktadır (Hassan & Alamgir, 2002). Bununla birlikte, İslami finansal aracılığın genel değer teklifinin amacını yerine getirmek için, müşareke (ortak girişim ortaklığı), mudaraba (yatırım ortaklığı), ijarah (kiralama-satın alma veya kiralama finansmanı), murabaha (maliyet artı finansman), bai selem (ileri satış), istisna'a (üretim sözleşmesi) ve bai al-mu'ajjal (ertelenmiş ödeme veya kredi satışında satış) İslami MFI'lar arasında çeşitli boyutlarda kullanılmaktadır (Ahmed & Mart, 2002). Bu araçlar daha az ayrıcalıklı sosyal ve gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamaya pratik yollarla yapılandırılmıştır.

Abdur Rahman'a (2007) göre, İslami mikro finans fonları sadece borç finansmanı yoluyla değil, aynı zamanda mudarebe ve müşareke aracılığıyla öz kaynak finansmanı sağlayarak, wadi'ah ve mudarebe mevduatları ile para transferi, zekât ve sadaka yoluyla para transferi ve sigorta aracılığıyla yola harekete geçirmelidir. Başka bir modelde, İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılması için zekât ve vakıf kurumlarıyla entegre edilebileceği de iddia ediliyor. Geleneksel mikro finans rolünün yoksulluğun azaltılmasında IFI'lardan daha etkili olmasına rağmen Müslüman ülkelerde daha az kabul edildiğini belirtmiştir (Uddin & Barai, (2016). Bu nedenle, insanlara katkıda bulunan İslami mikro finans araçlarının yoksulluğun azaltılmasına neden olan kazanç kapasitelerini artırmak için kullanılmasını önerdiler.

3.4. İslam Mikro Finansın ve Geleneksel Mikro Finansın Operasyonel Fark

Geleneksel mikro finans ile İslami mikro finans modellerinin hedefleri her ne kadar benzer görünse de, temeldeki kavramsal ilkeler ile bu ikisinin pratik uygulamalarında dikkate değer farklılıklar mevcuttur. İki model arasındaki temel farkın kullanılan araç türleri veya

finansman biçimleri olduğunu gözlemek neredeyse gereksizdir. İslami mikro finans yapısı gereği faizsiz sermaye ve faizsiz borç gibi finansal araçları kullanılırken, geleneksel mikro finans kurumlarının (MFI) çoğu faiz temelli finansmanı kullanmaktadır (M. F. Abdullah, Rabbani, & Rahman, 2017).

Mikro finans hem finansal hem de finansal olmayan hizmetleri içerir. Aynı zamanda mikro-kredi olarak da kullanılır. Teminatsız mikro-krediler, mikro-tasarruflar, para transferi ve mikro-sigorta gibi hizmetler finansal hizmetlerin başlıca biçimleridir. Ayrıca, mikro finans kurumları çocuklar ve kadınlara yönelik eğitim ve öğretim programları, bebek ve doğum bakımı, sanitasyon vb. hizmetleri de sunmaktadır (FINCA, 2018., Grameen, 2018., BRAC & 2018). Ancak, faiz temelli mikro finans kurumları, finansal hizmetlerini, ödünç verilen para tutarı üzerinden faiz alarak veya tefecilik sistemi ile işletmektedir (Yunus & Jolis, 2006). Verici kuruluşlardan sağlanan fonların mevcudiyetine bağlı olarak finansal olmayan hizmetler nominal bir fiyat karşılığında veya ücretsiz olarak sunulmaktadır (UNDP, 2010). Şekil 3.2-3.4, faiz temelli mikro finans kurumlarının finansal ve operasyonel çerçevesini göstermektedir.

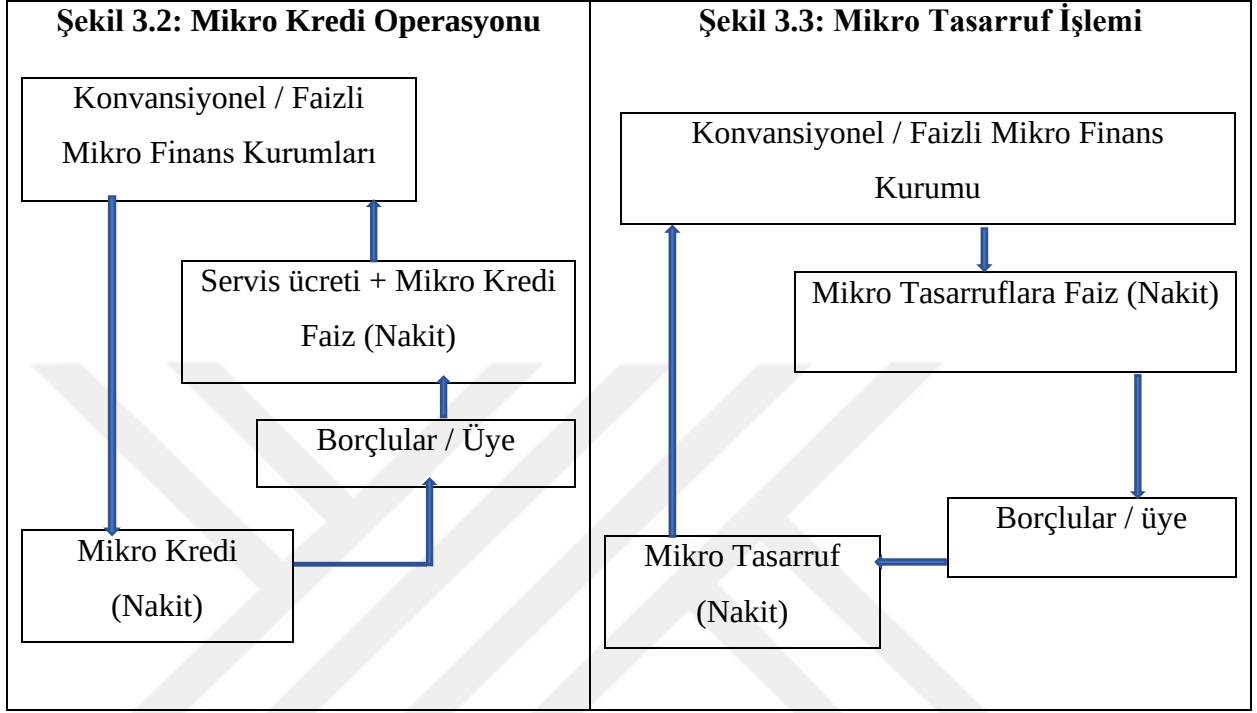
Benzer şekilde, faiz temelli mikro finans programı gibi, faizsiz mikro finans programı da hem finansal hem de finansal olmayan hizmetler sunmaktadır. Ancak operasyonel çerçevesi oldukça farklıdır. Faizsiz mikro finans modeli kâr-zarar paylaşımı sistemi üzerine inşa edilmiş ve ona göre yürütülmektedir. Finansal hizmetler, genelde ticaret veya alım satım işlemlerinde yoğunlaşır, bunu yardım kredisi (kârsız kredi) izler. Ticarete, faizsiz mikro finans kurumları ağırlıklı olarak malları nakdi kredi yerine üyelerine satmakta ve o satılan mallardan kâr elde etmektedir (piyasa oranı olarak) (Sadegh, 2009). Bu, faizsiz ile faiz temelli mikro finans programları arasındaki temel işlevsel farklılıktır.

Faizsiz mikro finans kurumları, kar payını talep edilemeyecek üyelerine (yani ihtiyaç sahiplerine) kârsız kredi (karz-i-hasen- karşılıksız borç) sağlamaktadır. Bu hizmette üye ancak anapara tutarını geri ödeyecektir (Khan, 1990). Şekil 3.5-3.8, Faizsiz mikro finans

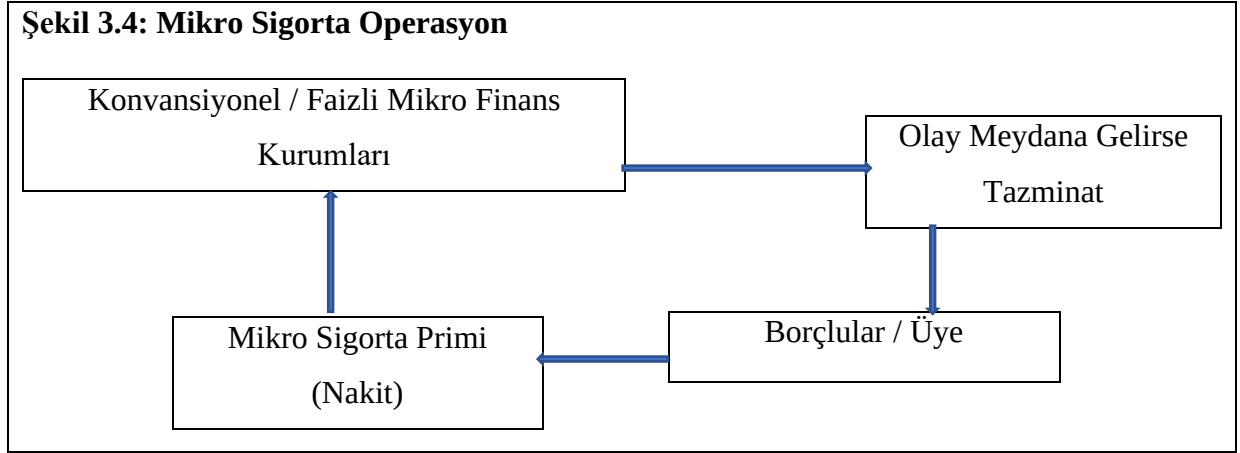
kurumlarının mikro finans operasyonunu göstermektedir. Ayrıca, bugün faizsiz mikro finans programında, mikro-kredi operasyonu tamamen Bai-murabaha (maliyet artı kâr satışları veya ertelenmiş satışlar), Kiralama alımları (ortak alım ve mülkiyet yoluyla kira transferi) tarafından yürütülen alım-satım ve Bai-Selem (vadeli satışından) sözleşmeli sistemine yoğunlaşmıştır (Bkz. Şekil 3.2) (Mughal, 2017; İslami bankası, 2018).

Tasarruf çerçevesinde, faizsiz mikro finans, İslam şeriatı altındaki Mudarebe (güven ortaklığı) ve Muşareke (eşitlik ortaklığı) modlarını / sözleşmelerini uygular (İslami Bank, 2018). Şekil 3.6 bu işlevi göstermektedir. Ayrıca kârsız kredi sistemi karz-ı hasen (karşılıksız borç) modelleri ile sunulmaktadır. Faizsiz mikro finans programlarının, kâr maksimizasyonu yerine kâr memnuniyetinin çok takdir edildiği ve tavsiye edildiği İslam ekonomisi ilkelerine bağlı olduğu belirtilmelidir (Iran Bank, 2017). Bu nedenle; yardım kredisi, faizsiz mikro finans programı için yürütülmesi zorunlu bir sözleşmedir ve bu faizsiz programı faiz bazlı mikro finans programından daha üstün olmasını sağlar. Bu fonksiyonel durum şekil 3.7'de gösterilmektedir.

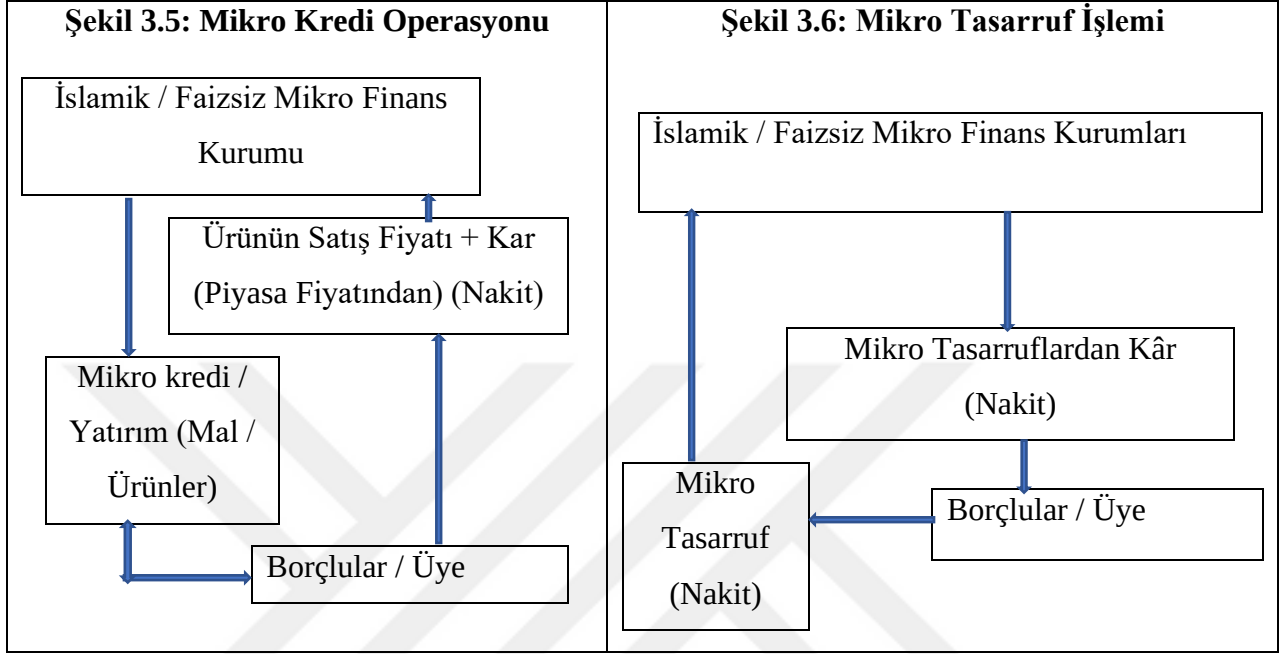
Ayrıca, mikro-sigorta programı, faizsiz mikro finans programında mikro-tekaful olarak bilinir. Sadece terminolojide değil, aynı zamanda (mikro-tekaful), şekil 3.8'de ortaya konan prosedüre ilişkin mikro sigortadan da farklıdır. Tekafül sisteminde, üyelerin primi yatırılacak kar ile iade edilecektir. Herhangi bir zarar durumunda, zarar mikro tekaful'un tüm üyelerinin prim karlarından veya primlerinden zorunlu bağışlarla oluşturulacak bağış fonlarından tazmin edilecektir (ISRA, 2012). Aksine, faiz temelli mikro finans programının mikrogüvenlik programında üye, ancak kaza meydana gelirse veya tüm primler şirket kârına eklenirse tazmin edilmektedir (Rejda & McNamara 2013; Shrikrishna, 2009).

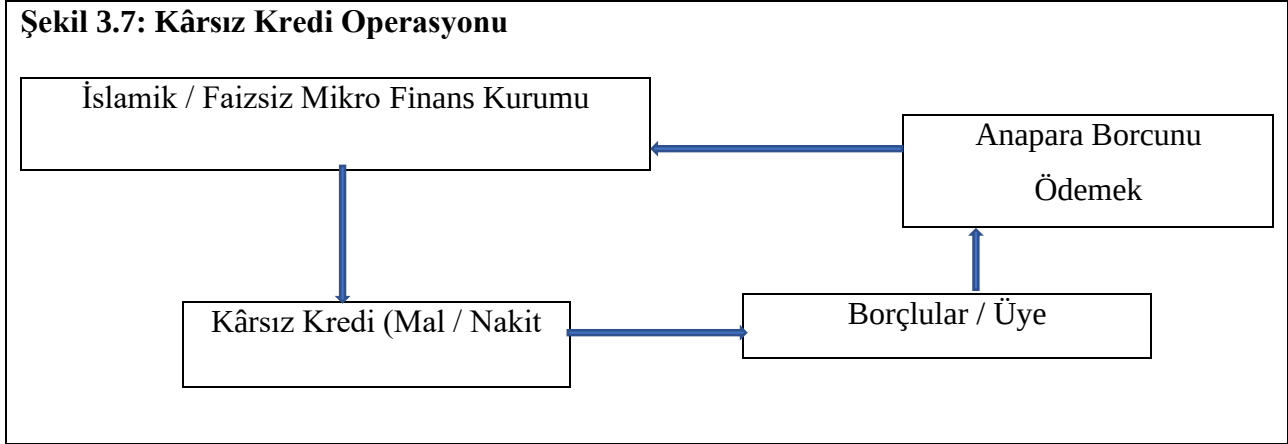
Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

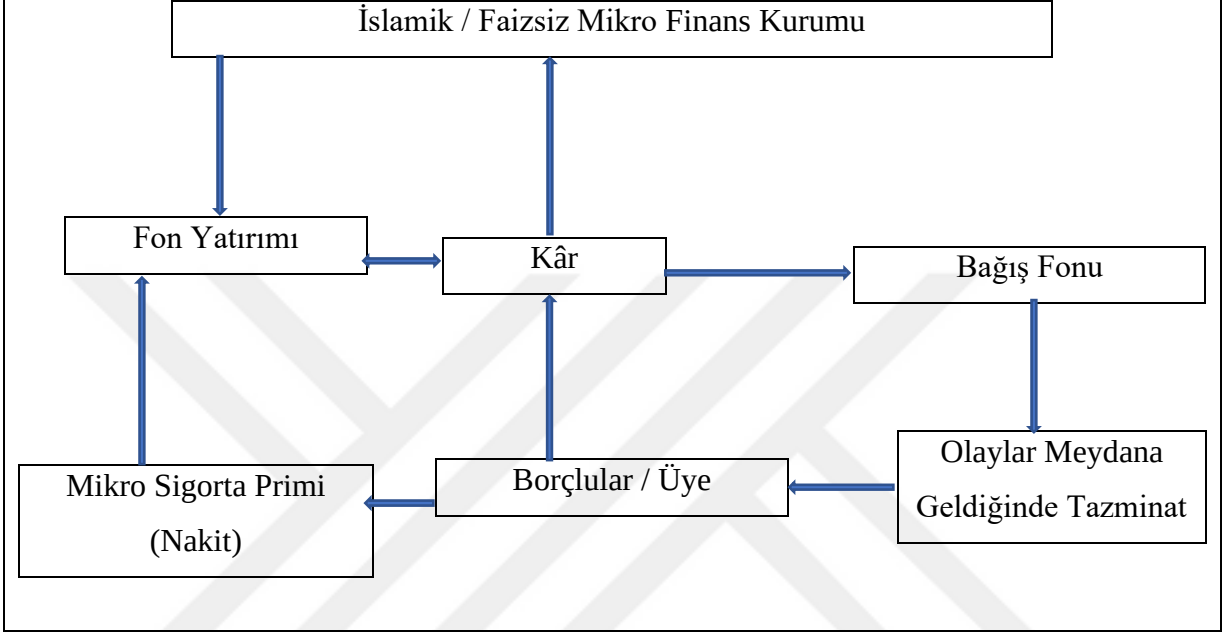

Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

Şekil 3.8: Mikro Tekafül Operasyonu

Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

3.5. Mikro Finans ve İslami Mikro Finans Faaliyetlerin Karşılaştırmalı Analizi

Faiz temelli ve faizsiz mikro finans programı arasındaki operasyonel farklılığı inceledikten sonra, şimdi, geleneksel mikro finans ve İslami mikro finans programı arasındaki karşılaştırmalı analizler şu şekilde sunmaktadır:

3.5.1. Kar-Zarar Paylaşımı

İnsanların sınırsız ihtiyaçları teşvik etmek için İslami mikro finans, Mudarebe (güven ortaklığı) ve Muşareke (öz kaynak ortaklık) olarak bilinen kâr-zarar paylaşım modelini uygulamaktadır. Mudarebe modunda, mikro finans programının üyesi daha sonra gerçekleşecek bir kâr ve zarar üzerine anlaştığı oranı paylaşarak mikro finans kurumlarıyla fon/para yatırım yapmaktadır. İslami MFI'lar bu programda azami faydayı sunmaktadır (D. A. H. Alamgir et al., 2011). Ayrıca, Muşareke modunda, her iki taraf da sermayeyi sağlar ve sonra sermaye oranına göre kâr ve zararlar paylaşılır. Aksine,

konvansiyonel MFI'lerin kâr-zarar paylaşım seçeneği yoktur. Böylece, faizsiz mikro finans, mikro finans borçlusu için yatırım seçeneklerini sıkıştırarak bir refah kaybı oluşturur.

3.5.2. Faiz Oranının Tahsil Edilmesi

Geleneksel mikro finasta ortalama kredi fiyatı veya ortalama kredi faiz oranı en az %142,05 (Bangladeş) ve %241,84 (dünya) ile İslami mikro finasta daha yüksektir. Ayrıca, İslami mikro finans herhangi bir faiz sunmayarak sadece alış ve satışa dayalı kar oranını sunmaktadır (Essay, 2012). Tablo 3.1’de- Bangladeş ve dünyadaki geleneksel ve İslami mikro finans kurumları arasındaki faiz oranı senaryosunu göstermektedir. Ayrıca InM (2016) göre, Bangladeş'teki efektif faiz oranının (haftalık taksitle) beyan edilen faiz oranından en az %150 daha yüksek olduğunu göstermiştir. Kredi fiyatı senaryosu, İslam mikro finans ile karşılaştırıldığında faiz temelli mikro finasta, borçlunun yıkıcı refah kaybını ortaya koymaktadır (A. Hassan & Saleem, 2007).

Tablo 3.1. Dünyadaki Geleneksel ve İslami Mikro Finans Kurumlarda Kredi Fiyatlarının Listesi

Seri	Ad	Kâr Oranı	Ülke	Referans
İslami / Faizsiz Mikro Finans Kurumları				
1	Muslim Aid Bangladeş	Karz-ı hasen 0%	Bangladeş	Muslim Aid (2018)
2	IBBL, Kırsal Kalkınma planı (RDS), Kentsel Yetersiz Kalkınma Programı (IPDS)	% 12.5 (Zamanında geri ödemedeki % 2.5 indirim), Karz-ı Hasen (0%)	Bangladeş	IBBL (2018)
3	Al-Arafah İslami Bank, Krishi o Khudra Biniog Prakaipa (Mikro finans)	% 15 (Denge yöntemini azaltma)	Bangladeş	Al-Arafah (2018)

4	Exim Bank Mikro finans: Tarımsal ve Kırsal yatırım	% 9	Bangladeş	Exim bank (2018)
5	Akhuwat İslami Mikro finans (AIM)	% 0	Pakistan	Akhuwat (2018)
6	Karz-i-Haseneah Mehr İran Bankası	% 1-4	Iran	QMB (2018)
7	Wasil vakıf	% 0-10	Pakistan	Wasil vakıf (2018)
8	İslamic Relief	0% Karz-ı hasen	Bangladeş	İslamic Relief (2018)
9	İslamic Relief	0% Karz-ı hasen	Pakistan	İslamic Relief (2018)
10	Ebdaa Mikro finans Bankası	% 1,5 -% 15	Sudan	Ebdaa bank (2018)
Konvansiyonel / Faiz Temelli Mikro Finans Kurumları				
1	Grameen Bank	%20	Bangladeş	Yunus (2018)
2	BRAC	%26	Bangladeş	BRAC (2018)
3	ASA	%25	Bangladeş	ASA (2018)
4	Buro Bangladesh	% 15-20	Bangladeş	Buro (2018)
5	Shakti vakıf	%27	Bangladeş	Shakti (2018)
6	CARD Bank, Inc.	%28	Filipinler	Card Bank (2017)
7	“Mitra Bisnis Keluarga”	%20	Endonezya	MBK (2018)
8	Grameen koota	%21	Hindistan	Grameen koota (2018)
9	Lead vakıf	16-21	Mısır	Lead Foundation (2016)
10	Vitas Lebanon	% 27.5 -41,27%	Lübnan	Vitas Lebanon (2018)

Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

3.5.3. Faizsiz Kredi / Karşılıksız Borç / Karz -ı-Hasen

İslami mikro finans, faizsiz kredi ya da yardım kredisi (karşılıksız borç) veya Karz-i hasen sunmaktadır. Bu modda, alıcı sadece aldığı temel para miktarını geri ödemek zorundadır,

yani faiz veya kar olarak fazladan para ödemek zorunda değildir. Buna karşılık, geleneksel MFI'lerin faizsiz kredi seçeneği yoktur. Faiz temelli mikro finasta mikro finans üyeleri için refah kaybı oluşturur (Hamad & Duman, 2014).

3.5.4. Reel Varlık Yapı

En önemli nokta, İslami mikro finans kurumlarının geleneksel MFI'lerden daha fazla gerçek varlıklar oluşturmaya katkıda bulunmasıdır. Çünkü İslami MFI'lar her zaman nakit / kredi yerine malları veya iş araçlarını veya malzemelerini transfer ederler. Gerçek varlık gelişimi de sağlar. Geleneksel mikro finasta, ürünleri devretmek ise isteğe bağlıdır; bunun yerine nakit parayı belirli bir faiz oranında ödünç verir.

3.5.5. Fon / Kredi Yönlendirme

Geleneksel MFI'ler, alıcılara kredi olarak para transfer ediyorlar. Dolayısıyla, transfer edilen fonlar yatırım yerine başka bir amaca yönlendirme konusunda büyük bir olasılık taşımaktadır. Örneğin, MFI alıcılarının çoğu kadındır (yaklaşık % 85-90). Birçok durumda, koca ya da baba ya da ailenin erkek üyesi, kadınlar tarafından alınan fonu erkek üyeye aktarmasında ısrar eder. Bu nedenle erkek üyeler bu fonu yatırım yerine tüketim, sağlık hizmetleri veya başka herhangi bir amaçla kullanabilmektedirler. Buna karşılık, İslami MFI'larda fon yönlendirme olasılığı, mal transferi nedeniyle neredeyse imkânsızdır. Böylece, konvansiyonel MFI'lar mikro finans programının amacını yerine getirememektedir (Quayes & Khalily, 2013).

3.5.6. Sadaka ve Zekât

İslami mikro finans, ilk olarak kâr-zarar paylaşım sistemi ve daha sonra, sadaka, zekât ve vakıf gibi İslami mali ve hayırsever araçlarını derecelendirmiştir. Sadaka, İslam mikro finans kurumunda kalıcı bir araçtır. Mikro finans kurumları bazen zekât, sadaka ve diğer dini yardımları ile işletilmektedir. Aksine, geleneksel MFI'lar böyle bir enstrüman kullanmazlar; bunun yerine MFI'lar bazen hibelerin mevcudiyetine göre para bağışlamaktadırlar (Kamaluddin, Hadi, Alam, & Adil, 2015).

Tablo 3.2. Geleneksel ve İslami Mikro Finans Programı Arasında Bir Karşılaştırma

Temeli / Ayrıntılar	Geleneksel MFI'lar	İslami MFIs
Kredi Faiz Oranı	İslami MFI'lerden% 20-35 Daha Yüksek	Her Zaman MFI'lerden Daha Düşüktür. 0-15%, Alış ve Satış Kar Oranı Göre
Kâr-Zarar Paylaşımı	Hayır	Evet
Ticaret: Alış ve Satış	Hayır	Evet
Faizsiz / Hayırseverlik Kredi / Karz-ı- hasen	Hayır	Evet
Gerçek Varlık Oluşturma	Olabilir, Olmayabilir	Zorunlu
Fon / Kredi Derivasyon	Kolay	İmkansız
Son Derece Fakir Olanlar için Finansman	Seçenek Yok	Sadaka ve Zekât Tarafından Kurulmuştur. Daha Sonra Ana Mikro Finans Modeline Katıldı
Kredi Yaptırımları Yöntemi	Nakit Para	Ürünler Veya Malzemeler
Başlangıçta Onaylanan Krediden Çıkarma	Evet	Hayır
Zamanında Ödeme İçin İndirim (Ödül Olarak)	Hayır	Evet
Hayır/ Sadaka	Opsiyonlu	Zorunlu: Sadaka ve Zekât

Kaynaklar: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

3.6. İslam Hukukunda Mikro Finans

Şer'i hükümler Müslüman toplumlarda, toplumsal, siyasi ve ekonomik teşebbüsler için kural ve yönergeler sunmaktadır. Bir Müslümanın şeri hükümlere riayet etmesi, kendi ülkesinin yasalarıyla, İslam hukuku tecrübesiyle, toplumun kültür ve gelenek vb.

unsurlarıyla ilişkilidir. Mansoori, Kim ve Safari'ye (2015) göre, İslami finans ve mikro finans uygulamaları hızla gelişmekte olup İslami finans endüstrisindeki iki önemli unsuru oluşturmaktadır. İslami finansın prensipleri yalnızca fakir kimselerin finansal ihtiyaçlarını gidermekle sınırlı olmayıp insanların kendilerine bağlı olmayan nedenlerle içinde bulundukları yoksulluk problemiyle mücadele ederek fırsat eşitliğini sağlamayı da kapsamaktadır (Abdelkader & Salem, 2013). İslami mikro finans yeni yeni yaygınlaşmakta olan bir uygulama olmasına rağmen İslami finansal ilkelere uygun finansal ürünler sunmaktadır. Bu sayede Müslümanların sahip olduğu mikro finans kuruluşlar Müslüman müşterilerin ihtiyaçları doğrultusundaki taleplerini finanse etmektedir. İslam'a uyumlu finansman, İslami finans kurumlarını geleneksel finans kurumlarından farklılaştıran bir unsurdur (Obaidullah & Han, 2008).

Müslümanlar geleneksel mikro finans uygulamalarını İslami finans hukukunda belirtilen ilkelere uyumlu olarak görmemektedir. Bu nedenle, İslam mikro finansın reel olarak uygulanabilmesi öncelikle şeriata uygun olarak geliştirilmesiyle ve böylelikle de Müslüman bireyler tarafından benimsenmesiyle ilgilidir (Rahim & Rahman, 2007). Honohan'ın (2008) araştırmasında elde ettiği anket verilerine dayanarak, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu toplumlarda insanların %72'sinin konvansiyonel finansal hizmetleri kullanmak istemediği tespit etmiştir. Bu ihtiyaca binaen pek çok mikro finans kuruluşları ihtiyaç sahibi bireylere finans hizmeti sağlayarak devreye girmiş bu sayede İslami mikro finans ürünlerine olan talep sektörde önemli bir potansiyele ulaşmıştır.

İslam, yoksulluğu kutlayan diğer dinlerin ve felsefelerin aksine, yoksulluğun çalışma ve üretkenlikle ortadan kaldırılmasını teşvik etmiştir. Hz. Peygamber Efendimiz (sav)'ın "İslam'da yoksulluk yoktur." sözü bunun en büyük göstergedir. Zenginleşmenin sınırlandırılması yoksulluğun azaltılması şeriatın temel hedeflerinden biridir (Mansori, Kim, & Safari, 2015). Bu konunun önemini yansıtmak için İslam hukukçuları yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanması zorunlu kolektif bir yükümlülüğe (farz-i-kifaye) sahip olduğu görüşünü savunmuştur. İslam âlimi El-Shatibi'ye göre, toplumun kendisinin

var olmasının nedeni budur. Dusuki'ye 2006) göre, İslam'ın mikro finans girişimi fikrini aslında, İbn Haldun'un, bireylerin kendi çıkarlarına yönelik grup çabalarını ve sadakatini vurgulayan 'asabiyet veya sosyal dayanışma kavramı" perspektifinde ortaya koymuştur.

İslami finansman, temel sosyal ve ekonomik kurumlarının tüm erdemlerinde Allah'ın (SWT) Allah'ın rızası yönelik adalet ve iyilik kurarak insan yaşamının eksiksiz ve sürdürülebilir yollarını sağlamaktadır. İslami mikro finansın teorik kısmı, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak için büyük bir potansiyel olduğunu göstermektedir. İslam MFI'lar, geleneksel MFI'ların karşılaştığı bazı problemleri azaltabilecek bir takım doğal özelliklere sahiptir (Butan, Siwar, İsmail, Talib & Said 2018). İslami mikro finans, İslami finansal sisteminin bir alt sistemidir. Dolayısıyla, İslami finans endüstrisinin hızlı gelişimi ile şeriat tabanlı finansal ürün ve hizmetlere daha fazla talep vardır (Rahim & Rahman, 2007). Mikro finansın kalkınma ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasındaki rolü kaçınılmazdır. Makasid-i şeria (Dini hükümlerin amaçları) İslami mikro finansmanı motive etmektedir. Aynı zamanda, ana hedefi olarak şeriatın bütünlüğü içinde insanlık için şer'i düzenleme yapmasıyla, yani tam anlamda hem erkeklerin hem de kadınların refahının zenginleştirilmesi olduğunu belirtmektedir. Mudaraba, Muşaraka, Murabaha, Icare ve Karz-ı hasen gibi İslami mikro finans için temel bir model olarak kullanılabilecek şeriat uyumlu ana sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerin her biri, mikro finansman sözleşmelerinin tarafları için bazı faydalar sağlayabilecek veya belirli bir kısıtlama getirebilecek özelliklere sahiptir (Choudhury, 2015).

Maqasid-i şeria, temel olarak zarurat-ı hamse (beş temel gereksinimler) olarak adlandırılmaktadır ki bu, bir insanın dinini, canını, malını, aklını ve neslini korumayı amaçlamaktadır. Şeriata uyumlu finans, faizi yasaklayan ve İslam hukukunca yasaklanmış herhangi bir aktivite ve ürünle ilişkilendirilen kurumları da yasaklayan İslam hukuku ve İslami kanunlara uygun, finansal faaliyetler ve yatırımlar olarak tanımlanabilir. Şeriata uyumlu finans, geleneksel ve İslami finans kurumlarını ayıran bir faktördür (Obaidullah & Khan, 2008). Bu nedenle, İslami mikro finans sadece şeriata uymakla kalmamalı, aynı

zamanda Müslüman müşterileri tarafından kabul edilmeli. Bunlar ayrıca hane halkı ve toplum içinde işbirliğini ve toplumsal bakımı teşvik eder. Bu nedenle, bu çok fazla ilişkilidir ve İslami mikro finansın nesnelliği ile bağlantılıdır. İslami mikro finans, iş kurma veya işini büyütme konusunda çok fakir olanlara yardım etmek için küçük krediler, mikro kiralama, mikro sigorta ve para transferi gibi finansal hizmetler sağlayan bir geliştirme aracı olarak kabul edilmektedir (Ahmed, 2002).

Hayırseverlik İslam'ın yoksulluğu azaltma strateji ve planında merkezi bir konuma sahiptir. İslam'da sadaka geniş bir anlam içermekle beraber yardım, hayır gibi terimleri kapsamaktadır (A. Hassan & Saleem, 2007). Zekât ise belirli zenginliğe sahip olan Müslüman için zorunlu sadakaya denilmektedir. Sadaka, istikrarlı ve kalıcı olması beklenen bir fayda akışıyla sonuçlandığında (fiziksel bir özellik donatmak gibi) buna sadaka-ı cariye veya vakıf denilmektedir. Bu enstrümanlar İslami mikro finans'ta büyük bir önem arz etmektedir. İslami mikro finans düşük gelirli bireylere kredi borç sağlamak ya da yoksulluk sorununu ortadan kaldırması için temelli fon çözümlerden biri olup insanlara yardımcı olmaktadır. Bu fonlar aşırı fakirlerin acil ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir güvenlik ağı olarak işlev görmektedir. Vakıf varlıklarından sağlanan faydalar elbette büyük ölçekte ve sürdürülebilir bir temelde topluma akmaktadır (S. S. Hassan & Hassan, 2014).

Akhter, Akhtar & Jafri'ye (2009) göre, son zamanlarda İslami mikro-finance uygulamaları, yoksulluğun azaltılması politikası doğrultusunda giderek daha da önemli bir unsur haline gelmektedir. Gelir düzeyi düşük bireyler tasarruf edemedikleri için ekonomik hayat içerisinde yaşanan olumsuz gelişmeler (enflasyon vb.) karşısında önlem alabilmek amacıyla birikim oluşturamamakta bu sebeple de savunmasız kalmaktadırlar. İslami mikro finans uygulaması ilk olarak Rahul & Sapcanin (1998) tarafından derinlemesine tartışılmıştır. İslami mikro finans uygulamalarının barındırdığı özellikler (teminatsız krediler, risk paylaşımı) reel ekonomideki mikro kredi ihtiyaçları ile uyumlu olduklarını gösterebilir.

3.7. Mikro finansının İslami Finans'a Göre Şekillendirmesi

Obaidullah & Khan'a (2008) göre şeriata uyumlu finansman, İslami kanun ve İslami hukuk tarafından yasaklanan herhangi bir faaliyet, ürün veya girişime faiz maliyetlerini ve katılımı yasaklayan düzenlemelere uygun finansal faaliyetler ve yatırımlar olarak tanımlanabilir. İslami finans uygulamaları kapsamında yer alan İslami mikro finans, insanlığın gelişimini desteklemek için etik iş uygulamalarıyla entegre edilerek geliştirilmekte olan finansal bir sistemdir. İslami mikro finans insanların dini yaşantısıyla ekonomik hayat arasında bütüncül bir uyum sağlamayı amaçlamakla beraber yoksulluğu azaltmak gibi birçok ekonomik problemle mücadele etmeyi de kapsamaktadır. Müslümanların toplumsal sorumluluklarından birisi de, fakirlerin temel ihtiyaçlarını gidererek yoksulluğu ortadan kaldırmak; böylelikle de onların topluma fayda sağlayan bireyler olmalarına aracılık vazifesi görmek ve nihayetinde kümülatif faydayı arttırmaktır. İslami bankalar da bu amaç doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir. İslami Bankalar bu amaç doğrultusunda uygun kitlelere ulaşarak yoksulluğun azaltılmasına çok büyük katkılar sağlayabilir (Smolo & Ismail, 2010). İslami mikro finans uygulamalarından karz-ı hasen bireylerin ufak çaplı finansal ihtiyaçlarını karşılamakta, İslami Bankaların da girişimcilere sermaye sağlayarak çeşitli işletmelerin kurulmasına imkân sağlamaktadır (A. H. M. E. Uddin, 2017).

Bakara Suresin'de (2; 273) göre *(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.* Kuran'ın bu ayetine göre sadaka sadece fakirler içindir. İslami mikro finans uygulamalarında aynı amaca hizmet etmektedir. Ancak bu imkânlardan faydalanma hakkı sadece geleneksel bankalardan kredi alma şartını sağlayabilecek kişiler için değildir. Bankalar, firmalar, kurumlar, STK'lar gibi tüm finansal kurumlar mikro finansman faaliyeti ile ilgilemektedirler. Ancak Bankalar bazı insanları statülerinin zayıf olması sebebiyle

güvenilir görmemektedirler (Rahim & Rahman, 2007). Bankalar ve mikro finans kurumları bu sebebe dayanarak genellikle statüleri zayıf kişilere finansal hizmetleri - İslami finansal sistemin de karşıtı olduğu şekilde- fahiş faiz oranı üzerinden gerçekleştirmektedir (Rahim & Rahman, 2007).

3.8. İslam'da Yoksulluğun Azaltılması Mücadelesi

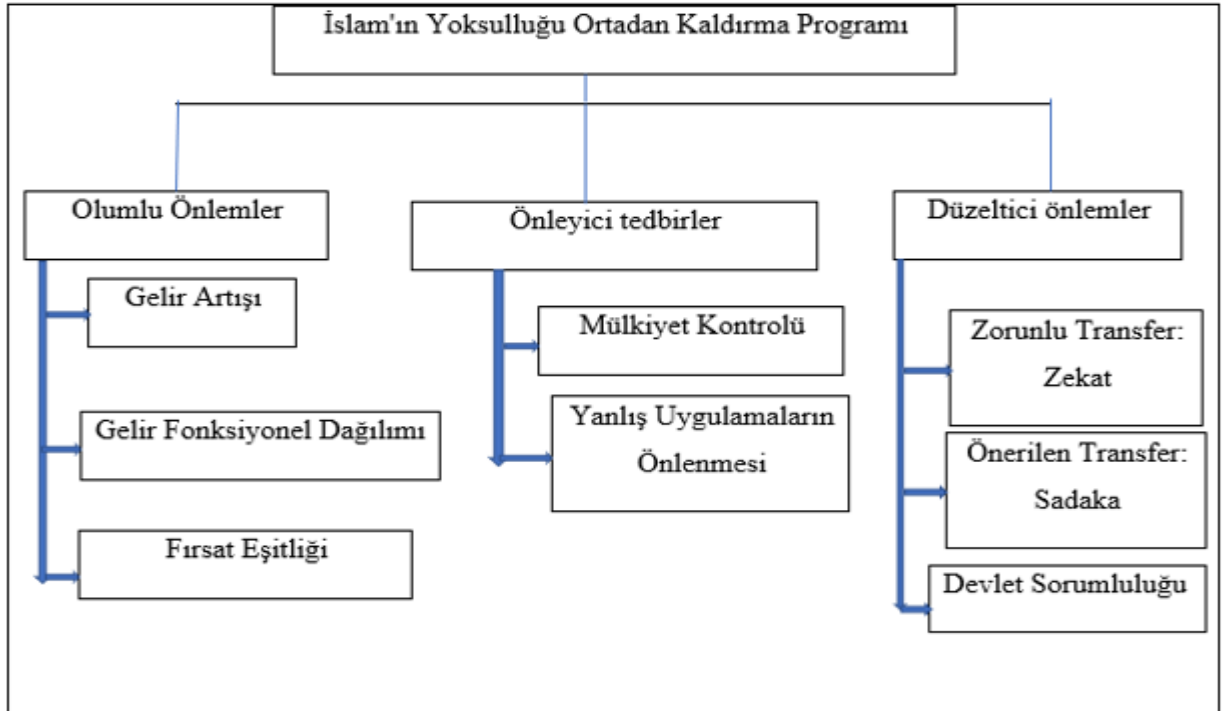
Yoksulluk modern çağın en önemli ve en büyük sosyal sorunlardan birisidir. Ne yazık ki, yoksulluk sınırının altında yaşayan insan sayısı endişe verici bir oranda her geçen gün artmaktadır (A. Hassan, 2014). Hem kur'an'dan hem de sünnet'ten gelen bazı İslami hüküm ve uygulamalara bakıldığında, İslam'ın yoksulluğu hoş görmediği, toplumu yoksulluktan arındırmayı hedeflediği ve bu noktada mücadele ettiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu doğrultuda İslam dilenmeyi yasaklamakta ve çalışmayı teşvik etmektedir. Kubaysah el-Hilaaly tarafından aktarılan hadise göre, Hz. Peygamber (sav), zor koşullarda ve mali yardıma muhtaç olanlar dışında dilenenlere kaşlarını çatarak tepkisini göstermiştir. İslam bireylerin içinde bulundukları farklı koşulların beraberinde getireceği ekonomik farklılıkları göz önüne almaktadır.

Aynı zamanda İslam, herkesin temel ihtiyaçlarının güvence altına alınması gerektiğini emreder ve bu maksatla ihtiyacı olanlara yardım etmek için toplumun içerisindeki zenginleri zekât ve sadaka vermeye yönlendirir (Farooqi et al., 2017). Akhtar'a (2000) göre, Kur'an, Sünnet ve halifelerin pratiğinde görülebileceği üzere, İslami bir toplumda her birey gıda, sosyal güvenlik vb. temel ihtiyaçlarının temin edilmesi noktasında eşit haklara sahiptir. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır. "Onlar da kendilerini besleyip açlıklarını gideren ve her çeşit korkudan emin kılan şu evin rabbine kulluk etsinler (Kureş süresi: 4)". (Vâris olmayan) Yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin (Nisâ süresi: 8). El-Hakim tarafından bildirilen bir hadise dayanarak, "Toplumda açlık sebebiyle bir kişi ölürse o toplumun tüm sakinleri kendilerini Allah'n ve Peygamber'in korumasının dışında bulurlar" (Hakim, Müstedrek). İlk dört Halife, fakirlerin ihtiyaçlarını

karşılama konusundaki yükümlülüklerinin farkındaydılar ve bu bilinçle hareket etmekteydiler. Hazreti Ömer (RA), “Fırat'ın kıyısında bir deve ölürse, Allah'ın beni sorumlu tutacağından korkarım” diyerek bu noktadaki hassasiyetini gözler önüne sermiştir.

İslami finansın yaklaşımı bir ahlak sistemidir ve yoksulluğun azaltılmasına ilişkin sosyoekonomik politikaların değerlendirildiği İslam ahlakını bir ideal olarak ele alır. Bu noktada İslami yaklaşım hem günümüzün hem de gelecek kuşakların temel ihtiyaçlarını ve sosyal güvencelerini sağlamaya yönelik tedbirler aracılığıyla yoksulluğun toplum içerisinde yaygın olmasına sebebiyet verecek tüm gerekçeleri ortadan kaldırmaktadır. Zira İslam ve yoksulluk bir arada varlığını sürdüremez (Shabbir, Kassim, Faisal, Abbas, & Sabti, 2018). Müslümanlar zekât ve sadaka verme konusunda daha fazla hassasiyet gösterirse, toplumdaki yoksulluğu azaltılabilecektir (Ebu Davud, hadis no: 1640).

Şekil 3.9. İslam'ın Yoksulluğu Ortadan Kaldırma Programı

Kaynak: A. M. Sadeq, 1995, Yoksullukla Mücadele: İslami Bir Bakış Açısı

A. M. Sadeq'a (1995) göre İslami yaklaşım, yoksulluğun azaltılmasında üç ayrı önlem kümesi içermektedir: (1) olumlu önlemler, (2) önleyici önlemler ve (3) düzeltici önlemler. Olumlu önlemler: İslam yoksulluğun azaltılmasında farklı olumlu önlemler almaktadır: (a) gelir artışı, (b) gelirin işlevsel dağılımı ve (c) fırsat eşitliği. İslam hem bireysel hem de genel ekonomi için gerekli tasarrufları sağlayan ve helal kazanç ihtiyacını vurgulayan bireysel düzeyde ılımlı tüketim davranışını vurgular. Gelirin işlevsel dağılımı, tek başına yüksek gelir artışı sağlayamayacağı için, üretimin tüm faktörleri arasında gelirin eşit dağılımını ifade eder. İslami normlar, faktör fiyatlandırması ilkesinin adalet üzerine kurulmasını sağlar.

Önleyici tedbirler: İslam ekonomisi, servetin nüfusun belirli bir bölümünde yoğunlaşmaması için önleyici tedbirlerin alınmasını da sağlar; örneğin: (a) mülkiyeti kontrol etme ve (b) yanlış uygulamaların önlenmesi. İslam'da her şeyin mülkiyeti Yüce Allah'a aittir. İnsan, güven şart ve koşullarına göre kaynakları kullanmak için müteveli olarak İkincil mülkiyete sahiptir. Ancak İslam, İslam ahlakı ve normlarına göre yapıldığı sürece, iş dünyasında ve sanayide özel mülkiyete izin vermektedir.

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasının düzeltici önlemleri; varlıkların zenginler arasında yoğunlaşmaması için varlık transferlerini teşvik eder; (a) Zorunlu transferler (Zekât), (b) önerilen transferler (Sadaka), (c) Devlet sorumluluğu (uygulama ve temel ihtiyaçlar). İslam, Zekâtı tüm zengin Müslümanlar için zorunlu kılmıştır. Zekât, yoksulluğun azaltılması için eşsiz bir araçtır çünkü zenginler mallarını fakir insanlara aktarır. İslam, zekât ve fıtır sadakası gibi zorunlu transferlerden ziyade hayırseverliği ve yardımseverliği eylemlerini teşvik eder. İslami sistemde devlet, yasal iş ve ekonomik faaliyetler için elverişli bir ortam sağlamaktan sorumlu tutulmalıdır. Devlet, vatandaşlarını herhangi bir biçimdeki kötü muameleden de korumalıdır. Son olarak, devlet zekât kurumunu geliştirmeli, yeni kurumları oluşturmalı ve herkes için eşit fırsatlar sağlamalıdır. İslam'ın temel ideolojisi, Yüce Allah'ın insana verdiği servetin asıl sahibi olmasıdır. Yüce Allah'ın emir ve talimatlarına uygun olarak harcamalıdır. Parayı Allah'ın yolunda harcamak ve

lüks yaşamından kaçınmalıdır. Bu şekilde, İslam, yoksul ve muhtaçların maddi yardımları için bir sistem kurar. Tamamen şefkatli ve cömertlikten ötürü insanlara yardım etmek, yoksulluğun büyük ölçüde ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır (Bhuiyan, 2015).

3.9. Şeriat'ın Amacı olarak İslami Mikrofinans Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması

Mikrofinansın yoksulluğun azaltılmasında önemli bir kanal olabileceğinin bilincinde olarak, özellikle Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde İslami mikrofinans, yoksulluğu azaltmak için geleneksel mikrofinansa alternatif olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır (Arafaha & Nugroho, 2016). İslami MFI'lar, ticari bankacılık sektöründen sermayeye çok az erişimi olan veya hiç erişimi olmayan yoksullara İslami ilkelere uygun uygulanabilir finansal hizmetler sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. İslam şeriat ilkelerine dayanarak, “Riba” olarak bilinen faizlerin ödenmesine veya alınmasına izin verilmez. Şeriat yasası paranın zaman değerini tanımamaktadır ve bu nedenle borç vererek para kazanmaya izin verilmemektedir (Aslam, 2016).

Tablo 3.3. İslami Mikrofinans Kapsamında Finansman Araçları

Yoksulluk Düzeyi	Araçın Adı	
	Yeniden Dağıtım Aracı	Risk Paylaşma Aracı
Aşırı Yoksulluk (Yoksulluk sınırının altında)	Yardım temelli mikrofinans modeli (Zekât, Sadaka ve Vakıf)	Kriz sırasında kolektif desteğiyle kolektif risk paylaşımı
Yoksulluk (Yoksulluk sınırının üstünde)	Yardım temelli mikrofinans modeli (Zekât, vakıf ve karz-ı hasen temelli)	Mikro-Tekafül ile kâr tabanlı mikrofinans modeli (Mudarebe, Muşareke)

Düşük gelir	Yardım temelli mikrofinans modeli (Vakıf ve Karz-ı hasen esaslı).	Mikro-Tekafül ile kâr tabanlı mikrofinans modeli (Mudarebe, Muşareke).

Kaynak: İqbal Z'den (2015) alınmıştır

İkbal (2015) servetin yeniden dağıtılması aracının fakirlerin, zenginlerin gelir ve servetindeki haklarının kurtarılmasına dayandığını belirtmektedir. İslam'ın yeniden dağıtım araçları, zorunlu vergileri (Zekât) veya hayırseverlik içeren mekanizmalar kümesini içerir. Bu katkılar sadaka, vakıf veya hayırsever krediler ve karz-ı hasene gibi uygulamalardır. İslam, hayatta kalmak için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve ekonomik faaliyetlerde bulunmak için mali desteğe sahip olmayan yoksulların refahını sağlamak için zekatı zorunlu tutmuş ve yardımlaşmayı teşvik etmiştir. Buna karşılık, risk paylaşma aracı temel risk paylaşımı prensibinden oluşur; ticari işlemlerin yapılması için izin verilen sözleşmeye dayalı anlaşma yoluyla kurulur ve ekonomik sıkıntıların zor olduğu dönemlerde kendi kendine yardım ve dayanışma sergilemek amacıyla toplumun daha az şanslı üyeleriyle risk paylaşımı teşvik edilmiştir (Essay, 2012).

Düşük gelirli yoksullar, yeniden dağıtım veya risk paylaşım araçlarını veya her ikisini de gereksinimlerine göre uygulayabilir. Karz-ı hasen altında toplanan fonlar yatırım amaçlı kullanılabilirken, beceri geliştirme eğitimi vakıf yoluyla da genişletilebilir. Sürdürülebilir gelirin teşvik edilmesi için mikro girişimlerin üretilmesinde, kâr temelli mikrofinans modeli altında mikro-takaful içeren mudaraba veya musharaka enstrümanı uygulanabilir. Gerekirse, gelir getirici faaliyetlerin arttırılmasında murabaha, muajjal, istisna, selem ve icare gibi diğer İslami finansman araçları kullanılabilir (Essay, 2012).

İslami mikro finans, özellikle geleneksel kredi hizmetlerine erişimden yoksun olanlar arasında, yoksulluğun azaltılması ve refah gelişimi için etkili bir kalkınma aracı olarak kabul edilmektedir. İslami mikro finans hakkında ilginç olan şey, İslami şeriatı temel ilke olan kazançtaki adalettir. Başka bir deyişle, bu model yoksulların faizsiz kredi kullanma

hakkına sahip olduğunu ve bankanın borçlularla hem kâr hem de zararı paylaştığını ifade eder (Bhuiyan et al., 2011). Bu, yoksullukla istikrarlı bir şekilde nasıl mücadele edileceğine dair yeni bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, birçok ülkede mikrofinansın yoksullukla nasıl mücadele ettiğini araştırmak için birçok çalışma yapılmıştır. Ancak, İslami mikro finansman Bangladeş, Pakistan, Malezya ve Endonezya gibi bazı ülkeler hariç diğer ülkelerde yeterince ilgi görmemiştir (Ahmad, 2019a).

3.10. Yoksulluğun Azaltılmasında İslami Mikro Finansın Rolü

Akhter, Akhtar & Jafri'ye (2009) göre, Yoksulluğun azaltılması, yalnızca 21. yüzyıl dünyasının hedefi değil aynı zamanda tarih boyunca da devam eden bir zorluk olmuştur. Yoksulluğu ortadan kaldırması için uzun yıllardan beri mikro finans gibi birçok uygulamalar kullanılmaktadır. İslami mikro finans, Bangladeş, Nijerya ve Malezya gibi birçok Müslüman ülkede büyüyen bir endüstridir. İslam mikro finans, şariat tarafından talep edilen finansal araçların temel rollerinden birine hitap ettiği için İslami finansın merkezinde yer almaktadır. Geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca, Müslüman ülkelerdeki yoksulluğu azaltmak için birçok girişimde bulunulmuştur (Mansoori, Kim & Safari, 2015). Begüm, Alam, Mia, bhuiyan, Abdul Ghani'ye (2018) göre mikro finansın, son 30 yıldan beri sosyal ve yerel ekonomik kalkınmasında yer alan ve yoksulluğu azaltan en etkili uygulama olduğu tespit edilmiştir. İyad'a (2015) göre İslami mikro finans, İslam dünyasının her köşesine kadar uzanan 1,25 milyar üzerinde insanlarla ulaşmıştır. Mikro finansın ulaştığı bölgeleri aşağıda olduğu şeklinde sıralanabilir: Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu, Orta Asya, Güney Asya ve Güneydoğu Asya. Güneydoğu Asya ve Orta Doğu'daki az sayıda ülke dışında, çoğu Müslüman ülkenin hem kentsel hem de kırsal kesimlerinde yüksek oranda yoksulluk artmıştır. Yoksullara, gelir elde edebilecekleri ekonomik bir faaliyetin geliştirilmesine ya da kurulmasına yardım etmeleri için mikro kredi verilir.

Ahmed'e (2007) göre, çağdaş İslami finansmanın mikro finanstan büyük ölçüde ayrıldığını iddia etmektedir. Bir yandan, çoğu mikro finans kuruluşu, finansmanı faiz

temelli olduğu için İslami değil. Öte yandan, İslami finansal sisteme esas olarak İslami bankalar hâkim olmuştur. Mikro girişimciler, işletmelerini işletmek ve genişletmek için sermayeye ihtiyaç duyuyorlar. İslami mikro finans enstitülerin hedefleri; yoksul insanlara yardımcı olmak, onları ekonomik açıdan bağımsız kılmak, az kullanılan varsayılmış uzmanlıklarını kullanabilme kabiliyetini sağlamaktır (Shafi & Reddy, 2019). İslami mikro finans, İslami ekonomik ve finansal sistemin bir alt kümesidir. İslami mikro finansı insanlar ve toplum için faydalı olduğundan herkes tarafından kabul görmüştür. İyad'a (2015) göre, yoksulluk yaygınlık tarihleri dünyanın hemen hemen bütün ülkelerin insani gelişim gündemlerinde en önemli bir yer işgal etmiştir. İslam mikro finansı, günümüzde özellikle dünyadaki gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak için giderek daha popüler bir mekanizma haline gelmiştir. 2008'den sonra dünya ekonomik krizleri, bankalar ve diğer finans kuruluşları, yalnızca Müslüman ülkelerde değil, aynı zamanda dünyanın gayrimüslim ülkelerinde de İslami finansmana yönelmiştir. Bu bakışa göre, bazı mikro finans kuruluşları özellikle Bangladeş, Pakistan, Malezya ve Endonezya'da İslami mikro finans ürünlerini yeniden tanıtmaya başarmıştır (Shabbir, Kassim, Faisal, Abbas, & Sabti, 2018).

3.11. İslami Mikro Finans Stratejileri ve Mekanizmaları

İslami finansın hızlı bir şekilde büyümesi ulusal politikanın dikkatini çekmiştir. İslami finansın ekonomik ve sosyal kalkınmayı başarabildiğine dair göstergelerin daha fazla ortaya çıktığı görölmüştür (Al-Jarhi, 2017). İslami mikro finans esasen İslami finans çalışmaları altında yer almaktadır. Mikro finans kuruluşları, toplumun sosyo-ekonomik değişimlerine katkıda bulunmak hedefiyle ortak bir amaç ile geliştirilmiştir (M. Nabi, M. A. Islam, R. Bakar, & R. Nabi, 2017). İslami mikro finans temel olarak yoksullara yönelik faiz temelli olmayan bir mikro finans hizmetidir. Öz kaynak temelli finansmanı ve ticaret esaslı finansmanı hayırsever destek unsuru ile birleştirilmektedir (Hamid, 2016). Geleneksel mikro finans kuruluşlarıyla rekabet eden İslami mikro finans karz-ı hasen'i alternatif olarak kullanmaktadır (Obaidullah, 2008). Faiz temelli konvansiyonel krediye İslami bir alternatif, üretken işletme için gerekli olan metaların veya fiziki varlıkların

sahiplenilmesine ve kullanılmasına izin veren ortaklık temelli, ticari temelli veya kira temelli kredidir.

Mudarebe yapısı, girişimci ve finans kurumu veya sermaye sağlayıcı arasında iki katmanlı bir yapıdır. Mudarebede finansmanı sağlayan kuruma mudarebe ve kurumdan sermaye alana mudarib denir. Mudarebede kâr paylaşım oranı önceden belirlenmekte olup, net bir şekilde belirtilmesi gereken ve toplam ödeme tutarı olmayan kârın bir yüzdesidir. Mirakhor & Iqbal'a (2007) göre mudarebenin özelliklerinden ötürü, sermaye sağlayıcısı ya da finans kurumu, mikro girişimciye kaynaklanan sermaye erozyonu riskine maruz kalmaktadır. Buna ek olarak, mudarebe teminat gerektirmediğinden finansal kurumu meşru olmayan yatırımlar için kredi riskine maruz bırakmaktadır. Bu nedenle, bu riskleri azaltmak için, mikro girişimci yönetimin tam kontrolüne sahip olsa bile, mikro finans kurumu hala denetim hakkına sahiptir (S. S. Hassan & Hassan, 2014).

Mudarebenin aksine muşareke, mikro finans kurumu ve mikro girişimci arasındaki ortaklık ile ilgilidir. Ayrıca önceden belirlenmiş bir oranda kar paylaşımına sahip olanlar ancak sermaye katkı oranına dayalı bir zararı paylaşacaklar (Ahmad, 2019b). Sermayenin girişimci tarafından geri ödenmesi, sermaye sağlayıcısının toplam sermaye oranını düşürür ve böylece işletme sahibi olana kadar girişimcinin sermaye oranını artırır. Geri ödeme süresi, her iki taraf arasında önceden kararlaştırılan süreye bağlıdır. Bu mekanizma biçimi çoğunlukla genişleme için ek sermaye gerektiren mevcut işler için uygundur (Özdemir, 2019).

Zekât, sadaka, vakıf ve karz-ı hasen yoksul insanların hayata devam etmek için temel gıda ve tüketim ihtiyaçlarını sağlayarak yardımcı olan araçlardır. Şeriat yasalarına göre zekâtı malın yüzde 2,5 oranında belirli bir miktar üzerinden ödemek zorunludur. Gönüllü sadaka ve vakıf konusunda ise esneklik vardır. Zekât veya sadaka, temel sürdürülebilirlik konusu olan yoksulluk mücadelesine bir çözümdür. Zekâtın temel amacı, bir Müslüman'ı yaşam ihtiyaçlarını karşılayarak finansal krizlerden çıkarmaktır. Dünyada birkaç ülkede

(Malezya, Endonezya, Bangladeş ve Pakistan) zekât ihtiyaç sahibi olan yoksul insanlara ve girişimcilere faizsiz kredi olarak vermektedir. İslami mikro finans başlangıç aşamasında olmasına rağmen, İslami finans ilkelerine uygun finansal ürünler sunarak toplumda önemli yere sahip olmuştur (Rashid, Uddin, & Zobair, 2018).

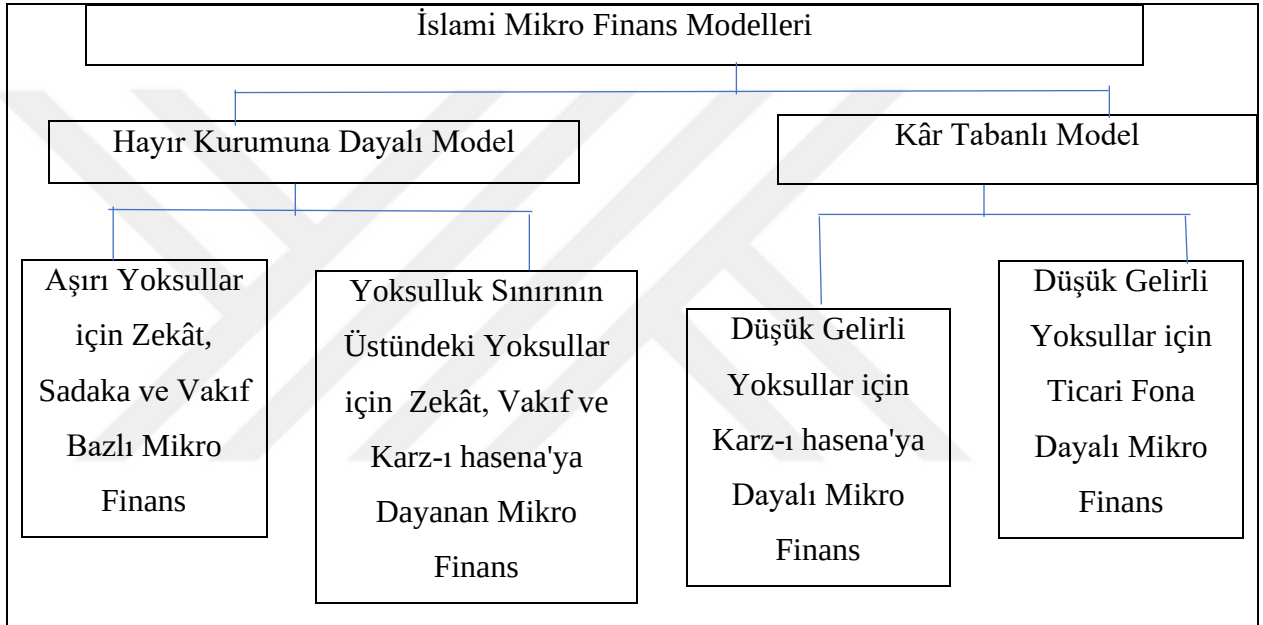
3.12. İslami Mikro Finansman: Modeller, Fonlama ve Modlar

Temelde kâr temelli ve yardım temelli olmak üzere iki faizsiz mikro finans modeli vardır. Sadakaya dayalı kurumlar, yalnızca yoksulluğun ortadan kaldırılması amacıyla çalışırlar. Bu kurumlar çoğunlukla sıfır getirili finansmana bağlıdır. Bu kurumların en önemli özelliği, yoksullar arasında en yoksul olanları ekonomik olarak aktif hale getirmek ve onları yoksulluk sınırının üzerine çıkarmak için çeşitli eğitim ve canlı başlık programlarının uygulanmasıdır (Hawariyuni & Kassim, 2019). Kâr tabanlı kurumlar, hem sıfır getiri finansmanı hem de katılımcı finansmanı kullanmaktadırlar. Katılımcı finansman mikro işletmelerinin ve diğer üretken faaliyetlerinin geliştirilmesi için kullanılır. Bu kurumların çoğu operasyonel giderlerini kârlarından karşılayarak sürdürülebilir hale gelmiştir. Sadakaya dayalı kurumlar, giderlerini bağış, yardım ve hibelerden karşılamaktadırlar. Her bir mikro finans kurumunun çalışma yöntemi göz önüne alındığında, farklı modellerde sınıflandırılırlar. Uluslararası düzeyde çalışan ve farklı modeller uygulayan çok sayıda faizsiz kurum bulunmaktadır (Hawariyuni & Kassim, 2019).

Faizsiz mikro finans kurumlarının özelliği, müşterilerin çeşitli talep ve ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli modellere sahip olmasıdır. Mikro finans kurumlarında farklı üye türlerini tatmin etmek için çeşitli kurumlar aynı anda farklı iş modelleri uygulamaktadır (Aslam, 2016). İslami mikro finans, düşük gelir sınıfından orta sınıfa kadar tüm kesime hizmet veren benzersiz, yenilikçi ve kapsayıcı özelliklere sahiptir. İslami mikro finans, orta derecede yoksul ve aşırı yoksulları dahil etmek için kapsayıcı modellere sahiptir. İslami mikro finans modelleri, Şekil 3.10'da gösterildiği gibi sadaka ve kar temelli modellere ayrılabilir. Zekât, sadaka, vakıf ve karz-ı hasena'ya dayalı model, yoksulluk

sınırının hemen üstünde olan ve son derece yoksul ve marjinal yoksullara hizmet vermektedir. Karz-ı hasen ve ticari fonlara dayalı kar tabanlı model düşük gelirli fakirlere hizmet vermektedir (Aslam, 2016).

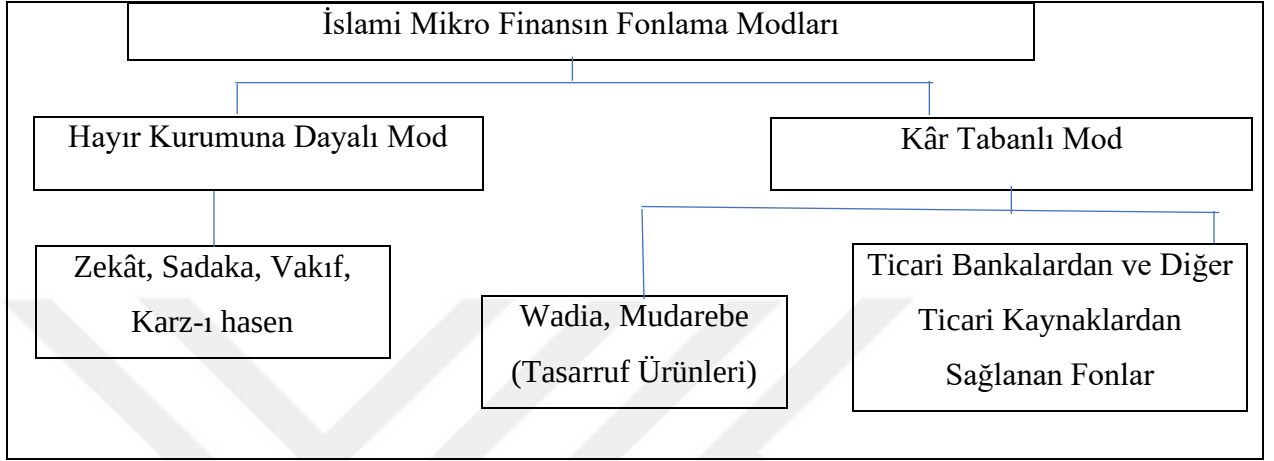
Şekil 3.10. İslami Mikro Finans Modelleri

Kaynak: Bazı değişiklikler ile Obaidullah, M. (2008) & Iqbal Z. (2015)

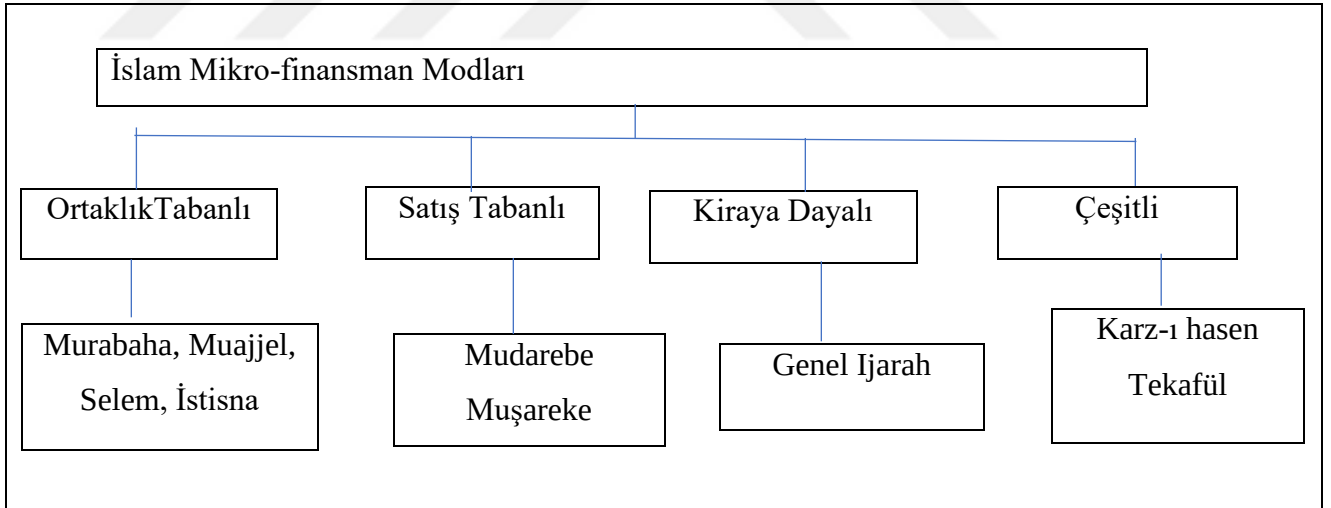
Finansman Modları: İslami mikro finans, Şekil 3.11'de gösterildiği gibi yardım ve kar bazlı fonlama modlarına sahiptir. İslami mikro finansın finansman biçimleri, tüm yoksul kategorilerinin yoksulluk sınırının hemen üzerindeki aşırı yoksul ve marjinal yoksullar için ve düşük gelirli yoksullar için kâr temelli modlara hizmet temelli finansman sağlanabilmesini sağlamaktadır. Finansman Modları: İslami mikro finans, Şekil 3.12'de gösterildiği gibi farklı yoksulluk düzeyleriyle başa çıkmak için farklı finansman modları kullanmaktadır.

Şekil 3.11. İslami Mikro Finansın Fonlama Modları

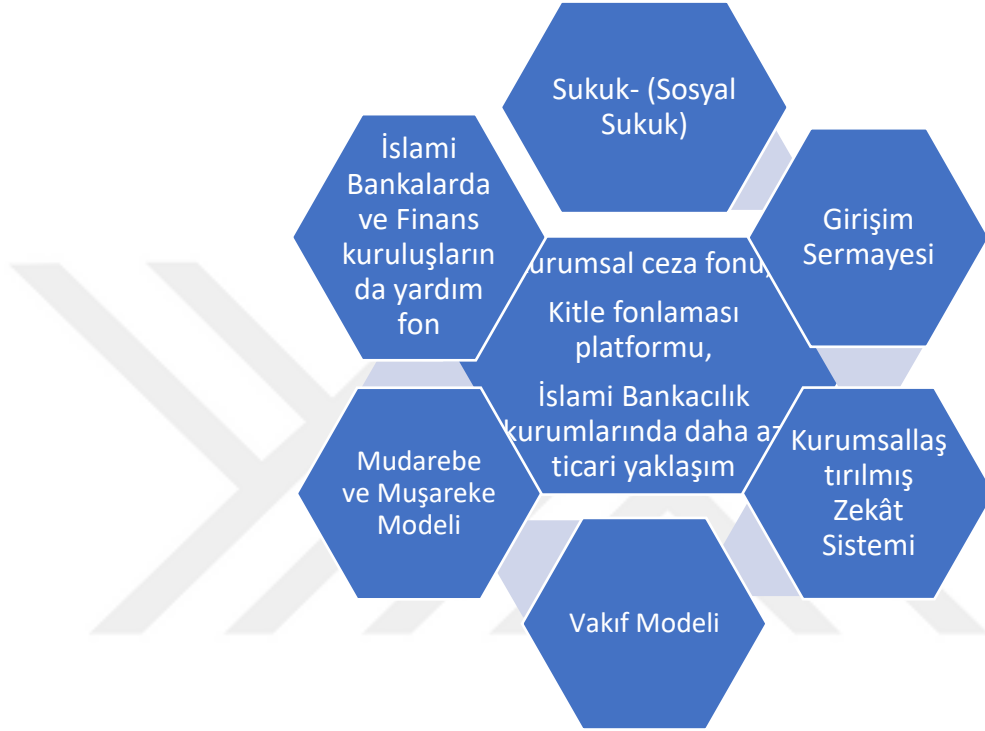
Kaynak: Iqbal, Z. & Mirakhor, A. (2011) ve diğer kaynaklardan alınmıştır

Şekil 3.12. İslam Mikro-Finansman Modları

Kaynak: Iqbal, Z. & Mirakhor, A. (2011) ve diğer kaynaklardan alınmıştır

Şekil 3.13. IMFI'ler için Finansman Kaynakları

Kaynak: AlHuda Küresel İslam Mikro Finans Forumu (2018)

Sukuk, şirket sektöründe genellikle büyük ve hükümetin uzun vadeli finansman projeleri için fon toplamak amacıyla kullanılır. Altyapı geliştirme projeleri, sosyal kalkınma ve yoksulluğu azaltma projeleri için de verilebilen bu tür sukuk yeni bir “Sosyal Sukuk” tasarlanabilir. Dünyanın farklı bölgelerinden mikrofinans kurumlarını ve bağışçıları birbirine bağlayarak fonların faydalanıcılara aktarılması için gelişmiş bir sistem. Giderek popülerlik kazanan kitle fonlaması kavramı birçok IMFI (İslami Mikrofinans Institutions) tarafından İslami mikrofinans için fon sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Girişim Sermayesi genellikle başlamak için kullanılır, İslam Mikrofinans Kurumları, şeriat uyumlu usullerde girişim sermayesi yoluyla da geliştirilebilir. İslam Mikrofinans kurumları mudaraba ve muşaraka mekanizmasını kullanarak hisse Finansmanın veya girişim sermayesi yoluyla fon yaratabilmektedir. Donör hibeleri, yumuşak krediler ve devlet desteği mikrofinans sektörünün gelişimi için önemli bir rol oynamaktadır, ancak

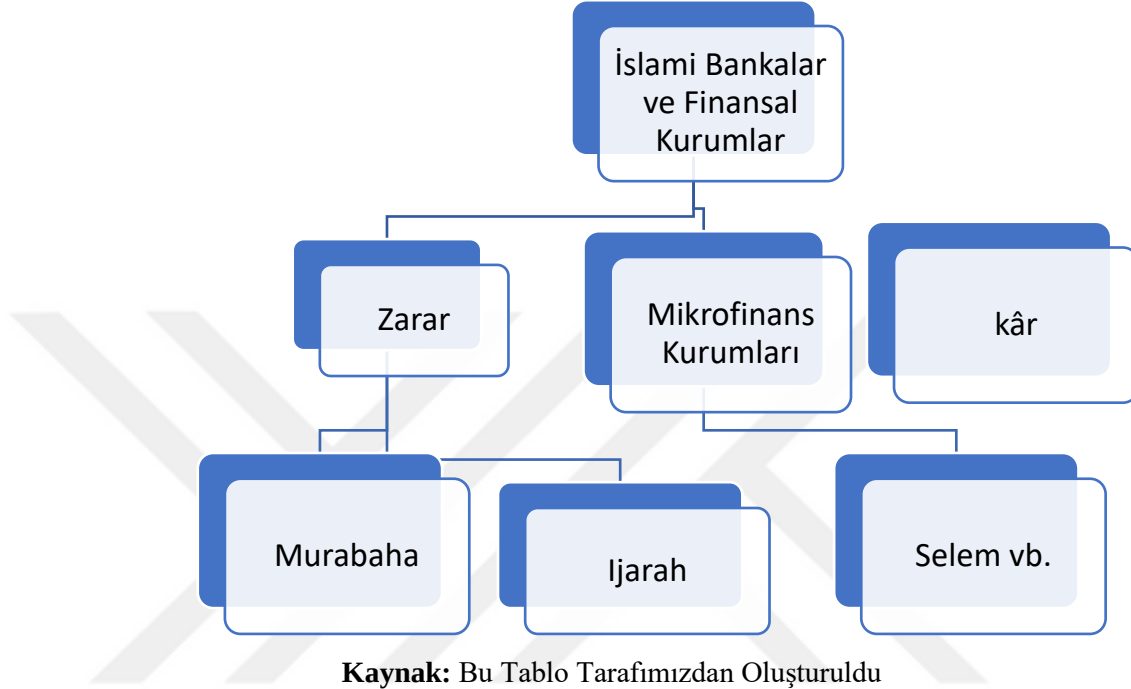
maalesef ki uluslararası bağış kuruluşlarının İslami mikrofinans için biraz isteksiz oldukları görülmektedir. Çok taraflı bağışçı kurumlar, finansal içerme ve sosyal kalkınma aracı olarak İslami Mikrofinans'ın tanıtımına ilgi duymaktadır. Son zamanlarda İslam Kalkınma Bankası, GIZ, USAID, UKAID, IFAD ve diğer kurumlar, bazı hükümetler İslam mikrofinans kurumlarına karz-i- hasen (Yumuşak Kredileri) sağlamaktadır. İslami bankalar ve finans kurumları tarafından toplanan yardım miktarına bakıldığı zaman, bu miktar İslami mikrofinans kurumlarının fon kaynakları olarak kullanılabilecek çok büyük bir miktarı ifade etmektedir.

3.12.1. Mudarebe Modeli (Kâr-Zarar Ortaklığı)

Mudarebe emek ve sermaye arasında paylaşılan bir girişimdir. Burada MFI sermayenin tamamını sağlar ve yatırım müşterisi işi yürütür. Sermayenin sağlayıcısı olan MFI'ye Sahib-Al-Maal, müşteriye Mudarib denir. Kâr, MFI ile yatırım müşterisi arasında önceden belirlenmiş bir oranda dağıtılırken, banka varsa tüm zararı üstlenmek zorundadır. Mikrofinans müşterileri, fazla fonlardan tasarruf etmek için MFI ile mudarebe tasarruf hesabı açabilirler. Bu modda müşteri yatırım risklerine maruz kalır ve kâr önceden belirlenmiş bir oranda kurumla paylaşır. Bu model mikro işletme gelişimi için başvuruyor. Küçük bir girişimcinin iş birimi kurmak istediğini, ancak sermaye olarak parasının olmadığını varsayalım (Özdemir, 2019).

Girişimci faizsiz bir mikrofinans kurumuna yaklaşır. Kurumlar, projesinin fizibilitesi ve müşterinin güvenilirliği hakkında bir çalışma yürütmektedir. Eğer tüm raporlar olumlu ise, kurum sermaye olarak yeterli fona izin verir. Burada mikrofinans birimi ve mikro-girişim ortaklar, MFI para yatırımları ve mikro-girişimci işgücüne yatırım yapmaktadır. Kâr, sözleşmede belirtilen oranlara göre pozitif pay ise paylaşılır ve kâr negatif olduğunda finansal kayıp MFI tarafından karşılanır. Bu durumda, mikro girişimciye verilen zarar onun emeği ve çabalarıdır (ÖZDEMİR, 2018).

Şekil 3.14. İslam Mikro Finans Kurumu için Mudarebe Modeli

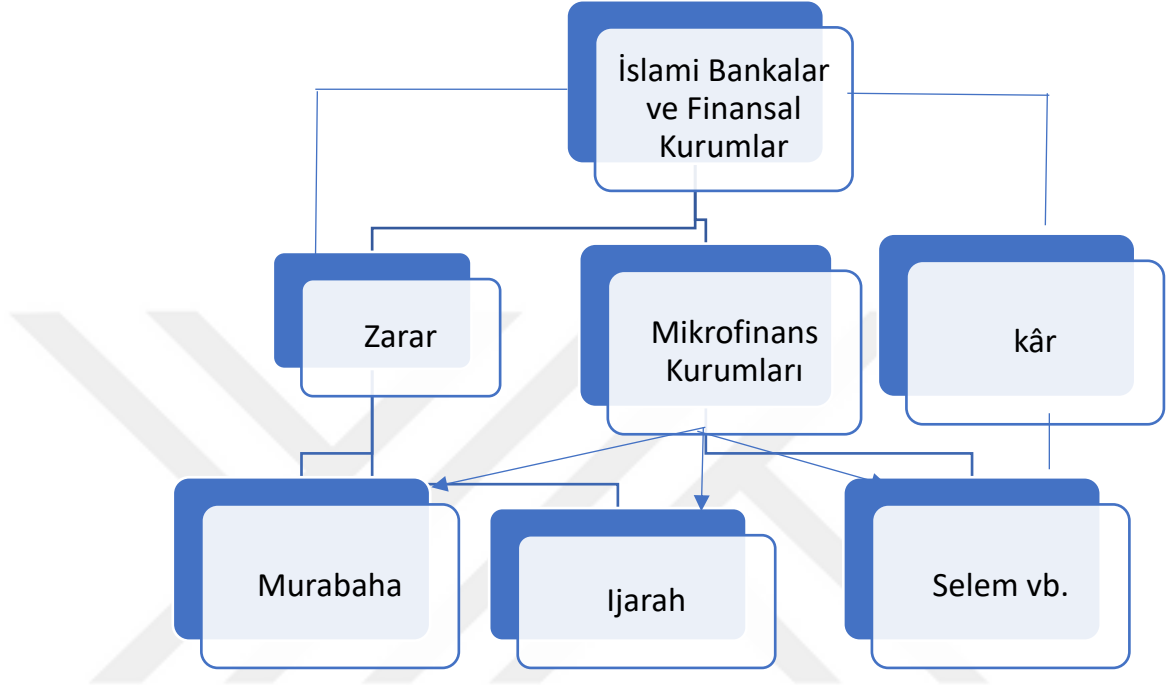
3.12.2. Murabaha Modeli (Maliyet-Artı Satış)

Sözleşmeye bağlı alım satım işlemlerine murabaha denir. Bu durumda, müşteri, MFI'den kendisi için belirli malları satın almasını ister. MFI, malları müşterinin şartnamesine ve gereksinimine göre satın alır. Müşteri malları sözleşmeye göre kâr payı da içeren fiyatın ödenmesi üzerine alır. Bu yatırım şekli altında satın alma/maliyet fiyatı ve kâr ayrı olarak açıklanacaktır. Bu model kapsamında mikrofinans birimi, ertelenmiş ödeme esasına göre araç, makine vb. üretici mallarından dayanıklı tüketim mallarını müşteriye sunmaktadır (Kamaluddin et al., 2015). Bir müşteri MFI'ya belirli malları finanse etmek için yaklaştığında, kurum mal satın alır ve bunları mikro işletmelere yeniden satar. Burada MFI, maliyeti artı maliyetle ve idari maliyetleri karşılama işareti olarak belirlemiştir. Borçlu, malları genellikle eşit taksitlerle veya belirli bir süre içinde götürü ödeme yaparak öder (Siththi, She, & Muneeza, 2017).

3.12.3 Muşareke modeli (Ortak Girişim)

Muşareke altında, her bir ortak bu ortaklık işinde daha fazla veya daha az sermaye fonları sağlamak zorundadır. Hem MFI hem de yatırım müşterisi, işletmenin yönetiminde paylaşma hakkını saklı tutar. Ancak MFI yatırım müşterisinin tüm işletmeyi işletmesine izin vermeyi tercih edebilir. Uygulamada, yatırım müşterisi normalde işi yürütür. Kâr, MFI ile yatırım müşterisi arasında önceden belirlenmiş bir oranda bölünür. Kayıp varsa sermaye oranına göre MFI ve yatırım müşterisi tarafından karşılanacaktır (Özdemir, 2019). Muşareke mikro girişimcileri ve İslami mikrofinans kurumları ortaklaşa verimli girişime yatırım yapıyorlar. Bir otomobil sürücüsünün istihdamı için bir otomobil satın almak istediğini varsayalım. Toplam fiyatın yarısına sahip. Müşteri MFI'ye yaklaştığında, fizibilite çalışmasından sonra MFI diğer yarısına yatırım yapmaktadır (Kazim & Haidar, 2012). MFI temsilcisi hesaplarının zamanında denetim ile mikro işletmenin doğru yönetimini temin edilmektedir. Kâr, önceden belirlenen orana göre, zarar ise sermaye katkısına göre paylaşılmaktadır. Muşareke (ortaklık) finansman türleri kırsal kesimdeki insanlar için en uygun türlerdir ve toplumdaki üretkenliği ve servet dağılımını geliştirirler. Bu, sermaye sağlayıcıyı müşteri ile işbirlikçi ve gelişen bir şekilde bağlar. İslami mikrofinans, mikro-girişimcilerin iş başarısına ulaşmak için toptancılar ve perakendeciler gibi diğer sistemlerle işbirliği içinde çalışabilir (Obaidullah, 2008).

Şekil 3.15. İslam Mikro Finans Kurumu için Muşareke Modeli

Kaynak: Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

3.12.4. Bai-Selem ile Mikrofinans (Ertelenmiş Teslimat Satışı)

Selem, önceden satın almak demektir. Esas olarak, alıcının, malların gelecekteki belirli bir zamanda tedarik edilmesi / teslim edilmesi şartıyla, malların bedelini önceden ödediği tarımda kullanılan bir iş şeklidir. Satıcı, malları sabit bir süre içinde tedarik eder (Özdemir, 2019). Bu modeli genellikle çiftçiler arasında çalışan MFI'ları kullanır. Küçük çiftçiler ve ürünlerini faizsiz mikrofinans kurumuna önceden satan ve tüm fiyatı alan üreticiler gibi mikro girişimcilerdir. Mallar sözleşmede belirtilen süre içinde aktarılır. Bildiğimiz gibi çiftçilerin ekimin başlangıç aşamasında paraya ihtiyaçları vardır. Faiz bazlı sistemde, bu ihtiyaç, kredi verenler ve MFI'lardan büyük oranda kredi toplayarak karşılanmaktadır (Obaidullah, 2008). Çiftçilik kayıpla sona erdiğinde, çiftçi borçlulukla karşı karşıya kalır ve sonunda borç tuzağına düşer. Hasat mevsimi boyunca çok düşük fiyatlar başka bir sorundur. Burada selem modelinde MFI bir fiyat belirliyor ve ürünü tam ödeme ile önceden satın alıyor. Emtia belirtilen süre içinde transfer oluyor.

3.12.5. Mikro Finansın Istisna Modeli

Istisna, alıcı ile satıcının arasında, satıcının, alıcının şartnamesine göre belirli malları üretmeye ve tedarik etmeye söz verdiği bir sözleşmedir. Bir istisna sözleşmesi, bir imalatçı veya fabrika sahibi bir kişi veya bir mikrofinans kurumu tarafından, belirli bir pazarlık fiyata belirli malları üretmek için kendisine verilen bir teklifi kabul ettiğinde yürütülür. Geçerli gümrük ve uygulamalar altında üretilen veya üretilen bu malların üretimi veya üretimi için verilen bir sipariş istisna sözleşmesi olarak değerlendirilecektir (Smolo & Ismail, 2010).

3.12.6. Mikro Finansın Ijarah Modeli

Bankanın sahip olduğu herhangi bir varlığın yaratılış, edinme veya biriktirme yoluyla kiralanma moduna icare (leasing) denir. Bu modda, kiracı, bankaya varlıklarını/mülklerini kullanmak için belirli oranda kiralar ve sözleşmenin bitiminde bankaya iade eder. Banka bu durumda varlıkların/mülklerin mutlak mülkiyetini elinde bulundurmaktadır (Rhule, 2016). Ancak, kiralama süresi sonunda varlık, müşteriye, kararlaştırılan bir fiyattan satılabilir. Başka bir deyişle üzerinde icare kiralama demektir. Finansal kiralama, MFI tarafından geliri kuruma göre yükseltmek için kullanılan bir üründür. Üreticiler, çiftçiler ve haneler farklı tipte ekipman ve makinelere ihtiyaç duyarlar. Ama aynı şeyi satın alma imkanları bulunamayabilmektedir. Mikrofinans kuruluşları üretken faaliyetler için ekipman ve makineler satın alıp müşterilerine ödünç vermektedir. Burada müşteriler kuruma kira ödüyorlar (Rahim & Rahman, 2007).

3.12.7. Mikro Finansın Zekât Modeli

İslam inancının beş temel dayanağının üçüncüsüdür. Zekât, servetin bir kısmını Müslüman toplumun zengin üyelerinden fakirlerin arasında dağıtmak için Müslümanlara verilmesi zorunlu bir vergidir. Yoksulların hakkı, zenginlerin servetinde ilan edildiği için İslam toplumunun ayrılmaz bir parçasıdır. Böylece, Zekât servetin dağıtımı ve hayırseverlik temelli mikrofinansın sürdürülebilir bir finansman kaynağı olarak,

yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olan bir araç olarak çalışır (Obaidullah, 2008).

3.12.8. Mikro Finansın Sadaka Modeli

Bu, yoksulların sıkıntısını ortadan kaldırmak için Müslümanlar tarafından gönüllü olarak yapılan bağışlar anlamına gelir. İslam, Müslüman toplumun fakirlerle ilgilenmesini kolektif görevi olarak görmektedir. Kur'an-ı Kerim'in çok sayıda ayeti ve peygamberimiz Hazreti Muhammed'in (SM) birçok sözü Müslümanları yardım etmeye çağırmaktadır. İslami öğretiler zenginleri, Allah'ın nimetleri için toplumun yoksul kesimlerinin refahına katkıda bulunmaya teşvik eder. Sadaka olarak toplanan fonlar, hayır kurumlarına dayalı mikrofinansın uygulanabilir bir fon kaynağı olabilir (Özdemir, 2018).

3.12.9. Mikro Finansın Vakıf Modeli

İslami yasal terminolojide vakıf kelimesi, kullanımdan kaçınmak için bir varlığın korunması olarak tanımlanır ve yardım amacıyla kullanılır. Kahf'a (2003) göre beş farklı Vakıf türü tanımlanmaktadır: (a) Dinin dini Vakıf-yayılımı, (b) genel halkın hayırsever vakfı-refahı, (c) Aile üyelerinin Vakıf-refahı, (d) Vakıf vakfı Mülkün sadece intifa hakkı inşası Vakıf olarak kullanılır ve (e) Vakıf için yalnızca elde edilen gelir Vakıf amaçları için kullanılabilir. Vakıftan elde edilen gelir, hayır kurumuna dayalı mikrofinansın uygulanabilir bir fon kaynağı olabilir (Arafaha & Nugroho, 2016).

3.12.10. Wadi'ah (Güvenli Tutma)

Bu mevduatlar / tasarruf hesapları, mikrofinans müşterisini istedikleri zaman para çekmelerine izin verdiği için daha da küçük miktarlarda tasarruf yapmaya teşvik etmek için kullanılabilir ve kayıp riski yoktur. Mikrofinans birimleri mikro tasarruf da dahil olmak üzere farklı türde finansal hizmetler sunmayı amaçlamaktadır. Yoksulları azaltma alışkanlığı yoksullar arasında desteklenmelidir. Bu nedenle MFI'lar farklı türde kayıt programları kullanmaktadır (H. Ahmed, 2007). Mikrofinans kurumlarının çoğu, tasarruf

şeklinde mevduat almaktadır. Geleneksel kurumlar gibi tasarruf konusunda da faiz ödemesi yapılmaz. Ancak, müşteri talep edildiğinde veya belirli bir süre tamamlandıktan sonra tutar güvenli bir şekilde saklanır ve geri döner.

3.12.11. Vakala Modeli (Ajans Sözleşme)

Mikrofinans kurumu, üyeleri arasında öncelikli olarak kredi sağlayacak bir ajan olarak hareket etmektedir. İşletme sermayesi, bağışlardan, Zekât fonlarından ve tasarruflu üyelerden toplanmaktadır. Çok az kurum uluslararası bağış kuruluşlarından ve hükümetten hibe almaktadır. MFİ, kredilere ve diğer mikrofinans faaliyetlerine izin vererek yoksulluğu ortadan kaldırmak için bağışçı kurumun veya hükümetin bir temsilcisi olarak hareket etmektedir (Aslam, 2016).

3.12.12. Karz-ı Hasen Modeli (Yardımseverlik Kredisi)

Bu, borçluya vadede ödünç alınan anaparayı geri ödemeye zorlayan hayırsever bir kredidir. Bununla birlikte, borçlu, bu konuda herhangi bir referans (açık veya zımni) olmaması şartıyla, anapara miktarının üzerinde bir miktar ödeyerek kredi vereni kredisi için ödüllendirme takdirine sahiptir. Bu sistemde mikrofinans kurumu sadece mikrokredi vermek için çalışmaktadır (Kazim & Haidar, 2012). Fonlar, müşterinin acil ihtiyaçlarını karşılamak için herhangi bir getiri almadan transfer edilir. Sermaye, bağış, Zekât fonları ve diğer hibeler kullanılarak seferber edilir. Çalışma giderlerinin karşılanması için borçlulardan servis ücreti tahsil edilmektedir (Aslam, 2016).

3.12.13. Mikro Finansın Sigorta (Tekafül) Modeli

Bir risk yönetim aracı olan Takafül, genellikle gelecekte beklenmeyen veya belirsiz olaylar planlayamayan veya kaydedemeyen MFI kurumlarının müşterileri için en önemli ürünlerden biridir. Tekâfül, ideal olarak, tüm katılımcıların ortak garanti sağladığı kar amacı gütmeyen bir moddur. Tekâfül kapsamında, her katılımcının katkılarıyla ortak bir fon oluşturulur ve fon parası katkıda bulunan fonun herhangi bir üyesini ölüm, hastalık,

mahsul veya iş kaybı gibi zor zamanlarda desteklemek / yardım etmek için kullanılır (Salman, 2014).

3.12.14. Rehin Modeli (Vaadinde Bulunma)

İnsanlar acil işlem amaçları için paraya ihtiyaç duyduklarında, onu aramanın yollarından biri altın (kıymetli maden) vaadinde bulunarak finansal kurumlardan gelir. Geleneksel finans kurumları bunun için yüksek faiz oranı talep etmektedir. Ancak birçok faizsiz finans kurumu faizsiz bazda farklı ülkelerde çalışmakta ve aynı işlevi görmektedir. Ar rahn sadece altın kredisi demektir. Mikrofinans kuruluşları teminat olarak altın alarak para ödünç vermektedir. Operasyonel giderlerin karşılanması için faydalanıcılardan bir hizmet bedeli alınmaktadır (Özdemir, 2019). Uzun vadeli bir finansman şekli olan Selem (vadeli sözleşme), tarım segmentini finanse etmek için talep ve kredi arzı arasındaki dengesizliği ortadan kaldırmak amacıyla kullanılabilir. Buna ek olarak, bir çalışma işletme sermayesinin mikro işletmelerin yüzde 34'ünün finansmanının ana amacı olduğunu göstermiştir. İslami mikro-yatırım modelini finansman modeli olarak uygulayan mikro işletmelere fon tahsisi için çıkarımlar vardır (Obaidullah, 2008).

Faizsiz mikrofinansın (İslami mikrofinans) geleneksel çıkar temelli mikrofinansla uygulanabilir bir alternatif olarak önerildiği bu arka plana dayanmaktadır. İslami mikrofinansın hayır kurumu temelli bir organizasyon değil, üyelerin hedefine ulaşmayı amaçlayan bir iş organizasyonu olduğu belirtilebilir. Ancak, bu amaç mikrofinans grubu üyelerine zarar vermeye başlarsa, mikrofinansın temel hedeflerinden de ayrılır (Attia, 2010). Dolayısıyla, fiziksel zenginliğin önemli bir toplumsal anlamı vardır ve kendi başına bir son değildir, onu istifleme çabası yoktur; bu nedenle, onu hareket dışında tutmak makasid şariat'tan sapmaktır (Attia, 2010). Ne yazık ki, İslami MFI'lerin çoğunun mevcut uygulaması, onu uygulamak için bir çaba olmasına rağmen, bazen İslam hukukuna uygun görünmemektedir.

3.13. İslami Mikro Finans Yaklaşımı ve Araçları

İslam bankalarının küresel olarak mikrofinansa katılımı, İslami finansmanın kapsamını artırmada önemli bir rol oynayabilir. İslami mikrofinans, Kur'an ve hadislere dayanan, iş dünyasında etik ve ahlaki değerlere vurgu yaparak finansal aracılık sağlamak için gelişen bir piyasa alanıdır (Akhter, Akhtar & Jaffri, 2009; Bhuiyan, Siwar, Ismail & Talib, 2011). Geleneksel mikrokredi ve İslami mikrokredi arasındaki temel fark, sömürü ve baskıyı içerdiği için Kuran'da ve hadislerde kesinlikle yasaklanan ribanın (faiz) varlığıdır (Davis & Venkatesh, 2004). İslami mikrofinans, mikrofinans enstitülerinin şeriata uyumlu olarak sundukları küçük kredilerdir. İslami yönetim ilkeleri, finansal ürünlerin faize bulaşmasının kesinlikle yasak olduğu mülkiyet yapısına vurgu yapmaktadır. (Uddin & Barai, 2016). Grup temelli mikrokredi programı İslami mikrofinans kurumlarını oluşturmaktadır (Bhuiyan, Siwar & Rashid, 2011; Dossey, 2007; Fernandez, 2010; Hassan & Tufte, 2001; Karim, 2008).

Şekil 3.16. İslami Mikro Finans Yaparken Dikkat Edilmesi Gereken Faktörler

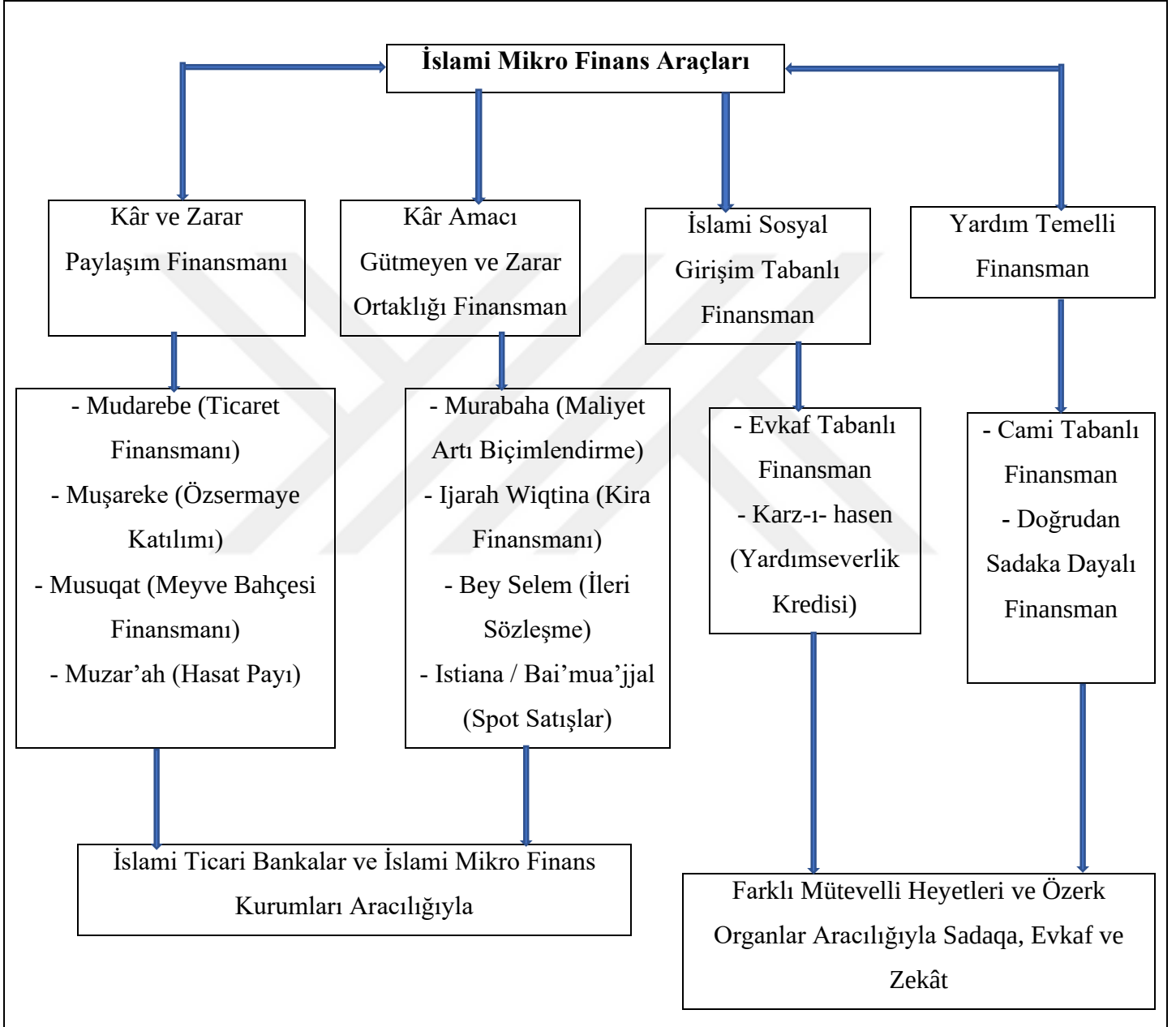
Kaynak: AlHuda Küresel İslam Mikro Finans Forumu (2019)

Bununla birlikte Usman & Tasmin (2016), İslami mikro finansın üç kategoriye ayrıldığını göstermiştir.

- Mikro kredi (Faizsiz kredi ve Murabaha, kira, selem)
- Mikro eşitlik (Murabaha ve Muşareke'yi içerir)
- Ayrıca, yardımları içeren uygulamalar (Zekât, sadaka ve vakıf)

İslami finans ürün ve hizmetleri - mikrokredi (karz-ı hasen), mikro-eşitlik ve mütevellî finansmanı (mudarebe) ortaklığı (muşareke) gibi mikro-tasarruf- kırsal ve sosyoekonomik gelişmeler için uygun araçlardır (Mansori et al., 2015). Bu hizmetler, günümüzde birçok ülkede Grameen Bank, Village Bank, SHG, vb. kurumlarda uygulanmaktadır. Kırsal kesimde eğitim seviyesi düşük insanlar, belirsizlik ve spekülasyona karşı olmaları ve riba (faiz) yasağı nedeniyle tercih ettikleri bu hizmetlere kolayca erişebilirler. Üstelik, zekât (sadaka) sisteminin kendisi toplumun refahı ve güçlendirilmesi için son derece değerli bir hizmettir (Obaidullah, 2008). Aşağıdaki şemada İslami mikrofinans kavramsal modeli gösterilmektedir. Genelde İslami mikrofinans araçları, kâr ve zarar paylaşımı, kâr amacı gütmeyen zarar ortaklığı, İslami sosyal girişim tabanlı finansman ve yardım temelli finansman olarak dört kısma ayrılmaktadır. Mudarebe, muşareke, murabaha, ijarah, selem, istisna, karz-ı hasen ve vakıf tabanlı araçlar kullanılarak İslami mikrofinans uygulanmaktadır.

Şekil 3.17. İslami Mikro Finans Kavramsal Modeli

Kaynak: Ahmed, Habib (2002) ve Bu Tablo Tarafımızdan Oluşturuldu

3.14. İslami Mikro Finansman Ürünleri ve Hizmetleri

3.14.1. Murabaha Satış (Maliyet Artı Biçimlendirme Satış Sözleşmesi)

Murabaha, işletme sermayesi olarak ihtiyaç duyulan malları finanse etmek için kullanılan varlık bazlı bir satış işlemidir. Tipik olarak müşteri, sağlanan hizmet için sabit bir “Mark-up Satış” ekledikten sonra finansörün doğrudan piyasadan tedarik ettiği ve daha sonra müşteriye sattığı belirli bir emtia (somut mal) talep eder. Bununla birlikte, malın mülkiyeti (ve bunun doğasında var olan risk), müşteri finansöre tamamen ödeme yapana kadar kesinlikle finansörde kalmaktadır (Hamid, 2016). Çoğu durumda, müşteriler eşit taksitler halinde ödeme yaparlar. Mark-up satış ilgi alanından farklıdır, çünkü müşteri vade tarihini geçse bile başlangıç tutarında sabit kalır.

3.14.2. Muşareke ve Mudarebe (Kâr-Zarar Paylaşımı)

Kâr ve zarar paylaşım planları, Şariat alimleri tarafından en çok teşvik edilen İslami finansal sözleşmelerdir. Muşareke, tarafların önceden belirlenmiş bir orana göre karları veya zararları paylaştığı bir iş girişimine eşit katılımdır. Muşareke, varlıklar veya işletme sermayesi için kullanılabilir (Hamid, 2016). Mudarebe, bir tarafın fon sağlayarak finansör olarak hareket ettiği müteveli finansmanını, diğer taraf ise projenin yürütülmesinde idari uzmanlık sağlar. Mudarebede karlar önceden belirlenmiş bir orana göre paylaşılır; Herhangi bir kayıp tamamen finansör tarafından karşılanır. Mudarebe ortak girişimi zararlarla sonuçlanırsa, finansör katkıda bulunan sermayeyi kaybeder ve yönetici zaman ve emek kaybeder (Ahmad, 2019a).

3.14.3. İjarah (Kira Sözleşmesi)

İjarah, genellikle küçük makineler gibi ekipmanların finansmanında kullanılan bir kiralama sözleşmesidir. Herhangi bir spekülasyondan kaçınmak için kiralama süresi ve ilgili ödemeler önceden belirlenmelidir. İşlemin İslami (kamufle faizli bir satış değil) olarak görülmesi için icare sözleşmesi, varlığın mülkiyetinin ve bakım sorumluluğunun finansörde kaldığını belirtmelidir. Bir icare sözleşmesinin ardından, malın mülkiyetinin kiracıya devredildiği bir satış sözleşmesi gelebilir (Özdemir, 2019).

3.14.4. Tekafül (Sigorta)

İslami sigortanın karşılığı, tekafül karşılıklı bir sigorta programıdır. Tekafül kelimenin tam anlamıyla “birbirini güvence altına almak” anlamına gelir. Sigortaya şeriat uyumlu bir alternatiftir. Her katılımcı, ölüm, mahsul kaybı veya kazalar gibi ihtiyaç zamanlarında grubu desteklemek için kullanılan bir fona katkıda bulunur. Primler, faizden kaçınmak için şeriat uyumlu bir şekilde yatırılır (Hamid, 2016).

3.14.5. Karz-ı Hasen (Yardımseverlik / Faizsiz Kredi)

Karz-ı hasen şeklindeki kredilere faiz verilmemektedir ve bu kredilerden alınabilecek tek ek maliyet, idari ve işlem maliyetini karşılamak için gereken para miktarıdır (Kazim ve Haider, 2012).

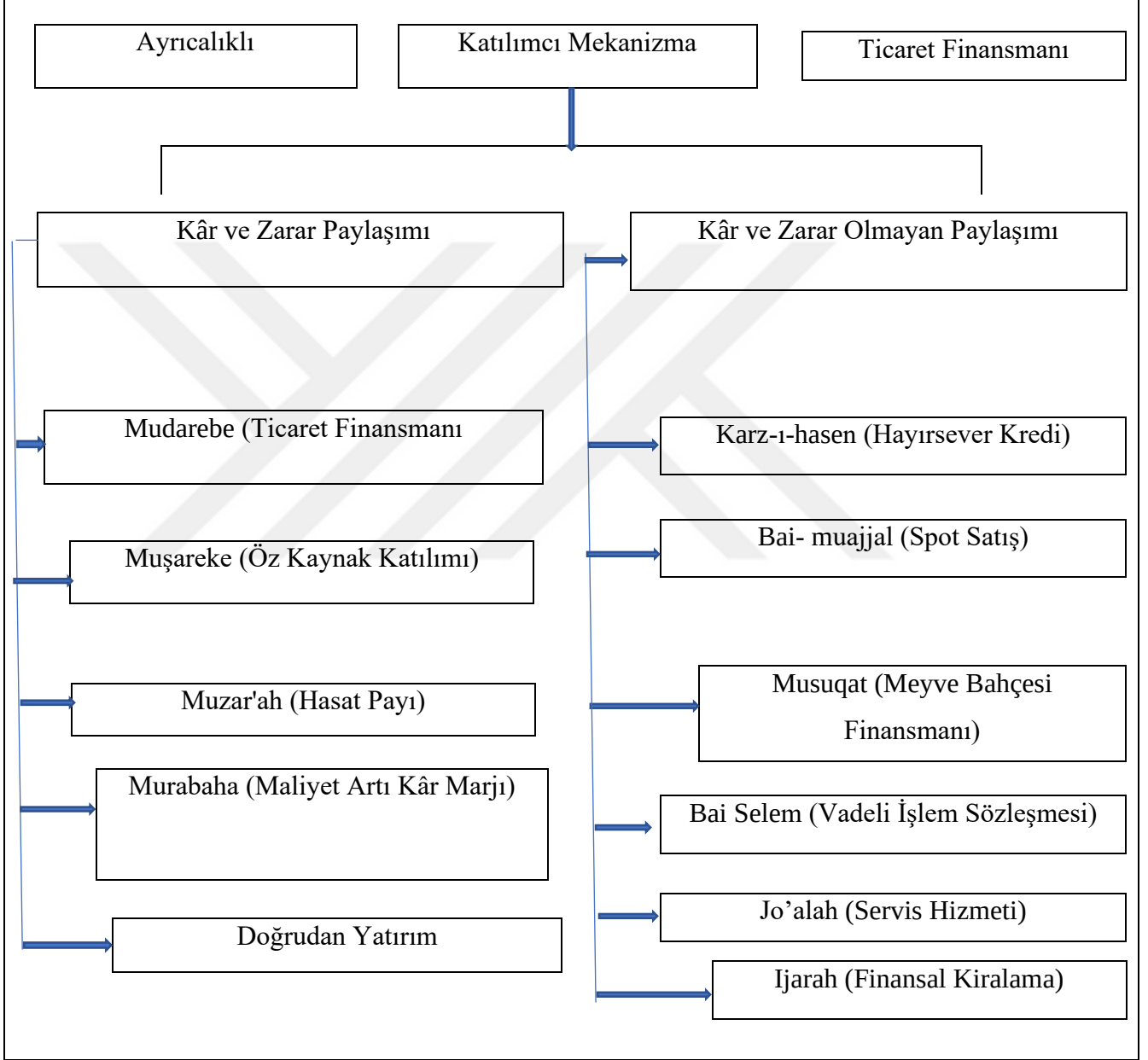
3.14.6. Wadi'ah (Tasarruflar ve Cari Hesaplar)

Kadevî, kelimenin tam anlamıyla, güvenli bir şekilde saklamak amacıyla gerçek sahibi olmayan bir kişiyle kalan şey anlamına gelir. Hem cari hesaplar hem de tasarruf hesapları için, mudiler İslam bankasına fonları kullanma izni verirken aynı zamanda mevduatlarını da emanet eder (wadi'ah yadhamanah). Getiri vaat edilmemekte veya beklenmemektedir; ancak mevduat sahiplerine bir hediye (hibah veya hadia) verilebilir (İbrahim & Noor, 2011).

3.14.7. Mudarebe (Emek Sermayesi Ortaklığı)

Bu hem varlık hem de borç olarak kullanılabilir. Taraflardan biri parasını, diğeri emeğini yatırır (Shabrewy, 2011). Mudarib'in ihmalkar olduğu durumlar dışında, zarar (varsa) Rabbul mal tarafından karşılanırken, kâr üzerinde mutabık kalınan orana göre paylaşılır. Mudarib'in kaybı, zamanı ve çabasıyla sınırlıdır (Hamid, 2016).

Şekil 3.18. İslami Mikro Finansın Farklı Finansal Ürünleri

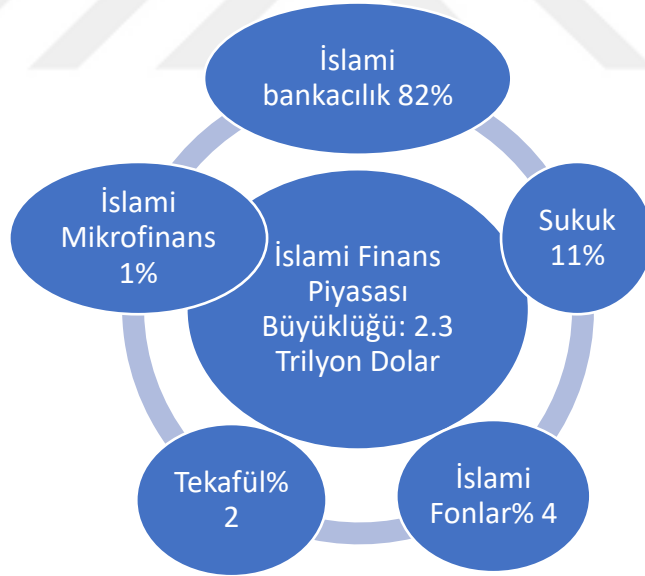

Kaynak: Akhuwat (2018) ve Yazar Tarafından Farklı Kaynaklardan Derlenmiştir

3.15. İslami Mikro Finansın Piyasa'daki Mevcut Durumu

İslami mikro finans, şu anda dini sebeplerden ötürü geleneksel mikro finans tarafından yararlanamayan milyonlarca yoksul insana finansal hizmetlere erişim sağlayan ve hızla büyüyen bir pazar haline gelmiştir. Bu bağlamda ele alındığında, İslami mikro finans yoksulluğun azaltılması için önemli bir araç ve finansal içermenin sağlanmasında etkili bir stratejidir. Son on yılda, İslami mikro finans, bir niş pazarı olmaktan dünya çapında hızla büyüyen bir sektöre dönüştü. İslami mikro finans kurumlarının odak noktası yıllar içinde sadece mikro kredi sağlamaktan öteye yani yoksulların tasarrufu, sigorta ve yatırımlar gibi artan ihtiyaçlarına hizmet eden bir dizi finansal ürün sunmaya kaymıştır (Report, 2018).

Şekil 3.19. İslami Mikro Finansın Piyasa'daki Mevcut Durumu

Kaynak: İslami Finans Geliştirme Raporu (Thomson Reuters, 2018)

Ne yazık ki, İslami Finans piyasasında İslami mikro finansın toplam payı %1 civarındadır. Bu durumda mikro finansın pazar hacmi küçük demektir. Ancak bu hizmetlerden yararlanan ailelerinin sayıları fazladır ve İslami mikro finansın yoksulluğun azaltılmasında büyük katkısı da vardır. Küresel İslami finans raporuna (2018) göre, şu

anda 20'den fazla ülkede faaliyet gösteren İslami mikro finans yaklaşık üç yüz yirmi beş (325) kurumuyla (IMFI) 14.25 milyon aktif müşteriye hizmet vermektedir. Önemine rağmen, İslami mikro finans endüstrisi küresel mikro finans erişiminin yaklaşık %1'ini oluşturduğundan, İslami finansın bu niş (Niş Pazar, çok dar bir tüketici grubunun istek ve gereksinmelerine göre bölümlenmiş pazarlardır) sektörü henüz büyük ölçeğe ulaşmamıştır. Bir araştırma makalesine göre, İslami mikro finanstaki toplam aktif finansmanın %75'i Murabaha, %22'si ise Karz-ı hasen temelinde yer almaktadır. Mudarebe'de uygulanan ortaklığa dayalı finansman modeller Muşareke'de nadiren kullanılmaktadır. Malezya ve GCC (Körfez ülkeleri) tarafından yönlendirilen İslami finansal hizmetler piyasasının aksine, İslami mikro finans aktiftir ve gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmıştır (Report, 2018).

Güney Asya'da Pakistan ve Bangladeş, Güney Doğu Asya'da Endonezya ve Malezya, Uzak Doğu ve Sahra Altı Afrika ve Sudan'da ilginç ölçeklenebilirlik sağlanmıştır. İslami mikro finans kurumları Pakistan, Afganistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Bahreyn, Mısır, Lübnan, Irak, Ürdün, Filistin, Sudan, Yemen ve Kosova dâhil 15'ten fazla ülkede bulunmaktadır. İslami mikro finans hizmetlerinden yararlanan toplam müşteri sayısının 14,25 milyon olduğu tahmin edilmektedir ve bunların %85'inden fazlası Bangladeş, Endonezya, Pakistan, Malezya ve Sudan'dadırlar (Report, 2018). Şimdi İslam mikro finans pazar büyüklüğü 1.25 milyar dolar tutarak 32 ülkelerde yaklaşık 300'dan fazla kurumlarıyla faaliyet devam etmektedir. Bununla birlikte İslami mikro finans için büyük pazarlar göstermektedir.

Tablo 3.4. Dünya Çapında İslami Mikro Finans Kuruluşları

Ülkeler	Sayılar	İslami Mikro finans Kurumları
Endonezya	133	BPRS, Muslim Aid, BMT vb.
Malezya	15	Amina Iftikhar, Tabung Haji vb.
Sudan	13	Ebdaa Mikro finans Bankası vb.
Pakistan	11	Akhuwat, Farz Vakfi, Muslim Aid, İslamic Relief vb.
Bangladeş	9	IBBL (RDS, IPDS), Muslim Aid vb.
Afganistan	9	FINCA, WOCCU, IFIC, İslamic Relief vb.
Iran	8	Mehr İran Bankası vb.
Yemen	5	Al- Amal, Al Kuraimi vb.
İngiltere	5	HSBC Amanah, Muslim Aid, İslamic Relief vb.
Birleşik Arap Emirlikleri	4	Dubai İslamic Bank, Abu Dhabi İslamic Bank, HSBC Amanah vb.
Amerika	3	Helping Hands, ISNA, Lariba vb.
Mısır	3	Alwatany Bank of Egypt, Egyptian Saudi Finance
Hindistan	3	Muslim Aid, Bait-un-Nasr, Al khair kooperatif vb.
Turkey	2	Faisal Finance Institution, Ikhlas Finance House
Kuveyt	2	Kuwait Finance House
Tanzanya	2	Hajj Trust, Four Saccos
Suriye	2	Sanadiq Project Jabal al Hoss vb.
Almanya	2	Muslim Society
İsviçre	2	-
Bahreyn	2	Family Bank
Güney Afrika	1	Awqaf SA
Mauritius	1	AlBaraka MPCs
Lübnan	1	Mu'assat Bayat Al- Mal

Kaynak: AlHuda Küresel İslam Mikro Finans Forumu (2018)

Tablo 3.5. İslami Mikro Finans İçin Büyük Pazarlar

Ülkeler	İslami Mikro finans Kurumları
Bangladeş	IBBL (RDS, IPDS), Muslim Aid
Pakistan	Akhuwat, Farz Vakfı, Asasah, Muslim Aid, İslamic Relief, vb.
Afganistan	FINCA, WOCCU, IFIC, Ariana Financial Services, İslamic Relief
Endonezya	BPRS, Muslim Aid, İslamic Financial coopretative (BMT)
Yemen	Hodieda Mikro finans Program, Al-Amal Mikro finans Bank vb.
Malezya	Amina Iftikhar, Tabung Haji vb.

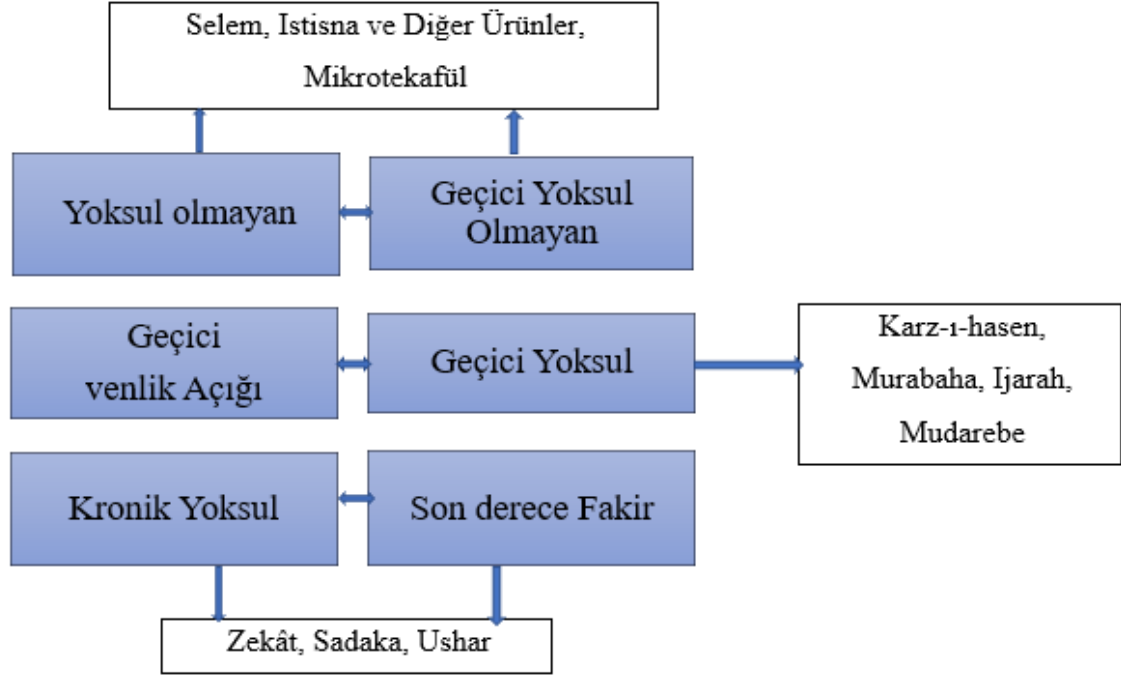
Kaynak: AlHuda Küresel İslam Mikro Finans Forumu (2018)

3.16. İslami Mikro Finansın Arzı ve Talebi

İslami mikro finans, finans dünyasına erişimi Müslüman dünyasında benzeri görülmemiş seviyelere genişletme potansiyeline sahiptir. Son yirmi yılda İslami mikro-kredi programlarında muazzam bir büyüme olmuştur. Müslüman ülkelerde yapan bir çalışma göre mevcut mikro finans girişimlerinin yaklaşık %48'i ile Müslüman toplumlarda mikro finans programlarına büyük bir talep olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, İslami mikro finans, pratik olup resmi finansal hizmetlerden dışlanan yoksullara şeriat uyumlu farklı programlar aracılığıyla mikro kredi olanakları sağlama süreci olarak tanımlanabilir. İslami mikro finansın bileşenleri mikro-para, mikro-tasarruf ve mikro-tekaful (veya mikro-sigortadır). Çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde yaşayan insanların yaklaşık yüzde 72'si resmi finansal hizmetler kullanmamaktadır (Honohon, 2007). Finansal hizmetler mevcut olsa bile, bazı insanlar geleneksel ürünleri İslam hukukunda belirtilen finansal ilkelere aykırı bulmaktadır. Son yıllarda, bazı mikro finans kurumları, İslami finansal ilkelere uygun ürünler talep eden düşük gelirli Müslüman müşterilere hizmet vermek için adım attı ve bu da İslam mikro finansının yeni bir pazar nişi (Çok dar bir tüketici grubunun istek ve gereksinmelerine göre bölümlenmiş pazarlardır. Büyük işletmelerin girmek istemediği ya da göremediği özel pazar bölümleri, sınırlı tüketicisi olan bir yapıya sahiptir. Ortopedik

ürünler, çok büyük numarada giysi, ayakkabı, özel turizm etkinlikleri gibi. Bu pazarlar mikro pazarlara yaklaşır)²² olarak ortaya çıkmasına neden oldu (Report, 2018).

Şekil 3.20.İslami Mikro finans Ürünleri Pazarı

Kaynak: Yazar Tarafından Derlenmiştir

İslami mikro finans, hızla büyüyen iki endüstrinin birleşmesini temsil etmektedir: Mikro finans ve İslami finans. Sadece karşılanmamış talebe cevap vermekle kalmayıp, aynı zamanda daha az şanslı olanlara fon sağlayarak İslam'ın sosyal ilkesine hizmet etme ve yoksullara finansal erişim sağlama gücü ile mikro finansın gücünü birleştirme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin kilidini açmak, şu anda İslam hukukuna uymayan mikro finans ürünlerini reddeden milyonlarca Müslüman fakire finansal erişim sağlamanın anahtarı olabilir (Rhule, 2016). İslami mikro finans arzı birkaç ülkede çok yoğunlaşmıştır ve ilk beş ülke (Bangladeş, Pakistan, Malezya, Endonezya ve Afganistan) küresel erişimin yüzde 85'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, İslami mikro finans

²² <https://tr.wikipedia.org/wiki/NişPazar>

ürünlerine olan talep güçlüdür. Örneğin Ürdün, Cezayir ve Suriye'deki araştırmalar, ankete katılanların yüzde 35-45'inin geleneksel mikro kredilere erişmemek için dini nedenler gösterdiğini ortaya koymuştur. Bangladeş, Pakistan, Endonezya, Malasia, Yemen, Sudan ve benzeri ülkelerde faaliyet gösteren çoğu MFI'da uluslararası yardım kuruluşları tarafından desteklenen bir paradigma değişikliği olduğunu gözlemlemek yerinde olacaktır (Report, 2018).

Tablo 3.6. IMF Ürünleri MF Modelleriyle Uyumluluk

Model Türü	
Grameen Model	Amna Iftikhar – Malezya, İslami Bank Bangladeş Limited vb.
Köy Bankası Modeli	Sanadiq program -Jabal al-Hoss, Suriye, FINCA – Afghanistan
Kredi Birliği Modeli	Muslim Credit Union (Tobago), The Amwal, Credit Union etc.
Kooperatif Modeli	AlBaraka MPCs–Mauritius, Al-Khair, Coop.–Hindistan, Muslim Community Coop.–Avustralya, Karakorum Cooperative Bank –Pakistan.
Kendine Yardım Grubu	Aameen Society - Hindistan
Kâr Bankaları / MFT'lar	Ghana İslamic Microfinance Banks – Gana, HSBC Amanah – Birleşik Krallık, Bank İslami - Pakistan

Kaynak: AlHuda Küresel İslam Mikro finans Forumu (2019)

3.17. Dünyadaki İslami Mikro Finans Kurumlarının Senaryosu

Müslüman toplumlarda başarılı İslami mikro finans deneyimlerinin sayısı azdır. Ayrıca, bu kurumlar, Endonezya hariç, resmi finansal sistemlere entegre edilmemiştir. Çoğu durumda bu uluslararası kuruluşlar, dini veya siyasi gruplar tarafından başlatılan faaliyetlerin doğasında vardır. Mikro finans uygulayan İslami bankaların vakaları daha da azdır. İslami mikro finans kurumları modellerde, araçlarda ve operasyonel mekanizmalarda büyük farklılıklar göstermektedir (Mannan, 2016). Erişim, penetrasyon ve finansal yetenek açısından İslami mikro finans kurumları geleneksel benzer kurumların

çok gerisinde kalırken zenginlik ve çeşit açısından kesinlikle daha iyi performans gösteriyorlar. Geleneksel mikro finans kurumlarına benzeyen İslami Mikro finans kurumları, grup finansmanını teminat yerine kullanmaktadır, yüksek oranda kadın yararlanıcılara sahiptir ve yoksulluğun her türlü biçimde azaltılmasına odaklanmaktadır (Othman, 2016).

Tablo 3.7. Dünyadaki İslami Mikro Finans Programlar ve Yatırım Modları (Türleri)

Bölge	Program	Ülke	Yatırım Modları
MENA ülkeleri	Mit Ghamr	Mısır	Müşareke, Murabaha
	Sanadiq at Jabal-AL-Hoss	Suriye	Karz-ı Hasen
	Mu'assasat Bayt Al-Mal	Lübnan	PLS modları
	Hodcidah Microfinance Programme	Yemen	Murabaha
Güney Asya	IBBL Kırsal Kalkınma Programı	Bangladeş	Bai muajjal
	Akhuwat	Pakistan	Bai muajjal
	AICMEU and Bait-un-Nasr	Hindistan	Karz-ı Hasen
Güneydoğu Asya	Tabung Haji Baitul Maal wat Tamwil	Malezya, Endonezya	Müşareke, Murabaha
	Baitul Maal wat Tamweels Azouad Finances Plc	İki binin üzerinde kurum ağı	Ijarah, Karz-ı Hasen
Sahra-altı Afrika	Azouad Finances Plc	Kuzey Mali, Sudan	
Orta Asya	FIANCA'nın Köy Bankacılığı	Afganistan	Karz-ı Hasen

Kaynak: AlHuda Küresel İslam Mikro finans Forumu (2018)

Projenin kısa ömrüne rağmen modern İslami bankacılığın temelini atmış olan Mit Ghamr projesi Mısır'da bir mikro finans girişimiydi. Orta Doğu Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde son zamanlarda birkaç başarılı uygulama gerçekleştirilmiştir: (i) Suriye'deki

Jabal al-Hoss'taki Sanadiq projesi; (ii) Lübnan'daki Mu'asasat Bayt Al-Mal; ve (iii) Yemen'deki Hodeidah mikro finans Programı. Güney Asya ülkeleri arasında Bangladeş, İslami Banka Bangladeş, Sosyal ve Yatırım Bankası, El-Fallah Bankası gibi organizasyonlarla gruba liderlik ediyor. Pakistan'daki Akhuwat, benzersiz cami tabanlı modeliyle dikkat çekiyor. Dünyadaki ikinci büyük Müslüman nüfusa sahip Hindistan - AICMEU ve Bait-un-Nasr gibi resmi finansal sisteminin dışında bazı deneylere tanıklık etmiştir. Bangladeş'teki İslami mikro finans kurumları öncelikli olarak ertelenmiş ödeme satışları (bai muajjal) finansman biçimini kullanmaktadır (R. A. Rahman, Smady, & Kazemian, 2015). Grameen Bank ve BRAC gibi geleneksel güçlü kurumlarla zorlu bir rekabetle karşı karşıyadırlar. Bazı çalışmalara göre, İslami mikro finans kurumları geleneksel benzerlerine göre daha iyi finansal performans sergilemiş olsalar da, ikincisi çok daha büyük bir genişletme sahiptir. Gerçekten de, Grameen ve BRAC gibi kurumlar, tüm dünyada çoğaltılan Mikro finans modellerine öncülük etmiştir (Programme, 2012).

Pakistan'da gözlemciler arasında büyük ilgi uyandıran bir mikro finansman modeli Akhuwat'tır. Finansman, çoğu aktivitenin gönüllüler tarafından gerçekleştirildiği bir uygulamadır ve İslami kardeşlik ruhu içinde küçük faizsiz krediler (karz-ı hasen) tarzındadır. Uluslararası bağış veya finans kuruluşlarında herhangi bir fon bulunmamaktadır. Tüm faaliyetler camiler etrafında döner ve toplumla yakın etkileşimi içerir. Bağımsız ofisleri vardır; krediler camide ödenmekte ve geri kazanılmaktadır ve bu nedenle düşük genel giderleri içermektedir. Teminatsız grup ve karşılıklı garantilere dayalı bireysel finansman kullanılır. Krediler de zamanında geri ödenmesi için dini kutsallığı olan camilerde kullanılmaktadır (Saeed & Saqib, 2011).

Güneydoğu Asya'da Malezya, tek geçim kaynağı olan tarım arazilerini bu amaçla satarken yoksul Malezyalı çiftçilerin Hac ile ilgili harcamalarını finanse etmeyi amaçlayan Tabung Haji ile erken bir başlangıç yapmıştır. Tabung Haji öncelikle bir tasarruf ve yatırım kurumuydu ve o zamandan beri büyük bir uzman finans kurumuna dönüştü. Endonezya, mikro finans sektörü de dahil olmak üzere İslami finans sektörünün gelişiminde

Malezya'yı büyük ölçüde takip etti. Tayland, Brunei ve Filipinler için İslami mikro finans projeleri de belgelenmiştir. Oldukça gelişmiş İslami bankacılık sistemi ve sermaye piyasaları ile Malezya, çok çeşitli İslami finansal enstrümanlar kullanarak küçük ve orta ölçekli işletmeleri finanse etmek için devlet kurumlarının himayesinde birçok örgüt kurmuştur (Rozzania, Rahman, Mohamed, Norzehan, & Yusufa, 2015).

Endonezya'daki İslami mikro finans kurumları üç kategoriye ayrılabilir: İslami bankaların mikro finans bölümleri, İslami kırsal bankaların (BPRS)²³ bir alt kategorisi (BPR);²⁴ ve kayıtlı finans sektörünün bir parçası olmayan İslami mali kooperatifler. Genellikle BPR Baitul Maal wat Tamwil (BMT) olarak adlandırılır. Taban seviyesinde, Baitul Maal wat Tamweels (BMT'ler) milyonlarca yoksul Endonezya Müslümanına hizmet veren iki binden fazla kurumdan oluşan geniş bir ağıdır. İslami mikro finans kuruluşları, Endonezya (IsMFIs) ana akım bankalarının ciddi mali sorunlar yaşadığı ve toparlanmak için hükümet desteğine bağımlı olmak zorunda kaldığı vahim finansal krizler karşısında bile kendi sürdürülebilirlik ve sağlamlığını göstermiştir (Khandker et al., 2016).

Sahra altı Afrika'da, belgelenen tek İslami mikro finans programı Kuzey Mali'de başarılı şekilde işlemektedir. Timbuctu'nun Mali'deki eski iç savaş alanlarında GTZ (Alman Teknik İşbirliği) ve KFW (Alman Finansal İşbirliği) tarafından geliştirilen bir projeden kaynaklanmaktadır. Projenin amacı, diğerlerinin yanı sıra, bölgenin tüm kabilelerine, Moors'a, Tuareg'e ve çeşitli siyah Afrika gruplarına finansal hizmetler sağlamaktır. Orta Asya'da büyük Müslüman nüfusa sahip ülkelerden-Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan- sadece ilk ikisi İslami mikro finans deneyimlerine tanık olmuştur. Afganistan'da yürütülen tek İslami mikro finans programı FINCA'dır. Program, finansman tutarı üzerinden bir yüzde oranı olarak değil peşin olarak tahsil edilen hizmet ücretine sahip karz-ı hasen'i içerir. FINCA'nın Köy Bankacılığı metodolojisi,

---

²³ Syaria Rural Bank (BPRS)

²⁴ Bank Perkreditan Rakyat (BPR)

“dayanışma” grubu garantili kredileriyle çalışan yoksulları hedeflemektedir (M. G. Nabi et al., 2017).

3.18. Bangladeş ve Türkiye’de İslami Mikro Finansın Çalışmaları

İslami mikro finans dünyadaki yoksulluk düzeyini azaltmayı hedefleyen yöntemlerden biridir ve yoksulluk ışımadaki kayda değer performansı nedeniyle hem Müslüman hem de gayrimüslim ülkelerde uygulanabilir hale kabul görmektedir; bu nedenle, bu endüstri hızlı ilerleme kaydetmektedir. Dikkatli tahminlere göre, şimdiye kadar İslam mikro finans piyasasının değeri yaklaşık 1.25 milyar dolara ulaşmıştır. Bangladeş ve Türkiye’de potansiyelin artmasıyla birlikte İslami mikro finans, istihdam fırsatları yaratarak, bilgi ve becerileri yayarak, kendine bağımlı hale getirerek, olumsuz etkilerden koruyarak ekonomik kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal içerme üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere sahiptir.

Bangladeş’te 6 İslam bankası, 20 küçük İslami mikro finans kurumu (IMFI) ve bir konvansiyonel İslami mikro finans programı içeren küçük bir İslami mikro finans piyasası bulunmaktadır. İslami Bank Bangladeş çatısı altında uygulanan popüler bir İslami mikro finans programı olan RDS, kırsal kesimde özellikle tarım için istihdam olanakları yaratmak, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve köy insanının gelirini artırmak için yatırım gereksinimlerini sağlamaktadır. Güney Asya’daki ilk İslam bankası olan İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL), Bangladeş’teki en büyük İslami mikro finans sağlayıcısıdır ve İslam mikro finans pazarının yüzde 78,84’ünü oluşturmaktadır. İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL), çok sayıda borçluya Grameen tarzı perakende mikro kredi sunan tek ticari bankadır. Mikro kredi programı 'Kırsal Kalkınma Programı' olarak bilinir. 1995 yılında Grameen Bank modelinden sonra tasarlanan pilot program olarak programın İslami yatırım modlarını kullanması dışında başlatılmıştır. Ayrıca, IBBL’nin kırsal yoksulluk üzerindeki izlenimiyle ilgili ampirik çalışmanın sonuçları, kredilerin hanehalkı kazançlarını, hasat ve sığır üretimini, ödemeyi ve istihdamı önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır (Obaidullah, 2008; Rahman & Ahmad, 2004). Açıkçası, İslami mikro

finans, Müslüman çoğunluğa ve İslami bankacılığın başarısına rağmen Bangladeş'teki tüm mikro finans pazarının sadece yüzde 3-5'ini oluşturmaktadır (M. G. Nabi et al., 2017).

Türkiye'deki İslami Bankalarda mikro finans yeni bir erişim olduğunu görülmektedir. Mikro finans, Dünya Bankası tarafından yoksulluğun ve gelir eşitsizliklerinin giderilmesine yönelik bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir; burada, gelişmekte olan toplulukların sosyal ve ekonomik sorunları, yoksulluğu azaltma misyonunu taşımak için küresel bir zorluk yaratmaktadır. Türkiye'de İslami mikro finans yeni bir kavramdır, ancak şimdiye kadar fazla uygulanmamıştır. Bu nedenle, insanlar mikro finans kavramına ve genel olarak katılım bankaları tarafından yönetilen çoğu İslami mikro finansa aşina değildir. Son bir kaç yılda Türkiye'de Faisal Finans Kurumu ve İhlas Finans Kurum olarak çalışmalar devam etmişlerdir. *Türkiye'de mikro finans ile ilgili yeterli sayıda olmasa da literatür oluşturabilecek yayınlar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.* Bununla birlikte, bu çalışmaların çoğu geleneksel mikro finansı / MFK'ları incelemektedir (Özdemir, 2019). Türkiye'de mikro finans konusunda iki önemli proje gerçekleştirilmiştir. Birincisi Kadın Emekğini Değerlendirme Vakfı; maya isimli başka bir şirket ile işbirliği yoluyla Kocaeli bölgesindeki yoksul ev kadınlarına destek vermektedir. İkincisi ise Diyarbakır'daki Grameen Bank mikro finans modeline benzer bir projedir. Bu projeye ev kadınlarına teknik olarak destek verilmektedir. Bu projelerde birbirlerine kefil olma sistemine dayalı destek grupları oluşturulmuş ve %98 geri ödeme elde edilmiştir. Türkiye'de mikro finans araçları doğru kullanılmıyor, küçük-orta ölçekli işletmeler bankalardan kredi kullanıyor. Bu yüzden; İslami mikro finans birçok zorlukla karşı karşıyadır. Günümüzde İslami Bankalarda İslami mikrofinansa benzer bir uygulama olarak Karz-ı Hasen kullanılmaktadır (Özdemir, 2019).

3.19. Dünya'da İslami Mikro Finansın Başarı Uygulamalar

Müslüman topluluklarda gelişen birçok İslami MFI olmasına rağmen İslami finans endüstrisindeki mevcut eğilimlerin daha geniş kapsamlı olması arzulanan bir şeydir. Çünkü birçok uzmana göre, İslami MFI'lerin etkisi gelişmekte olan Müslüman ülkelerde

hissedilmemektedir (Mbowe, 2020). Buna rağmen, Bangladeş, Pakistan, Malezya, Endonezya ve Yemen'de çok başarılı şeriat uyumlu mikro finans projeleri mevcuttur. İçinde faaliyet gösterdikleri toplumları olumlu yönde etkileyen bazı uygulamalara ışık tutmaktadır (Masyita & Ahmed, 2013). Kısa bir genel bakış için üç İslami MFI seçilmiştir: Bunlar Pakistan'daki Akhuwat mikro finans Programı, Yemen'deki Hodeidah mikro finans Programı (HMFP) ve IBBL'nin Kırsal Kalkınma Programıdır (RDS). Bu en iyi uygulamaların benzersiz bir özelliği, teminat güvenliğinin gerekmemesidir ve mevcut verilere göre, çoğu durumda geri ödeme oranı% 99'a kadar çıkmaktadır (Hassan, Dewan & Alamgir, 2011).

Akhuwat mikro finans programı, Şubat 2018'in sonuna kadar yaklaşık 22 milyon ABD Doları'nın üzerindeki ödemeye Pakistan'daki 189569 aileye ulaşmıştır. Akhuwat programı, karz-ı hasen'ı benzersiz bir finansman aracı olarak kullanmaktadır. Temel amaç yoksul ailelere faizsiz kredi ve mikro finans hizmetleri sağlama olmakla birlikte daha az imtiyazlı olan onbinlerce kişinin son on yılda ekonomik olarak kendine yetmesine imkan sağlamıştır (Maruf & Restiawati, 2016).

İslami Bank Bangladesh Limited Kırsal Kalkınma Programı IBBL 1983 yılında kurulmuş olmasına rağmen, 1995'te RDS olarak kurumsallaşmış şeriat uyumlu mikro finans programına başladı. Bu plan hem yoksulluğun azaltılması hem de sürdürülebilir ekonomik güçlendirme için kırsalda yaşayanları hedeflemektedir (Hassan & Alamgir, 2002). Bununla birlikte, Akhuwat modelinden farklı olarak, RDS mikro finans programını, müşterilerinin yakın takibi altında gerçekleştirdiği sürdürülebilir projelerle yürütmektedir. RDS, sektöre veya yatırım amacına bağlı olarak mikro finans projesi için aşağıdaki İslami tekniklerden herhangi birini kullanmaktadır: Musharakah, Mudarabah, Murabahah, Bai al-salam, İjarah veya Bai al-mu'ajjal. RDS, 2018 yılına kadar 29436 milyon Tk'nin üzerinde ödeme yapmıştır ve geri ödeme oranı %99'un üzerinde olmuştur (Mannan, 2016). Yemen'de Hodeidah mikro finans Programı, 1996 yılında Yemen'de İslami bankacılık

sisteminin resmi olarak kabul edilmesinin ardından, HMFP²⁵ 1997'de tanıtıldı. Hodeidah şehrinde yapılan bir araştırmanın sonuçlarından, potansiyel borçluların Sharimacr'a uygun mikro kredi olanaklarını tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (Mbowe, 2020).

3.20. İslami Mikro Finans Yoluyla Yoksulluğun Azaltılması ve Kadınların Güçlendirilmesi

Yoksullara fayda sağlamak için önemli bir yaklaşım, finans ve finansal ürüne erişim sağlanmasıdır. Yoksulluğun azaltılmasındaki mikro finansın başarısı, yoksulları ne kadar etkili hedeflediğine bağlıdır (Khandker, 1998). İslami mikro finans, Müslüman dünyasındaki yoksul toplulukları güçlendirmek için alternatif olarak görülen ortamlardan biri olmaya devam ediyor. Bu, binlerce kişinin yoksulluktan çıkış yolunu bulmasına yardımcı olmaya yöneliktir. İslami mikro finans ve yoksulluk arasındaki bağlantı üzerinde yapılan araştırmalar, farklı İslami mikro finans Kurumlarının, dünyanın farklı yerlerinde ağırlıklı olarak Müslüman olan müşterilerinin yaşamlarını ne ölçüde etkilediğini ölçmektedir. Begum ve diğerleri (2019), İslami mikro finansı yoksulluğun azaltılması için alternatif bir araç olarak kullanma gereğini savundular. Bu makalede, bu finansman sisteminin sosyal değerleri de etkilediği için finansal faydadan daha fazlasını yaptığını iddia ettiler. Bu şekilde, son derece fakir olanlara ücretsiz verilebilen Zakat (zorunlu vergi) kullanımından ve İslam'ın öğretilerinde bulunan borcun geri ödenmesi taleplerinde yumuşak ve anlayışlı olma ihtiyacından söz ettiler. Bu görüş aynı zamanda, İslami Mikro finans'ı ahlaki veya manevi değerlere olan bağlılığı artırmak için iyi bir yöntem olarak gören görüş ile de tutarlıdır (Riwajanti, 2013).

Al-Ameen'ye (2016) göre İslami mikro finans'ı hükümetin desteklemesinin ciddi bir görev olduğunu savunmuştur. Bunun yanında, Nijerya nüfusunun yarısından fazlasının yaklaşık 80 milyon kişi) Müslüman olduğunu ve bu nedenle inançlarıyla tutarlı şekilde yoksulluğun azaltılmasına yönelik bir yaklaşıma ihtiyaç duyduğunu söyledi. İslami mikro

---

²⁵ Hodeidah Microfinance Programme (HMFP)

finans, üyelerinin dini inançlarına yeterince duyarlı, sosyal-ekonomik açıdan daha geniş bir topluma ulaşma temel hakkını temsil ediyor. Dahası, Abdul-Majeed Alaro & Alalubosa (2019), İslami mikro finans ve mevcut araçlarının Nijerya'daki yoksullukla mücadele için uygun ve sürdürülebilir seçenekler olduğunu gösterdi. Ginanjar & Kassim'e (2019) göre, İslami mikro finans için bu önemli ekosistemde, İslami mikro finans ve yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar benzer sonuçlar vermiştir. Bangladeş'te, İslami mikro finans'ta yapılan çok sayıda çalışma, borçluların gelir üretme kapasitesinin artırılması üzerinde olumlu bir etki bulmuş ve aynı zamanda hanehalkı gelirlerinin, sabit varlıklarının, ağ sermayesinin, gıda ve tıbbi tesislere yapılan harcamaların ve çocukların okullarının geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Dünya çapında mikro finans işletmelerinin faaliyetlerine katılan insanların en büyük oranı kadındır (Barometers & Convergences, 2019). Kadınlar, özellikle küçük ölçekli işletmeler olmak üzere, gelişmekte olan birçok ülkenin finansal sisteminde önemli katılımcılar haline gelmiştir. Rahman, Moazzam & Ansari'ye (2015) göre, mikro kredi sahibi kadınların güçlendirilmesinin toplumsal cinsiyet açısından daha eşitlikçi bir toplum yaratma ve yoksulluğu azaltma üzerinde doğrudan bir etkisi vardır. Literatürde, özellikle Endonezya'da kadınların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayan İslami mikro finans kurumları bulunmaktadır. Mısır'da Nisser & Ayedh (2017) tarafından yapılan çalışma İslami mikro finansın kadınların güçlendirilmesi üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Bu çalışmada, İslami mikro finans faaliyetlerinin kadınları güçlendirmede ve onlara bağımsızlıklarını sağlamada önemli bir araç olduğu kanıtlanmıştır. Özellikle çoğunluğu Müslüman olan gelişmekte olan ülkelerde mikro finans ve İslami mikro finans hizmetlerini talep etmek için daha fazla kadının artan bir kesim oluşturması beklenmektedir (Suzuki, Pramono, & Rufidah, 2016).

3.21. İslami Mikro Finansının İslam Mali Kuruluşlarında Sosyal Sorumluluğu

İslami bankalardaki mikro finans projelerinin kredi yönetimi ve izleme maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle ekonomistler tarafından sık sık suçlanmasına rağmen, mevcut İslami finans kurumlarının (IFIs) İslami mali aracılığın orijinal önerisini yeniden gözden geçirmesi önemlidir. IFT'lerin birincil rolü, düşük gelirli kesim için finansal hizmetlere erişim sağlayan sürdürülebilir uygulamalarla tüm ekonomiye hizmet etmektir. İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL) gibi birkaç kurum hariç olmak üzere, çoğu IFI birçok Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) projesi üstlenmelerine rağmen, girişimci kalkınma yoluyla yoksulluğun azaltılmasını ve ekonomik güçlenmeyi hedefleyen İslami mikro finans programına sahip değildir. Bu, reform gerektiren modern IFT'lerde göze çarpan bir eksikliktir (Mushtaq, 2017).

IFT'lar, mikro girişimlerin finansmanını düzgün bir şekilde üstlenecekleri potansiyele sahiptir. Mikro finans için yeni bir yan kuruluş kurmaları gerekmiyor. IFI'lar içinde bir bölüm oluşturarak kurumsal zekât veya bireysel hissedarların zekâtı olarak ödenecek tüm zekat fonları mikro finans projesine uygun şekilde yönlendirilmelidir. Bankalar mikro finans işletmelerini yönetmek, denetlemek ve izlemek için daha uygundur. Buna ek olarak, sosyal farkındalığı artırmak ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla finansal araçlara erişimi kolaylaştırmak için İslami mikro finans gibi mevcut finansman alternatifleri sayesinde daha küçük ve tutarlı finansal ürünler yaygınlaşmaktadır (Khalid, 2015). Kredi yerine, İslami mikro finans, murabahah ile ticaret faaliyetleri, mudarabah ve musharakah ile öz kaynak finansmanı, Karz-i hasen ile tasarruf, Zekât ve yardımseverlik ile para transfer sistemi ve takaful ile sigorta uygulanabilir. İslami mikro finans uygulamaları, finansal işlemlerin İslam hukukuna uygunluğunu sağlayarak yoksulluğun azaltılması için alternatif bir yol olarak ortaya çıkmıştır (Khaleequzzaman & Shirazi, 2012).

Şimdiye kadar, İslami mikro finans uygulayıcıları için odaklanılan nokta, geleneksel mikro finans borç finansmanı araçlarına çok benzer olmuştur. İslami mikro finans uygulamalarında, gruba dayalı yöntem ek olarak, üyelere finansman sağlamak için bireysel finansman yöntemi de kullanılmaktadır. İslami mikro finans, sosyal farkındalık programları sağlayarak ve sosyal ekonomiye katkısını ortaya koyarak fırsatları uygulayıp toplumda yoksulluk seviyesini düşürmek için potansiyel bir alternatif yolu olarak görülmektedir. Ahmed & Ammar (2015), İslami mikro finans'ın, geleneksel mikro finasta olduğu gibi yoksul insanlar ve yoksulluk sınırının üstünde olanlar için umut yaratma noktasında çok verimli ve temel olduğunu savunmaktadır. Ancak, İslami mikro finans, karşılıklı yardıma dayalıdır. Bu nedenle, İslami mikro finans yoksulların finansal hizmetlere erişmesine izin vererek kendi kendine yeterlilik ve sürdürülebilirliğin tadını çıkarmalarına yardımcı olur (Kazim & Haidar, 2012).

3.22. İslami Mikro Finansının Problemleri

Müslüman topluluklar için geçerli olan modern bağlamda finansal dışlanma iki önemli konuyu içermektedir. Birincisi, faiz getiren mikro-kredi olanaklarına ilgisizliğin getirdiği finansal dışlanma ve ikincisi, aşırı yoksulluğun bir sonucu olarak finansal dışlanmadır. Bunlardan ikincisi en yaygın faktördür. Dinine bağlı hakiki Müslümanlar İslam ekonomisinin ahlakına o kadar tutumlu ki, yoksulluk sebebiyle yaşanan zor zamanlarda bile şariat uyumlu ürünler tercih ederler (Asutay, 2010). Dünyadaki İslami mikro finans, vizyoner liderlik eksikliği, muhafazakâr dini liderlerin bir bölümünün olumsuz tutumları, İslami bankaların üst yönetiminden yeterli motivasyon gelmemesi, düzenleyici makamlardan yönlendirme / rehberlik eksikliği, uygun enstrümanların azlığı, yetersiz fonlar, zekat fonlarının uygun şekilde kullanılmaması ve özel eğitimli profesyonellerin istenmesi nedeniyle geleneksel mikro finans gibi büyümedi (Hulme, D. & Moore, K., 2007).

3.22.1. Temel Altyapının Yokluğu

İslami mikro finansın temel altyapısı yoktur. İslami mikro Finans'ın faaliyetleri için ayrı bir yasa olmasa bile, İslam hukukuna göre temel bir altyapısı olmadığı endişe konusudur. İslami mikro-finance kurumları ve bankalar için ayrı bir yasa bulunmuyor. Bazı kanun ve yönetmelikler değiştirilerek geleneksel mikro finansın olduğu gibi çalışmaktadır. Operasyonel zorlukların temel altyapı bileşenlerinin eksikliği, iş faaliyetlerinin yapılmasında bir engel olduğunu göstermiştir (Ahmad, 2019a).

3.22.2. Sınırlı Fon Kaynağı

İslami mikro finansın fon kaynağı sınırlıdır. Genel olarak İslami finans ve özellikle İslami mikro finans alanlarındaki diğer eksikliklerden biri de fon kaynaklarının azlığıdır. Bildiğimiz gibi piyasada sınırlı sayıda İslami mikro finans kurumu ve bankalar çalışmaktadır. Yapılan ankete göre İslam nüfusunun %72'i İslami prensiplere uyumsuzluk nedeniyle geleneksel finansal ürünleri kullanmak istemiyor (Parveen, 2009). İslami Mikro finans sınırlı fon kaynakları ile çalışır. Bu nedenle, kullanılabilir fonu sınırlıdır. Bazen müşteriler kredi taksitlerini zamanında ödememektedirler. Bu nedenle İslami mikro finans kurumları fonlarını doğru zamanda dağıtamıyorlar. İslami mikro finans kurumlarının mikro ve küçük projeleri finanse etmek için yeterli sermaye eksikliği uzun yıllardan beri ortaya çıkmıştır (R. A. Rahman & Dean, 2013).

3.22.3. Mevcut Sürdürülebilirlik Sorunu

Geleneksel mikro finasta karşılaşılan risklerin ve zorlukların çoğu İslami mikro finans için geçerlidir. İslami mikro finans, İslami ilkeye uyulmamasının neden olduğu farklı risklerle durdurulabilir. Sürdürülebilirlik, mikro finans faaliyetleri için en önemli konulardan biridir. Operasyonel verimsizlik ve yetersiz risk yönetimi altyapısının eksikliği, mevcut İslami MFI'ların çoğunun kar amacı gütmeyen STK'lar olması nedeniyle sürdürülebilirlik sorununu daha da derinleştirmektedir. Finansman kaynaklarının yetersizliğine ek olarak, finansman tarafında ürün çeşitliliğinin eksikliği, İslami MFI'ların uzun vadede sürdürülebilirlik problemi yaratmaktadır (Possum & Ismail, 2011).

3.22.4. Ürün Çeşitliliği Eksikliği

Genel olarak, İslami mikro finansındaki diğer eksikliklerden birisi ürün çeşitliliğinin eksikliğidir (Mansoori & Safari, 2015). İslami mikro finansın fon yetersizliği nedeniyle ürünü düzgün üretmediği bir görünüme sahiptir. Müşterilerden bilgi sağlanması ve kredilerin takibinin yapılması yüksek bir maliyettir. Döviz kurunun istikrarsızlığı İslami mikro finans kurumunun performansını olumsuz etkilemektedir (Kroessin, 2012). Bu nedenle İslami mikro finans, piyasaya faiz temelli faaliyetler olmadan düzgün bir şekilde çalışamaz. İslami mikro finans, İslami mikro finans kurumlarını desteklemek için sınırlı bağışçı ve kuruluşlarla çalışmaktadır. Ama pazara yeni cazip ürünler üretme herhangi bir büyük girişim seviyesini göstermemiştir (Smolo & Ismail, 2011).

3.22.5. Tanıtım Faaliyetlerinin Eksikliği

İslam mikro finans konusunda uzmanlaşmış eğitim eksikliği bu sektörün tanıtımına en büyük engeldir. Bu İslam mikro finans endüstrisi için önemli bir gerçektir. İslami mikro finans müşterileri için pazar yaratan ve yapan temel müdahalelerin tasarlanması ve uygulanması da önemlidir (Obaidullah & Khan, 2008). Toplanan verilere göre katılımcıların çoğu İslami mikro finans kurumlarının ürün ve hizmetleri için yeterince pazarlama programı yapmadığı konusunda karar birliği oluşturmuştur (Elwardi, 2015).

3.22.6. Eğitimli Personel Eksikliği

İslami mikro finanstaki sorunlardan biri de eğitimli personel eksikliğidir. İslami mikro Finans'ta nitelikli ve iyi eğitimli çalışanların eksikliği nispeten yüksektir (Ahmad, 2019a). Belli bir kapasiteye ulaştıktan sonra profesyonel personel istihdam edilmektedir. Personelin normal bir finansal kurumdan farklı özelliklere ve hassasiyete sahip olması da önemlidir. Bu nedenle, geleneksel mikro finans ile İslami mikro finans sektörün büyümesinde eğitimli personelin eksikliği bulunmaktadır (Obaidullah & Khan, 2008). Her ne kadar İslami mikro finans sektörünün yerel dillerde eğitim materyalleri hazırlaması ve eğitim merkezlerinin geliştirilmesi acil bir ihtiyaç olsa da, bunun oldukça maliyetli olacağını kabul etmektedir.

3.23. İslami Mikro Finanstan Beklentiler

Şu anda geleneksel mikro finans tarafından hizmet sunulmayan milyonlarca fakir kişiye finansal hizmetlere erişim sağlayan İslami mikro finans, hızla büyüyen bir pazar haline gelmiştir. İslami mikro finans, finansal içerme ve yoksulluğun azaltılması için önemli bir araç sağlamada etkili bir stratejidir. Son on yılda, İslam mikro finans pazardaki gelişmeleriyle dünya çapında hızla büyüyen bir sektöre doğru ortaya çıkmıştır (Obaidullah, 2008).

3.23.1. Yoksulluğun Azaltılması için Güçlü Bir Araç

Yoksullukla mücadele stratejisi olarak da kullanılabilen İslami mikro finans, dünya çapında hızla gelişen iki sektörün bir kombinasyonunu temsil etmektedir: mikro finans ve İslami finans. Mikro finans, banka kaynaklı finansal hizmetlere erişimi olmayan bireylere küçük işletmeler için mali hizmetler sunmaktadır. İslam mikro finansı dünyada az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır (B. Hossain, 2019). Aynı zamanda nüfusun bu tür mali katılımını teşvik yollarından biridir. Son on yılda İslami mikro finans kurumları, özellikle Bangladeş, Pakistan, Malezya, Endonezya ve Sudan gibi gelişmekte olan Müslüman ülkelerde toplumdan yoksulluk oranını azaltmak için yeni ve uygulanabilir bir alternatif model göstermiştir. İslami mikro-finance, özellikle fakir insanlar için, finansal olarak topluma bağımsız olmalarını sağlayan yeteneklerini, becerilerini ve bilgilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır. İslami mikro-finance kurumlarının mali yapısı, toplumdaki yoksulluğun azaltılması için sosyal kalkınmaya daha fazla odaklanmak için inanılmaz bir araç olduğunu kanıtlamıştır (Yumna, 2011).

3.23.2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefine Ulaşmak için Alternatif Bir Araç

Mikro finans, yoksulluğu toplumdan çıkarmak için sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak amacıyla alternatif bir bileşen olarak yaratılmıştır. Mikro finans kurumları, Müslüman çoğunluk ülkelerinde giderek daha fazla görülmektedir. Sürdürülebilir

kalkınma hedefine göre, 2030 yılına kadar yoksul erkek, kadın ve çocukların oranının en az yarıya indirilmesi hedeflenmektedir (Yamao & Haque, 2011). Mikro finans'ın temel amacı yoksulluğu azaltmaktır. Ancak hangi kurumların yapılacağı ve hedef kitlenin ne olması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Ülke düzeyinde, özellikle Bangladeş ve Endonezya'daki mikro Finans sektörü itibariyle olgunluğa yakın ülkelerde İslami mikro finansın rolü giderek daha da ivme kazanmaktadır. Bu durumda, İslami mikro Finans sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için iyi bir performans göstermiştir. İslami mikro Finans ayrıca, girişimcilik, risk paylaşımı ve topluma finansal katılım yoluyla ekonomik güçlenmeyi de teşvik etmektedir (Kholis, 2012).

3.23.3. İslami Bankacılık Ürününün Yeni Boyutu

Dünyadaki İslami bankacılık uygulamaları göz önüne alındığında, İslami bankalar halka az sayıda İslami mikro finans hizmeti sunmaktadır. İslami mikro finans uygulamaları, İslami kriterlere uygun olup sosyal ekonomiye katkıda bulunmak ve daha sonra tüm dünyaya yayılmak için grup modeline dayanan geleneksel mikro finans yapısının uyarlanmasıyla birçok İslam ülkesinde İslami bankacılık ürününün yeni boyutu olarak başlamıştır (R. A. Rahman & Dean, 2013). İslami bankalar, müşterilerin farklı ihtiyaç ve taleplerini karşılayan çok çeşitli finansman araçları sunmak için şariat-uyumlu fon kaynakları yelpazesinden faydalanabilir. İslami mikro finans, bankacılıkta İslami bir finansal sistemin sürdürülmesine yardımcı olmaktadır (Nugroho, 2014). İslami MFI'lar, finansal hizmetler sunmak için geliştirilen İslami kural ve düzenlemelere uyarak ticari bankacılık sektöründen sermayeye yol açmıştır (Lasmiatun, 2014).

3.23.4. Sosyal Kalkınma için Cazip Finansman Aracı

İslami mikro-finance piyasadaki iş gelişimini desteklemektedir. Yeni bir alternatif boyut yaratarak İslami mikro finansman, İslami finans piyasasında sosyal iş süreci ile ilişkili olağanüstü bir performans göstermiştir. Aynı zamanda, İslami mikro finans, finansal içerme, girişimcilik, ortaklık ve yoksulların katılımını savunmanın sosyo-ekonomik hedeflerine atıfta bulunan bir kalkınma sürecini de sürdürmektedir (Ferrer,

Giacomo & Boundaoui, 2014). İslami mikro finans, insanların toplumun insanlarına etik borç verme uygulamaları ile iş gelişimini teşvik eden makul küçük işletme kredileri almasını sağlar. İslam mikro finans yöntemlerinin nihai amacı, eşitlik ve adalet ile büyüme için sosyal refah sağlamaktır. İslami mikro finans ayrıca sosyal gelişim için sosyal rehberlik, kapasite geliştirme ve girişimcilik eğitimi sağlamaya odaklanmaktadır (Kakembo & Ahmad, 2019b). Bu bağlamda, İslami mikro finans sektörünün yoksulluk oranının düşürülmesine katkısı dikkate alınması gereken önemli bir potansiyeldir (Riwajanti, 2015).

3.23.5. Daha Fazla İş Yaratma Fırsatı

İslami mikro finans, potansiyel olarak Müslüman dünyasında eşi görülmemiş seviyelere ulaşabilir. Son on yıldan beri İslami mikro finans, daha fazla iş yaratma gibi insanlar için birçok fırsat yaratmaktadır. Bazı İslami mikro finans kuruluşlarının faizsiz küçük ve orta ölçekli işletme iş faaliyetleri oluşturdu. Böylece yoksul ve orta gelirli insanlar hayatlarını değiştirmek için başka bir iş fırsatı veya gelir fırsatı elde edebilirler. İslami MFK'lar, faaliyetlerini daha fazla insana getirmek için İslami finans alanında 2000'li yıllardan beri yaygın olarak kullanılan sukuk ihracından da fon elde edebilirler (Wediawati, Effendi, Herwany & Masyita, 2018). Dünyada faaliyet gösteren toplam İslami mikro finans kuruluşu sayısı 350'den fazla olmakla birlikte 1.4 trilyon dolarlık toplam fon elde edilmiştir.

3.23.6. Eşitlik, Adalet ve Etik Temelli Mikro Finans Ürünleri Sunulması

İslami mikro finansmanın bir diğer özelliği de toplumda ekonomik dengeyi destekleyen etik sorumluluk direği üzerine kuruludur. Zekât prensibini de içeren aşırı yoksulluğun finansman modelini sağlamak için birçok İslami mikro Finans programı vardır (Rana, Ismail, & Ismail, 2016). Fakirlere faizsiz krediler (Karz-ı-hasen) aracılığıyla sağlanan fonları kullanan bu zekât, eşitlik, adalet ve etik temelli İslami finans düzenlemesini takip ederek bazı İslami mikro finans kuruluşları tarafından yapılmaktadır (Manana & Shafiai, 2015). İslami mikro finans ürünleri doktrinleri sosyal ve ekonomik eşitlik, değerler, para

dağıtımı ve sosyal ilgi gibi bakımları sürdürmektedir. Mesela "Murabaha, ihtiyaç duyduğu sermaye malları finanse etmek için kullanılan varlık bazlı bir satış işlemidir". "Muşareke, tarafların önceden belirlenmiş bir oranda kar veya zararı paylaştığı hisse senedi katılımını sağlayan bir iş girişimidir". "İslami sigorta tekafül, karşılıklı bir sigorta eşdeğeri programıdır" (Hassan, Qamar & Chachi, 2017). Bunlar, piyasaya adalet, eşitlik ve etik temelli finansman sağlayan İslami mikro finansman ürünleridir.

3.23.7. Uzun Vadeli Büyüme için Girişim Sermaye Piyasası

İslami mikro finans, pazar segmentlerini tanımlamak ve ürünlerin uygun şekilde özelleştirilmesini sağlamak için gelecekte uzun vadeli büyüme talep edilen yeni bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Geleneksel mikro finasta konvansiyonel sosyal program varken, İslami mikro finasta pazara uzun vadeli bir büyüme için İslami ilkelere dayalı bir sosyal program uygulanmaktadır (Obaidullah & Khan, 2018). Birçok ülkede, İslami mikro finans kredisinin toplumun düşük gelirli kesiminin küçük işletmelere başlamak için etkili bir araç olduğu kanıtlanmıştır (Ahmad, 2019a).

3.23.8. Dinamik Uygulanabilir Alternatif Ürünler

İslami mikro finans ürünlerinde, küçük tasarrufların birikimi ve küçük şeriat bazlı kredilerin sağlanması konusunda bazı yeni dinamik uygulanabilir ürün varyasyonu gösterilmiştir. İslami finansal ürünlerin kullanılmasının yanı sıra, geleneksel ürünlerden daha karlı olabilecek faiz getiren ürünler yerine İslami mikro finans da kullanılmaktadır (Obaidullah & Khan, 2008). İslami mikro finans, pazara dinamik uygulanabilir alternatif ürünler yaratarak ulusal ekonomiye katkıda bulunabilecek üretken ekonomik faaliyetlere odaklanmaktadır (Ahmad, 2019a).

3.24. İslami Mikro Finansın Büyümesinde Potansiyel Zorluklar ve Çözümler

İslami mikro finansın karşılaştığı bazı ortak zorluklar vardır. Şeriat uyumlu fon kaynaklarının kullanılamaması, İslami mikro finans Kurumları için tek düzenleyici ve yasal bir çerçevenin geliştirilmesi ihtiyacı, İslami mikro finans sektöründe kalite eksikliği, İslam mikro finans ürünlerinin standardizasyonu İslami mikro finansın zorlukları arasındadır. Ayrıca, İslami mikro finansın büyümesine yönelik fıkhi uzmanlıkların geliştirilmesi, zekât ve evkaf ile ilgili politikalar ve düzenlemeler, yeni ürünlerin araştırılmasında ve uygulanmasındaki (murabaha gibi) isteklilik İslam mikro finansının büyümesine hizmet etmektedir. Aynı zamanda, İslami mikro finans için bazı ortak fırsatlar vardır. Bunlar arasında IMF’ler arasında etkili bir koordinasyon için İslami mikro finans Ağı (IMFN), Konvansiyonel MFI’ların özellikle Müslüman çoğunluk ülkelerinde karşılaştığı sınırlamaların genişletilmesi, bağışçı fonlarını daha etik hedeflere yönlendirme eğilimi ve fintech (Finansal teknoloji) endüstrisinin gelişimi gibi fırsatlar sayılabilir.

Her ne kadar İslami mikro finans Müslüman dünyasında benzeri görülmemiş seviyelerde genişleme potansiyeline sahip olsa da, endüstri henüz yoksulların ihtiyaçlarını daha büyük ölçüde karşılayan finansal hizmetler sağlayabildiğini doğrulamıyor. Farooq (2009) mikro finans etkinliğinin MFI’lerin müşteri talebine ne kadar duyarlı olduğuna bağlı olduğunu belirtmektedir. Yoksullara sunulan finansal hizmetlerin kapsamı, gelir getirici faaliyetlerden daha fazla olmalıdır (Farooqi et al., 2017). Ancak sağlık, eğitim ve sosyal yükümlülükler gibi tüketici ihtiyaçlarını da kapsamalıdır. Bu nedenle, daha iyi finansman ürünleri daha büyük ekonomik faydalar sağlayacak ve sonuç olarak daha yoksul topluluklar üzerinde daha kapsamlı bir etkiye sahip olacaktır. Bunlara ilaveten, şu anda birçok Müslüman çoğunluk ülkesinde İslami mikro finansın artmasını engelleyen çeşitli zorluklar da vardır:

3.24.1. Kaynak Yetersizliği

Pek çok Müslüman çoğunluk ülkesindeki birçok İslami mikro finans kurumu fon yetersizliğinden mustarıptır çünkü bu hizmeti yoksulluk içinde yaşıyan kişilere yaymak için büyük miktarda fon gerekmektedir. Pek çok bağışçı arasında İslami mikro finans kavramı hakkında bilgi eksikliği vardır ve dolayısıyla, birçok bu tür programların finansmanına ilgi göstermezken, geleneksel MFI'leri yoğun bir şekilde finanse etmektedirler. İslami finansal ürünlere çok aşına olan ticari İslami bankalar (IBBL gibi), bu önemli finansman kanalına ve dini nedeniyle ana akım finansman modellerinin dışında kalmış yoksullar üzerindeki olumlu sosyo-ekonomik etkiye daha fazla farkındalık oluşturabilirler. Böylece ülkelerinde İslami mikro finans programlarının başlatılmasında önemli bir rol oynayabilirler (R. A. Rahman & Dean, 2013).

Bu bankalar, kalkınma ajanslarıyla birlikte ulusal hükümetleri, ulusal ve uluslararası bağışçıları bu tür bir modelin finansmanının önemi konusunda bilgilendirmede önemli bir rol oynayabilir. Ancak, programların uzun vadede sürdürülebilir olması için yeterli fon desteği ve taahhüdü gerekecektir. Mesela İslami bir banka olan IBBL, RDS'e fon sağlayabilir, ancak program genişledikçe operasyonel maliyetleri önemli ölçüde artmaktadır. Özel bir banka olarak, böyle bir programı finanse etmek için ticari araçlarının kaynaklarına sahiptir. Ancak bu programı taklit etmek isteyen MFI'ların sürdürülebilir olabilmeleri için hükümetler, bağışçıları ve özel sektörlerden fon gerekecektir (Ahmad, 2019a).

IMFI'ler için bir şube ağının olmaması önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ancak, operasyon alanı içindeki posta sistemleri kullanılarak buna çözüm üretilebilir. İslami MFI'leri genişletmek için ağlar sağlanabilir ve böylece serbest meslek sahipleri, düzensiz gelirli insanlar ve genel olarak kırsal nüfusa erişime izin verilebilir. Hadisumarto & Ismail'a (2010) göre, mikro işletmelerin gelişiminin sadece finansal hizmetlerin sağlanması ile gerçekleşmediğini, daha geniş bir yelpazede finansal olmayan diğer hizmetlerin gerekli olduğunu belirtmektedir. Finansmanın etkinliğinin artırılması, riski

azaltarak ve programın sürdürülebilirliğini sağlayarak sadece mikro girişime değil, İslami MFI'lara da fayda sağlamaktadır (R. A. Rahman et al., 2015).

Diğer seçenekler arasında İslami bankaların, İslami MFI'lerin rolünü üstlenmeleri ve portföylerinin çeşitlendirilmesi bulunmaktadır. Yerleşik bir şube ağı ile bankalar, ölçek ekonomilerinden yararlanabilir ve sosyal rollerini gerçekleştirirken daha fakir müşterilere hizmet sunabilirler. Mikro finansa ekstra ücret ödemedi İslami bankalar, mikro finansmana dâhil olma argümanını güçlendirmektedir. Programa erişimin artırılması için, İslami MFI'leri postaneler veya İslami bankalarla birleştirerek personel sayısı artırılabilir (Rhule, 2016).

Bölgesel ağlar, küresel ağlarla bağlantı kurarak daha geniş bir ağ oluşturabilirler. Bu ağ, İslami MFI'lar için kredi derecelendirme sistemleri gibi altyapı oluşturabilir, bir bilgi tabanı geliştirebilir ve eğitim faaliyetleri tasarlayabilirler. Ayrıca yasal çerçeveler geliştirebilir ve şeriata uyum konusundaki farklı görüşlere ortak çözüm üretebilirler. Hükümetler, İslami MFI'lerin sürdürülebilirliği ve genişlemesinde önemli bir rol oynayabilirler (Riwajanti, 2015).

3.24.2. Kapasite Geliştirme

İslami mikro finans programlarının başarılı olabilmesi için her düzeyde kapasite geliştirmeye ihtiyaç vardır. Şu anda, birçok İslami MFI ve STK, uzmanlık ve yeterli yönerge eksikliği olan sınırlı personel kapasitesine sahip ve sınırlı alanlarda çalışmaktadır. Sonuç olarak, yoksullara böyle bir hizmet sunma isteklerine rağmen, faaliyetlerini daha geniş bir ölçekte genişletememektedirler. Makro düzeyde, İslam Kalkınma Bankası, IFSB ve AAOIF gibi İslami finansal standart belirleyiciler, küresel İslam mikro finans sektöründe şeffaflık altyapısı oluşturmak için mikro finansa uyarlanmış küresel finansal raporlama standartları geliştirmelidirler (Riwajant & Indah, 2013).

Bu, İslami mikro finans muhasebe ilkeleri, fiyatlandırma metodolojileri, finansal denetimler ve derecelendirme hizmetleri hakkında kapsamlı açıklama yönergeleri içerir. Kurumsal seviyelerde, operasyonel araçlar ve el kitaplarının geliştirilmesi yoluyla İslami MFI personelini eğitmek için daha fazla çaba gösterilmelidir. Bu, İslami finansman konusunda uzmanlaşmış Müslüman bilginlerden yararlanarak muhtemel sorunlara çözüm üretilebilir (Alshebami & Khandare, 2015).

3.24.3. Operasyonel Verimlilik ve Risk Yönetimi

Operasyonel verimlilik, uygun fiyatlı finansal hizmetlerinin yoksullara yayılması için çok önemlidir. Küçük finansal işlemleri yönetmek maliyetlidir ve dolayısıyla İslami MFI'lerin işlem maliyetlerini azaltmak için yenilik yapmaları önemlidir. Örneğin, Murabaha (maliyet artı işletleme satış sözleşmesi) veya icara (kiralama sözleşmesi) işlemlerinde, fon sağlayıcı, emtia satın alır ve daha sonra sabit bir işletleme ile kullanıcıya satar veya kiralar. İslam MFI'ler, malları tam fiyatla satın almak için kanallara sahip olabilirler. Ancak genellikle bir malın satın alınması, sürdürülmesi, satılması veya kiralanmasıyla ilgili maliyetler pahalıdır. Bu maliyetleri düşürmenin yenilikçi bir yolu, faydalanıcıya istenen ürünü araştırıp tanımlamaktır (Kakembo & Ahmad, 2019a). Bu nedenle, genişlemek ve sürdürülebilir hale gelmek isteyen finansman zorluklarıyla karşı karşıya kalan İslami MFI'lar, maliyetleri en aza indirmek ve faydalanıcılarına daha rekabetçi fiyatlandırma sunmak için böyle bir teknik uygulamayı düşünmelidir. Risk yönetimi, İslami MFI'lerin sürdürülebilirliği için bir diğer hayati faktördür.

3.24.4. Yetersiz Kurallar ve Düzenlemeler

İslami mikro finans programlarının başarılı olması için, hükümetlerin çeşitli ve rekabetçi finansal hizmet sağlayıcılarının büyümesine ve gelişmesine olanak tanıyan bir politika ortamı sunması gerekmektedir (Rana et al., 2016). Şu anda, birçok hükümet geleneksel mikro finans programlarını desteklemekte ama İslam mikro finansmanını destekleyecek politikalar geliştirmekten isteksiz davranmaktalar.

Bu nedenle, hükümet tarafından desteklenen iyi bir politika ortamı, bir dizi finansal hizmet sağlayıcısının, çok sayıda fakir müşteriye daha kaliteli ve daha düşük maliyetli hizmetler sunmak için bir arada bulunmasına ve rekabet etmesine izin vermelidir. Yürütücü politikalar, özel sektörün yoksulları desteklemek için yenilikçi finansman kanalları oluşturmaya destek vermeli ve teşvik etmelidir. Ayrıca, hükümetler, makroekonomik istikrarı sağlamalı, faiz oranlarını serbestleştirmeli ve hem geleneksel hem de İslami mikro finans programlarına uygulanabilir mikro finans sağlamak için bankacılık düzenlemeleri ve denetimi oluşturmalarıdır (Yamao & Haque, 2011).

3.24.5. Pazara Girişin Üstesinden Gelmek

İslami mikro finans pazarı zayıf durumundadır. Brandsma & Hart'a (2002) göre, Mısır'da yüzlerce veya binlerce mikro finans müşterisine ulaşmanın en pahalı ve zaman alıcı kısmının bir şube ağının olmaması olduğunu belirtiyor. Diğer engeller arasında performans, protokol ve yöneticilerin ve personelin kapasitesi ile ilgili dâhili prosedürlerin bulunmaması sayılabilir. İslami MFI'lar kadınları güçlendirme hedefine nadiren ulaşmaktadırlar (Ahmed, 2002).

3.24.6. İslami MFI'nin Sürdürülebilirliği

Fon seferberliği ve yüksek idari maliyetler nedeniyle, çoğu MFI ve İslami MFI ekonomik olarak uygun değildir. Bazı eleştirmenler, Grameen bankasının hibesiz zararda faaliyet göstereceğine dikkat çekiyor. Sürdürülebilirlik konusu gönüllü katkılarla çözülemez. Genellikle gönüllüler, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) veya hükümetler tarafından sağlanan ilk başlangıç sermayesi dışında, İslami MFI'lara yönelik fonların çoğu dış kaynaklardan gelir. Finansman ihtiyacı, operasyonun ilk aşamalarında en fazladır. Zamanla, İslami MFI büyüdükçe, tasarruflar ve karlar birikir ve bu da yeni kredilere dönüştürülebilir (Elden, Hamid, Cheong, & Al-Shami, 2019).

Bir programın yalnızca üretilen sermaye ve tasarruflar üzerinde çalışması için gereken süre çok uzun olabilir. IMFI'ler için fon temininde ek problemler var. İslami MFI'lerin

eğitim içeriği bazen dış kaynaklardan onları finanse eder. Ayrıca, faiz karşılığında verilen kredi gibi mevcut bazı fonlar, kullanımlarını geçersiz kılan şeriatın aksine olabilir. İslami MFI'lar henüz zekât, hayır kurumu ve vakıf kurumlarından sağlanan fon kaynaklarından fazla yararlanamamıştır (F. Abdullah et al., 2019). Fon eksikliğinin yanı sıra, ürün çeşitlendirme eksikliği de İslami MFI'lerin uzun vadeli sürdürülebilirliği için bir sorundur. Mevcut birçok finansman yöntemine rağmen, İslami mikro finans yüksek oranda Murabaha merkezli kalmıştır.

Kâr veya zarar paylaşımı finansmanının “ideal” olduğu düşünülse de, bu yöntem pek kullanılmamaktadır. Zekât, avkaf ve karz-ı hasen merkezli enstitülerin sayısı potansiyel sayıya yakın değildir ve tasarruf mevduatı ve sigorta gibi diğer hizmetler sunulmamaktadır. Daha geniş bir şeriat uyumlu ürün ve hizmet yelpazesi, daha geniş bir müşteri kitlesine daha fazla erişim sağlayacaktır (Riwajanti, 2015). İslami bankaları ve mikro finansmanı birbirinden ayıran ana konu risk konusudur. Bankacılık sektörü, bir bankanın varlıklarını ve yükümlülüklerini, uygulanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini sağlamak ve yönetmek için etkili mekanizmalar ve araçlar gerektirir (A. Hassan, 2014). Özel Amaçlı Taahhütler (SPV), bankalara mikro finansa katılmaları için alternatif bir yol sunar. Hükümet, İslami MFI'lerin gelişmesine yönelik politikaların sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Birçok yazarın belirttiği gibi, fon eksikliği, İslami MFI'lerin kendine güvenememelerinin başlıca nedenidir. Bu nedenle, zekâtın ve avkafın doğasından yararlanarak onları kurumsallaştırmak önemlidir. Zekât ve avkafın temel amacı yoksulluğun azaltılması olmakla birlikte, İslami MFI'lar bağlamında daha güvenilir bir fon sağlayıcısının gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Ahmad, 2019a). Benzer şekilde, bağışçı fonlarının özel sermaye ile rekabet etmesine olanak sağlamaktır.

Geleneksel ve İslami MFI'ların her ikisi fon gerektirse de, fon kaynakları genellikle farklı olabilir. Fonlar genellikle iç ve dış kaynaklara ayrılabilir. Dâhili olarak, İslami MFI'lar koruma (Wadia) yatakları, karz-ı hasen ve mudarebe gibi çeşitli mevduatları kullanabilirler (Kakembo & Ahmad, 2019a). Karz-ı hasen kredileri mevduatlara faizsiz

kredi muamelesi yapar ve mudarebe mevduatları, zararların hem İslami MFI hem de mevduat sahibi tarafından paylaşıldığı bir kar paylaşımı anlaşması kullanır. Muşareke ve mudarebe gibi çeşitli finansman biçimleriyle, şeriat-uyumlu bir katılım kar-zarar paylaşımı sözleşmesi yoluyla hayır işi yapmak isteyen mevduat sahiplerini çekmek için kullanılmaktadır. İslami bankaların ve MFI'lerin ölçek yararından ayrı olarak entegrasyonu da fon kaynakları sağlayabilir. İslami bankalar dış kaynaklara bağlı olmadığından, banka ile entegre bir mikro finans programı, faydalanıcıların ihtiyaçlarını karşılayabilir ve hizmete adapte olabilir (Khaleequzzaman & Shirazi, 2012).

Vakıf, iç veya dış fonlar yoluyla oluşturulabilir. Vakıf kurumu, sadaka, karz-i hasen, zekât gibi diğer hayır kurumları en yoksulları finanse etmek için programa entegre edilebilir. Bunu başarmanın bir yolu, zekât ve diğer hayır kurumlarının yerel olarak toplanmasıdır. Vekalah-vakıf modeli altında, bir mikro finans kurumu bir ajan olarak hareket edecek ve mikro finans vakıf fonu bir zekât fonu veya bir STK bağış kuruluşu tarafından sağlanabilecektir (Morsid & Abdullah, 2014). Mudarebe ve Muşareke gibi diğer İslami finansman modlarında, ortak seçimi temerrüt riskini azaltmaya yardımcı olabilir. Sermaye sahipleri, arzu edilen, kârlı ve inandırıcı olan en iyi iş ortağını seçme hakkına sahiptir. İslam MFI'leri operasyonlarına geçici yedekler dâhil etmelidir. Borçlu temerrüdünden kaynaklanan kayıpların bir kısmını karşılamak için temkinli rezervler kullanılabileceğinden, daha yüksek rezervler İslami MFI'nin sahibine daha düşük bir fonlama oranına izin vermektedir. Bu nedenle, dikkatli rezervler arttıkça, IMFI mikro finansman için fonlarının daha yüksek bir oranını kullanabilir (Othman, 2016).

3.24.7. Yüksek İşlem Maliyetleri

Chowdhury'e (2006) göre, İslami MFI'lar için kar-zarar paylaşımı modellerinde çok fazla belirsizlik vardır, bu da daha yüksek maliyetlere yol açar; bu nedenle İslami borç ve kiralama araçları hâkimdir. Geleneksel MFI'lara benzer şekilde, İslami MFI'lar asimetrik bilgi problemleri nedeniyle bazen yüksek işlem maliyetleri yaşamaktadırlar. Bu maliyetler, hepsi kırsal finansal piyasalardaki bilgi sorunlarıyla doğrudan ilişkili olan

izleme ve arama maliyetleri ile uygulama maliyetiyle ilgilidir. Küçük krediler, genellikle sabit bir maliyetin yüksek olduğu sebebiyle pahalıdır. Karim (2008), İslami MFI'lerin genellikle müşterilere ek maliyetler aktarıldığından işlem maliyetlerini azaltmak için yenilik yapmaları gerektiğini önermektedir.

İslami finansman mekanizmaları, finansmanın etkinliğinin artırılmasında faydalıdır. İslami MFI, nakit kullanımı yerine, ürünün kullanımındaki sapmayı azaltan bir ürün sunmaktadır (Ahmad, 2019a). Bu sözleşmeler, İslami MFI'lerin ziyaret, öneri ve ticari kayıtlar yoluyla mikro girişimi daha fazla kontrol etmesini sağlar. Cep telefonları için pazara giriş çok daha yüksektir ve birçok mikro kredi sağlayıcısının karşılaştığı yüksek işlem maliyetlerine bir çözüm sağlar. Cep telefonlarından mikro girişimcilere ulaşması, fatura ve ödemenin gönderilmesi ve alınması ile maliyetinin çok düşük tutma potansiyeline sahiptir (R. A. Rahman & Dean, 2013).

Finansal hizmetlere erişimin sağlanması ve yeterli düşük maliyetli bilgiye sahip olması, İslami MFI'lerin izleme ücretlerini birbirlerini yeterince tarayan üyelere aktarmalarını sağlar. Bu nedenle, işlem maliyetlerini düşürmek finansal riski azaltır ve daha iyi gelir sağlar. Geleneksel MFI'lerin aksine, İslami MFI'ler kadınları değil, aileleri hedeflemeye yönelik yaklaşırlar. Ayrıca, İslami finansman biçimlerini kullanmakla bazı olumsuz seçim ve ahlaki tehlike problemlerini ortadan kaldırılabilir (R. A. Rahman et al., 2015). İslami finansman mekanizmaları gerçek işlemleri içerdiğinden mikro girişimcilerin amaçlarından başka fon kullanmaları zordur. İslami MFI ve borçlu arasında uzun vadeli bir ilişkinin geliştirilmesi, mikro girişimcinin güven kazanmasını sağlar ve bu da onlara fonlara daha fazla erişim sağlar. İslami MFI'lar borçlulara, kendileri hakkındaki bilgi eksikliğini yansıtmak için farklı boyutlarda krediler tahsis etmelidirler (R. A. Rahman & Dean, 2013).

ÇALIŞMANIN BULGULARI

- Bu tezin tartışmasına göre H1 İslami mikro finans toplumdan yoksulluğun çıkarılmasında önemli bir role sahip olduğu ispatlanmıştır. Ancak H2 İslami mikro finans Bangladeş ekonomisinin gelişmesi için mikro kredi veya mikro finans karşı güçlü bir alternatiftir olarak da görülmektedir.
- Mikro finans yoksullara yoksulluktan kurtulmak amacıyla küçük krediler sağlamış ve şu anda 65'ten fazla ülkede faaliyet gösteren son 30 yılda hızla ve yaygın bir şekilde yaygınlaşan önemli bir yoksulluğu azaltma stratejisine sahiptir.
- Bangladeş yoksulluğun azaltılması konusunda inanılmaz derecede bir gelişme kaydetmiştir. 1991 yılında yoksulluk oranı% 57 olduğu yerde ama bugünün oranı% 21'e düşürülmüştür.
- Bangladeş son otuz yıldan bugüne, mikro finasta büyük bir başarı elde etmiştir. 2018 yılının sonunda, yaklaşık 41.89 milyon Mikro Finans Kurumu (MFI) üyesi kaydedilmiş, \$7.17 milyar yıllık ödenmemiş kredi tutarı ve \$10.46 milyardan fazla tutar toplanmıştır, bu miktar ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının yaklaşık % 3.5'ine karşılık gelmektedir.
- Bangladeş'te mikro finans programlarının başarılı olmasının nedenleri; borç verme mekanizması, sorumlu borçlular, güven, kadınların aktif katılımı, talep itme, teminatsız, grup oluşturma, ürün çeşitlendirme, fon mevcudiyeti, krediyi geri ödeme tutumu, borçlular ve kredi memurları arasındaki dostane ilişki, hükümet ve MFI'lar arasındaki pozitif ilişki ve MFI'ların merkezden uzaklaştırılması olarak bilinmektedir.
- İslami mikro finans, sürdürülebilirliği için uzun ömürlü ve eksiksiz çözümlerle uğraştığı kanıtlanan bir geçmişe sahiptir. İslami mikro finans sadece riba (faiz) ve garar'ın (belirsizlik) hayatta kalmasının adı değildir. Sömürü, yoksunluk, sahtekârlık, ayrımcılık ve yoksulluğun azaltılması için güçlü bir araçtır.
- Kapsamlı İslami mikro finans, sadece borç finansmanı yoluyla kredi değil, aynı zamanda mudarebe ve muşareke yoluyla öz kaynak finansmanı, wadiah ve mudarebe mevduatları ile tasarruf planları, zekât ve sadaka gibi para transferleri ve tekafül konsepti ile sigorta sağlamalıdır.

- İslami mikro finans, kâr-zarar paylaşım sistemi, karz-ı-hasen veya faizsiz kredi, zekât ve sadaka gibi birçok muazzam araca sahiptir. Aksine, bunlar geleneksel mikro finansta yoktur.
- Şimdi İslam mikro finans pazar büyüklüğü 1.25 milyar dolar tutarak 32 ülkelerde yaklaşık 300'dan fazla kurumlar faaliyet göstermektedir. İslami ve konvansiyonel bankaların rekabet ettiği Bangladeş, Pakistan, Endonezya ve Malezya gibi bazı Asya ülkelerinde, İslami bankaların İslami mikro finans ürünleri ve büyüyen bir müşteri tabanı gibi tekliflerde cazip ürünlere sahip olduğunu göstermektedir.
- İslami mikro finans, yoksulların erişimini göz önünde bulundurarak yeni bir finansal boyutu birleştirmek için faizsiz finansal hizmetlerin oluşturulması için bir sosyal politika ile birlikte Müslüman topluma yanıt verme potansiyeline sahiptir.
- Tüm İslam dünyasında yoksulluktaki İslami mikro finansa dayalı zekât ve diğer benzersiz finansman modeli, her türlü finansal içerme ile mücadelede etkili bir araç olarak ortaya çıkabilir.
- İslami mikro finans, daha düşük kredi fiyatları, faizsiz krediler ve hayırsever araçları vb. sunduğu için geleneksel mikro finans'tan oldukça fazla tüketici dostu ve verimlidir.
- Çalışma, IMFİ'lerde yoksulların ihtiyaçlarının karşılanabileceği büyük bir potansiyel olduğunu göstermektedir. IBBL başarıyla kendisi bir başarı küçük yatırımlar için yatırımların İslami modları (Türleri) uyguluyor ve daha da genişlemesi için kullanılabilir.
- Dünya genelinde İslami bankacılığın geniş kabul görmesine rağmen, İslami bankalar tarafından yoksullara veya mikro finansa finansman kavramı iyi gelişmemiştir. Geleneksel İslami bankalarda olduğu gibi, çoğu İslami banka yoksullara finansmana kolay erişim sağlamamıştır.
- Tartışılan zorluklar nedeniyle fon seferberlik eksikliği ve yüksek idari maliyetler ve fakirlikle mücadele İslami MFI etkinliği düşük pazar penetrasyonu, mikro-finance sürdürülebilirliği bulunmaktadır. Önerilen çözümler arasında, bankaların mikro finansa katılımının artırılması ve portföylerinin çeşitlendirilmesi, eğitim ve öğretim sağlanması, daha iyi koordinasyon ve ağ oluşturma, vakıf ve zekât fonları aracılığıyla teknik yardım ve olanaklı bir düzenleyici ve politika ortamının geliştirilmesi yer almaktadır.

- İslami mikro finans ve mikro-girişimin gelişmesi, verimli bir girişim ile ekonomik büyümenin olumlu bir hızlanmasını sağlayabilir. Yoksullukla mücadelede finansal erişimin ötesine geçmek, İslami mikro finans kullanarak çözüm bulacaktır.

ÇALIŞMANIN ÖNERİLERİ VE POLİTİKA ÖNEMİLER

- Geleneksel mikro finans'ta aşırı yük daha fazla olduğundan, geleneksel mikro finans kurumları faizi ortadan kaldırmak ve İslami mikro finans araçlarını kullanmak gerekmektedir.
- İslam MFI'ler toplumda İslam mikro finans üstünlüğünü yaymak gerektiğini ve gelecekteki genişleme için araştırma yaparak ödenekleri sunmaktadır.
- Çalışma, uygun gelir getirici faaliyetlerin artmasına, yeterli miktarda krediye, Zekât temelli İslami finansman tarzının tamamının yanı sıra alternatif bir mikro finans modeli olabilecek Karz-ı-hasen aracılığıyla Bangladeş'te yoksulluğun azaltılması için gerekli beceri eğitime daha fazla vurgu yapılmasını önermektedir.
- Başarılı bir uygulamanın arkasındaki İslami mikro finansın önündeki en büyük engellerden biri, farkındalık eksikliği nedeniyle anında kabul edilebilirliktir. Uygun tanıtım yönetimi uygulamaları uygulanarak bunun üstesinden gelinmelidir.
- İslami mikro finans kurumları için borçlu için gelecekteki zorluklarla nasıl başa çıkılacağı, risklerin nasıl yönetileceği ve proje başlangıç programlarının yapılması çok önemlidir.
- Müslümanların yoğun yaşadığı bazı ülkelerde, genel olarak, İslami mikro finansın yasal altyapısını güçlendirmek için mikro finans adımları atılmalıdır. Buna ek olarak, İslami mikro finans kurumlarının, birçok müşteriye daha fazla kredi sağlamak ve finansal kendi kendine sürdürülebilirlik sağlamak için sermayelerini artırmak için yöntem ve teknikler aramaları gerekmektedir.
- Mikro finansın İslami bankaların örgütsel yapılarına entegrasyonu sadece yoksullukla mücadelede olumlu sonuçlar doğurmakla kalmayacak aynı zamanda İslami bankalara da katkıda bulunacaktır.
- İslami mikro finans, sadece yoksullukla ilgili SKH'lerin değil, aynı zamanda köklü sosyal hizmetlerin iyileştirilmesinde de etkili bir şekilde sorunlara ulaşabilir.

- MRA (Mikrokredi Düzenleme Kurumu), MRA'da ayrı departmanlar kurarak risk yönetimi, sermaye yeterliliği, denetim ve izleme de dâhil olmak üzere tüm hususları kapsayan IMFT'lere uygun rehberler yayınlayabilir. MRA ek olarak IMFT'leri denetlemek için çalışabilir, ayrıca şeriat danışma kurulu şeriat uyumlarını araştırmaktadır.
- İslami mikro finansın sürdürülebilirliğini sağlamak için kredi dağıtımı, likidite ve risk yönetimi için uygun önlemler alınmalıdır.
- Sadık ve yetenekli insan kaynağını geliştirmek ve İslam MFI yöneticileri ve personeli eğitmek için daha fazla çaba teşvik programları benimsenmelidir.
- Politika yapıcılar, uygulayıcılar, akademisyenler, İslami STK'lar, İslami Bankacılar ve tüm hayırseverler kategorileri, sadece sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle bağlantı kurmak için değil, aynı zamanda eşitlik ve adalete dayanan bir bakım toplumu kurmak için de canlı bir İslami mikro finans piyasası oluşturmak için çalışabilirler.

ÇALIŞMASININ SINIRLAMALARI

kısıtlamalar bir çalışmanın potansiyel zayıflıklarına yöneliktir. Bu çalışmayı yaparken bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Çalışmanın sınırlamaları aşağıdaki gibidir: Çalışma ikincil verilere dayanarak iyice yürütülmüştür. Birincil veri toplama söz konusu değildir. Veri yeterliliği eksikliği IMFT'lerin temel bir sınırlamasıdır. Bu çalışmanın bir diğer kısıtlılığı, mevcut İslami mikro finans faaliyetleri hakkındaki verilere sınırlı erişimdir. Diğer sınırlama, bu araştırma belgesinin zaman kısıtlamasıdır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Bangladeş'teki sağlanan mikrofinans faaliyetlerinin genel değerlendirmeleri bulunmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmada, dünyanın en büyük ve en eskilerinden biri olan Bangladeş'teki mikrofinans endüstrisi hakkında kapsamlı bir tartışma gerçekleştirilmiştir. Bunu yaparken, Bangladeş'in sosyo-ekonomik mikroekonomik göstergelerini içeren bazı temel özellikleri tartışılmaktadır. Çalışmanın bulguları, mikrofinans faaliyetlerinin şu anda Bangladeş için ekonomik büyüme ve etkin bir sosyal gelişimi sağladığı ortaya koymuştur. Mikrofinans Bangladeş'te girişimciliği teşvik eder, gelir getirici faaliyeti artırır, böylece yoksulluğu azaltır, yoksulları güçlendirir (özellikle kadınları), sağlık ve eğitime erişimi artırır ve yoksul ve savunmasız topluluklar arasında sosyal sermaye oluşturur. Bangladeş'teki modern mikrofinans, kapsamını ev tabanlı faaliyetlerden ve serbest meslekten tasarruf ve sigorta, mikro işletmeler ve üretken istihdamı içerecek şekilde genişletmiştir.

Bangladeş'te Mikrofinansmanın doğrudan veya dolaylı etkisi, şüphesiz ülkenin yoksulluğu azaltmasına önemli ölçüde yardımcı olmaktadır. Ülkedeki aşırı yoksulluk 2019 yılına kadar yaklaşık %8 oranında gözle görülür şekilde azaltmıştır. Bangladeş'te mikrofinansın başarı dünyanın diğer ülkelerinde büyük ilgi uyandırmıştır. Borç verme mekanizması, borçluların sorumlu olması, kadınlara yönelik öğrenim politikaları, kadınların aktif katılımı, teminatsız borç verme, ürün çeşitlendirme, hükümet ve MFI'ların iyi ilişkisi vb. Bangladeş'teki mikrofinans programlarının başarılı olmasının nedenleri de yer almaktadır. Bangladeş mikro finans sektörü günümüzde birkaç zorluklarla devam etmektedir. Kurumsal kapasite, kalite ve hizmet çeşitliliği ile ilgili olarak, politik ve makroekonomik koşullar sebebiyle Bangladeş'in bazı siyasi liderleri mikro finans kurumlarını kamuoyu önünde eleştirmektedir.

İslami finans endüstrisinin küresel başarısı, İslami finans aracılığıyla yoksulluğun azaltılmasına yönelik bir çağrıda bulunmuş ve böylelikle paradigma değişimine yol

açmıştır. Mikrofinans hareketi bazı İslam ülkelerinde başarılı olmuşsa da, diğer bazı İslam ülkelerinde bu konsept orijinal haliyle kabul edilmemektedir. Faizsiz bir mikrofinans sisteminin temel amacı, toplum içerisinde yoksulluğu ortadan kaldırmak ve aşırı derece yoksul insanları ekonomik olarak kendi kendine yeterli kılacak ekonomik eşitliği sağlayan bir toplum yaratmaktır. İslami mikrofinans, son yirmi yılda, İslami finansın gelişimiyle beraber güçlü bir büyüme kaydetmiştir. Aynı zamanda Bangladeş İslami mikrofinans uygulamalarını benimseyen ilk ülke olarak kabul edilmektedir. İslami mikrofinans sektörü şu anda Bangladeş'in genel mikrofinans endüstrisinin yaklaşık % 4'ünü oluşturmaktadır.

İslami mikrofinans kurumları, özellikle kırsal kesimdeki insanların sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilgili sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmek için devamlı çalışmaktadır. IBBL'nin RDS programı, Bangladeş'teki programların başarılı bir şekilde genişletilmesinin büyük bir kanıtıdır. Diğer birçok IMFI, kâr ve zarar paylaşım finansmanı, kâr amacı gütmeyen ve zarar paylaşım finansmanı, İslami sosyal girişim tabanlı finansman ve yardım temelli finansman gibi çeşitli modelleri uygulayarak birçok sosyal hizmet planlarını başlatmak ve uygulamak için çalışmaktadır. Bu finansman araçları, istihdam fırsatları yaratarak, bilgi ve becerileri yayarak, insanları her türlü olumsuz etkilerden koruyup kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayarak ekonomik kalkınmayı, çevresel sürdürülebilirliği ve sosyal güvenliğini sağlamada çok önemli bir role sahiptir.

Ayrıca bu çalışmada yoksul insanlara yardım etmek için mudarebe, müşareke, murabaha, icare, karz-ı hasen gibi İslami mikrofinans'ın altında yer alan modellerin İslam hukukuna uygun ve topluma faydalı olduğu gösterilmektedir. Sonuç olarak politikacılar, akademisyenler, İslami STK'lar, İslami Bankacılar ve tüm hayırseverler, sadece sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle bağlantı kurmak amacıyla değil, aynı zamanda eşitlik ve adalete dayalı bir toplum kurmak için de işlek bir İslami mikrofinans piyasası oluşturmak için çaba sarfetmelidirler. İslami mikrofinans bir miktar ivme kazanmış olsa da, henüz İslami finansal sistemin önemli bir bileşeni olarak gelişmemiştir. Bu nedenle,

İslami mikrofinans endüstrisinin yoksulluğun azaltılmasında güçlü bir potansiyele ulaşması için hükümetler ve yetkililer bu sektörü ana bankacılık ve finans sistemine entegre etmelidir. Bununla birlikte, aktif bir İslami mikrofinans endüstrisinin daha da geliştirilmesi için mücadele edilmeli, herkesin erişebileceği, güvenilir, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayacak mikrofinans ürünleri geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Abdelkader, I. B.,
& Salem, A. B. (2013). Islamic vs Conventional Microfinance Institutions: Performance analysis in MENA countries. *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, 3(5).
- Abdullah, F., Shamsuddin, Z.,
& Mahmood, S. (2019). Challenges for sustainable Islamic microfinance institutions in Malaysia. *Springer Nature Singapore Pte Ltd*, 2(1), 127-140.
- Abdullah, M. F., Rabbani, M. R. A.,
& Rahman, A. A. (2017). Is There Any Difference Between Islamic and Conventional Microfinance? Evidence From Bangladesh. *International Journal of Business and Society*, 18(1), 97-112.
- Abunnaja, M. (2016). Microfinance: A New Reach for Islamic Banks in Turkey. *European Journal of Business and Management*, 8(14), 104-116.
- Ahamad, S. (2016). Determinants of Microfinance Performances in Bangladesh: The Case Study of Rural Development Scheme and Muslim Aid Bangladesh. *International Journal of Business and Technopreneurship*, 6(3), 499-511.
- Ahamad, S., Bakar, D. R.,
& Lubis, D. Z. (2016). Islamic Microfinance and Its Impacts on Borrowers: A Systematic Review From 1995-2015. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(6), 113-120. doi:10.5901/mjss.2016.v7n6p113
- Ahmad, S. M. (2019a). *An Analysis of Problems and Prospects of Islamic Microfinance: A Case Study on Islamic Microfinance*. Paper

- presented at the International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics, Istanbul.
- Ahmad, S. M. (2019b). *Negative effects of interest in our social development and its solution through Islamic finance concepts*. Paper presented at the International congress on islamic education, Istanbul.
- Ahmad, S. M.,
& Chowdury, S. R. H. (2020). Interest-free Financing: An Overview of Interest-free Finance in Turkey and Bangladesh. *International Journal of Social, Political and Economic Research*, 7(2), 272-291. doi:10.46291/IJOSPERvol7iss2pp272-291
- Ahmed, M. (2010). *Microfinance in SAARC Countries*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Al-Jarhi, M. A. (2017). An economic theory of Islamic finance. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 9(2), 117-132. doi:10.1108/IJIF-07-2017-0007
- Alamgir, D. A. H. (2009). *State of Microfinance in Bangladesh*. Dhaka, Bangladesh: Institute of Microfinance (InM).
- Alamgir, D. A. H., Hassan, M. K.,
& Dewan, H. H. (2011). *A Comparative Review of Islamic Versus Conventional Microfinance in Bangladesh*. Paper presented at the 8th International Conference on Islamic Economics and Finance, Qatar, Doha.
- Alamgir, M., Hossain, M.,
& Faisal, N. A. (2017). *Issues and challenges for Islamic fianance and banking in Bangladesh in the Perspective of global development* (Vol. 24). Dhaka: BIBM.
- Ali, I., &
Hatta, Z. A. (2010). Microfinance and poverty alleviation in bangladesh: perspective from social work. *The Hong Kong Journal of*

- Social Work*, 44(2), 121–134.
doi:10.1142/S0219246210000136
- Ali, I.,
& Hatta, Z. A. (2012). Women's Empowerment or Disempowerment through Microfinance: Evidence from Bangladesh. *Asian Social Work and Policy Review*, 6, 111-121. doi:10.1111/j.1753-1411.2012.00066.x
- Alshebami, A. S.,
& Khandare, P. D. M. (2015). Islamic Microfinance Industry in Yemen "Challenges and Opportunities". *International Journal of Social Work*, 2(2), 15-24. doi:10.5296/
- Arafaha, W.,
& Nugroho, L. (2016). Ethics Commitment in Microfinance and Shariah Microfinance Institution. *International Journal of Research in Business Studies and Management*, 3(3), 7-13.
- Arif, T. M. H. (2004). *Assessing Impact of Micro Finance on Poverty Alleviation-Bangladesh Perspective*. Paper presented at the Sixth PIMR National Conference, Organized and Published by Prestige Institute of Management and Research,, Indore, India.
- Aslam, M. N. (2016). Islamic Microfinance Model To Reduce Poverty: Pakistan's Case. *International Journal of Management Sciences and Business Research*, 5(8), 1-10.
- Banerjee, S. B.,
& Jackson, L. (2017). Microfinance and the business of poverty reduction: Critical perspectives from rural Bangladesh. *human relations*, 70(1), 63-91.
- Bank, B. (2018). *Annual report of Bangladesh Bank*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:

- Bank, W. (2004). *Scaling Up Poverty Reduction Case Studies in Microfinance* Consultative Group to Assist the Poor World Bank Financial Sector Network (pp. 283).
- Banna, J. A., & Sarker, M. J. A. (2018). Role of Microfinance in Micro-Entrepreneurship Development in Bangladesh: Prospects and Challenges. *International Journal of Innovative Science and Research Technology*, 3(3), 172-177.
- Begum, H., Alam, A. S. A. F., Mia, M. A., Bhuiyan, F., & Ghani, A. B. A. (2018). Development of Islamic microfinance: a sustainable poverty reduction approach. *Journal of Economic and Administrative Sciences* © Emerald Publishing Limited, 1026-4116. doi:0.1108/JEAS-01-2018-0007
- Beisland, L. A., & Mersland, R. (2013). *Earnings Quality in the Microfinance Industry*. Paper presented at the Microfinance in developing countries: Issues, policies and performance evaluations.
- Bhuiyan, A. B. (2015). *The role of Islamic Microfinance in Poverty Alleviation: Lessons from Bangladesh Experience*. Retrieved from Munich, Germany:
- Bhuiyan, A. B., Siwar, C., Ismail, A. G., & Talib, B. (2011). Islamic Microcredit is the Way of Alternative Approach for Eradicating Poverty in Bangladesh: A Review of Islami Bank Microcredit Scheme. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 5(5), 221-230.

- Bhuyan, M. H. R.,
& Islam, M. S. (2020). The Effectiveness of the Government Rural Social Services Microcredit Programme in Bangladesh. *The International Journal of Community and Social Development*, 25(1), 51-70. doi:10.1177/2516602620912057
- Boachie, C. (2019). The Effect of Microfinance on Poverty Reduction in Developing Economies. In M. Khosrow-Pour (Ed.), *Socio-Economic Development: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications* (pp. 17). Central University College, Ghana: IGI Global Publisher.
- Charitonenko, S., &
Rahman, S. M. (2002). *Commercialization of Microfinance: Bangladesh*. Manila, Philippines: Asian Development Bank
- Churchill, S. A.,
& Appau, S. (2016). Microcredit and poverty reduction in Bangladesh: average effects beyond publication bias. *Enterprise Development and Microfinance*, 27(3), 1-17.
- Corporation, I. F. (2009). *Bangladesh: Microfinance and Financial Sector Diagnostic Study* Retrieved from Washington, DC:
- Elden, N. Z., Hamid, M. S. R. B.,
Cheong, C. B.,
& Al-Shami, S. S. A. (2019). A review paper on Islamic microfinance features, opportunities and challenges. *Religación. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades*, 4(7), 838 - 845.

- Elwardi, D. (2015). The role of Islamic Microfinance in Poverty Alleviation: Lessons from Bangladesh Experience. *Munich Personal RePEc Archive*.
- Essay, P. (2012). Islamic microfinance an efficient alternative to interest-based banking: Saudi arabia case study.
- Essay, P., & Khan, A. A. (2017). *Islamic Microfinance: Shari'ah compliant and sustainable?* Warwickshire, UK: Practical Action Publishing.
- Farooqi, Hassan, A., Qamar, M. U. R., & Chachi, A. (2017). Role of Islamic Microfinance Scheme in Poverty Alleviation and Well-being of Women Implemented by Islami Bank Bangladesh Limited. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)* 3(1), 1-32.
- Faruquee, R., & Badruddoza, S. (2012). *Microfinance in Bangladesh: Past, Present , Future* (I. o. Microfinance Ed.). Dhaka: Institute of Microfinance.
- Fathoni, M. A., & Suryani. (2020). Profit Loss Sharing (PLS) and Its Implementation in Indonesian Islamic Banking. *Jurnal Ekonomi Islam*, 9(1), 121-136. doi:doi.org/10.36835/iqtishoduna.v9i1.478
- Forum, C. a. D. (2018). *Annual Report*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Ghosh, J. (2013). Microfinance and the challenge of financial inclusion for development. *Cambridge Journal of Economics* 37. doi:10.1093/cje/bet042
- Gustafson, S., & Khandker, S. (2016). *How microfinance has reduced rural poverty in Bangladesh*. Retrieved from
- Habib, M.,

- & Jubb, C. (2015). Poverty Alleviation with Microfinance: Bangladesh Evidence. In *Poverty Reduction Policies and Practices in Developing Asia* (pp. 11-30). Singapore: Springer.
- Hamad, M.,
& Duman, T. (2014). A Comparison of Interest-Free and Interest-Based Microfinance in Bosnia and Herzegovina. *European Researcher*, 79(7), 1333-1350. doi:10.13187/issn.2219-8229
- Hamid, K. T. (2016). *Islamic Microfinance Products and Models*. International Institute of Islamic Banking and Finance. Kano-Nigeria.
- Hasan, M. M.,
& Malek, M. A. (2017). Microfinance Market in Bangladesh. In G. V. N. Christopher Gan (Ed.), *Microfinance in Asia* (pp. 271-306): World Scientific.
- Hassan, A. (2014). The challenge in poverty alleviation: role of Islamic microfinance and social capital. *Humanomics (Emerald Publishing Limited)*, 30(1), 76-90. doi:10.1108/H-10-2013-0068
- Hassan, A., & Saleem, S. (2007). An Islamic microfinance business model in Bangladesh: Its role in alleviation of poverty and socio-economic well-being of women. *Humanomics (Emerald Publishing Limited)*, 33(1), 15-37.
- Hassan, F. A., Qamar, M. U. R.,
& Chachi, A. (2017). Role of Islamic microfinance scheme in poverty alleviation and well-being of women implemented. *İslam Ekonomisi Ve Finans Dergisi*, 1, 1-32.

- Hassan, S. S.,
& Hassan, S. M. (2014). Islamic Based Microfinance: A Tool for Sustainable Development. *Al-Qalam*, 35.
- Hawariyuni, W.,
& Kassim, S. H. (2019). Proposing an Integrated Islamic Microfinance Model in Alleviating Poverty and Improving the Performance of Microenterprises in Indonesia. *Journal of Accounting Research, Organization and Economics*, 2(2), 135-154.
- Heshmati, A.,
& Maasoumi, E. (2015). *Poverty Reduction Policies and Practices in Developing Asia*: Asian Development Bank.
- Hossain, B. (2019). Deadweight Loss in the Interest-based and the Interest-Free (Islamic) Microfinance Programs: A Comparative Analysis. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 2. doi:10.25272/ijisef.509230
- Hossain, B., &
Wadood, D. S. N. (2018). The Proliferation of the Urban Microfinance and its Problems and Prospects in Bangladesh. *Global journal of human-social science*, 18(7).
- Hossain, D. M. (2013). Social Capital and Microfinance: The Case of Grameen Bank, Bangladesh. *Middle East Journal of Business*, 8(4), 1-9.
- Hossain, M. S. (2014). Contribution of the Palli karma Sahayak Foundation (PKSF) in Microfinance Sector in Bangladesh. *European Academic Research*, 2(4), 5122-5136.
- Hulme, D.,
& Moore, K. (2006). *Why Has Microfinance Been A Policy Success in Bangladesh (And Beyond)?* London: Economic and Social Research Council (ESRC)

- Hussain, A. H. M. B. (2019). Disciplining Microfinance Borrowers in Bangladesh. *Social Change*, 49(3), 453–468. doi:10.1177/0049085719863890
- Imai, K. S.,
& Azam, M. S. (2010). *Does Microfinance Reduce Poverty in Bangladesh? New Evidence from Household Panel Data*. Retrieved from Manchester:
- Islam, J. N., Mohajan, H. K.,
& Datta, R. (2012). Aspects of microfinance system of grameen bank of bangladesh. *International Journal of Environmental Research*, 1(1), 76-96.
- Islam, M. T. (2018). Social justice: The rural development scheme (RDS) in Bangladesh. *International Journal of Islamic Thoughts*, 7(1), 53-78.
- Jahan, I.,
& Rashid, M. M. (2015). Socio-economic Impact of IBBL Microfinance on Rural Women in a Selected District of Bangladesh. *Asian Journal of Agricultural Extension, Economics & Sociology*, 6(3), 136-148. doi:10.9734/AJAEES/2015/17356
- Kakembo, S. H.,
& Ahmad, A. U. F. (2019a). An Analysis On The Role Of Islamic Microfinance As A Strategy In Meeting The Challenges Of Poverty In The Asian Region: Case Study Of Brunei Darussalam. *Journal of Business and Finance Management Research*, 5(2), 25-32.
- Kakembo, S. H.,
& Ahmad, A. U. F. (2019b). An Analysis On The Role Of Islamic Microfinance As A Strategy In Meeting The Challenges Of Poverty In The

Asian Region: Case Study Of Brunei Darussalam *Business and Finance Management Research*, 5(2), 1-16.

- Kamaluddin, A., Hadi, N. A., Alam, M. M.,
& Adil, M. A. M. (2015). Social Collateral Model in Perspective of Islamic Microfinance. *Journal of Developing Areas*, 49(5), 353-363.
- Karim, R. (2017). Socioeconomic Impacts of Microfinance Programs in the Development of Bangladesh. *Asian Finance & Banking Review*, 1(1), 1-16.
- Kazim, S., & Haidar, S. E. (2012). *Islamic Microfinance Models and their Viability in Pakistan*. Retrieved from Pakistan:
- Khaleequzzaman, M.,
& Shirazi, D. N. S. (2012). Islamic microfinance—an inclusive approach with special reference to poverty eradication in pakistan. *IIUM Journal of Economics and Management*, 20(1), 19-49.
- Khalid, M. U. (2015). An Overview of Islamic Microfinance. In: International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance
- Khalily, M. A. B., Khaleque, M. A.,
& Badruddoza, S. (2014). *Impact of Regulation on the Cost Efficiency of Microfinance Institutions in Bangladesh*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Khan, Z., Jan, S.,
& Ullah, K. (2015). Re-thinking Microfinance Practices: Lesson Learned for Sustainable Islamic Microfinance Institutions. *Abasyn Journal of Social Sciences*, 9(2), 387-399.
- Khandker, S. R. (2015). Microfinance and Poverty: Evidence Using Panel data from Bangladesh. *The World Bank Economic Review*, 1-24.
doi:10.1093/wber/lhi008
- Khandker, S. R., Khalily, M. A. B.,

- & Samad, H. A. (2016). *Beyond Ending Poverty: The Dynamics of Microfinance in Bangladesh* (Vol. 4). Washington, DC International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Limited, I. B. B. (2018). *Annual report of Bangladesh Islami Bank*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Mahdi, S. (2015). Impact of Microfinance in poverty alleviation in Bangladesh - From an Islamic point of view. *3rd ILEM International Summer School 2015 Proceedings*, 14.
- Mahmoud, C. S., Khalily, B.,
& Wadood, S. N. (2009). *Dynamics of market share in the microfinance industry in Bangladesh*. Retrieved from Munich, Germany:
- Mamun, A., Bal, H.,
& Kabaş, T. (2019). Microcredit and Social Business Movement as Catalyst for Poverty Eradication: The Grameen Experience. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 5(5), 32-42. doi:10.18775/ijmsba.1849-5664-5419.2014.55.1004
- Manjunatha, C. T.,
& Gupta, E. A. P. (2014). Role of Micro Finance in Poverty Alleviation *International Journal of Management*, 5(3), 73-77.
- Mannan, M. A. (2016). *Islamic Microfinance: Bangladesh Experience*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Mansori, S., Kim, C. S.,
& Safari, M. (2015). A Shariah Perspective Review on Islamic Microfinance. *Asian Social Science*, 11(9).
- Maruf, A.,

- & Restiawati, W. (2016). Analysis of Social Capital in Islamic Microfinance. *INFERENSI, Jurnal Penelitian Sosial Keagamaan*, 10(1), 25-46. doi:<http://dx.doi.org/10.18326/infsl3.v10i1.25-46>
- Masyita, D.,
& Ahmed, H. (2013). Why is Growth of Islamic Microfinance Lower than its Conventional Counterparts in Indonesia? *Islamic Economic Studies*, 21(1), 35-62.
- Mbowe, B. (2020). Islamic microfinance: A review of the current literature. *Bussecon Review of Finance & Banking*, 2(1), 19-22.
- Mecha, N. S. (2017). Effect of microfinance on poverty reduction: A critical scrutiny of theoretical literature *Global journal of commerce and management perspective*, 6(3), 16-33.
- Mia, M. A. (2017). An Overview of the Microfinance Sector in Bangladesh. *East Asian Journal of Business Management*, 7(2), 31-38.
- Miyd, S. (2010). Impact of Microfinance for poverty alleviation in Bangladesh: From an Islamic Point of View. *The daily Noyadigonto business* 1-13.
- Morsid, N., & Abdullah, R. (2014). The Effectiveness of Islamic Microfinance in Brunei Darussalam: A Case Study. doi:10.12816/0028811
- Mushtaq, S. (2017). Islamic Microfinance: How Will It Help India In Poverty Reduction. *International Journal of Management, IT & Engineering*, 7(9).
- Nabi, M., Islam, M. A., Bakar, R.,
& Nabi, R. (2017). Islamic Microfinance As a Tool of Financial Inclusion in Bangladesh. *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 13(1), 25-53.

- Obaidullah, M. (2008). *Introduction to Islamic Microfinance* (Islamic Relief World wide ed.). New Delhi, India: International Institute of Islamic Business and Finance.
- Othman, M. B. B. (2016). *Socio-Economic Impact of Islamic Microfinance: An Overview of Malaysian Experiences*. Paper presented at the International Conference on Business, Economics, Socio-Culture & Tourism, Malaysia.
- Özdemir, M. (2019). Katılım Bankaları ve İslami Mikrofinans: Türkiye'deki Mevcut Durum ve Öneriler. *Journal of BRSA Banking and Financial Markets*, 13(2), 121-160.
- ÖZDEMİR, M. (2018). *Türkiye 'de İslami Mikrofinans Üzerine Uygulanabilir: Model Önerileri*. (Doktora Doktora tezi). Sakaria Üniversitesi, Sakaria, Turkey.
- Programme, U. N. D. (2012). *Scaling up Islamic Microfinance in Bangladesh through the Private Sector: Experience of Islami Bank Bangladesh Limited (IBBL)*. Retrieved from New York, USA:
- Quayes, S., & Khalily, M. A. B. (2013). *Efficiency of Microfinance Institutions in Bangladesh*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Rahim, A., & Rahman, A. (2007). Islamic Microfinance: A Missing Component in Islamic Banking. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 1(2), 38-53.
- Rahman, M. W., Farid, K. S., & Mollah, M. B. R. (2016). Why has bangladesh made success in microfinance? an application of social relations model. *Indian Journal of Social Research*, 57(3), 441-462.

- Rahman, M. W.,
& Luo, J. (2011). Comperation of microcredit models in China and Bangladesh: The implication for institutional sustainability *World Applied Sciences Journal* 14(2), 245-255.
- Rahman, R. A.,
& Dean, F. (2013). Challenges and solutions in Islamic microfinance. *Humanomics (Emerald Publishing Limited)*, 29(4), 293-306. doi:10.1108/H-06-2012-0013
- 32Rahman, R. A., Smady, A. A.,
& Kazemian, S. (2015). Sustainability of Islamic Microfinance Institutions through Community Development. *International Business Research*, 8(6), 196-207. doi:10.5539/ibr.v8n6p 196
- Rahman, S. M. (2004). Commercialization of Microfinance in Bangladesh Perspective. *The daily star*.
- Raihan, S., Osmani, S. R.,
& Khalily, M. A. B. (2015). *Contribution of Microfinance to the Gross Domestic Product (GDP) of Bangladesh*. Retrieved from Dhaka, Bangladesh:
- Rana, M. S., Ismail, M. N.,
& Ismail, I. (2016). *Islamic Microfinance in Palestine: Challenges and Prospects*. Malaysia.
- Rashid, M. H. U., Uddin, M. J.,
& Zobair, S. A. M. (2018). Islamic Microfinance and Sustainable Development Goals in Bangladesh. *International Journal of Islamic Business & Management*, 2(1), 67-80.

- Report, G. I. F. (2018). *Leading Products and Services in Islamic Finance*. Retrieved from London:
- Rhule, K. (2016). *Islamic Microfinance : a Vehicle for Promoting Financial Inclusion*. (21). Chicago, USA.
- Riwajant,
& Indah, N. (2013). Islamic Microfinance as an Alternative for Poverty Alleviation: A Survey. *Afro Eurasian Studies*, 2(2).
- Riwajanti, N. I. (2015). Islamic Microfinance: Challenges and Development. *Jurnal Riset dan Aplikasi: Akuntansi dan Manajemen*, 1(1), 42-45.
- Rozzania, N., Rahman, R. A.,
Mohamed, I. S., Norzehan, S.,
& Yusufa, S. (2015). Development of Community Currency for Islamic Microfinance. *Procedia Economics and Finance*, 31, 803 – 812. doi:10.1016/S2212-5671(15)01170-3
- Saeed, A.,
& Saqib, L. (2011). Does Microfinance molded according to Islamic Finance? Evidence from Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 3(3), 826-836.
- Salman, S. A. (2014). Contemporary Issues in Takaful (Islamic Insurance). *Asian Social Science*, 10(22), 210-217. doi:10.5539/ass.v10n22p210
- Sarker, D. (2015). Inclusion of disabled people in microfinance institutions: Where does Bangladesh stand? *International Journal of Innovation and Economic Development*, 1(1), 72-84.
- Shabbir, M. S., Kassim, N. M.,
Faisal, M., Abbas, M.,

- & Sabti, Y. M. (2018). Poverty Reduction through Islamic Modes of Finance; the Way Forward. *The Journal of Social Sciences Research*, 1(4), 58-65.
- Sheikh, I. A.,
& Sira, R. K. (2018). Islamic Micro finance as Spiritual financing: A Theoretical aspect. *AGU International Journal of Research in Social Sciences & Humanities*, 6.
- Smolo, E.,
& Ismail, A. G. (2010). A theory and contractual framework of Islamic micro-financial institutions ' operations. *Journal of Financial Services Marketing*, 15(4), 287-295.
- Smolo, E.,
& Ismail, A. G. (2011). A theory and contractual framework of Islamic micro-financial institutions' operations. *Journal of Financial Services Marketing*, 15(4), 287–295. doi:10.5539/ass.v11n9p
- Soetan, T. (2014). Microfinance Institutions and the Core Poor in Bangladesh: A Review of Their Operations. *Advances in Economics and Business*, 2(1), 14-21. doi:10.13189/aeb.2014.020103
- Suzuki, Y., Pramono, S.,
& Rufidah. (2016). Islamic microfinance and poverty alleviation program: preliminary research findings from indonesia. *Share*, 5(1), 63-82.
- Uddin, A. H. M. E. (2016). “Through Islamic Banks’ Zakat House (IBZH): Investment of Zakah Funds in Microfinance to Remove Poverty in Bangladesh: A New Model.”. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi* 2(1), 1-25.

- Uddin, A. H. M. E. (2017). A New Dimension of Islamic Microfinance Revolution in Bangladesh: A Case Study on RDS. *Journal of Turkish Social Sciences Research*, 2(2), 1-16.
- Uddin, M. N.,
& Benabderrahmane, O. (2019). The Effect of Conventional and Islamic Microfinance on Poverty Alleviation in Bangladesh *Milev Journal of Research and Studies*, 5(2), 464-481.
- Uddin, T. A.,
& Mohiuddin, M. F. (2020). Islamic Social Finance in Bangladesh: Challenges and Opportunities of the Institutional and Regulatory Landscape. *Law and Development Review*, 1-55.
-
- Usmana, A. S.,
& Tasmina, R. (2016). The Role of Islamic Micro-finance in Enhancing Human Development in Muslim Countries. *Journal of Islamic Finance*, 5(1), 53-62.
- Yamao, M.,
& Haque, M. S. (2011). Prospects and challenges of Islamic Microfinance Programmes: a case study in Bangladesh. *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies* 4(1), 95-111. doi:10.1504/IJEPEE.2011.038875
- Zaman, H. (2014). Microfinance in Bangladesh: Growth, Achievements, and Lessons. In *Scaling up Poverty Reduction Case Studies in Microfinance* (pp. 1-170). Washington, D.C: World Bank.